قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر

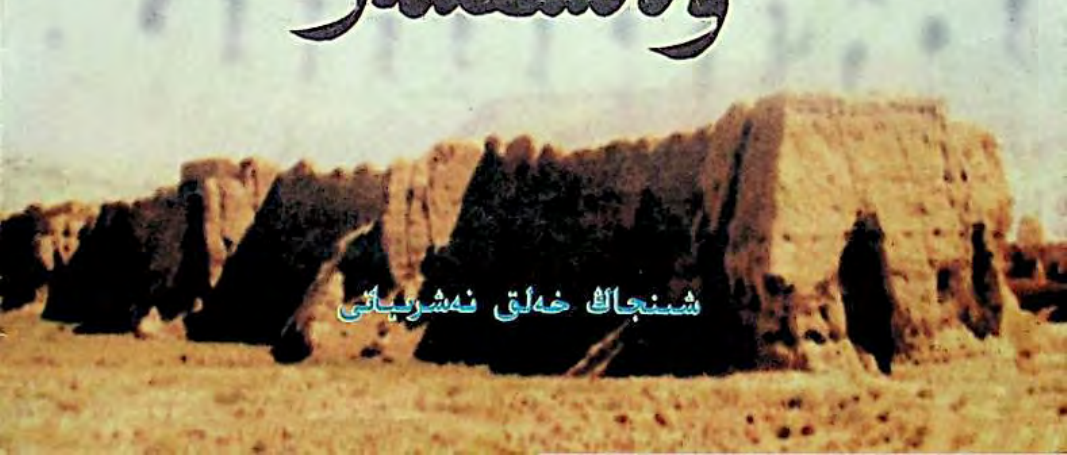

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: مۇھەممەترەھىم سايىت
ئىسرائىل يۈسۈپ

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

回骨文契约文书:维吾尔文/买提热伊木.沙依提和依斯拉菲尔.玉素甫整理.—乌鲁木齐:新疆人民出版社,2000.5

ISBN 7-228-05726-0

Ⅰ回… Ⅱ.①买…②伊…③玉… Ⅲ.回骨语—合同—文书—维吾尔语(中国少数民族语言)Ⅳ.D923.6

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2000)第 26350 号

责任编辑:买买提吐尔地.米尔孜艾合买提

责任校对:阿斯亚.艾合买提

封面设计:艾克拜尔.萨里

回骨文契约文书(维吾尔文)

买提热伊木.沙依提,依斯拉菲尔.玉素甫整理

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号　邮政编码 830001)

新疆新华书店发行

福利印刷厂印刷

850×1168 毫米 32 开本　14 印张

2000 年 8 月第 1 版　2000 年 8 月第 1 次印刷

印数:1—3000

ISBN7—228—05726—0/D.644　　定价:16.00 元

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز 1

ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا 25

ۋەسىقىلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسى، يەشمىسى ۋە ئىزاھى 116

1. ئېلىم ـ سېتىم ۋەسىقىلىرى (1ـ1) 1 ـ (1ـ29) 92 117

2. ئالماشتۇرۇش ۋەسىقىلىرى (2ـ1) 30 ـ (2ـ3) 32 213

3. ئىجارىگە ئېلىش ۋەسىقىلىرى (3ـ1) 33 ـ (3ـ15) 47 220

4. قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرى (4ـ1) 48 ـ (4ـ32) 79 245

5. بالا بېقىۋېلىش ۋەسىقىلىرى (5ـ1) 80 ـ (5ـ3) 82 290

6. ئادەمنى گۆرۈگە قويۇش ۋەسىقىلىرى (6ـ1) 83 ـ (6ـ2) 84 300

7. قۇللارغا ھۆرلۈك بېرىش ۋەسىقىلىرى (7ـ1) 85 ـ (7ـ2) 86 308

8. ۋەسىيەتنامە ياكى مىراس بۆلۈش ۋەسىقىلىرى (8ـ1) 87 ـ (8ـ5) 91 316

9. باشقا ۋەسىقىلەر (9ـ1) 92 ـ (9ـ34) 125 334

سۆزلۈك 387

ۋەسىقىلەرنىڭ بۇ كىتابتىكى تۈر نومۇرى بىلەن "UW" دىكى تۈر نومۇرىنىڭ سېلىشتۇرمىسى 429

پايدىلانغان ماتېرىياللار ئىچىدىكى بەزى قىسقارتمىلار 434

پايدىلانغان ئاساسلىق ماتېرىياللار 435

بىر قىسىم ۋەسىقىلەرنىڭ فوتو سۈرىتى 442

كىرىش سۆز

ھازىرغىچە تېپىلغان ئۇيغۇر يازما يادىكارلىقلىرى ئىچىدە، ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرىنىڭ ناھايىتى مۇھىم بۆلىكى ھېسابلانغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر[1] مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. قانۇنىي ئىسپات بولالايدىغان ياكى دەلىل — ئىسپاتلىق خاراكتېرگە ئىگە بولغان، شۇنداقلا بىر قەدەر يۇقىرى تارىخىي ماتېرىياللىق قىممىتىگە ئىگە بولغان بۇ ۋەسىقىلەر ئۆز زامانىسىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ، بولۇپمۇ سۇڭ، يۈەن دەۋرلىرىدىكى قوچو ئۇيغۇرلىرىنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىشتا، جۈملىدىن ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي، سودا-سېتىق، پۇل ئىگىلىكى قاتارلىق جەھەتلەردىكى ئەھۋاللىرىنى تەتقىق قىلىشتا، شۇنداقلا ئۇيغۇر تىلىنىڭ فونېتىكا، لېكسىكا ۋە گراماتىكا جەھەتتىكى تەرەققىيات باسقۇچلىرىنى، بولۇپمۇ شۇ دەۋرنىڭ تىل خۇسۇسىيەتلىرىنى يورۇتۇپ بېرىشتە ناھايىتى

---

[1] ۋەسىقە: ئەرەبچىدىن ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن سۆز بولۇپ، "ھۆججەت؛ ئىسپات؛ تىلخەت" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە. ئۇيغۇر تىلى ئىستېمالىدا بۇ سۆز يەنە "توختام، پۈتۈم، مۆھۈر خەت" مەنىلىرىنىمۇ بىلدۈرىدۇ. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر توپلىمى" (بۇ 3 توملۇق توپلام توغرۇلۇق مۇشۇ كىرىش سۆزدە قىسقىچە چۈشەنچە بېرىلدى)دا، ئۇنىڭدا تونۇشتۇرۇلغان 121 پارچە ھۆججەت ياپونچە 契约 ("توختام، پۈتۈم" دېگەن مەنىدە)، گېرمانچە kontrakt ("توختام، كېلىشىم، پۈتۈم" دېگەن مەنىدە) دەپ ئاتالغان. يۇقىرىدىكى توپلامدىكى 121 پارچە ھۆججەتنىڭ مۇتلەق كۆپى توختام ياكى كېلىشىم خاراكتېرىدىكى ھۆججەتلەر بولغاچقا (قالغان ھۆججەتلەر ۋەسىيەتنامە، كۆزمۇش، بۆز، مىس يارماق ۋە باشقا نەرسىلەرنى تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججەتلىرى، تىلخەتلىرى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت)، يۇقىرىدىكى توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ھۆججەتلەر ياپونچە، گېرمانچىدە يۇقىرىقىدەك ئېلىنغانلىقى چۈشىنىشلىك. بىز يەنىلا ھۆججەتلەرنى "ۋەسىقە" دەپ ئېلىشنى مۇۋاپىق تاپتۇق.

قىممەتلىك بىرىنچى قول ماتېرىيال ھېسابلىنىدۇ. ئۇ خاس تىل جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى يورۇتۇپ بېرىشتە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۆز دەۋرىنىڭ ئەدەبىي يېزىقچىلىق جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكلىرىنى يورۇتۇپ بېرىشتىمۇ ئالاھىدە بىر ئورۇن تۇتىدۇ.

ياپونىيە ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 1993- يىلى 12- ئايدا، ياپونچە، گېرمانچە ئىككى خىل تىل، يېزىقتا «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر توپلىمى»[2] ناملىق ئۈچ توملۇق كىتابىنى نەشر قىلدى (تۆۋەندە "UW" دەپ قىسقارتىپ ئېلىندى، "UW" نىڭ ئاپتورى ئاتاقلىق تارىخشۇناس مەرھۇم يامادا نوبۇئو ئەپەندى، تۈزگۈچىلىرى پروفېسسور ئۇداجۇتېن، دوكتور پېتېر تسىمې، پروفېسسور ئۇمېمۇرا خىروشى، پروفېسسور مورىياسو تاكائو قاتارلىق ئالىملار بولۇپ، ئۇ خەلقئارا ئۇيغۇرشۇناسلىق تەتقىقاتى، جۈملىدىن قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەر تەتقىقاتى جەھەتتىكى يۇقىرى سەۋىيىلىك ئىلمىي نەتىجە ھېسابلىنىدۇ. 1 "UW"، مەرھۇم يامادا ئەپەندىنىڭ 1960- يىلدىن 1981- يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئېلان قىلىنغان قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەرگە ئائىت 18 پارچە ئىلمىي ماقالىسىنىڭ توپلىمى ھېسابلىنىدۇ. 2 "UW" دە ئاساسەن تۇرپان ۋادىسىدىن تېپىلغان 121 پارچە ۋەسىقە تونۇشتۇرۇلغان، يەنى ئۇلارنىڭ ترانسكرىپسىيىسى، ياپونچە ۋە گېرمانچە تەرجىمىسى؛ ۋەسىقىلەرنىڭ ساقلانغان ئورنى، ساقلىنىش ھالىتى، تەتقىق قىلىنىش ئەھۋالى قاتارلىقلار تونۇشتۇرۇلغان بىر قانچە خىل جەدۋەل؛ پايدىلانغان ماتېرىياللار مۇندەرىجىسى، لۇغەت ۋە

---

[2] Nobuo YAMADA SAMMLUNG UIGURISCHER KONTRAKTE (1. 2. 3), Herausgegeben von Juten ODA, Peter ZIEME, Hiroshi UMEMURA, Takao MORIYASU, Osaka University Press, 1993.

ئىندېكس قاتارلىقلار بېرىلگەن. "UW"3 تە، 119 پارچە ۋەسىقىنىڭ فوتوسۈرىتى بېرىلگەن. 121 پارچە ۋەسىقە ئىچىدىكى 91 پارچە ئەسلى ۋەسىقىنىڭ ساقلىنىۋاتقان ئورنى ئېنىق بولۇپ، ئۇنىڭ 61 پارچىسى گېرمانىيىدىكى بېرلىن دۆلەت كۇتۇپخانىسى بىلەن بېرلىن ھىندى سەنئىتى مۇزېيىدا، 10 پارچىسى روسىيە شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ سانكىت-پېتېربۇرگ تارمىقىدا، 7 پارچىسى ياپونىيە كيوتودىكى ريۇكوكۇ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ كۇتۇپخانىسىدا، 5 پارچىسى تۈركىيە ئىستانبۇل ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مەركىزىي كۇتۇپخانىسىدا، 3 پارچىسى فىنلاندىيە خېلسىنكىدىكى فىن - ئۇگور تىللىرى ئىلمىي جەمئىيىتىدە، 1 پارچىسى ئەنگلىيە لوندوندىكى بېرىتانىيە كۇتۇپخانىسىدا، 4 پارچىسى جۇڭگودا (جۇڭگو تارىخىي مۇزېيىدا 3 پارچە، ش ئۇ ئا ر مۇزېيىدا 1 پارچە) ساقلانماقتا. بىراق، قالغان 30 پارچە ئەسلى ۋەسىقىنىڭ قەيەردىلىكى ئېنىق ئەمەس. بۇ 30 پارچە ۋەسىقىنىڭ 22 پارچىسىنىڭ فوتو سۈرىتى سانكىت - پېتېربۇرگدا، 1 پارچىسىنىڭ فوتو سۈرىتى ئىستانبۇلدا ساقلىنىپ قالغان. قالغان 7 پارچىسىنىڭ ئەڭ بۇرۇن ئېلان قىلىنىش ئەھۋالى مۇنداق: بىرىنى لېكوك 1919- يىلى فوتو سۈرىتى بىلەن ئېلان قىلغان؛ ئىككىسىنى فېڭ جياشېڭ ئەپەندى 1954- ۋە 1960- يىللىرى فوتو سۈرىتى بىلەن ئېلان قىلغان (1960- يىلى ئېلان قىلغىنىنىڭ فوتو سۈرىتى 1954- يىلى تۇنجى قېتىم «مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىغا ئائىت پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى»دا ئېلان قىلىنغان)؛ يەنە ئىككىسىنى فېڭ جياشېڭ ئەپەندى بىلەن تېنشىۋ ئەپەندى بىرلىكتە، 1958- ۋە 1960- يىللىرى فوتو سۈرىتى بىلەن ئېلان قىلغان؛ گېڭ شىمىن ئەپەندىمۇ بۇ ئىككى پارچە ھۆججەتنى تەتقىق قىلىپ 1978- يىلى «جۇڭگياڭ مىنزۇشۆيۈەن شۆباۋ» ۋە 1981- يىلى «مىنزۇيۈيەن لۈنجى»دا ئېلان قىلغان. بىرىنىڭ تېكىستى 1899- يىلى

رادلوف تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان؛ ئاخىرقى بىرىنىڭ تېكستى 1928-يىلى مالوۋ ۋە رادلوۋلار يىغقان ماتېرىياللارنى تولۇقلاپ، لېنىنگرادتا نەشر قىلدۇرغان «قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەر» (Uigurische Sprachdenkmäler) دېگەن ئەسەردە ئېلان قىلىنغان. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنىڭ مۇتلەق زور سانىدىكىسى XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى، XX ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تېپىلغان بولۇپ، ئۇلارغا قارىتا ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقاتلارنىڭ ئالدىنىڭ تارىخى بىر ئەسىرگە يېقىنلاشتى (بەزىسىگە قارىتا ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقاتنىڭ تارىخى بىر ئەسىر بولدى). يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتۈلگىنىدەك، 2"UW" دە تونۇشتۇرۇلغان 121 پارچە ۋەسىقىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى چەت ئەللەردە بولغاچقا، روسىيە، گېرمانىيە، ياپونىيە، فىنلاندىيە، تۈركىيە، فرانسىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئالىملىرى ئالدىنقىلىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنى ئوقۇپ شەرھلەش تەتقىقاتىغا مۇھىم تۆھپىلەر قوشتى. جۇڭگو ئالىملىرىدىن فېڭ جىياشېڭ، گېڭ شىمىن ئەپەندىلەر ئېلىمىزدە ساقلانغان ۋەسىقىلەر تەتقىقاتىغا مۇھىم تۆھپە قوشتى (ئېلىمىزدە يەنە چەت ئەل ئالىملىرى تەرىپىدىن ئېلان قىلىنغان بىرمۇنچە ۋەسىقىلەر تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرۇلدى). قىسقىسى، "UW" نەشر قىلىنغانغا قەدەر، چەت ئەل ۋە ئېلىمىز ئالىملىرىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىق، بۇ جەھەتتىكى تەتقىقات قەدەممۇ قەدەم چوڭقۇرلاشتى، يېڭى تەتقىقات نەتىجىلىرى ئىز بېسىپ مەيدانغا چىقتى. كىشىلەرنىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنى توغرا ترانسكرىپسىيە قىلىش ۋە چۈشىنىش جەھەتتىكى بىلىمىمۇ ئۈزلۈكسىز بېيىدى. "UW" مانا مۇشۇ ئاساستا مەيدانغا كەلگەن نەتىجە ھېسابلىنىدۇ. 121 پارچە ۋەسىقە تونۇشتۇرۇلغان بۇ نەتىجىدىن پايدىلىنىش ۋە ئۇنىڭغا يەنە 4 پارچە ۋەسىقىنى قوشۇش

ئاساسىدا، 125 پارچە ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىنى ئىلىم ساھەسىدىكىلەرگە ۋە كەڭ ئوقۇرمەنلەرگە تونۇشتۇرۇش ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولغاچقا، بىز ئۇنى نەشرگە تەييارلىدۇق. 1994- يىلى نەشرگە تەييارلىنىپ بولغان بۇ كىتاب مەبلەغ قىيىنچىلىقى سەۋەبىدىن بىر قانچە يىل بېسىلىپ قالدى. بۇ قېتىم شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدىكى رەھبەرلەر مىللىي مىراسلىرىمىزنى خەلقىمىزگە تونۇشتۇرىدىغان بۇ ئىشنى ئالاھىدە قوللىغانلىقى ئۈچۈن بۇ كىتاب ئاخىر ئوقۇرمەنلەر بىلەن دىدارلاشتى.

بۇ كىتابنى نەشرگە تەييارلاشتا، بىرىنچىدىن، بىز ئالدى بىلەن "UW"3 تىكى 119 پارچە ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىكى قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن "UW"2 دىكى مۇناسىۋەتلىك ترانسكرىپسىيىنى تەپسىلىي سېلىشتۇرۇپ چىقتۇق ۋە ئىز 119 پارچە ۋەسىقىنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنىڭ ئىنچىكىلىك بىلەن ئەستايىدىل ئىشلەنگەنلىكىنى ھېس قىلدۇق. ئاندىن ئۇنىڭغا شىنجاڭدا ساقلىنىۋاتقان 4 پارچە ۋەسىقىگە قارىتا ئېلىپ بارغان تەتقىقات نەتىجىمىزنى قوشتۇق. ئىككىنچىدىن، 125 پارچە ۋەسىقىنىڭ يەشمىسىنى ئىشلەشتە، ئەسلى تېكىست ۋە ئۇنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنى ئاساس قىلدۇق ۋە "UW"2 نىڭ ئاخىرىدىكى لۇغەت ھەم باشقا مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللاردىن پايدىلاندۇق. ھەر بىر ۋەسىقىنىڭ يەشمىسىنىڭ ئاخىرىغا ئۆزىمىز زۆرۈر تاپقان سۆزلەرگە ئىزاھ بەردۇق. بەزى باشقىچە كۆزقاراشلىرىمىزنى ئىزاھاتتا ئەسكەرتىپ ئۆتتۇق. ترانسكرىپسىيە ۋە يەشمىسى تولۇق ئىشلەنگەندىن كېيىن، بىز بۇ ئەسەردە كۆرۈلگەن تىل خۇسۇسىيەتلىرى ئۈستىدە ئىزدەندۇق. بۇ ئەسەرنىڭ فونېتىكىلىق، لېكسىكىلىق ۋە گرامماتىكىلىق ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىخچام بايان قىلىپ ئۆتتۇق. "UW" دىن ئىبارەت بۇ نەتىجە، بىزنىڭ 125 پارچە ۋەسىقىنى نەشرگە تەييارلىشىمىزنى مول بىلىم بىلەن تەمىن ئەتتى ۋە ئىشىمىزغا خېلى كۆپ

ئاسانلىق يارىتىپ بەردى. "UW"2 دە 121 پارچە ۋەسىقە تۆۋەندىكىدەك توققۇز تۈرگە ئايرىپ تونۇشتۇرۇلغان:

1. ئىلىم-سېھىر ۋەسىقىلىرى (29 پارچە)
2. ئالماشتۇرۇش ۋەسىقىلىرى (3 پارچە)
3. ئىجارىگە ئېلىش ۋەسىقىلىرى (14 پارچە)
4. قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرى (30 پارچە)
5. بالا بېقىۋېلىش ۋەسىقىلىرى (3 پارچە)
6. ئادەمنى گۆرۈگە قويۇش ۋەسىقىلىرى (2 پارچە)
7. قۇللارغا ھۆرلۈك بېرىش ۋەسىقىلىرى (1 پارچە)
8. ۋەسىيەتنامە ياكى مىراس بۆلۈش ۋەسىقىلىرى (6 پارچە)
9. باشقا ۋەسىقىلەر (33 پارچە)

بىز قوشقان 4 پارچە ۋەسىقىنىڭ 1- سى ئۈزۈملۈكنى ئىجارىگە ئېلىش ۋەسىقىسى، 2- سى بۆز قەرز ئېلىش ۋەسىقىسى، 3- سى ئاشلىق قەرز ئېلىش ۋەسىقىسى بولۇپ، 4- سى باشقا ۋەسىقىلەر تۈرىگە كىرىدىغان پۇل (مىس يارماق) تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتىدۇر.

ۋاھالەنكى، 125 پارچە ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنى تولۇق ھەم توغرا ياكى ئاساسەن ئېنىق ۋە توغرا شەرھلەپ بېرىلگەن بولسىمۇ، يەنە، ئاز بىر قىسىم سۆز — ئاتالغۇلارنىڭ مەنىسى، بەزى سۆزلەرنىڭ ئوقۇلۇشى ياكى ترانسكرىپسىيىسى ھەل بولمىغان مەسىلىلەردىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ، مۇشۇ ساھەدىكى تەتقىقاتچىلارنىڭ ئالدىنقىلىرىنىڭ ئىزىنى كېيىنكىلىرى بېسىپ داۋاملىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، تەتقىقاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، ھەل بولمىغان مەسىلىلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ھەل قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن يېڭى ۋەسىقىلەرنىڭ تېپىلىشى ۋە تەتقىقاتنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، قېپقالغان مەسىلىلەر ھەل قىلىنغۇسى.

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرى ئىچىدە ئالاھىدە مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان ۋەسىقىلەر تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە تۈرلۈك ئالاھىدىلىككە ئىگە.

1. ۋەسىقىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەكلا تۇرپان رايونىدىن تېپىلغان ياكى مۇتلەق كۆپ قىسمى تۇرپان رايونىدىن تېپىلغان.[3] بۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن 125 پارچە ۋەسىقە ئىچىدە تۇرپاندىن تېپىلغانلىقى ئېنىق ھېسابلانغىنى 105 پارچە، ئۇنىڭدىن باشقا (1) ئۈرۈمچىدىن تېپىلغان دېيىلگەن 4 پارچە ۋەسىقىنى، يەنى 98(9-7)، 99(9-8)، 106(9-15)، 107(9-16) نومۇرلۇق 4 پارچە ۋەسىقىنى ("UW" دە "باشقا ۋەسىقىلەر" (Mi) تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن Mi07، Mi08، Mi15، Mi16 نومۇرلۇق ۋەسىقىلەرنى) تۇرپاندىن تېپىلغان ۋەسىقىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈشكە بولىدۇ. چۈنكى، ھازىرقى ئۈرۈمچى تەۋەسى ئۇ زامانىسىدا ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقىغا قارايتتى. 107(9-16) نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدا "lükqüng" دېگەن يەر نامى بولۇپ "lükqüng" ئۇ ۋاقىتتا ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ شەھەرلىرىدىن بىرى ئىدى. (2) ياپونىيىلىك ئوتانى جەنۇبىي شىنجاڭدا قولغا چۈشۈرگەن دېيىلگەن 4 پارچە ۋەسىقە يەنى 13(1-13)، 16(1-16)، 51(4-3)، 52(4-5) نومۇرلۇق 4 پارچە ۋەسىقە ("UW" دە "ئېلىم - سېتىم ۋەسىقىلىرى" (Sa) تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن Sa13، Sa16 نومۇرلۇق ۋە "قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرى (Lo) تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن Lo03، Lo05 نومۇرلۇق ۋەسىقىلەر)نىڭ فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى (يۈەن دەۋرىگە تەۋە بولغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى

[3] بۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن ۋەسىقىلەر، مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا يەكەندىن تېپىلغان ۋە ھازىر چەت ئەللەردە ساقلىنىۋاتقان ئىنتايىن ئاز سانلىق قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

زامانىسىدىكى تۇرپان رايونى ئاھالىلىرىنىڭ ئىسىملىرىنى كۆرسىتىدۇ. دېمەك، يۇقىرىدىكى 3 پارچە ۋەسىقىنىمۇ تۇرپان رايونىدىن تېپىلغان دېيىشكە بولىدۇ. قالغان 7 پارچە ۋەسىقىنىڭ يېزىلىش شەكلى ۋە ئۇلاردىكى سۆز ئىشلىتىش ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئۇلارنىمۇ تۇرپان رايونىدىن تېپىلغان ۋەسىقىلەردىن ھېسابلاش مۇمكىن.

2. ۋەسىقىلەر دەۋر تەۋەلىكىدىن ئېيتقاندا، ھەممىسى دېگۈدەكلا يۈەن دەۋرىگە تەۋە يازما يادىكارلىقلار ھېسابلىنىدۇ. ئۆز زامانىسىدىكى تۇرپان ئۇيغۇرلىرى 12 مۇچەللىك كالېندار بويىچە يىللارنى خاتىرىلەش ئەنئەنىسىنى داۋاملاشتۇرغاچقا، ۋەسىقىلەر پۈتۈلگەن يىللارغا، يەنى küskü (چاشقان)، ud (كالا)، bars (يولۋاس)، tawïxğan (توشقان)، luu (ئەجدىھا)، yïlan (يىلان)، yunt (ئات)، ḳoyn (قوي)، biqin (مايمۇن)، taḳïğu (توخۇ)، ït (ئىت)، tonguz (چوشقا) قاتارلىق 12 مۇچەلگە ئاساسەن، ھەر بىر ۋەسىقىنىڭ يېزىلغان يىلىنى مىلادى مۇنچىنچى يىل دەپ ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىش قىيىن. بۇ كىتابتىكى 125 پارچە ۋەسىقە ئىچىدە ئىككى پارچە ۋەسىقىدە، يەنى 12(1-12) نومۇرلۇق ۋە 119(9-28) نومۇرلۇق ۋەسىقىلەردە، "qungdung" (中统 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) يىلنامى كۆرۈلسىمۇ، بىراق ئۇ، بۇ ئىككى پارچە ۋەسىقە پۈتۈلگەن يىلنى كۆرسەتمەستىن، بەلكى قۇبلايخاننىڭ جۇڭتۇڭ يىللىرى (مىلادى 1260-1264-يىللىرى)نىڭ تۇنجى يىلى، يەنى 1260-يىلى 10-ئايدا تارقىتىلغان 中统宝钞 ناملىق قەغەز پۇلنى بىلدۈرۈپ كەلگەن. بۇ خىل قەغەز پۇل يۈەن دەۋرىدە يىل چەكلىمىسى قويۇلماي ئىشلىتىلگەن بولغاچقا، يۇقىرىدىكى 2 پارچە ۋەسىقىنىڭ پۈتۈلگەن ۋاقتىنى ئېنىق قىلىپ، 1260-1264-يىللاردا پۈتۈلگەن دېيىشكە بولمايدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ۋەسىقىلەرنىڭ فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى، سۆز ئىشلىتىلىش ئەھۋالى،

خەتلەرنىڭ يېزىلىش شەكلى قاتارلىقلار ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بۇددا دەۋرىگە تەۋە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. L. V. Clark ئەپەندى بۇنىڭدىن بۇرۇن، تۇرپان قاتارلىق جايلاردىن تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرىنىڭ يۇەن دەۋرىگە تەۋە ئىكەنلىكىنى ئۇرغۇن پاكىتلار ئارقىلىق دەلىللەپ ئۆتتى. بىزنىڭچە، ئاز ساندىكى ۋەسىقىلەرنىڭ دەۋرى يۇەن دەۋرىدىن بۇرۇن بولۇشى مۇمكىن. بۇ جەھەتتىكى كۆز قاراشىمىزنى مۇناسىۋەتلىك ۋەسىقىلەر ئۈستىدە توختالغان ۋاقتىمىزدا ئەسكەرتىپ ئۆتىمىز. قىسقىسى، ھازىرغىچە مەلۇم بولغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرى ئىچىدە، دۇنخۇاڭ موگاۋ غارلىرىنىڭ ھازىرقى 17- غاردىن (يەنى نوم ساقلاش غارىدىن) تېپىلغان ھۆججەتلەرنىڭ دەۋرى بۇرۇن (XI ئەسىرنىڭ 70- يىللىرىدىن كېيىن ئەمەس) بولۇپ، تۇرپاندىن تېپىلغانلىرىنىڭ دەۋرى كېيىن، يەنى ئۇلار يۇەن دەۋرىنىڭ مەھسۇلى دەپ قارالماقتا. ئەلۋەتتە بۇنىڭ ئاساسى بار. بىراق، بۇ تۇرپاندىن تېپىلغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ۋەسىقىلىرىنىڭ دەۋر تەۋەلىكىگە چىقىرىلغان ئاخىرقى ھۆكۈم ئەمەس. شۇڭا، بۇ ھەقتىكى تەتقىقاتنى يەنىمۇ ئىنچىكىلىك بىلەن چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

3. ۋەسىقىلەر ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى دەۋرىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. تۇرپان بوستانلىقىدا، خەن دەۋرىدىلا دېھقانچىلىق ئاساس قىلىناتتى. دېھقانچىلىق زىرائەتلىرىدىن دانلىق زىرائەتلەر، ئۈزۈم قاتارلىقلار بار ئىدى. ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى دەۋرىدە بۇ رايوندا يەنىلا دېھقانچىلىق ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى. شىمالىي سۇڭ ئەلچىسى ۋاڭ يەندې قوچو "يەرلىرىدە دانلىق زىرائەتلەر ئۈستۈرۈلىدۇ"، "پاختا چىقىدۇ" دەپ خاتىرە قالدۇرغان.[4] ۋەسىقىلەردە دانلىق زىرائەتلەردىن ئارپا، بۇغداي، تېرىق (yür ~ ür) قاتارلىقلار ۋە

دېھقانچىلىقتا ئائىت ئاتالغۇلار كۆپ تىلغا ئېلىنغان. كېۋەز (kəpəz) مۇ كۆپ تىلغا ئېلىنغان. پاختىدىن توقۇلغان بۆزنى مىسالغا ئالساق، bəz سۆزىنىڭ تۈرلەنمىگەن ۋە تۈرلەنگەن شەكلى 26 پارچە ۋەسىقىدە 63 قېتىم كۆرۈلىدۇ. تۇرپاننىڭ ئۈزۈمى قەدىمدىن ناھايىتى مەشھۇر بولۇپ، ئۈزۈملۈك (borluk) ئاتالغۇسىنىڭ تۈرلەنگەن ۋە تۈرلەنمىگەن شەكلى 18 پارچە ۋەسىقىدە 63 قېتىم ئۇچرايدۇ. ئۈزۈم— مۇھىم ئىقتىسادىي زىرائەت ۋە ھاراق ياسايدىغان خام ئەشيا. ئۈزۈم ھارىقى (bor) مۇھىم باج ھەم تاۋار ھېسابلىنىدۇ. ۋەسىقىلەردە ئۈزۈم ھارىقى (مۇسەللەس)، ئۈزۈم شەربىتى (süqüg) قاتارلىق ئاتالغۇلار كۆپ تىلغا ئېلىنغان. ياغلىق زىرائەتلەردىن كۈنجۈت (künqit) مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. künqit ئاتالغۇسى بەش پارچە ۋەسىقىدە 15 قېتىم كۆرۈلىدۇ. ئىدىقۇت ئۇيغۇر ئېلى چارۋىچىلىقىدا، ئاتچىلىق مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ۋاڭ يەندې: "ئاتلىرى كۆپ بولۇپ، خانى، قاتۇنى، تېگىنلىرى ئات باقتۇرىدۇ ... يىلقىلار تۈكلىرىنىڭ رەڭگى بويىچە ئۈيۈرگە ئايرىلىدۇ، ئۇلارنىڭ سانىنى بىلگىلى بولمايدۇ."[5] دەپ زىكرى قىلغان. ۋەسىقىلەردە ئات ناھايىتى ئەتىۋارلىق ھايۋان سۈپىتىدە، 10 پارچە ۋەسىقىدە، 12 قېتىم تىلغا ئېلىنغان. قول - ھۈنەرۋەنچىلىك جەھەتتە، دېھقانچىلىق، سودا، ئالماشتۇرۇش قاتارلىقلار بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان "بۆزچى" (bəzqi بۆز توقۇغۇچى)، تۆمۈرچى (təmirqi) قاتارلىق ھۈنەر كەسىپ ئاتالغۇلىرىمۇ ناھايىتى كۆپ ئۇچرايدۇ. ۋەسىقىلەر ئەينى دەۋردىكى سودا ئىشلىرىنىڭ بەلگىلىك تەرەققىيات سەۋىيىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. پۇل ئىگىلىكىدىن ئېلىپ ئېيتساق، سودا ئىشلىرىدا

---

[4] "سۆزنامە. قوچو تەزكىرىسى"

[5] يۇقىرىدىكى ئىزاھقا قاراڭ.

كۈپرەك تەڭ قىممەتلىك بۆزنى "قۇانپۇ" (kuanpu) ياكى تامغىلىق بۆز ئىشلىتىلگەن، ئۇنىڭدىن باشقا، نوكچا ئالتۇن ياكى كۈمۈش، يارماق كۈمۈش (كۈمۈش تەڭگە)، مىس تەڭگە (bakir)، يۈەن سۇلالىسىنىڭ قەغەز پۇلى (bao qao ياكى qao) قاتارلىقلارمۇ قوللىنىلغان. تەڭ چوڭ پۇل بىرلىكى (مىس يارماقتىن باشقا پۇللارنىڭ بىرلىكى) 50 سەر (yastuk) بولغان.

4. ۋەسىقىلەر ئۇز زامانىسىدىكى يانچىلىق تۈزۈمى ئەھۋالىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ۋەسىقىلەردە karabax (قۇل، دېدەك)، küng (دېدەك)، oğlan [85(7-1) نومۇرلۇق ۋەسىقىدە "قۇل، غۇلام" مەنىسىدە كەلگەن]، kul (ئەر قۇل، قۇل)، ئاتالغۇلىرىمۇ خېلى كۆپ ئۇچرايدۇ. بولۇپمۇ "ئېلىم - سېتىم" ۋەسىقىلىرى تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن، ئاتالمىش قۇل، دېدەك سودىسىغا ئائىت ۋەسىقىلەردە karabax (قۇل، دېدەك)، küng (دېدەك) كۆپ ئۇچرايدۇ (تۆۋەندىكى جەدۋەلگە قاراڭ).

قاراباش ۋە كۈڭ ئاتالغۇلىرىنىڭ قوللىنىلىشى

ۋەسىقە نومۇرى	ئىسمى	ئاتىلىشى	جىنسى	يېشى	باھاسى
19(1-19)	تاش قارا	تۈرك قاراباش		15ياش	100 قۇنپۇ ۋە 1 ئات
20(1-20)	ئاسىل باي	قاراباش			(؟) قۇنپۇ
21(1-21)	يۈكلۈك	قاراباش	ئەر		47 سەر يارماق كۈمۈش
22(1-22)	كىمزۇن	قاراباش	ئايال		50 سەر يارماق كۈمۈش
23(1-23)	تاق كۆز	قاراباش	قىز	12ياش	80 بۆز
24(1-24)	پىنتۇڭ	قىتاي قاراباش	ئەر	40ياش	9 ياستۇق چاۋ (قەغەز پۇل) (بىر ياستۇق = 50 سەر)
25(1-25)	تۇلات	كۈڭ	ئايال		100 بۆز
29(1-29)	ئەسەن تېگىن	كۈڭ	ئايال		52 توپ بۆز

بىز يۇقىرىدىكى ئاتالغۇلارغا ۋە ئاتالمىش قۇل، دېدەك سېتىش

ۋەسىقىلەرگە قاراپلا، ئەينى دەۋردىكى يەنى بۇئەن دەۋردىكى ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى جەمئىيىتىنى قۇللۇق جەمئىيەت دېسەك بولمايدۇ. چۈنكى، ئورقۇن ئۇيغۇر خانلىقى دەۋردىكى جەمئىيەت كۆچمەن چارۋىچىلىقنى ئاساس قىلغان فېئوداللىق جەمئىيەت ئىدى. ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى دەۋردىكى جەمئىيەت بولسا، دېھقانچىلىقنى ئاساس قىلغان فېئوداللىق جەمئىيەت ھېسابلىنىدۇ. ئىدىقۇت بارچۇق ئارت تېكىن چىڭگىز خانغا بەيئەت قىلغان مىلادى 1209- يىل، ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى تارىخىنى ئالدىنقى ۋە كېيىنكى دەۋرگە ئايرىيدىغان چەك بولۇپ، كېيىنكى دەۋرگە كەلگەندە، ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى قۇللۇق جەمئىيەتكە قايتقان ئەمەس. كەينىگە قايتىش ئىدىقۇت ئۇيغۇرلىرى جەمئىيىتىنىڭ تارىخىي تەرەققىيات يۈزلىنىشىگىمۇ ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. قۇللۇق جەمئىيەتتە قۇللارنىڭ ھېچنېمىسى بولمايدۇ. قۇلدارلار قۇللارنى قۇربانلىق ئورنىدا ئۆلتۈرۈپ كۆمۈۋېتىدۇ ياكى تىرىك كۆمۈۋېتىدۇ. يۇقىرىدىكى ئاتالمىش قۇل، دېدەك سودىسىغا ئائىت ۋەسىقىلەردە بېرىدەك سېتىۋالغۇچى قۇل ياكى دېدەكنى "خالىسا ئۆزى تۇتسۇن، خالىمىسا، باشقىلارغا سېتىۋەتسۇن" دېيىلگەن بولۇپ، "ئۆلتۈرسە، قۇربانلىق قىلسا بولىدۇ" دېگەن گەپ يوق. بۈگۈنكىچە قەدەر تۇرپان رايونىدا ئېلىپ بېرىلغان ئارخېئولوگىيىلىك قېزىشلاردا، ئىدىقۇت ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ قۇللۇق جەمئىيەت ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان ئىسپاتمۇ تېپىلغىنى يوق. فېئودال يانچىلىق تۈزۈمى شارائىتىدا، يانچىدارلار يانچىلارنى سېتىۋېتەلەيدۇ، گۆرۈگە قويالايدۇ ياكى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرەلەيدۇ. قىسقىسى، بۇ ۋەسىقىلەر ئەينى دەۋردىكى يانچىلىق تۈزۈمىنىڭ ئەھۋالىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ.

5. ۋەسىقىلەر ئىدىقۇت ئۇيغۇر ئېلىنىڭ يىپەك يولىنىڭ تۈگۈنىگە جايلاشقان، كۆپ مىللەتلىك ۋە كۆپ خىل مەدەنىيەت ئۇچراشقان ئەل بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ. بۇنىڭدا كىتاب ئاخىرىدا

بېرىلگەن سۆزلۈك ئىچىدىكى كىشى ئىسىملىرى ۋە خەنزۇچە، سانسكرىتچە، سوغدىچە، ئوتتۇرا قەدىمكى پارسچە، ئۇدۇنچە، گېركچە، ئەرەبچە ۋە موڭغۇلچە قاتارلىق تىللاردىن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن سۆزلەر مىسال بولالايدۇ.

6. ۋەسىقىلەرنىڭ، بولۇپمۇ ھەر بىر تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ يېزىلىش ئۇسلۇبى ياكى شەكلى، قۇرۇلمىسى، تىلى (سۆز ئىشلىتىشى) قاتارلىقلار خىللا قىلىپلاشقان. ۋەسىقىلەر ئەدەبىي يېزىقچىلىق ئۇسلۇبى ۋە مەزمۇن جەھەتتىن ئاساسەن ئۈچ قىسىمدىن تەركىب تاپقان، بۇنى بارلىق ۋەسىقىلەردە كۆرۈلگەن ئورتاق ئالاھىدىلىك دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ.

ھۆججەتنىڭ باش قىسمىدا، ئالدى بىلەن ھۆججەت يېزىلغان يىل (12 مۆچەل بويىچە)، ئاندىن ئاي، كۈن ۋە بەزىدە ھۆججەت مەيدانغا كەلگەن ئورۇن يېزىلغان. بۇ كىرىش قىسمى بولۇپ، ھۆججەتنىڭ يېزىلغان ۋاقتىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ھۆججەتنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى يېزىلغان. بۇلار ئاساسەن تۆۋەندىكى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئالدى بىلەن ھۆججەتنىڭ شەكىللىنىشىگە سەۋەب بولغان 1_تەرەپنىڭ ئىسمى، ھۆججەتنىڭ شەكىللىنىشىدىكى سەۋەب، يەنى 1_تەرەپ ئېھتىياجلىق بولغان نەرسە، ئاندىن كېيىن ھۆججەتنى شەكىللەندۈرگۈچى 2_تەرەپ، يەنى بىرىنچى تەرەپنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىغۇچى كىشىنىڭ ئىسمى مەيدانغا چىقىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن 1_تەرەپنىڭ ئېھتىياجى چۈشكەن نەرسە ۋە ئۇنىڭ مىقدارى، باھاسى، نەرسىنىڭ بېرىلىش، سېتىلىش ۋە تاپشۇرۇۋېلىنىش ئۇسۇلى، ئورنى، ۋاقتى، دائىرىسى، پاسىلى، تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇق دائىرىسى يېزىلغان. قەرز ھۆججەتلىرىدە قەرزنىڭ قايتۇرۇلۇش ۋاقتى، ئۇسۇلى، مۇبادا ۋاقتىدا ئۆزى قايتۇرالمىسا، ئۇنى قايتۇرىدىغان كىشى، كېچىكتۈرسە ئۇنىڭ ئۇسۇلى، جازاسى قاتارلىقلار

يېزىلغان. ئاندىن بۇ ھۆججەت شەكىللەنگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش ھەققىدىكى ئىككى تەرەپنىڭ ۋەدىلىرى، ئەگەر ئۆز ۋەدىلىرىگە خىلاپلىق قىلىشسا، جازالاش يوللىرى ئاھايىتى ئېنىق يېزىلغان. مانا بۇ ھۆججەتنىڭ ئاساسىي قىسمى شۇنداقلا ئەڭ مۇھىم قىسمى، يەنى ۋەسىقىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى بولۇپ، ۋەسىقىلەر مانا مۇشۇ ئاساسىي مەزمۇنلىرىغا ئاساسەن تۈرلەرگە ئايرىلغان بولسىمۇ، ئوخشاش بىر تۈردىكى ۋەسىقىلەر مەزمۇنىدا ئۆزگىچىلىكلەر بولۇشى مۇقەررەر ئەلۋەتتە. مەسىلەن، "ئېلىم-سېتىم ۋەسىقىلىرى" تۈرىدىكى 4(1-3) نومۇرلۇق يەر سېتىش (ياكى سېتىۋېلىش) ۋەسىقىدە، ۋەسىقە پۈتۈلگەن ۋاقىت يېزىلغاندىن كېيىن، ساتقۇچى ۋە سېتىۋالغۇچى ئىككى تەرەپنىڭ ئىسمى، سېتىلغان يەرنىڭ باھاسى، پاسىلى، يەر سېتىۋالغۇچى يەرنىڭ ھەققىنى ساتقۇچىغا بەرگەنلىكى، يەر ساتقۇچى يەر سېتىش ھەققىنى ساق تاپشۇرۇۋالغانلىقى، بۇ يەرنىڭ سېتىۋالغۇچىنىڭ ئىلكىگە ئۆتكەنلىكى، سېتىۋالغۇچى خالىسا، يەرنى ئۆزى ئىشلەتسە ياكى باشقىلارغا ساتسا بولىدىغانلىقى، يەر ساتقۇچىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بۇ يەرنى قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا، (يەنى توختامنامىگە خىلاپلىق قىلسا)، سېتىۋالغۇچىغا سېتىلغان يەردەك يەر ھازىرلاپ بېرىپ، ئاندىن سېتىلغان يەرنى قايتۇرۇپ سېتىۋېلىشى كېرەكلىكى، يەر سېتىۋالغان تەرەپ زىيان تارتسا بولمايدىغانلىقى بايان قىلىنغان؛ ئاخىرىدا، گۇۋاھچىلارنىڭ ئىسىملىرى ۋە پۈتۈكچىنىڭ نامى قاتارلىقلار يېزىلغان. 4(1-4) نومۇرلۇق يەر سېتىش ۋەسىقىسىدە، يەر ساتقۇچى تەرەپنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى يەرنى قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا، سېتىلغان يەردەك 2 پارچە يەر ھازىرلاپ بەرگەندىن كېيىن قايتۇرۇپ سېتىۋالسا بولىدىغانلىقى ئېيتىلغان. 5(1-5) نومۇرلۇق ئۈزۈملۈك سېتىۋېلىش ۋەسىقىسىدە، ساتقۇچىنىڭ تۇغقانلىرى ئۇ ئۈزۈملۈكنى قايتۇرۇپ

سىنىۋالماقچى بولسا، سىنىۋالغۇچىغا ئۆززۈملۈكتەك 2 ئۆززۈملۈك ھازىرلاپ بېرىپ، ئاندىن قايتۇرۇپ سىنىۋالسا بولىدىغانلىقى ئەسكەرتىلگەن. (1-11)11 نومۇرلۇق ئۆززۈملۈك سىنىۋېلىش ۋەسىقىسىدە بولسا، ساتقۇچىنىڭ تۇغقانلىرى ئۇ ئۆززۈملۈكنى قايتۇرۇپ سىنىۋالماقچى بولسا، موڭغۇل خانىغا 1 ئالتۇن ياستۇق (50 سەرلىك نوكچا ئالتۇن)، ئوردا خەزىنىسىگە 1 كۈمۈش ياستۇق (50 سەر نوكچا كۈمۈش) بەگلەرگە 1 دىن ئات جەرىمانە تۆلىسۇن ۋە سۆزلىرى ناقىسسۇن دېيىلگەن. (1-22)22 نومۇرلۇق دېدەك سېتىش ۋەسىقىسىدە، ساتقۇچىنىڭ تۇغقانلىرى دېدەكنى قايتۇرۇپ سىنىۋالماقچى بولسا، ئۇ دېدەكتەك 2 دېدەكنى ھازىرلاپ بەرسۇن دېيىلگەن. (1-27)27 نومۇرلۇق قىزىل سېتىش ۋەسىقىسىدە، ساتقۇچىنىڭ ئادەملىرى بۇ قىزىل توغرۇلۇق دەتالاش قىلسا، مۇڭغۇل خانىغا 1 ئاق (كۈمۈش) ياستۇق، بەگلەرگە بىردىن ئات جەرىمانە تاپشۇرۇشى ۋە سۆزلىرىنىڭ ئۆتمەسلىكى قەيت قىلىنغان.

ئۇرغۇنلىغان ۋەسىقىلەردە، توختامغا خىلاپلىق قىلغان تەرەپنىڭ قانداق جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئېلىش كېرەكلىكى ياكى جەرىمانە تۆلىشى لازىملىقى ئېنىق يېزىلغاندىن سىرت، ئاخىرقى قىسمىدا، ھۆججەتلەشكۈچى ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى، ئىسمى يېزىلغان، مۆھۈر - تامغىلىرى بېسىلغان، گۇۋاھچى بولغۇچى ياكى كېلىشتۈرگۈچىلەرنىڭ ئىسمى يېزىلغان ۋە مۆھۈر - تامغىلىرى بېسىلغان ياكى بەلگە-نىشانلىرى چۈشۈرۈلگەن. ئەڭ ئاخىرىدا ھۆججەتنى يېزىشتا قەلەم تەۋرەتكۈچى قاتارلىقلارنىڭ ئىسمى يېزىلغان. بۇنداق ۋەسىقىلەرنى قانۇنى ۋەسىقىلەر دېيىشكە بولىدۇ. بىراق، ئۆز زامانىسىدە قانداق ئالاقىدار قانۇنلار چىقىرىلغانلىقىغا ئائىت ئېنىق ماتېرىيالغا ئىگە ئەمەسمىز. بىر قىسىم ۋەسىقىلەردە (ئاساسلىقى بىر قىسىم قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرىدە) il yangïnqa ("تەلىنىڭ يوسۇنى بويىچە" ياكى "تەلىنىڭ

قائىدىسى بويىچە") دېگەن سۆزلەر بولۇپ، بۇ سۆز قەرز ئالغۇچىنىڭ قەرزنى توختامدا بېكىتىلگەن ۋاقىتتا قايتۇرمىسا، ئەل قائىدىسى (ياكى ئەل ئادىتى) بويىچە ئۆسۈمى بىلەن تولۇق قايتۇرىدىغانلىقى ئەسكەرتىلگەندە قوللىنىلغان. [59(4-12) نومۇرلۇق ۋەسىقە قاتارلىقلارغا قاراڭ]. بۇ سۆزنىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ئېتىراپ قىلىدىغان ۋە قانۇنىي كۈچ بەرگەن ئادەت قانۇنى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى، 59(4-12) نومۇرلۇق ۋەسىقىدىكى il yangïqa دېگەن سۆز بىلەن 82(5-3) نومۇرلۇق ۋەسىقىدىكى il tərüsi birlə ("ئەل قائىدىسى بويىچە" دېگەن مەنىدە) دېگەن سۆز مەنىداش سۆزلەر ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، 82(5-3) نومۇرلۇق ۋەسىقىدە tərü ("قانۇن، قائىدە، ئادەت قانۇنى" دېگەن مەنىدە) دېگەن ئاتالغۇ بولۇپ، بۇ ۋەسىقىنىڭ 29- قۇرىدا tərü yarğu yosunï birlə ["قانۇنىي ھۆكۈم (چىقىرىش) بەلگىلىمىسى بويىچە" دېگەن مەنىدە] دېگەن سۆز بار. قىسقىسى، بىز يۇقىرىقىلارغا ئاساسەن، ئەينى چاغدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە بەلگىلىك قانۇنلار بولغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالايمىز. شۇنداقلا بۇ ئادەت- يوسۇن، ئادەت قانۇنى ياكى قانۇنلارنىڭ ئۆز دەۋرىدىكى ئەدەبىي تىلغا ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتكەنلىكىنىمۇ ھېس قىلالايمىز.

7. ۋەسىقىلەرنىڭ ھەممىسىگە دېگۈدەك ئالاقىدار كىشىلەرنىڭ تامغىسى بېسىلغان ياكى نىشانى (بەلگىسى) سىزىلغان. بۇنى ئوقۇرمەنلەر 3 "UW" تىكى ۋەسىقىلەر فوتو سۈرىتىدىن كۆرۈۋالالايدۇ. ۋەسىقىلەردىمۇ تامغا بېسىلغانلىقى ياكى نىشان چۈشۈرۈلگەنلىكى ئەسكەرتىلگەن.

8. ۋەسىقىلەر قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ تېز يازما نۇسخىسى (بۇ خىل نۇسخىدىكى خەتلەرنى ئوقۇماق تەس بولۇپ، a، ə، r، n، s، x، ğ، ķ قاتارلىق ھەرپلەر ئېنىق يېزىلمىغان بولىدۇ) ۋە يېرىم تېز يازما نۇسخىسى (بۇ خىل نۇسخىدىكى خەتلەرنى ئوقۇماق بىر قەدەر ئوڭاي، چۈنكى، ھەرپلەر ئاساسەن ئېنىق يېزىلغان بولىدۇ)دا يېزىلغان.

9. ۋەسىقىلەرنىڭ تىل ئالاھىدىلىكى. بۇ توغرىلىق تۆۋەندە بايان قىلىنغان "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن بابقا قاراڭ.

بىز "UW" 2 دىكى ۋەسىقىلەرنىڭ تۈرگە ئايرىلىشى بويىچە، ھەر بىر تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنىڭ بېشىغا، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سان ئىچىدىكى تەرتىپ نومۇرى، تۈر نومۇرى ۋە ھەر بىر تۈر ئىچىدىكى تەرتىپ نومۇرىنى كۆرسىتىدىغان رەت نومۇرىنى بەردۇق [مەسىلەن، 1(1-1) بولسا، ۋەسىقىلەرنىڭ 1-سى شۇنداقلا 1-تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ 1-سىنى كۆرسىتىدۇ]. ئوقۇرمەنلەر ۋەسىقىلەرنىڭ يەشمىسىنى كۆرگەندە، ھەر بىر ۋەسىقىنىڭ نېمىگە ئائىت، قانداق ۋەسىقە ئىكەنلىكىنى ئاسانلا بىلىۋالالايدىغانلىقى ئۈچۈن، ھەر بىر ۋەسىقىگە، ئۇنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن ماۋزۇ قويۇشنىڭ ئانچە زۆرۈرىيىتى يوق دەپ ھېسابلىدۇق.

ئاخىرىدا، بۇ ئەسىرىمىزگە تۇرپاندىن تېپىلغان ۋە ئۆزىمىز تەتقىق قىلغان 4 پارچە ۋەسىقىنى كىرگۈزدۇق. دېمەك، بىزنىڭ بۇ ئەسىرىمىزدە، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى 125 پارچە ۋەسىقە تونۇشتۇرۇلدى.

ۋەسىقىلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسى ۋە يەشمىسىگە ئائىت ئەسكەرتمىلەر

1. ترانسكرىپسىيە نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ قىزغىن كۆڭۈل بۆلۈشى، بولۇپمۇ ئۇيغۇر بۆلۈمى مەسئۇللىرىنىڭ "ئىلمىي ئەمگەك ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئىلمىيرەك بولسۇن" دېگەن پرىنسىپىغا ئاساسەن لاتىن ھەرپى بىلەن بېرىلدى، ئەمما، ئۇيغۇر كونا يېزىقىنىڭ تاۋۇش خۇسۇسىيەتلىرى ساقلاپ قېلىندى ۋە سۆزلۈكنى ھازىرلاشتىمۇ ئەرەپ يېزىقى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىنىڭ ئېلىپبە تەرتىپى ئاساس قىلىندى. كومپيۇتېر ئۈسكۈنىلىرىدىكى بەزى ئاجىزلىقلىرىمىز تۈپەيلىدىن، ئەسلى تېكىستنى ئىلمىي ترانسكرىپسىيە قىلىش جەھەتتە قىسمەن چەكلىمىلەردىن خالىي بولالمىدۇق.

2. قىپپاش سىزىق: ۋەسىقىدىكى ئورنى كەمتۈك بولۇپ قالغان ھەرپلەرنى كۆرسىتىدۇ. بىر قىپپاش سىزىق بىر ھەرپنىڭ ئورنىنى بىلدۈرىدۇ.

3. ترانسكرىپسىيىدە ( ) ئىچىگە ئېلىنغان تاۋۇشلار، تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسەن، ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن تاۋۇشلارنى (بۇ تاۋۇشلار ئورنى ئەسلى ۋەسىقىدە كەمتۈك بولۇپ قالغان، بىراق تەجرىبە ۋە بىلىمگە ئاسەن ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولىدىغان تاۋۇشلارنى كۆرسىتىدۇ. [ ] بەلگىسى ئىچىگە ئېلىنغان سۆز، تاۋۇشلار، ۋەسىقىدە ئۇشۇقچە يېزىلىپ قالغان سۆز، تاۋۇشلار ھېسابلىنىدۇ.

4. ترانسكرىپسىيىدە، ( ) ئىچىگە ئېلىنغان چېكىت قانچە بولسا، ۋەسىقىنىڭ قەغىزى بۇزۇلۇپ، شۇ ئورۇندا شۇنچە تۈشۈك پەيدا

بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

5. كۆپ چېكىت، ۋەسىقىنىڭ شۇ ئورنىنىڭ كەمتۈك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

6. ترانسكرىپسىيىدە ياكى يەشمىدە، كەينىگە (؟) بەلگىسى قويۇلغان سۆزلەر بولۇپ، ئۇ شۇ سۆزلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنىڭ ياكى يەشمىسىنىڭ تازا ئىشەنچلىك ئەمەسلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

7. ترانسكرىپسىيىدە، لاتىنچە ھەرپلەرنىڭ چوڭ يېزىلىشى بىلەن كۆرسىتىلگەن سۆزلەر ياكى تاۋۇشلار بولۇپ، بۇ سۆزلەر ياكى تاۋۇشلار ھەرپلىرىنى ئاساسەن پەرق ئەتكىلى بولىدىغان، بىراق ئىشەنچلىك ترانسكرىپسىيە قىلغىلى بولمايدىغان ئەسلى سۆز ياكى تاۋۇشلارنى كۆرسىتىدۇ.

8. بىز 2 "UW" دىكى ترانسكرىپسىيىنى توغرا ھېسابلىغانلىقىمىز ئۈچۈن، بەزى سۆزلەرنىڭ ئىلگىرى بەزى تەتقىقاتچىلار تەرىپىدىن باشقىچە ترانسكرىپسىيە قىلىنغانلىقىغا، ئاساسەن ئەسكەرتىش بەرمىدۇق.

9. يەشمىدە، ( ) ئىچىگە ئېلىنغان سۆزلەر، يەشمىنىڭ راۋان ھەم چۈشىنىشلىك بولۇشى ئۈچۈن، ئەسلى تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسەن قوشۇلغان سۆزلەر ھېسابلىنىدۇ. ھازىرقى تىلىمىزدا يەنىلا ئىشلىتىلىۋاتقان بىر قىسىم قەدىمىي سۆزلەر يەشمىسىز قوللىنىلدى.

10. كىشى ئىسىملىرى بىلەن يەر ناملىرىنى ئوقۇرمەنلەر پەرق ئېتىۋالالايدىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ ئەسەرنىڭ ئاخىرىغا بېرىلىدىغان لۇغەتتە ئەسكەرتىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئىزاھتا ئەسكەرتىش بېرىلمىدى.

11. ترانسكرىپسىيە ئاخىرىدا، زۆرۈر تېپىلغان بىر قىسىم سۆزلەرگە ئىزاھ بېرىلدى. ئالدىنقى ۋەسىقىنىڭ ترانسكرىپسىيىسىنىڭ ئاخىرىدا ئىزاھلانغان سۆزلەر كېيىنكى ۋەسىقىلەردە يەنە ئۇچرىسا، زۆرۈر

بولمىغانلىرىغا تەكرار ئىزاھ بېرىلمىدى.

12. ئىزاھ بېرىلگەن سۆز شۇ ۋەسىقىنىڭ قانچىنچى قۇرىدا بولسا، شۇ قۇر نومۇرى ئىزاھلىنىدىغان سۆزنىڭ ئالدىغا يېزىلدى، يەنى ئىزاھ نومۇرى قۇر نومۇرىغا ئاساسەن قويۇلدى.

13. ترانسكرىپسىيىدىكى «ئا»، «ئە» يېزىلىپ قالغان «ئا» ئىمۇ؛ «ئە»، «ئا» يېزىلىپ قالغان «ئە»ئىمۇ؛ «ت»، «ت» يېزىلىپ قالغان «د» ئىمۇ؛ «د»، «د» يېزىلىپ قالغان «ت» ئىمۇ؛ «ز»، «ز» يېزىلىپ قالغان «س» ئىمۇ؛ «س»، «س» يېزىلىپ قالغان «ز» ئىمۇ كۆرسىتىدۇ. يەنە تېكستتە، «ق» ۋە «غ» تاۋۇشلىرىنى ئالماشتۇرۇپ ئىشلىتىش ھادىسىلىرىمۇ بار. بۇلار ئادەتتىكى ئىملا مەسىلىسى بولماستىن، بەلكى ئۆز دەۋرىدىكى جانلىق تىلنىڭ تاۋۇش سىستېمىسىدا ئەكس ئەتكەن تاۋۇشلارنىڭ ئۆزگىرىش ھادىسىلىرىنىڭ ئىزلىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ جەھەتتىكى مەسىلىلەر توغرۇلۇق «قەدىمكى ئۇيغۇر — تىل يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەرنىڭ تىل ئالاھىدىلىكى» دېگەن تېمىدا ئاز-تولا توختالدۇق.

14. بۇ مەتىندە قوللىنىلغان ترانسكرىپسىيە بەلگىلىرى:

a ئا، ə ئە، b ب، p پ، t ت (= ḍ يەنى د يېزىلىپ قالغان ت)، j ج، q چ، h خ، d د (= ṭ يەنى ت يېزىلىپ قالغان د)، r ر، z ز (= ṣ يەنى س يېزىلىپ قالغان ز)، s س (= ẓ يەنى ز يېزىلىپ قالغان س)، x ش، ğ غ، f ف، ķ ق، k ك، g گ، l ل، m م، n ن، ḥ ھ، o ئو، u ئۇ، ө ئۆ، ü ئۈ، w (v) ۋ، e ئې، ï ئى (i تاۋۇشىنىڭ ئارقا سوزۇق جۈپتى)، i ئى، y ي.

15. "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن مۇھاكىمىدە بېرىلگەن مىساللاردىكى [zls] قاتارلىق [ ] ئىچىگە ئېلىنغان تاۋۇش بەلگىلىرى، ۋەسىقىلەرنىڭ تېكستىدە ئۆزگىرىشىپ كەلگەن تاۋۇش بەلگىلىرىنى

كۆرسىتىدۇ. يەنى، ئالدىنقى تاۋۇش بەلگىسى s، كېيىنكى تاۋۇش بەلگىسى z نىڭ ئورنىدا كەلگەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. بىز ترانسكرىپسىيىدە، z ئورنىدا كەلگەن s نى z، d ئورنىدا كەلگەن t نى d، ḳ ئورنىدا كەلگەن ğ نى ḳ قىلىپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق (پەقەت "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن تېما ئۈستىدە توختالغاندىلا).

16. "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن بۆلۈمدىكى تەھلىلدە كەلتۈرۈلگەن مىساللاردا، تۇرغۇن سۆزلەرنى تۈرلىگۈچى قوشۇمچىنىڭ ئالدىغا # بەلگىسى، پېئىلنى تۈرلىگۈچى قوشۇمچىنىڭ ئالدىغا $ بەلگىسى، ئىسىم قاتارلىق تۇرغۇن سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىنىڭ ئالدىغا + بەلگىسى، پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچىنىڭ ئالدىغا - بەلگىسى قويۇلدى.

17. "UW" دېگەن قىسقارتىلما بەلگە "كىرىش سۆز"نىڭ باش قىسمىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك ياپونىيەدە نەشر قىلىنغان «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر توپلىمى» دېگەن كىتابنىڭ قىسقارتىلما بەلگىسىنى ئىپادىلىگەندىن باشقا، بەزىدە يەنە "قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقە" دېگەن مەنىنىمۇ كۆرسىتىدۇ. بىزنىڭ تۆۋەندىكى "ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا" دېگەن بولۇمدە، يەنە قولىمىزدىكى مۇشۇ كىتابنىڭ قىسقارتىلما نامىنىمۇ كۆرسىتىدۇ.

18. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە AYC جەمال قايا تەرىپىدىن ھازىرلىنىپ، تۈركىيەدە نەشر قىلىنغان «ئالتۇن يارۇق»)، TTD («تۈركىي تىللار دىۋانى»)، KB («قۇتادغۇ بىلىك»)، KR («قىسسەسى رابغۇزى»)، Gabain (ئا. فون گابايىننىڭ « قەدىمكى تۈركىي تىلى گىراممatikىسى») ۋە MSI (ئىسرائىل يۈسۈپ، دولقۇن قەمبىرى، ئابدۇقەييۇم خوجا تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «مايتىرى سىمىت»)، Orkun ھۈسەيىن نامىق ئورقۇن تەرىپىدىن ھازىرلىنىپ، تۈركىيەدە نەشر

قىلىنغان «ئەسكى تۈرك يازىتلارى») قاتارلىق قىسقارتمىلار قوللىنىلدى، بۇلار پايدىلانغان ماتېرىياللار ۋە قىسقارتىلمىلار دېگەن بولۇمدە كۆرسىتىپ ئۆتۈلدى.

ۋەسىقىلەرنىڭ تىلى توغرىسىدا

بىز تۆۋەندىكى تەتقىقاتىمىزدا ھۆرمەتلىك ئۇستازىمىز گېڭ شىمىن ([illegible]) ئەپەندىنىڭ قەدىمكى تۈركىي تىلى ياكى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان ئۇزۇن يىللىق ئەمگەكلىرى، بولۇپمۇ قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ گىراممانتىكىسىغا ئائىت ئەمگەكلىرىنىڭ نەتىجىلىرىدىن ۋە ھۆرمەتلىك ئۇستازىمىز خەمىت تۆمۈر ئەپەندىنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى ۋە چاغاتاي تىلى ھەققىدە ئېلىپ بارغان ئۇزۇن يىللىق ئەمگەكلىرىنىڭ نەتىجىلىرىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلاندۇق. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇستازلىرىمىزغا يەنە بىر قېتىم ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمىز.

ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىنى ياخشى تەتقىق قىلىپ ئۆگىنىش، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئايرىم فونېتىكىسى، ئايرىم لۇغىتى ۋە ئايرىم گىراممانتىكىسى قاتارلىقلارنى بىر - بىرلەپ تەتقىق قىلىپ، تۈزۈپ كىتاب قىلىپ نەشر قىلىش — ئەلۋەتتە ھەممىمىزنىڭ ئالدىمىزدا تۇرغان مۇشكۈل ۋە شەرەپلىك ۋەزىپە. بۇلارنى ئىشلەشتىن بۇرۇن ئالدىراق بولسىمۇ ۋەسىقىلەردە ئەكس ئەتكەن تىل ئالاھىدىلىكلىرىنى قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز.

فونېتىكا جەھەتتە

سوزۇق تاۋۇش ۋە ئۈزۈك تاۋۇش سىستېمىسى، تاۋۇشلارنىڭ سانى، تاۋۇشلارنىڭ ئۆزگىرىشىنى ۋە سۆز يىلتىزى ياكى ئۆزەك بىلەن قوشۇمچىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسى

تۆپەيلىدىن يۈز بەرگەن تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، تاۋۇشلاردىكى تۆۋەندىكىدەك خۇسۇسىيەتلەرنى بايقاشقا بولىدۇ.

1. تېكىستتە /a/، /ə/، /ï/، /i/، /o/، /u/، /θ/، /ü/ قاتارلىق سوزۇق تاۋۇشلار كۆرۈلىدۇ. بۇلاردىن /ï/ تاۋۇشى تىل ئالدى تار، لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ تىل ئارقا ۋارىيانتى بولۇپ، بەزى سۆزلەردە مەنە پەرقلەندۈرسىمۇ، مۇنداق سۆزلەر چەكلىك بولۇپ، باشقا تاۋۇشلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا مەنە پەرقلەندۈرۈش ئالاھىدىلىكى ئانچە گەۋدىلىك ئەمەس، شۇڭا، ئۇنى مۇستەقىل فونېما دېيىش سەل تەس. قالغان سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ئالدىغا مەنە پەرقلەندۈرۈش رولىنى ئوينايدۇ، شۇڭا، ئۇلار مۇستەقىل فونېما ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن، at "ئات"، ət "گۆش"، bax "باش"، bəx "بەش"؛ ḳïn "جازا"، kin "كېيىن"، oğrï "ئوغرى"، θgri- "خۇشال بولماق"؛ on "ئون"، un "ئۇن"، ḳol "قول"، ḳul "قۇل"؛ kθn- "كۆنمەك"، kün "كۈن"، sθz "سۆز"، süz- "سۈزمەك" قاتارلىقلار.

2. بۇ ۋەسىقىلەردە گەرچە قىسمەن سوزۇق تاۋۇشلار قوش يېزىلغان بولسىمۇ (مەسىلەن، box "بوش، ئەركىن" سۆزى بەزىدە boox شەكلىدە، ḳum "قۇم" سۆزى بەزىدە ḳuum شەكلىدە يېزىلغان)، لېكىن، ئۇلار مەنە پەرقلەندۈرۈش رولىنى ئوينىيالمايدۇ. شۇڭا، ئادەتتە بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا ئۇزۇن سوزۇق تاۋۇش فونېمىسى يوق دەپ قارايمىز.

3. قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا /e/ تاۋۇشىنى ئىپادىلەيدىغان مەخسۇس بەلگە ياكى ھەرپ يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە، فونولوگىيەلىك پرىنسىپ بويىچە بۇ تاۋۇش مەنە پەرقلەندۈرۈش خۇسۇسىيىتىگىمۇ ئىگە ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى فونېما ھېسابلاشقا بولمايدۇ. شۇنداقتىمۇ بەزى تىلشۇناسلار قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان بەزى

تېكىستلەردىكى ئايرىم سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى /ə/ دىن ئۆزگىرىپ كەلگەن بەزى تاۋۇشلارنى /e/ بىلەن ترانسكرىپسىيە قىلغان، بىزنىڭچە بۇ ئانچە مۇۋاپىق ئەمەس.

4. بۇ ۋەسىقىلەردە خەنزۇچىدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە قوش سوزۇق تاۋۇشلار ئۇچرايدۇ (مەسىلەن، qao "چاۋ، پۇل"، baoxin "باۋرىن، كاپالەتلىك قىلغۇچى"، ķuanpu "گۇەنبۇ" قاتارلىق). لېكىن، بۇ قىسمەن ئەھۋال، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئانا خۇسۇسىيەتلىرى ئەمەس. شۇڭا، فونولوگىيىلىك پرىنسىپ بويىچە ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا قوش سوزۇق تاۋۇش دېگەن كاتېگورىيە مەۋجۇت ئەمەس.

5. ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا خۇددى قەدىمكى ئۇيغۇر تىل - يېزىقىدىكى باشقا مەتنىلەرنىڭ تىلىدا كۆرۈلگەنگە ئوخشاش، پەقەت لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇش /o/ ۋە /θ/ سۆزنىڭ بىرىنچى بوغۇمىدىلا كۆرۈلۈپ، باشقا بوغۇملىرىدا كۆرۈلمەيدۇ؛ قالغان سوزۇق تاۋۇش فونېمىلىرىنىڭ ھەممىسى سۆزنىڭ ھەرقانداق بوغۇمىدا، يەنى باش بوغۇمىدا، ئوتتۇرا بوغۇمىدا ۋە ئاخىرقى بوغۇملىرىنىڭ ھەممە ئورۇنلىرىدا كۆرۈلىدۇ.

6. ۋەسىقىلەرنىڭ ئۈزۈك تاۋۇش سىستېمىسىدا ئاساسەن b، p، t، q، h، d، r، z، ž، s، x، ğ، ķ، k، g، ng، l، m، n، w، y قاتارلىق 21 ئۈزۈك تاۋۇش بار. بۇلاردىن b، t، q، s، ķ، k، m، n، y،قاتارلىقلار سۆزنىڭ باش بوغۇمى، ئوتتۇرا بوغۇمى ۋە ئاخىرقى بوغۇمى قاتارلىق ھەممە بوغۇملىرىدا كۆرۈلىدۇ؛ p، d، r، z، ž، x، ğ، g، l، ng، w (چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە v ترانسكرىپسىيە قىلىندۇ) قاتارلىقلارنىڭ بەزىلىرى پەقەت چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە سۆزنىڭ باش بوغۇمىدا كۆرۈلگەندىن باشقا، ئانا تىلدىكى سۆزلەردە سۆزنىڭ باش بوغۇمىدا كۆرۈلمەيدۇ،

ئەمما، سۆزنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاخىرقى بوغۇملىرىدا كۆرۈلىدۇ. ḥ، قىسمەن چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە قوللىنىلىدۇ. مانسۇر ئوغلۇ مەجدۇت ئۆزىنىڭ "قاراخانىلىچە" ("Tarihi Türk Šiveler" 139- بەتكە قارالسۇن) دېگەن ماقالىسىدە، ئۈززۈك تاۋۇشلارنى تۆۋەندىكىدەك بايان قىلغان: b*، j**، q، d، f**، g، ğ، ḥ، h، z*، k، ķ، l، ł***، m، n، ñ، p، r، s، x، t، v**، w، y، z، ḍ. *: قىسمەن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە؛ **: پەقەت چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە؛ ***: پەقەت تەرجىمە تىلىدىلا قوللىنىلىدۇ" دەپ كۆرسەتكەن. بۇ ئەھۋالنى ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدىكى ئۈززۈك تاۋۇش سىستېمىسى ۋە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى ئۈززۈك تاۋۇش سىستېمىسىغا سېلىشتۇرىدىغان بولساق، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ تاۋۇش سىستېمىسىغا كىرەلمىگەن /ł/، /ḥ/، /f/ قاتارلىق 3 ئۈززۈك تاۋۇش قارىخانىيلار دەۋرىدە چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە قوللىنىلىشقا باشلىغان، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا كەلگەندە، تامامەن ئۇيغۇر تىلى فونېما سىستېمىسىدىن ئورۇن ئالغان. ئۇنىڭدىن باشقا، /w/، /h/ قاتارلىق ئىككى ئۈززۈك تاۋۇش، ئانا تىلىمىزدىكى مۇناسىۋەتلىك /b/، /ķ/ قاتارلىق ئىككى فونېمىنىڭ تەرەققىيات ئۆزگىرىشىدە، كېيىنكى دەۋردە مۇستەقىل فونېما بولۇپ شەكىللەنگەن.

7. تۈركىي تىللىرىنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇر تىلىنىڭ تاۋۇش سىستېمىسىدىكى ئۈززۈك تاۋۇشلارنىڭ ئەمەلىي ئىستېمالىدا بەزى تەرەققىياتلار بولغان. خۇسۇسەن چەت ئەل تىللىرىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، قەدىمدە سۆز بېشىدا كەلمەيدىغان d، g، ğ، l، r، z قاتارلىق ئۈززۈك تاۋۇش فونېمىلىرى چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردە سۆزنىڭ بېشىدا كېلىپ باشقا تاۋۇشلارغا ئوخشاش ئاكتىپ قوللىنىلىدىغان تاۋۇشقا ئايلانغان.

8. تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىيىتىدە، خۇددى باشقا تېكىستلەردە كۆرۈلگەنگە ئوخشاش تىل ئورنى جەھەتتىكى ماسلىشىش بىر قەدەر كۈچلۈك ۋە ئىزچىللىق بولۇپ، ئۇنىڭغا قارىغاندا لەۋ ئورنى جەھەتتىكى ماسلىشىش نىسبەتەن ئاجىزلاشقان. مەسىلەن،

تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ نىڭ ماسلىشىشى: adakta [UW116(9-25)/6/17] "ئاداقتا (ئاياقتا)"، ala [UW90(8-4)/3] "ئالا"، qamlasar [UW8(1-8)/18] "جېدەل قىلسا" قاتارلىقلار.

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /ï/ نىڭ ماسلىشىشى: kïltïm [UW100(9-9)/6] "قىلدىم"، kïdïğ [UW88(8-2)/5] "قىرغاق"، bïxïğ [UW82(5-3)/8] "پىششىق" قاتارلىقلار.

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن /ï/نىڭ ماسلىشىشى: balïk [UW80(5-1)/14] "شەھەر"، tamğalïğ [UW1(1-1)/5] "تامغىلىق، تامغا بېسىلغان"، tïltağïnta [UW95(9-4)/3] "سەۋەبىدە".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ نىڭ ماسلىشىشى: bərgə [UW89(8-3)/34] "قامچا"، bəgətlərkə [UW11(1-11)/19] "بەگلەرگە"، kərgək [UW1(1-1)/2] "كېرەك".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ ماسلىشىشى: kiqig [UW89(8-3)/25] "كىچىك"، kidin [UW4(1-4)/5]

"غەربى، ئارقىسى"، kimning [UW95(9-4)/8] "كىمنىڭ".

لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش /ə/ بىلەن /i/نىڭ ماسلىششى: bədizlig [UW88(8-2)/6] "زىننەتلەنگەن"، birlə [UW3(1-3)/8] "بىللە"، qəqəklikdəki [UW119(9-28)/5] "گۈللۈكتىكى".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىششى:

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /o/ بىلەن /u/نىڭ ماسلىششى: bodun [UW87(8-1)/20] "خەلق"، boğuz [UW81(5-2)/2] "بوغۇز، يەم"، borluķ [UW5(1-5)/8] "ئۈزۈملۈك".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /u/نىڭ ماسلىششى: ulux [UW100(9-9)/5] "ئۇلۇس"، uluğ [UW3(1-3)/20] "چوڭ، ئۇلۇغ"، turux [UW84(6-2)/8] "تۇرمۇش".

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىششى:

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /θ/ بىلەن /ü/نىڭ ماسلىششى: θgüz [UW8(1-8)/4] "ئۆستەڭ"، kθngül [UW82(5-3)/23] "كۆڭۈل"، kθprüg#nüng [UW119(9-28)/2] "كۆۋرۈكنىڭ".

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/نىڭ ماسلىششى: küskü [UW5(1-5)/1] "ساچقان"، kümüx [UW5(1-5)/2] "كۈمۈش"، künlük [UW89(8-3)/21] "كۈنلۈك".

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىششى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /u/نىڭ ماسلىششى: artuķ

altun [UW11(1-11)/18] "تــــــارتــۇق"، [UW41(3-9)/17] "تالتۇن"، [UW90(8-4)/4] alķuğun "ھەممەيلەن".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /o/ ۋە /u/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /ï/نىڭ ماسلىشىشى: [UW111(9-20)/19] bodun#nïng "خــــەلــقــنــىــڭ"، [UW8(1-8)/9] toyïnquğ#nïng "تويىنچۇقنىڭ"، orun#ïn [UW82(5-3)/20] "ئورنىنى".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /u/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /ï/نىڭ ماسلىشىشى: tuğmïx#imïz [UW96(9-5)/3] "تــــەۋلادىــمــىــز"، turmïx#nïng [UW16(1-16)/22] "تۇرمىشنىڭ"، yulğuqï [UW8(1-8)/20] "قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى:

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ ۋە /i/ بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /θ/نىڭ ماسلىشىشى [UW1(1-1)/3] səzləx-$dimiz "سۆزلەشتۇق"، θgən#dəki [UW6(1-6)/3] "تــۆســتــەڭ (بويــ)ــدىكى"، θz#ləri [UW11(1-11)/9] "ئۆزلىرى".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ ۋە /i/ بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/نىڭ ماسلىشىشى: [UW59(4-12)/8] kəqür-$sərbiz "كەچۈرسەڭ"، təgşin-$türü [UW119(9-28)/2] "تــــايــلانــدۇرۇپ"، üq#əgüning [UW31(2-2)/14] "ئۈچەيلەننىڭ".

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل

ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/نىڭ ماسلىششى: tümən [UW1(1-1)/10] "تۈمەن"، tükəl [UW1(1-1)/6] "تولۇق"، üqəgü [UW26(1-26)/7] "ئۈچەيلەن".

لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /θ/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/نىڭ ماسلىششى: kθni [UW38(3-6)/13] "دۇرۇس، توغرا"، θl-$di [UW94(9-3)/8] "ئۆلدى"، θz#i [UW2(1-2)/14] "ئۆزى".

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشنىڭ ماسلىششى:

يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەنلىرىمىز ئومۇمەن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا، جۈملىدىن ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا كۆرۈلىدىغان ئومۇمىي قانۇنىيەتلەر. بۇنىڭدىن باشقا بەزى بىرىككەن سۆزلەردە، شۇنداقلا سۆزلەرگە تەۋەلىك شەخس ئۇقۇمىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن، شەخس ئالماشلىرى ياكى شەخسلىك ھۆكۈم ياردەمچىلىرىنى قوشقاندا يۇقىرىدىكى ماسلىشىشقا بويسۇنمايدىغان بەزى ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىدۇ. بۇلارمۇ سۆز قۇرۇلمىسىدا كۆرۈلىدىغان تاۋۇشلارنىڭ بىر خىل بىرىكىش مۇناسىۋىتى بولۇپ، بۇ بەردە كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. مەسىلەن:

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ نىڭ ماسلىششى: alpyəgən [UW49(4-2)/8] "ئالپيەگەن"، bol-$samən [UW58(4-11)/4] "بولسام"، bol-Sğaymən [UW87(8-1)/3] "بولغايمەن"، qamla-#sarmən [UW94(9-3)/8] "جېدەل قىلسام"، id-Smasarmən [UW53(4-6)/5] "ئەۋەتمىسەم".

لەۋلەشمىگەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ ماسلىششى: ixayğuqi

[UW91(8-5)/24] "تىش باشقۇرغۇچى"، katil-$mazbiz [UW111(9-20)/15] "قىلمايمىز"، sal-$mazbiz [UW111(9-20)/15] "سالمايمىز".

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇشنىڭ ماسلىشىشى

لەۋلەشكەن تىل ئارقا سوزۇق تاۋۇش /u/ بىلەن لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/ نىڭ ماسلىشىشى: bukün [UW3(1-3)/5] "بۈگۈن"، bukünta [UW3(1-3)/9] "بۈگۈن".

ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى: is+tə-Sməzün [UW3(1-3)/13] "تەلەپ قىلىمىزۇن" (ئەمما، is+ḍə-$məzün [UW2(1-2)/16] دېگەن شەكلىمۇ بار، بۇ تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە تازا مۇۋاپىق ئەمەس. ئەسلىدە iz+də- بولسا ئۇيغۇن بولاتتى)، tut-$sar [UW53(4-6)/7] "تۇتسا" (ئەمما، tuḍ-$sarmən [UW82(5-3)/22] دېگەن شەكلىمۇ بار بۇلار تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە تازا مۇۋاپىق ئەمەس)، tüxək#tə [UW103(9-12)/3] "تۆشەكتە".

ھازىرغىچە يېزىلغان مەخسۇس ئەسەرلەر ۋە ئىلمىي ماقالىلەردە پەقەت قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا ۋە ھازىرقى تۈركىي تىللىرىدا تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكى شۇنداقلا سۆز ئۆزەكلىرىگە قوشۇمچە قوشقاندا بۇ خىل تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە مۇۋاپىقلىشىدىغانلىقى تەكىتلەندى. ئەمەلىيەتتە زادى قايسى قوشۇمچىلارنىڭ بۇ خىل تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە ماسلىشىدىغانلىقى، قايسىلىرىنىڭ تولۇق ماسلاشمايدىغانلىقى ياكى پەقەت ماسلاشمايدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق بىر پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇلمىدى. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىنى تەكشۈرىدىغان بولساق، تۆۋەندىكى قوشۇمچىلار

تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە تولۇق ماسلاشمايدۇ.

لەۋلەشمىگەن شەكىلدىلا كۆرۈلىدىغان قوشۇمچىلار:

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +qï/+qi: bθz+qi [UW93(9-2)/4] "بۆزچى، توقۇمىچى"، kuduğ+qï [UW24(1-24)/12, 85(7-1)/18] "قۇدۇغچى".

ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +dax: aṭax bol-tumuz [UW100(9-9)/3] "ئاداش (دوست) بولدۇق"، ḳa+dax [UW91(8-5)/11, 18(1-18)/11, 119(9-28)/11] "قولداش".

سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +ki: bərü+ki [UW83(6-1)/24] "بۇيانقى"، bükün+ki [UW81(5-2)/9] "بۈگۈنكى"، kün+ki [UW83(6-1)/17] "كۈندىكى"، θngdün+ki [UW96(9-5)/5] "ئالدى تەرىپىدىكى"، = üstün [UW3(1-3)/3] üsḍün+ki [UW43(3-11)/6] "ئۈستۈنكى".

ساندىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +kil: tθrt+kil [UW88(8-2)/3, 119(9-28)/4] "تۆت بۇرجەكلىك".

پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە -la/-lə: sθz+lə-x-$dimiz [UW1(1-1)/3] "سۆزلەشتۇق"، sθz+lə-x-$timiz [UW3(1-3)/5] "سۆزلەشتۇق"، sθz+lə-x-$ip [UW91(8-5)/11] "سۆزلىشىپ".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ma/+mə: tuğ-+ma [UW108(9-17)/14/24] "تۇغما"، tuğ-+ma#ning [UW108(9-17)/20] "تۇغمانىڭ".

بۇ ئەسەردە ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدىغان خاس ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +mïx/+mix: bol-+mïx [UW26(1-26)/20]

"بولمش"، bol-+mïx#nïng [UW15(1-15)/14] "بولمشنىڭ"،
tur-+mïx [UW7(1-7)/18] "تۇرمش"، turmïx#nïng
[UW16(1-16)/22] "تۇرمشنىڭ"، turmïx#ḳa
[UW89(8-3)/14] "تۇرمشقا"، tuğ-+mïx [UW18(1-18)/21,
26(1-26)/2/7] "تۇغمش"، ḳantur-+mïx [UW3(1-3)/22,
97(9-6)/2] "قانتۇرمش"، ḳox-+mïx [UW103(9-12)/2]
"قوشمش"، ḳutad-+mïx [UW3(1-3)/7/10] "قۇتادمش"،
ḳutrul-+mïx [UW80(5-1)/16, 98(9-7)/3] "قۇترۇلمش"،
oz-+mix [UW30(2-1)/25] "ئوزمش"، oz-+mïx#ḳa
[UW6(1-6)/2] "ئوزمشقا"، ɵr-+mix [UW122(9-31)/6]
"ئۆرمش".

پئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğuqï نىڭ ئىككىنچى
بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش: al-+ğuqï [UW108(9-17)/12]
"ئالغۇچى"، al-+ğuqï#ḳa [UW1(1-1)/18] "ئالغۇچىغا"،
ay-+ğuqï#ḳa [UW85(7-1)/3] "مەسلىھەتچىگە"،
qamla-+ğuqï [UW12(1-12)/15] "جېدەل قىلغۇچى"،
olur-+ğuqï [UW1(1-1)/16] "ئولتۇرغۇچى"، yul-+ğuqï
[UW8(1-8)/20] "يۇلغۇچى، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىسى: bu#lar [UW23(1-23)/19]
"بۇلار"، bu#larḳa [UW3(1-3)/22] "بۇلارغا"، sɵz#ləri
[UW10(1-10)/15] "سۆزلىرى"، oğul#larï [UW82(5-3)/25]
"ئوغۇللىرى"، oğul#larḳa [UW85(7-1)/2] "ئوغۇللىرىغا"،
onluḳ#lar [UW9(1-9)/11] "ئونلۇقلار"، ɵz#ləri
[UW11(1-11)/9] "ئۆزلىرى"، u#lar [UW30(2-1)/22] "ئۇلار"،
u#larnïng [UW7(1-7)/18] "ئۇلارنىڭ"، u#larḳa

[UW26(1-26)/3] "ئۇلارغا".

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسىنىڭ قىسمەن بىرىنچى
بوغۇمىدىكى ۋە ئومۇمەن ئىككىنچى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش
-ïmïz/#imiz/#umïz/#ümiz: [UW3(1-3)/12] oğul#umïz
"ئوغلىمىز".

تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسىدىكى سوزۇق تاۋۇش
#(s)ï/#(s)i: [UW18(1-18)/4/5] əw#i "ئۆيىدە"، bod#i
[UW85(7-1)/3] "بويى، تېنى"، borluk̦#ïnk̦a
[UW115(9-24)/4] "ئۈزۈملۈككە"، borluk̦#ïnga
[UW91(8-5)/27] "ئۈزۈملۈككە"، [UW6(1-6)/6] bɵz#ingə
"بۆزىگە"، [UW82(5-3)/3/7] tɵrü#si "قانۇنى"، qïrk̦ux#ï
[UW89(8-3)/23] "چىرقۇشى"، [UW91(8-5)/27] suw#ïnga
"سۈيىگە"، [UW91(8-5)/14] suw#ïnïng "سۈيىنىڭ"، sɵzi
[UW82(5-3)/24] "سۆزى"، [UW3(1-3)/24 k̦ayu#sï
"قايسى"، [UW82(5-3)/23] kɵngül#inqə "كۆڭلىدىكى بويىچە"،
[UW105(9-14)/3] kümüx#intə "كۈمۈشىدە"، nəgü#si
[UW92(9-1)/10] "نېمىسى"، [UW82(5-3)/20] orun#ïn
"ئورنىنى"، [UW21(1-21)/2] oğlï "ئوغلى"، oğul#ïnga
[UW92(9-1)/11] "ئوغلىغا"، [UW27(1-27)/18] onluk̦#ï
"ئونلۇقى"، [UW2(1-2)/14] ɵz#i "ئۆزى"، ɵngdün#ində
[UW9(1-9)/2] "ئالدى تەرىپىدە"، ɵngdün#intə
[UW111(9-20)/6] "ئالدى تەرىپىدە".

ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى #nïng/#ning/#nung/#nüng
بەزى ھاللاردا ماسلىشىش قائىدىسىگە ئۇيغۇن شەكىلدە كۆرۈلسىمۇ،
بەزىدە لەۋلەشمىگەن شەكىلدىلا كۆرۈلىدۇ. بۇ تاۋۇشلاردىكى بىر خىل

نۆۋەتلىشىش بولسىمۇ ("تاۋۇشلارنىڭ نۆۋەتلىشىشى"گە قاراڭ)، لېكىن،
لەۋلەشمىگەن شەكلى تۇراقلىشىشقا قاراپ يۈز تۇتقان، كېيىنكى
ئەسەرلەردىمۇ لەۋلەشمىگەن شەكلى كۆپرەك كۆرۈلىدۇ. شۇڭا، بىز يەردىمۇ
كۆرسىتىپ ئۆتتۇق. مەسىلەن، arug#nïng
[UW108(9-17)/13/18/22] "تبارزغنىڭ"، əw#ning
[UW18(1-18)/2] "تۆينىڭ"، bodun#nïng
[UW111(9-20)/19] "خەلقنىڭ"، borluķ#nïng
[UW10(1-10)/5/6] "توززۆملۆكنىڭ"، pinḍung#ning
[UW92(9-1)/1] "پىنتۆزگنىڭ"، təmür#nïng
[UW10(1-10)/18] "تۆمۆرنىڭ"، tutung#nïng
[UW80(5-1)/10] "تۆتۆزگنىڭ"، ķalïmdu#nïng
[UW25(1-25)/4] "قالمدۆنىڭ"، ķayu#nïng [UW95(9-4)/8]
"قايسنىڭ"، ķayïmtu#nïng [UW43(3-11)/3] "قايمتۆنىڭ"،
kayïmḍu#nïng [UW39(3-7)/3] "قايمتۆنىڭ"، ķopuz#nïng
[UW9(1-9)/13] "قوبۆزنىڭ"، ķuḍluğ#nïng
[UW28(1-28)/33] "قۆتلۆغنىڭ"، ķuz#nïng
[UW29(1-29)/25] "قۆزنىڭ"، ķul#nïng [UW118(9-27)/3]
"قۆلنىڭ"، ķïryaķuz#nïng [UW62(4-15)/13] "قرياقۆزنىڭ"،
kowqü#ning [UW21(1-21)/23] "كوۋچۆنىڭ"، külüg#ning
[UW18(1-18)/11] "كۆلۆگنىڭ"، küng#ning
[UW25(1-25)/7] "دبدەكنىڭ"، mənggü#ning
[UW123(9-32)/13] "مەڭگۆنىڭ"، mungsuz#nïng
[UW28(1-28)/30] "مۆڭسۆزنىڭ"، nartun#nïng
[UW16(1-16)/21] "نارتۆننىڭ"، oğul#nïng [UW82(5-3)/19]
"توغۆلنىڭ"، oğul#umnïng [UW84(6-2)/11] "توغۆلۆمنىڭ"،

[UW46(3-14)/6] ud#nïng "ئۇينىڭ"، øş#üm#ning [UW27(1-27)/5] "ئۆزۈمنىڭ"، ikəgü#ning [UW8(1-8)/16] "ئىككىلەننىڭ"، ikigü#ning [UW80(5-1)/18] "ئىككىلەننىڭ".

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى #ïn/#in/#nï/#ni: əw#imni [UW87(8-1)/5] "ئۆيۈمنى"، borluḳ#ïn [UW112(9-21)/4] "ئۈزۈملۈكنى"، borluḳ#nï [UW110(9-19)/18] "ئۈزۈملۈكنى"، borluḳ#umnï [UW5(1-5)/2] "ئۈزۈملۈكۈمنى"، bøz#ni [UW9(1-9)/10] "بۆزنى"، kümüx#in [UW5(1-5)/3] "كۈمۈشنى"، kümüx#ni [UW22(1-22)/4] "كۈمۈشنى"، oğul#nï [UW82(5-3)/10] "ئوغۇلنى"، oğul#umnï [UW83(6-1)/29] "ئوغلۇمنى"، ud#nï [UW46(3-14)/13] "ئۇينى"، küq#in [UW1(1-1)/14, 2(1-2)/16] "كۈچىنى"، øləng#ni [UW8(1-8)/4] "ئوتلاقنى".

ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى #da/#ta/#də/#tə: əw#də [UW96(9-5)/2] "ئۆيدە"، borluḳ#ta [UW11(1-11)/4] "ئۈزۈملۈكتىن" (بۇ يەردە ئورۇن كېلىش شەكلى چىقىش كېلىش مەنىسىدە كەلگەن)، borluḳ#umta [UW89(8-3)/12] "ئۈزۈملۈكۈمدە"، tangut#ta [UW96(9-5)/5] "تاڭغۇتتا"، suw#ta [UW116(9-25)/3] "سۇدا"، kümüx#tə [UW104(9-13)/3] "كۈمۈشتە"، kün#tə [UW1(1-1)/6] "كۈندە"، orun#ta [UW103(9-12)/3] "ئورۇندا"، oğul#ta [UW53(4-6)/3] "ئوغۇلدا"، øz#üm#tə [UW83(6-1)/3] "ئۆزۈمدە".

ئورۇن - بەلگە كېلىش قوشۇمچىسى #daḳï/#taḳï/dəki/#təki: əw#üm#təki [UW82(5-3)/14] "ئۆيۈمدىكى"، bax#ï#n#daḳï [UW9(1-9)/4] "بېشىدىكى"، quğ#daḳï [UW119(9-28)/4]

"لورمانلىقتىكى"، [UW7(1-7)/2/25] qükü#təki "چۈكۈدىكى"،
[UW62(4-15)/8] samdukü#təki "سامدۇكۇدىكى"، suw#taḳï
[UW36(3-4)/4] "سۇدىكى (دەريا بويىدىكى)"، xuikü#təki
[UW16(1-16)/3] "شويكۇدىكى"، ḳoqo#taḳï
[UW12(1-12)/2] "قوچودىكى"، θgür#təki
[UW120(9-29)/4] "ئۆگۆردىكى".

چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى #dïn/#din/#tïn/#tin: badrun#tïn
[UW70(4-23)/4] "بادرۇندىن"، bədrüz#tin
[UW29(1-29)/2] "بەدرۈزدىن"، qïrḳux#tïn
[UW11(1-11)/4] "چىرقۇشتىن"، təmür#tin
[UW28(1-28)/5] "تۆمۈردىن"، ḳayïmtu#tïn
[UW60(4-13)/4] "قايىمتۇدىن"، ḳ(a)yu#tïn
[UW23(1-23)/15] "قايبىرىدىن"، ḳoq#tïn
[UW111(9-20)/7] "قوچتىن"، kümüx#tin [UW98(9-7)/4]
"كۈمۈشتىن"، [UW11(1-11)/7] kün#tin "كۈندىن"، mun#tïn
[UW91(8-5)/13] "بۇندىن"، [UW115(9-24)/7] mun#dïn
"بۇندىن"، [UW59(4-12)/5] oḳuy#tïn "ئوقۇيتىن"، θz#üm#tin
[UW82(5-3)/10] "ئۆزۈمدىن"، [UW89(8-3)/19] θgəqük#tin
"ئۆگەچۈكتىن"، [UW11(1-11)/6] ikəgü#tin "ئىككىلەندىن".

يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #ğa/#ḳa/#gə/#kə: ayğuqï#ḳa
[UW85(7-1)/3] "مەسلىھەتچىگە"، [UW3(1-3)/2] ədgü#kə
"ئەدگۈگە"، [UW23(1-23)/13] əniqük#kə "ئەنىچۈككە"،
[UW12(1-12)/13] əw#kə "ئۆيگە"، bədrüz#kə
[UW29(1-29)/4] "بەدرۈزگە"، [UW82(5-3)/20] bod#ḳa
"خەلققە"، [UW85(7-1)/5] bod#umḳa "خەلقىمگە"،

borluk#ka ، "خەلققە" bodun#ka [UW85(7-1)/3]
bəz#kə [UW7(1-7)/5] ، "تۈزۈملۈككە" [UW12(1-12)/12]
"بۆزگە، رەختكە"، "تۆمۈرگە"، təmür#kə [UW43(3-11)/13]
sangun#ka ، "تۇتۇڭغا" tutung#ka [UW13(1-13)/2]
sïkïdu#ka [UW116(9-25)/2] ، "ساڭۇنقا" [UW1(1-1)/3]
suw#ka ، "سۆزگە" səz#kə [UW39(3-7)/8] ، "سىقىدۇغا"
kalïmdu#ka [UW65(4-18)/2] ، "سۇغا" [UW12(1-12)/13]
"قالىمدۇغا"، "قانچۇقا" kanquk#ka [UW110(9-19)/11] ،
kayxïdu#ka ، "قايىمدۇغا" kayïmtu#ka [UW31(2-2)/4]
kayu#ka [UW82(5-3)/22] ، "قايشىدۇغا" [UW75(4-28)/2]
"قايسىبىرىگە"، "قىرياقۇزغا" kïryakuz#ğa [UW62(4-15)/2] ،
"قوچوغا" koqo#ka [UW65(4-18)/8], [UW79(4-32)/3] ،
kum#ka ، "قۇلغا" kul#ka [UW93(9-2)/15]
kowqü-$kə [UW21(1-21)/2] ، "قۇمغا" [UW85(7-1)/13]
"كۆۋچۈگە"، "كۈلۈگكە" külüg#kə [UW18(1-18)/1] ،
kün#kə ، "كۈمۈشكە" kümüx#kə [UW5(1-5)/4]
küng#kə [UW25(1-25)/12] ، "كۈنگە" [UW1(1-1)/11]
otuz#ka ، "نېمىشقا" nəgü#kə [UW85(7-1)/3]، "دېدەككە"
"توغۇلغا"، oğul#ka [UW8(1-8)/2] ، "توتتۇزغا" [UW3(1-3)/1]
θg#kə ، "توغلۇمغا" oğul#umka [UW88(8-2)/1]
ïdukkut#ka [UW85(7-1)/15/18] ، "تانىغا" [UW86(7-2)/6]
"تىككىلەنگە" ikəgü#kə [UW6(1-6)/2] ، "تىدۇققۇتقا"
yastuk#ka ، "تىككىلەنگە" ikigü#kə [UW3(1-3)/2]
"ياستۇققا". [UW24(1-24)/3]

bul-ğu#qa :#qa/#qə تەڭلەشتۈرمە كېلىش قوشۇمچىسى

[UW82(5-3)/16] "ئېرىشكۈچىلىك، ئۇلغا چىقىقۇچىلىك"، [UW82(5-3)/23] kθngül#qə "كۆڭۈلدىكىدەك". θz [UW86(7-2)/10] kθngülin#qə buyan birip yorïzun "ئۆز كۆڭلىدىكىدەك ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىپ يۈرسۇن".

تەرتىپ سان قوشۇمچىسىنىڭ ئىككىنچى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش #ïnqï/#inqi/#unqï/#ünqi: [UW57(4-10)/4] on#ïnq "ئونىنچى".

تەقسىم سان قوشۇمچىسى #ar/#ər: tθrḍ#ər [UW89(8-3)/29] "ھەر تۆرتتىن"، [UW61(4-14)/5] oḍuş#ar "ئوتتۇزدىن"، [UW19(1-19)/3] on#ar "ئوندىن"، on#arḳa [UW45(3-13)/4] "ھەر ئون كۈنگە"، [UW3(1-3)/24] üq#ər "ئۈچتىن".

پېئىلنىڭ بولۇشسىزلىق قوشۇمچىسى $ma/$mə: bol-$mayïn [UW110(9-19)/4] "بولماي"، [UW82(5-3)/21] tut-$mayïn "تۇتماي"، [UW100(9-9)/5] tuğ-$malïm "تۇغۇلمايلى"، [UW110(9-19)/10] kθgür-$məzmən "كۆرگۈزمەيمەن".

ئاددىي ئۆتكەن زامان ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى Sdi: [UW120(9-29)/2] bol-$dï "بولدى"، bol-$tï [UW1(1-1)/2] "بولدى"، [UW104(9-13)/4] boxu-$dï "بوشىدى، ئازاد بولدى"، [UW94(9-3)/8] θl-$di "ئۆلدى".

ئاددىي كېلىدىغان زامان (ھازىرقى زامان-كېلىدىغان زامان) قوشۇمچىسى $ar/$ər/$ïr/$ir/Sr (كېيىنچە تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىسىغا ئۇيغۇن ھالدا كۆرۈلىمۇ، بەزى ھاللاردا، لەۋلەشمىگەن شەكىلدىلا كۆرۈلىدۇ): [UW99(9-8)/1] tut-$ar "تۇتىدۇ"، [UW99(9-8)/4] tut-$armən "تۇتىمەن"، ḳod-$armən

[UW110(9-19)/8] "قويىمەن"، ḳud-$ar [UW105(9-14)/2]
"تۆنىمەن، پەيدا ün-$ərmən [UW82(5-3)/28] "دىققەت قىلىدۇ".
بولىمەن" بۇنىڭ ئەكسىچە دائىملىق ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان قوشۇمچە
$ur/$ür دائىم لەۋلەشكەن شەكىلدىلا كۆرۈلىدۇ، مەسىلەن، bil-$ür
[UW37(3-5)/8, 38(3-6)/8] "بىلىدۇ"، bil-$ür mən
[UW23(1-23)/16] "مەن مەسئۇل بولىمەن"، bil-$ür biz
[UW21(1-21)/19] "بىز مەسئۇل بولىمىز"، bir-$ür biz
[UW40(3-8)/9] "بىز بېرىمىز"، bir-$ür [UW75(4-28)/6]
"بېرىدۇ"، ïd-Surmən [UW53(4-6)/5] "ئەۋەتىمەن").

شەرت مەيلى قوشۇمچىسى $sa/$sə: bol-$sa
[UW72(4-25)/10] "بولسا"، bol-$sar [UW25(1-25)/18]
"بولسا"، bul-$sa [UW82(5-3)/16] "تېپىشسە، ئىگە بولسا"،
tut-$samən [UW58(4-11)/3] "تۇتسام"، tut-$sar
[UW53(4-6)/7] "تۇتسا"، tut-$sarmən [UW54(4-7)/4]
"تۇتسام"، kəqür-$sərmən [UW60(4-13)/7] "كېچىكتۈرسەم"،
kəqür-$sərbiz [UW59(4-12)/8] "كېچىكتۈرسەك"، θ-$sərlər
[UW6(1-6)/14] "ئويلىسا"، θl-$sər [UW46(3-14)/10]
"ئۆلسە"، ün-$sər [UW97(9-6)/6] "ئۈنسە".

كېلىدىغان زامان ئارزۇ - تىلەك مەيلى قوشۇمچىسى
$ğay/$ḳay/$gəy/$kəy: bol-$ğaymən [UW87(8-1)/3]
"بولغايمەن".

بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى
$ayïn/$əyin: yul-$ayïn [UW3(1-3)/5, 4(1-4)/19] "يۇلاي،
قايتۇرۇپ سېتىۋالاي".

ئۆتكەن زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى $mïx/$mix:

[UW39(3-7)/6] bol-$mïx "بولغان"، tuğ-$mïx [UW82(5-3)/25] "تۇغمىش" [UW91(8-5)/26] kod-$mïx "قويغان"، [UW94(9-3)/12] θl-$mix "ئۆلگەن".

ئۆتكەن زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى $ğan/$kan/$gən/$kən: [UW106(9-15)/2] kuţ-$ğan "دىققەت قىلغان".

كېلىدىغان زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى $daqï/$taqï/$dəqi/$təqi: [UW4(1-4)/21. 6(1-6)/17] yul-$taqï "يۇلغۇچىلار، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى"، yul-$daqï [UW7(1-7)/16. 9(1-9)/20] "يۇلغۇچىلار، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

مەقسەت رەۋىشدىشى $ğalï/$kalï/$gəli/$kəli: kθr-$gəli [UW94(9-3)/6. ĶR10r2] كۆرگىلى؛ yul-$ğalï [UW18(1-18)/12] "يۇلغىلى، قايتۇرۇپ سېتىۋالغىلى".

رەۋىشداش قوشۇمچىسى $matïn/$mətin: kod-$matïn [UW9(1-9)/22] "قويماي"، [UW49(4-2)/3] səxür-$mətin "ئۇزۇپ قويماي(كېچىكتۈرمەي)".

چەك كېلىش شەكلىدە كەلگەن ھەرىكەتنامى قوشۇمچىسى $ğïnqa/$ķïnqa/$ginqə/$kinqə: [UW82(5-3)/8] θl-$ginqə "ئۆلگىچە".

لەۋلەشكەن شەكىلدىلا كۆرۈلىدىغان قوشۇمچىلار:

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى ياكى ئىسىمنىڭ كىچىكلەتمە قوشۇمچىسى +quķ/+qük: [UW7(1-7)/3/7/9/16] əni+qük "ئەنىچۈك"، [UW91(8-5)/8] basa+quķ "باساچۇق"، bay+aquķ [UW24(1-24)/12] "باياچۇق"، [UW88(8-2)/1] ķara+quķ

"قاراچۇق".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğu: ķap-+ğu [UW83(6-1)/13] "قولغا چىقىدىغان نەرسە"، yara-+ğu [UW12(1-12)/12, 27(1-27)/23] "ياراش، لايىقلىشىش"، yar-+ğu [UW82(5-3)/29] "ھۆكۈم".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğuqï نىڭ بىرىنچى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش: al-+ğuqï [UW108(9-17)/12] "ئالغۇچى"، al-+ğuqï#ķa [UW1(1-1)/18] "ئالغۇچىغا"، ay-+ğuqï#ķa [UW85(7-1)/3] "مەسلىھەتچىگە"، qamla-+ğuqï [UW12(1-12)/15] "جەدىل قىلغۇچى"، *ķïn-+ğuuqï [UW18(1-18)/23] "قىنغۇچى"، olur-+ğuqï [UW1(1-1)/16] "ئولتۇرغۇچى".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +uķ: art-+uķ [UW41(3-9)/17] "ئارتۇق".

ئالماشتىن ئالماش ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğun: alķu+ğun [UW90(8-4)/4] "ھەممە".

قەدىمكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #ğaru/#ķaru/#gərü/#kərü نىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش: iq#gərü [UW87(8-1)/14/15, 86(7-2)/14] "ئىچكىرى".

كىشىلىك سان قوشۇمچىسى #əgü/#gü(n) نىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش: əkə#gününg [UW50(4-3)/7] "ئىككىيلەننىڭ"، tørd#gün#nüng [UW100(9-9)/7] "تۆتەيلەننىڭ"، üq#əgü [UW26(1-26)/7] "ئۈچەيلەن"، üq#(ə)gün [UW100(9-9)/2] "ئۈچەيلەن"، ikəgü [UW11(1-11)/8/12] "ئىككىيلەن"، ikigü [UW18(1-18)/17]

"ئىككىلەن".

قىسمەن سۆزلەردىكى رەۋىشداش قوشۇمچىسى $u: yarat-$u
[UW4(1-4)/20, 30(2-1)/20] "يارىتىپ"، yarax-$u
[UW11(1-11)/20, 80(5-1)/14] "يارىشىپ، لايىق".

ھەرىكەتنامى قوشۇمچىسى $ğu/$ku/$gü/$kü: al-$ğu
[UW51(4-4)/2] "ئالغۇ". [UW82(5-3)/21, əd-$gü
87(8-1)/3] "ياخشى"، [UW2(1-2)/11] bar-$ğu "بېرىش"،
[UW9(1-9)/7] bir-$gü "بېرىش"، [UW2(1-2)/2] bir-$güm
"بېرىدىغان نەرسەم"، [UW113(9-22)/3] yi-$gü "يېيىش".

بۇيرۇق - تەلەپ رايى ئۈچۈنچى شەخس قوشۇمچىسى $zun:
[UW4(1-4)/21] al$zun "ئالسۇن"، al$şunlar
[UW8(1-8)/19] "ئالسۇن"، [UW87(8-1)/9] al$mazun
"ئالمىسۇن". [UW87(8-1)/9] al$mazun "ئالمىسۇن"، bar-$zun
[UW80(5-1)/6] "بارسۇن"، [UW2(1-2)/14] tarï-$zun
"تېرىسۇن"، [UW8(1-8)/17] qamla-$mazun "جېدەل_ماجىرا
قىلمىسۇن"، [UW87(8-1)/9] ķatïl-$mazunlar "تارىلاشمىسۇن"،
[UW6(1-6)/13] ķil-$mazun "قىلمىسۇن"، sat-$zun
[UW3(1-3)/11] "ساتسۇن"، [UW119(9-28)/9] yi-$zün
"يېسۇن".

دائىملىق ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان قوشۇمچە $ur/$ür: bil-$ür
[UW37(3-5)/8, 38(3-6)/8] "بىلىدۇ"، bil-$ür mən
[UW23(1-23)/16] "مەن مەسئۇل بولىمەن"، bil-Sür biz
[UW21(1-21)/19] "بىز مەسئۇل بولىمىز"، bir-$ür biz
[UW40(3-8)/9] "بىز بېرىمىز"، [UW75(4-28)/6] bir-$ür
"بېرىدۇ"، [UW53(4-6)/5] ïd-Surmən "تەۋەتىمەن".

سۆز ۋە جۈملىلەرنىڭ مەنىسىنى كۈچەيتىش رولىنى ئوينايدىغان يۈكلىمە θk: bir θk [UW3(1-3)/14, 4(1-4)/18, 29(1-29)/15] "بىرلا، ئەگەر، مۇبادا".

سۆز ۋە جۈملىلەرنىڭ مەنىسىنى كۈچەيتىش رولىنى ئوينايدىغان يۈكلىمە oḳ: bu oḳ θgəntə oḳ yir tənginqə [UW2(1-2)/18] "دەل مۇشۇ ئۆستەڭ بويىدىكى يەرگە تەڭ كېلىدىغان"، bu oḳ θgəntə bu yir təngi<n>qə iki yir yaradu birip yulup alzun [UW6(1-6)/15] "دەل مۇشۇ ئۆستەڭ بويىدىكى يەرگە (ئۈزۈملۈككە) تەڭ كېلىدىغان ئىككى ئۈزۈملۈكنى تەييارلاپ بېرىپ، ئاندىن قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن".

سوراقنى بىلدۈرىدىغان يۈكلىمە mu: ḳl-$ïr$mu sən [UW110(9-19)/7] "قالامسەن".

9. تۆۋەندىكىدەك تاۋۇشنىڭ ئۆۋەتلىشىشى ياكى تاۋۇش ئۆزگىرىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ (تاۋۇشنىڭ بۇ خىل ئۆۋەتلىشىش ياكى ئۆزگىرىش ھادىسىلىرىنى «تۈركىي تىللار دىۋانى» قاتارلىق باشقا ئەسەرلەرنىڭ تىلىغا سېلىشتۇرغاندا تېخىمۇ ئېنىق كۆرىۋالغىلى بولىدۇ. شۇڭا، مۇناسىۋەتلىك بەزى قەدىمكى ئەسەرلەردىمۇ بەزى مىساللارنى قىستۇرۇپ ئۆتتۇق).

سوزۇق تاۋۇشنىڭ ئۆۋەتلىشىشى

لەۋلەشمىگەن تىل كەينى سوزۇق تاۋۇش /a/ ۋە لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ə/ بىلەن /i/نىڭ ئۆۋەتلىشىشى: yan-a# (TTD)، yan$ïp [UW110(9-19)/17, AYC619/9] "يېنىپ"، yənə [UW9(1-9)/22]، yinə (Gabain) "يەنە"، yinə [UW91(8-5)/5] "يەنە" (خاس ئىسىم)، ynə [UW41(3-9)/16, 69(4-22)/4] "يەنە".

لەۋلەشمىگەن تىل كەينى سوزۇق تاۋۇش /a/ بىلەن /i/نىڭ

ئۆزۋەتلىشىشى: at+lağ [UW84(6-2)/2, MSI101/14] "ئاتلىق،
نەسىللىك"، at+lïğ [UW28(1-28)/11, AYC2/8, 3/14]
"ئاتلىق، نەسىللىك".

adan (MSI100/8, 218/21) "باشقا"، adïn
[UW2(1-2)/14] "باشقا"، a[d| t]ïn [UW2(1-2)/2] "باشقا".

arağ (MSI209/9) "پاكىز"، arïğ [UW63(4-16)/8,
AYC20/23] "تېرىق، پاكىز"، arïğ+sïz (AYC45/8) "پاكىز
نەمەس".

tarağ+lağ (MSI105/25-26) "تېرىلغۇ"، tarï-Ssarlar
(AYC168/3) "تېرىسا"، tarï-+ğ، tarïğ [UW31(2-2)/10,
35(3-3)/3, 78(4-31)/3, MSI97/20, 105/27, 152/28,
AYC337/10, 45/2] "تېرىق، دانلىق زىرائەت".

sat-$ [UW18(1-18)/13] "سات-"، sat-$ïp
[UW85(7-1)/7, AYC526/10] "سېتىپ"، sat-$ğalï
(MSI96/11] "ساتقىلى"، sat-ağ "سېتىق، سودا"، sa[t|d]ağ#ï
[UW108(9-17)/4]، satïğ#ï [UW21(1-21)/21] "باھاسى".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق ئاۋۇش/ə/ بىلەن /i/نىڭ
ئۆزۋەتلىشىشى: əl+ig [UW19(1-19)/16, ḲBB17, C60, 43]
"قول، ئالىقان"، əlig#tə [UW91(8-5)/17]، ilig#də
[UW9(1-9)/9]، ilig#tə [UW16(1-16)/2, 27(11-27)/4/8]
"قولدا"، ilig#in (MSI96/17] "قول بىلەن"، ilg#im
[UW80(5-1)/17] "قولۇم".

əl "دۆلەت، رايون" (MSI114/27, AYC3/20,90/8) ، il
[UW122(9-31)/20] əl+qi "ئەلچى" (خاس ئىسىم)، il+qi
(MSI114/25, AYC494/5) "ئەلچى"، il+qi#kə

il+qi#ning ،"تەلچىگە" [UW9(1-9)/5. 39(3-7)/2]
."تەلچىنىڭ" [UW39(3-7)/9]

ti-$p [UW9(1-9)/18. ،"دە-" tə- (Orkun) MSI134/9/17. AYC2/21, 5/13/19/20, ĶBA21, A23]
ti-Ssər [UW32(2-3)/8, MSI105/5, AYC9/14, ،"دەپ"
."دېسە" 10/19]

kəq-$di ."-كەچ-، ئۆتە-، كېچىك" kəq-$ər (ĶB231, 361)
kəq-$mək (AYC311/19) ،"كېچىكتى" (AYC620/13)
،"كەچسە" kiq-$sər [UW83(6-1)/18] ،"كەچمەك، ئۆتمەك"
."ئۆتسە"

kəng+ix-Sip ،kəng+(ə)x-əx-Sü (AYC631/18)
king+əx-$ip [UW86(7-2)/4] ،[UW85(7-1)/12]
."كېڭشىپ"

nə#singə [UW91(8-5)/30] ."نە" nə (AYC9/9, 11/10)
،"نەچچە" nə+qə [UW39(3-7)/5, AYC5/9, 9/2] ،"نېمىشقا"
."نەچچە، قانچە" niqə [UW40(3-8)/6, 43(3-11)/8]
،"يېگۈ، ئوزۇق" yi-$gü [UW22(1--22)/3] "-يە" yə-
،"يەپ" yi-$p [UW82(5-3)/6, 89(8-3)/34, AYC618/12]
yi-Ssünlər (AYC591/18/21) ،yi-Szün [UW119(9-28)/9]
."يېدى" yi-$di (AYC639/15) ،"يېسۇن"

yir [UW1(1-1)/15/20, ."يەر، ئورۇن" yər (Orkun)
."يەر، ئورۇن" 89(8-3)/6/7/8/9, AYC3/5/19, 68/8]

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/ بىلەن /ə/نىڭ
،"ئىككى" iki [UW1(1-1)/4, ĶBC5, 1, 50] :ئۆزئارا ئالمىشىشى
،"ئىككىلەن" ikigü [UW18(1-18)/17, ĶB331, 818]

ikigü#nüng [UW6(1-6)/11] "ئىككىلەننىڭ"، ikigü#ning [UW80(5-1)/18] "ئىككىلەننىڭ"، ikigü#tə (MSI106/20) "ئىككىلەندە"، ikəgü#nüng [UW7(1-7)/11, AYC21/19, 254/9] ikəgü#ning [UW8(1-8)/16, AYC632/5] "ئىككىلەننىڭ"، ikəgü#kə [UW6(1-6)/2] "ئىككىلەنگە"، əkəgü#nüng [UW49(4-1)/7] "ئىككىلەننىڭ".

igə+lə-Sp [UW83(6-1)/19] "ئىگىلەپ"، igi+lə-$p [UW85(7-1)/10] "ئىگىلەپ"، iyə#si (AYC90/15, 378/20) "ئىگىسى"، iyə#sin (AYC508/14) "ئىگىسىنى"، əyə#si (AYC548/11) "ئىگىسى".

لەۋلەشكەن تىل كەينى سوزۇق تاۋۇش /u/ ۋە لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/نىڭ نۆۋەتلىشىشى: bu+kün "بۇ+كۈن"، bukün [UW3(1-3)/5] "بۈگۈن"، bukün#tə [UW3(1-3)/9, 20(1-20)/8] "بۈگۈن"، bükün#tə [UW7(1-7)/8] "بۈگۈن"، bükünki [UW81(5-2)/9]، bügünki (MSI120/25) "بۈگۈنكى".

قوشۇمچىلاردىكى سوزۇق تاۋۇشنىڭ نۆۋەتلىشىشى

لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش بىلەن لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشنىڭ نۆۋەتلىشىشى: بۇ خىل ئەھۋالدا لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش ئۆزىنىڭ ئالدى ياكى ئارقىسىدا كەلگەن لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇش ياكى لەۋ ئۈزۈك تاۋۇشلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، يەنى ئاسسىمىلياتسىيە قىلىنىپ، لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلارغا ئايلىنىدۇ.

سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچىلاردىكى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ نۆۋەتلىشىشى

تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرىدىكى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ

نۆۋەتلىشىشى: تەۋەلىك بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى
#ïm/#im بىلەن #um/#üm نىڭ نۆۋەتلىشىشى: əw#imtəki
[UW85(7-1)/12]، əw#ümtəki [UW82(5-3)/14]
"تىزىمدىكى"، bər-$ginqə [UW73(4-26)/11]، bir-$ginqə
[UW45(3-13)/14, 49(4-2)/4] "بەرگۈچە"، bir-$gü
[UW9(1-9)/7, 38(3-6)/6] "بەرگۈ، بېرىش"، bir-$güm
[UW2(1-2)/2] "بەرگۈم"، bir-+güqi [UW117(929)/9]
"بەرگۈچى".

قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #gəri
بىلەن #gərü نىڭ نۆۋەتلىشىشى: iq#gəri [UW11(1-11)/18]،
iq#gərü [UW87(8-1)/14/15, 86(7-2)/14] "ئىچكىرى".

پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى ئىككىنچى شەخس بىرلىك
قوشۇمچىسى $ğïl/$ķïl/$gil/$kil بىلەن $ğul/$ķul/$gül/
Skül نىڭ نۆۋەتلىشىشى (بۇ قوشۇمچە ئەسلىدە كۆپىرەك لەۋلەشمىگەن
شەكىلدە قوللىنىلاتتى، ئەمما، بۇ تېكىستتە لەۋلەشكەن شەكىلدىمۇ
كەلگەن): bər-$gil، bir-$gül [UW99(9-8)/2] "بەرگىن".

پېئىلنىڭ دائىملىق ھەرىكەتنى بىلدۈرىدىغان قوشۇمچىسى $ïr/$ir
بىلەن $ur/$ür نىڭ نۆۋەتلىشىشى: bil-$ir [UW82(7=1)/9,
AYC8/21, 348/1] "بىلىدۇ"، bil-Sirmən [UW27(1-27)/
20]، bil-Sürmən [UW23(1-23)/16] "بىلىمەن، مەن مەسئۇل"؛
bil-$irbiz [UW39(3-7)/8]، bil-$ürbiz [UW21(1-21)/19]
"بىز بىلىمىز، بىز مەسئۇل بولىمىز"، bil-$ürlər (AYC204/6)
"بىلىدۇ".

پېئىلنىڭ چىقىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسى $ïp/$ip بىلەن
$up/$üp نىڭ نۆۋەتلىشىشى: kəl-$ip (MSI99/19, AYC5/5)

kəl-$ür ،kəl-Sir (AYC482/6, 555/2) ،"كېلىپ"
،kəl-ür-ip [UW105(9-14)/6] ،"كېلىدۇ" (AYC558/4)
kəl-ür-$üp [UW19(1-19)/13, 117(9-26)/9/11,
MSI101/14, AYC363/21, 474/5] "كەلتۈرۈپ". بۇ
مىساللاردىكى ئەھۋال سەل مۇرەككەپ، يەنى ئالدى بىلەن چىتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلىشىپ، ئاندىن مەجبۇرىي دەرىجە قوشۇمچىسىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلەشكەنمۇ؛ ياكى ئالدى بىلەن مەجبۇرىي دەرىجە قوشۇمچىسى تەركىبىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلىشىپ، ئاندىن چىتىلما رەۋىشداش تەركىبىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلەشكەنمۇ دېگەن مەسىلە تېخىچە ئېنىقلانغىنى يوق. شۇنداق بولسىمۇ مەسىلىنى سېلىشتۇرۇشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن بۇ يەردە كۆرسىتىپ ئۆتتۇق.

سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلاردىكى سوزۇق تاۋۇشنىڭ نۆۋەتلىشىشى:
yazuķ (MSI137/10) ،yaz+ïķ? [UW123(9-32)/2] "گۇناھ"،
ya[z|s]uķ#ķa [UW82(5-3)/30, 86(8-6)/33] "گۇناھقا"،
yazuķ+luğ (MSI97/4) "گۇناھكار".

لەۋلەشمىگەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /i/ ۋە لەۋلەشكەن تىل ئالدى سوزۇق تاۋۇش /ü/ نىڭ نۆۋەتلىشىشى: *əksi-k "كەم،
كەمتۈك"، əksü-$məz (AYC517/1) "كەمەيمەس، ئازايماس"،
əksük [UW83(6-1)/19, AYC116/7, 276/18] "كەم"،
əksük (ĶB3743, ĶR166r9 3, 210r3 4, 213v2 4) "كەم،
كەمتۈك"، əksük+süz ،əksük+süz (MSI109/25)
[UW2(1-2)/8, AYC94/2] "تولۇق، كەم ئەمەس".
təmir [UW12(1-12)/23, ،"تۆمۈر" təmir (Gabain)
təmür [UW9(1-9)/15] ،93(9-2)/2, MSI104/13] "تۆمۈر"

(خاس نىسىم).

لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇش /ï/ بىلەن لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇش /u/نىڭ نۆۋەتلىشىشى: *tanï-ķ "گۇۋاھچى"، tanuķ [UW1(1-1)/16, 2(1-2)/22, AYC448/21, ĶB15, 691] "گۇۋاھچى"، tanuķ+la-Sdïm (AYC369/8) "گۇۋاھچى بولدۇم".

لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشنىڭ لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلار بىلەن نۆۋەتلىشىشى

قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى ئەسەرلەرنىڭ تىلىدا بەزى بىر بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ تەركىبىدىكى سوزۇق تاۋۇش ۋە كۆپ بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ باش بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش ئەسلىدە لەۋلەشكەن شەكىلدە بولسىمۇ، كېيىنكى دەۋرگە ئائىت ئەسەرلەردە، مەسىلەن، «تۈركىي تىللار دىۋانى»، «قۇتادغۇ بىلىك» قاتارلىق ئەسەرلەرنىڭ تىلىدا، شۇ بىر بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ ئاخىرىغا ئۇلانغان قوشۇمچىدىكى سوزۇق تاۋۇش ۋە شۇ كۆپ بوغۇملۇق سۆزلەرنىڭ باش بوغۇمىدىكى لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشتىن كېيىن كەلگەن سوزۇق تاۋۇش لەۋلەشمىگەن هالدا كۆرۈلىدۇ، بۇنداق ئەھۋال ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدىمۇ ئۇچرايدۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرى قانۇنىيەتلىك بولسىمۇ، بەزىلىرى كونكرېت تېكىستلاردا ۋاقىتلىق هالەتتە كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن،

/u/ ۋە /ü/ بىلەن /ï/ ۋە /i/نىڭ نۆۋەتلىشىشى:

سۆز ئىزىكىدىكى تاۋۇشنىڭ نۆۋەتلىشىشى: ķuru-Sp (AYC624/10) "(نېغىز) قۇرۇپ"، ķuru-ğ [UW88(8-2)/9, 124(9-33)/5, MSI173/19, AYC26/24, 90/13] "قۇرۇق"، ķurï-Sp (MSI96/12) "قۇرۇپ"، ķurï-Smix (AYC616/20) "قۇرىغان".

kümüx [UW5(1-5)/2. MSI124/2. AYC70/6, 81/5]

"پۇلنىڭ، كۈمۈشنىڭ"، (MSI126/15) kümüx#ün "كۈمۈش"،
[UW57(4-10)/4] kümix "كۈمۈش".

سۆز تۈرلىگۈچى قوشۇمچىلاردىكى تاۋۇشنىڭ نۆۋەتلىشىشى:

ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى #nung/#nüng بىلەن #nïng/#ning نىڭ نۆۋەتلىشىشى. بۇ خىل ئەھۋالدا، ئەسلىدىكى سۆز ئۆزىكىنىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش لەۋلەشكەن، شۇنداق بولغاچقا لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلۇق قوشۇمچىلار قوشۇلۇشى كېرەك ئىدى، ئەمەلىيەتتە لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلۇق قوشۇمچىلار قوشۇلغان. شۇڭا، بۇلارنى بىر خىل نۆۋەتلىشىش دەپ ھېسابلاپ، بۇ يەردە كۆرسىتىپ ئۆتۈشنى زۆرۈر تاپتۇق. مەسىلەن، borluk#nung [UW5(1-5)/7] "ئۈزۈملۈكنىڭ"، borluk#nïng [UW10(1-10)/5] "ئۈزۈملۈكنىڭ".

toyïnqoğ#nung [UW93(9-2)/3/8]، toyïnqoğ#nïng [UW8(1-8)/9] "تويىنچۇقنىڭ".

kowqü#nüng [UW21(1-21)/16]، kowqü#ning [UW21(1-21)/23] "كوۋچۇنىڭ".

küng#nüng [UW93(9-2)/14]، küng#ning [UW25(1-25)/7/16] "دېدەكنىڭ".

ikigü#nüng [UW6(1-6)/11, AYCn254/9]، ikəgü#nüng [UW7(1-7)/11, AYC21/19, 254/9]، əkəgü#nüng [UW50(4-3)-7]، ikigü#ning [UW80(5-1)/18]، ikəgü#ning [UW8(1-8)/16, AYC632/5] "ئىككىلەننىڭ".

چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى #dun/#tun/#dün/#tün بىلەن #dïn/#tïn/#din/#tin نىڭ نۆۋەتلىشىشى: kün#dün

[UW5(1-5)/9]، kün#din [UW6(1-6)/19]، kün#tün
[UW3(1-3)17]، kün#tin [UW4(1-4)/10, AYC3/15,
357/9] "جەنۇب".

چۈشۈم كېلىش ياكى ۋاستە كېلىش قوشۇمچىسى (#u/#ü)+(#n)
بىلەن #ïn/#in نىڭ نۆۋەتلىشىشى: (AYC104/10, 164/8) küq
"كۈچ"، [UW8(1-8)/18] küq#ün "كۈچ بىلەن، كۈچ ئارقىلىق"،
[UW1(1-1)/14, 2(1-2)/16] küq#in "كۈچىنى"، küq#intə
(MSI9713, AYC6/16, 11/21) "كۈچىدە".

چېتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسى $up/$üp بىلەن $ïp/Sip نىڭ
نۆۋەتلىشىشى: kəlür-$üp [UW19(1-19)/13,
117(9-26)/9/11, AYC363/21, 474/5]، kəlür-$ip
[UW105(9-14)/6] "كەلتۈرۈپ".

ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ ئاسسىمىلياتسىيىسى

جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ ئاسسىمىلياتسىيىسى. جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرنىڭ ئاخىرىغا جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن باشلانغان قوشۇمچىلار ئۇلىنىدۇ. بۇ جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ ماسلاشقانلىقى، يەنى ئاسسىمىلياتسىيە قىلغانلىقىدىن بولىدۇ. مەسىلەن،
[UW80(5-1)/6] bar-$zun "بارسۇن"، tağ+dïn
[UW4(1-4)/12] "تاغدىن"، (MSI179/22, təg-$gəy
(AYC618/, 638/6) "تەگكەي"، [UW11(1-11)/3] təg-$gən
"تەگكەن". [UW85(7-1)/2] təg-$zün "تەگسۈن".

جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ ئاسسىمىلياتسىيىسى. جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆزلەرنىڭ ئاخىرىغا جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن باشلانغان قوشۇمچىلار ئۇلىنىدۇ. بۇ جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ

ماسلاشقانلىقى، يەنى ئاسسىمىلياتسىيە قىلغانلىقىدىن بولىدۇ. مەسىلەن،
[UW29(1-29)/23] baqak#ka "باچاققا". təg-Smix#tə
[UW82(5-3)/20] "تەگكەندە".
[UW12(1-12)/13] bark#ka "بارلىققا"، borluk#ka
[UW12(1-12)/12] "تۈزۈملۈككە"، borluk#ta
[UW11(1-11)/4] "تۈزۈملۈكتە".

تاۋۇشلارنىڭ دىسسىمىلياتسىيىسى

جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆز ئۈزەكلىرىگە جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن باشلانغان قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى، ياكى جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن ئاخىرلاشقان سۆز ئۈزەكلىرىگە جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇش بىلەن باشلانغان قوشۇمچىلارنىڭ ئۇلىنىش ھادىسىسى ئادەتتە تاۋۇشلارنىڭ دىسسىمىلياتسىيەسىدىن (تاۋۇشلارنىڭ ياتلىشىش ھادىسىسىدىن) بولىدۇ دەپ قارىلىدۇ. مەسىلەن، tağ#ka [UW85(7-1)/13, 86(7-2)/9, MSI122/20, AYC33/9, 481/23] "تاغقا".
[UW33(3-1)/4] tut-dum "تۇتتۇم"، tut-$dï
(AYC94/3) "تۇتتۇم"، [UW3(1-3)/10] tut-Szun "تۇتسۇن".
بۇقىرىدىكىگە ئوخشاش ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ ئاسسىمىلياتسىيىسى ۋە دىسسىمىلياتسىيىسى سەۋەبىدىن تۆۋەندىكىدەك تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرى ھاسىل بولىدۇ.

ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ نۆۋەتلىشىشى

1). قوش لەۋ، نەپەسسىز جاراڭلىق ئۈزۈك تاۋۇش /b/نىڭ قوش لەۋ يېرىم سوزۇق تاۋۇش /w/ (ياكى /v/) بىلەن نۆۋەتلىشىشى: əb

(Orkun) "تۈي"، əb+qi [UW22(1-22)/2] "ئانىلە ئايىلى،
ئۆزىگە قارىغۇچى"، (DLT) əw، əw
[UW18(1-18)/5/6/7/13/21, AYC6/4, 28/24] "تۆي، ئائىلە"،
əw#də [UW96(9-5)/2, AYC121/16, 141/16] "تۆيدە"،
əw#din (AYC362/9) "تۆيدىن"، əw#ig (MSI122/21)
"تۆينى، ئائىلىنى"، əw#ning [UW18(1-18)/2, AYC525/14]
"تۆينىڭ"، əw#ingə (AYC605/4) "تۆيىگە، ئائىلىسىگە"،
əw#intə (MSI14/3, AYC403/27) "تۆيىدە"، əw#təki
[UW86(7-2)/12] "تۆيدىكى".

tabar (Orkun)، tawar [UW53(4-6)/4, MSI99/1,
AYC136/15, 161/18] "تاۋار، مال، دۇنيا"، tawar#ïğ
[UW88(8-2)/2, AYC135/20/22] "تاۋارنى، مالنى، دۇنيانى"،
tavar (ĶB485, 1112) "تاۋار، مال، دۇنيا".

tabğaq (Orkun) "تابغاچ"، tawğaq [UW87(8-1)/19,
AYC3/12/13, 4/2/3] "تاۋغاچ" (خاس ئىسىم)، tavğaq
(ĶBA25, B60) "تاۋغاچ" (قەبىلە ئىسمى).

tabïxğan (Orkun)، tawïxğan [UW6(1-6)/1,
33(3-1)/1, 35(3-3)/1, 111(9-20)/1, AYC30/7, 34/18]
"توشقان".

sab (Orkun) "سۆز"، saw [UW19(1-19)/13,
MSI113/23, AYC4/18, 7/14] "سۆز"، saw#ağ (MSI168/2)
"سۆزنى"، sav (ĶBC9, 1356) "سۆز"، savqi (ĶB34, 388,
ĶR129r18) "تەلچى"، saw#im [UW51(4-4)/5] "سۆزۈم"،
saw#la [UW3(1-3)/24] "سۆزدە".

yalabaq (Orkun, Gabain V.)، yalawaq (DLT,

yalawaq [UW10(1-10)/13, 11(1-11)/16, (Gabain.V
28(1-28)/19] "ئەلچى".

2). /b/ بىلەن /m/نىڭ نۆۋەتلىشىشى: bu [Gabain.V,
UW1(1-1)/5/10/14], mu#nqa [UW89(8-3)/27] "بۇنچە".

3). /t/ بىلەن /q/نىڭ نۆۋەتلىشىشى: iki [UW1(1-1)/4,
AYC21/17, KB50] "ئىككى"، ikinti [UW27(1-27)/1,
MSI100/4, 105/24, AYC36/9, 38/13] "ئىككىنچى"، ikindi
[UW61(4-14)/1, KB5851] "ئىككىنچى"، ikintisikə
(MSI99/25-26, AYC36/9) "ئىككىنچىگە"، ikinḍiay
[UW68(4-21)/1] "ئىككىنچى ئاي". بۇ سۆزدىكى #ti
قوشۇمچىسى ئۈچتىن يۇقىرى سانلاردا #q(i)غا نۆۋەتلىشىدۇ. مەسىلەن،
[UW5(15)/1, 26(126)/1] üq#ünq "ئۈچىنچى"، tθrt#ünq
[UW8(1-8)/1, 21(1-21)/1] "تۆتىنچى"، yiti#inq
[UW96(9-5)/1] "يەتتىنچى".

4). /t/ بىلەن /d/نىڭ نۆۋەتلىشىشى: at [UW11(1-11)/20,
12(1-12)/12], a[t|d] [UW27(1-27)/23] "ئات" (مىنىدىغان
ئات).
[UW91(8-5)/12/25] ata#mïznïng "ئاتىمىزنىڭ"،
[UW11(1-11)/3] a[t|d]a#mnïng "ئاتامنىڭ"، aḍa#sï
[UW26(1-26)/6] "ئاتىسى".
[UW118(9-27)/2] atay#nïng "ئاتاينىڭ"، aḍay
[UW24(1-24)/1] "ئاتاي" (خاس ئىسىم)، aḍay#nïng
[UW101(9-10)/4] "ئاداي" (خاس ئىسىم).
a[t|d]ïz [UW123(9-32)/3/8/10], atïz [UW3(1-3)/20]
"ئېتىز".

a[t|d]+lïğ ."تــــاتــلــــق" al+lïğ [UW28(1-28)/11]
."ناتلق" [UW23(1-23)/3]
ar[t|d]uķ [UW41(3-9)/17] ,artuķ (AYC3/20]
."تارتۆق"
al[t|d]ï#ķa ."تـــالـتـــــگـه" altï#ķa [UW11(1-11)/1]
."تالتگه" [UW115(9-24)/1]
."تـــاســتـــــــن" altïn [UW18(1-18)/4, AYC133/16]
."تاستن" al[t|d]ïn [UW116(9-25)/5]
."تـــالـتــــنـچـى" altïnq [UW4(1-4)/1, AYC34/17]
."تالتنچى" al[t|d]ïnq [UW40(3-8)/1]
."ســــــــوراپ" ayït-Şïp [UW1(1-1)/18, AYC13/20]
."تبيتپ، سوراپ" ayï[t|d]-Şïp [UW3(1-3)/23]
."تـــۆيـدـكـــلـــهر" əw#təkilər [UW58(4-11)/4]
."تۆيدكلەر" əw#[t|d]əkilər [UW59(4-12)/11]
biti-Stim ."بـــــازدـــم" biti-$dim [UW1(1-1)/19]
"تـــۆ" biti-$dilər (AYC17/15) ."بازدم" [UW38(3-6)/13]
bi[t|d]i-$dim ."بازغـــن" biti-$gil [UW9(1-9)/24] ."بازدى"
bi[t|d]i-Stim ."بـــــــــازدـــــــم" [UW26(1-26)/23]
bi[t|d]i-$gil ."بـــــــــازدـــــــم" [UW23(1-23)/19]
bitig [UW1(1-1)/5, ."بـــازغـــــــن" [UW122(9-31)/19]
bitig#kə ."تـــــل خـــــــهت" 47(3-15)/8, AYC6/9/10]
bi[t|d]ig [UW1(1-1)/20] ."تىل خەتكە" [UW16(1-16)/17]
"تىل" bi[t|d]ig#kə [UW29(1-29)/20] ."تىل خەت، هۆججەت"
,bitig#in [UW98(9-7)/7/9] ."خـــەتـكـە، هۆجـــجـــەتـكـە"
."تىل خەتنى، هۆججەتنى" bi[t|d]ig#in [UW115(9-24)/6]

qahxaput [UW1(1-1)/1] "12- نـــاي"، [ahxapu[t|d]
[UW28(1-28)/1, 114(9-23)/1] "12- ناي".
künqit [UW73(4-26)/5/8/10] "كـۈنجـۈت"، künqi[t|d]
[UW71(4-24)/3/4/5] "كۈنجۈت".
5). /q/ بىلەن /x/نىڭ ئۆزۈەتلىشىشى: (AYC210/25) iqdin،
ixtin [UW56(4-9)/5, 108(9-17)/11] "ئىچىدىن".
6). /d/ ۋە /t/نىڭ ئۆزۈەتلىشىشى: [UW84(6-2)/7, adak̥
MSI101/1, AYC313/1] "تـــاپـاغ، پـۇت"، adak̥ï ağarla-ğ
(MSI96/10) "تـــايـــغـى تـيغـــر، تـيغـــرقـــات"، a[d| t]ak̥
[UW7(1-7)/21] "تاياغ".
a[d| t]ax [UW100(9-9)/3] ،adax (K̥R317, 524)
"ئاداش، ئاغىنە".
adïn [UW2(1-2)/14, AYC9/1] ، adan (MSI100/8)،
a[d| t]ïn [UW2(1-2)/2] "باشقا".
adar-t$layu ،"تـايرىـيـتـى" adar-$ar ərdi (AYC98/3)
(MSI99/2) "تـــايـرىـپ، پـەرقـلـەنـدۈرۈپ"، adïr-$a san(a)sar
(MSI142/17) "تـــايـرىـــــا"، adïr-Sar [UW2(1-2)/10]
"ئايرىيدۇ"، a[d| t]ïr-Sar [UW1(1-1)/9] "ئايرىيدۇ".
ədlə-$məsər (AYC552/16) "ياخشىلانمىسا، ئۆزگەرمىسە"،
ə[d| t]lə-$p [UW11(1-11)/9] "ياخشىلىنىپ".
bal[d| t]ïz [UW86(7-2)/17, ، baldïz [UW85(7-1)/17]
AYCn554/16] "ئىنگىچە - سىڭىل".
tağ#tïn ، tağ#dïn [UW4(1-4)/12, AYC8/1, 12/12/13]
[UW3(1-3)/18] "شىمال تەرەپتىن".
k̥ïra#tak̥ï ، k̥ïra#dak̥ï [UW119(9-28)/4]

"دالادىكى، يايلاقتىكى". [UW89(8-3)/19]
ki[dlt]in ،kidin [UW4(1-4)/1, 5(1-5)/10]
"تارقا تەرەپ، غەربىي تەرەپ". [UW1(1-1)/8, 2(1-2)/3/11]
θgən#təki [UW9(1-9)/8] ،θgən#dəki [UW6(1-6)/3]
"تۆستەڭ بويىدىكى".
θng+tün [UW2(1-2)/9] ،θng+dün [UW5(1-5)/8]
"ئالدى تەرەپ، شەرق تەرەپ"، θng+dün#ində [UW9(1-9)/2] ،
"ئالدى تەرەپتە، شەرق θng+dün#intə [UW111(9-20)/6]
تەرەپتە".

7). /z/ بىلەن /s/نىڭ نۆۋەتلىشىشى

سۆز ئۆزىكىدە: biz [UW6(1-6)/2/8/11/23] "بىز"،
bi[zls]#ing ،biz#ning [UW9(1-9)/5, 16(1-16)/3]
bi[zls]#ning ،"بىزنىڭ" [UW32(2-3)/5, 35(3-3)/6]
"بىزنىڭ". [UW57(4-10)/12]
sθ[zls]#ləri ،sθz#ləri [UW10(1-10)/15]
θz [UW5(1-5)/2, MSI108/30, "سۆزلىرى"، [UW32(2-3)/8]
"ئۆز"، θ[zls] [UW80(5-1)/17] ،AYC8/9/12, 9/10/17]
θ[zls]#üm ،θz#üm [UW11(1-11)/27, AYC9/11, 10/12]
"ئۆزۈم". [UW10(1-10)/17]

پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى $zun بىلەن $sunنىڭ نۆۋەتلىشىشى: bar-$zun
"بارسۇن". bar-$[zls]un [UW82(5-3)/23] ،[UW80(5-1)/6]
،bol-$zun [UW1(1-1)/11, 2(1-2)/3, MSI134/1]
"بولسۇن". bol-$[zls]un [UW14(1-14)/13]
"قىلمىسۇن"، "دە - تالاش" qamla-$mazun [UW8(1-8)/17]

[UW9(1-9)/17] qamla-$ma[z|s]unlar "دد - تالاش
قلمسۇن".
[UW6(1-6)/13] kïl-$mazun ، kïl-$masun
(AYC488/5)، [UW5(1-5)/15، kïl-$masunlar
[AYC511/6 ،10(1-10)/13 "قىلمىسۇن"، kïl-Sma[z|s]un
[UW29(1-29)/15] "قىلمىسۇن".
8). /s/ بىلەن /z/نىڭ ئۆزئارا ئالمىشىشى: bat-$sar
(AYC197/19)، [UW39(3-7)/5] ba[t|d]-$saSr،
[UW40(3-8)/6] ba[t|d]-$[s|z]a "پاتسا".
[UW10(1-10)/21] bars، [UW10(1-10)/16] bar[s|z]
"يولۋاس".
[UW82(5-3)/22، MSI105/1، AYC601/21] bar-$sar،
[UW117(9-26)/7] bar-$[s|z]a "بارسا".
[UW72(4-25)/10] bol-Ssa، bol-$[s|z]a
[UW27(1-27)/17] "بولسا"، [UW58(4-11)/ bol-$samən
،4] [UW62(4-15)/8، 71(4-24)/6] bol-$[s|z]amən
"بولسام".
[UW4(1-4)/4] kuanpusïn، [UW2(1-2)/5] kunpusïn،
[UW3(1-3)/4] kunpu[s|z]ïn "قانپۇ".
9). /k/ بىلەن /h/نىڭ ئۆزئارا ئالمىشىشى: bakxï(?)، bağxï#lar
(MSI113/11/18/20)، [UW9(1-9)/15، AYC30/4] bahxï
"باخشى".
(AYC3/5، 11/3، 16/20) burkan "بۇرخان"، burhan
[UW100(9-9)/5، MSI96/15، 115/20، 152/28] "بۇرخان".
10). /n/ بىلەن /m/نىڭ ئۆزئارا ئالمىشىشى: yan-$ïp

،yana (DLT) ،"ينپ" (110(9-19)/17/19, AYC619/9)
yəmə ،y(ə)mə (MSI96/19) ،yana (MSI108/29)
ymə [UW1(1-1)/6, ،(Orkun, AYC219/17, DLT)
،yimə [UW10(1-10)/6] ،MSI96/9, AYC2/6, 3/2, 4/3]
ynə ،yənə [UW9(1-9)/22, AYC2/6, 7/4, 9/1/7]
."يەنە" [UW41(3-9)/16]

sən (Gabain :نىڭ تۈۋەتلشىشى/ng/ بلەن /n/+/g/ .(11
sənggə ،s(ə)ngə [UW43(3-11)] ،+gə ،"سەن" V.)
."ساڭا" [UW63(4-16)/13]

:نىڭ تۈۋەتلشىشى /ķ/ ،/ng/ بلەن /n/+/ğ/ .(12
،borluķ#ïnga [UW91(8-5)/27] ،(borluķïnğa)
."ئۈزۈملۈكىگە" borluķ#ïnķa [UW115(9-24)4/4]

yay (Orkun, :نىڭ تۈۋەتلشىشى/z/ بلەن /y/ .(13
biri ķïx, biri yay ،"ياز" AYC589/10, 591/18)
yaz [DLT, ،"بىرى قىش، بىرى ياز" (ĶR186v16)
yaz+ķï (AYC589/9, ،"ياز" UW89(8-3)/21, 108(9-17)/7]
yaz yaz+lïğ [UW38(3-6)/4] ،"يازنىڭ" 591/12/16)
."يازنىڭ"

تاۋۇش ۋە بوغۇمنىڭ چۈشۈپ قېلىشى

سوزۇق تاۋۇش ياكى بوغۇمنىڭ چۈشۈپ قېلىشى. ئادەتتە تۈركىي تىللىرىدا هەر بىر سوزۇق تاۋۇش بىر بوغۇمغا ۋەكىللىك قىلغاچقا، بىر سوزۇق تاۋۇش چۈشۈپ قالسا، بىر بوغۇم چۈشۈپ قالغان بولىدۇ. ئاساسەن تۆۋەندىكى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ چۈشۈپ قېلىش هادىسىلىرى كۆرۈلىدۇ:

سوزۇق تاۋۇش /a/ نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: al-$ayïn [UW3(1-3)/15, AYC157/3]، al-$yïn [UW23(1-23)/12] "ئالاي".

aram ay [UW2(1-2)/1]، arm ay [UW100(9-9)/1] "ھەرەم ئاي، بىرىنچى ئاي".

سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: at+lağ [UW84(6-2)/2, MSI97/5]، at+lïğ [UW28(1-28)/11]، atlğ#qa [UW3(1-3)/3. 19(1-19)/6] "ئاتلىق" (تەلەپپۇزدا قانداق بولىدۇ، بىزگە نامەلۇم؛ ئەمما، +lağ دېگەن قوشۇمچىدىكى سوزۇق تاۋۇش يېزىقتا ئالدى بىلەن /ï/ غا ئاجىزلىشىپ، ئاندىن چۈشۈپ قالغان ياكى يېزىلمىغان).

ayït-ïx-$ïp [UW85(7-1)/11]، ayt-ïx-$ïp [UW81(5-2)/2] "ئېيتىشىپ، سۆزلىشىپ".

bağïr، bağr#ï [UW18(1-18)/11] "باغرى، جىگىرى".

سوزۇق تاۋۇش /i/ نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: əlig#im [UW89(8-3)/36]، ilg#im [UW80(5-1)/17] "قولۇم".

ədigə [UW16(1-16)/17]، ədgə#ning [UW16(1-16)/19] "ئۆدگەنىڭ" (خاس ئىسىم).

əl "قول"، əl+ig [UW19(1-19)/16] "قول"، əlig#tə [UW91(8-5)/17]، ilig#də [UW9(1-9)/9]، ilig#tə "قولدا"، ilig#in [UW16(1-16)/2, 27(1-27)/4/8] (MSI96/17) "قول بىلەن"، ilg#im [UW80(5-1)/17] "قولۇم".

سوزۇق تاۋۇش /u/ نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: toğuru [UW1(1-1)/3] "توغرا"، toğru [UW8(1-8)/6] "توغرا، دۇرۇس".

otura [UW4(1-4)/6] "تۇتتۇرا"، otra [UW1(1-1)/4]
"تۇتتۇرا"، otra#sïnga (AYC8/4] "تۇتتۇرسىغا".
oğur-ï، [UW83(6-1)/13, AYC494/5] oğrï "توغرى"،
[UW27(1-27)/17] oğrï#sï "توغرىسى".
oğul [UW80(5-1)/4, MSI96/12, 138/22, AYC280/1,
544/1]، [UW82(5-3)-25] oğul#larï "توغۇللىرى"،
[UW85(7-1)/2] oğul#larḳa "توغۇللىرىغا"، oğul#ïnga
[UW92(9-1)/11] "توغلىغا"، [UW4(1-4)/16, oğul#um
81(5-2)/6, AYC441/8, 623/11] "توغلۇم"، oğl#um
(MSI128/28, UW1(1-1)/17] "توغلۇم"، oğl#umnï
[UW26(1-26)/6] "توغلۇمنى"، [UW21(1-21)/2] oğlï،
oğul+an، [UW87(8-1)/12] oğlan "توغۇل"، oğlan#ïm
[UW94(9-3)/2, AYC352/22] "توغلنڭ"، oğlan#ïnïng
(MSI112/4, AYC151/11, 608/2) "توغلنڭ"، oğlan#lar
[UW82(5-3)/17, AYC113/15] "توغۇللار"، oğlan#larïmḳa
[UW85(7-1)/5] "توغۇللىرىمغا".

ئۈززۈك تاۋۇشنىڭ چۈشۈپ قېلىشى

ئۈززۈك تاۋۇش -r-نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: ba[t|d]-sar
[UW39(3-7)/5]، [UW40(3-8)/6, bad-$[s|z]a
41(3-9)/17] "پاتسا، چۈكسە".

ئۈززۈك تاۋۇش -x- نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: ağï-x-$sarbiz
[UW81(5-2)/14]، [UW3(1-3)/24] ağï-$sarbiz "تاغساق،
يىنىۋالساق".

ئۈززۈك تاۋۇش -ğ-نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: tolğa-ḳ

(AYC101/21, 101/21) "تولغاق، گەل"، tola-Sp
[UW82(5-3)/28] "تولغاپ"،
*tut+ğu+ğ ، tutğuğ [UW83(6-1)/4/5/6] ، tutuğ
[UW83(6-1)/30, 84(6-2)/3/4/8/9] "تۇتۇق، گۆرۈ".
"ئوغۇل"، oğlan [UW87(8-1)/12, 94(9-3)/5] ، oğul+an
[UW27(1-27)/6] olan#nï "ئوغۇلنى".

ئۈزۈك تاۋۇش -ķ- نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: ayağ#ķa təgimlig
ayağ#a təgimlig [UW119(9-28)/8] ، [UW21(1-21)/7]
"ھۆرمەتكە سازاۋەر".

ئۈزۈك تاۋۇش -k- نىڭ: əxkək [UW89(8-3)/10/25,
AYC300/1] "ئېشەك"، əxkəkqi [UW43(3-11)/11]
"ئېشەكچى" (خاس ئىسىم)، əxək#ni [UW45(3-13)/6/8/14]
"ئېشەكنى".

ئۈزۈك تاۋۇش -g- نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: kərgək
[UW1(1-1)/2, 3(1-3)/2, 6(1-6)/2, AYC3/1, 8/15]،
kərək [UW28(1-28)/3, 38(3-6)/6, 76(4-29)/2, ĶBB46,
B51, 185, 212] "كېرەك، لازىم".

ئۈزۈك تاۋۇش -n- نىڭ چۈشۈپ قېلىشى: maharanq
maharaq [UW86(7-2)/17, ، [UW85(7-1)/17, AYC27/5]
MSI155/12] "ماخاراج".

تاۋۇشنىڭ قاتلىنىشى ياكى تەكرارلىنىشى

مەيلى قانداق سەۋەبتىن بولسۇن، ئوخشاش بىر تاۋۇشنىڭ بىر سۆز قۇرۇلمىسى تەركىبىدە ئارقىمۇ ئارقىدىن كۆرۈلىشى تاۋۇشنىڭ قاتلىنىشى دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، ïduķ (MSI96/17, AYC3/18, 22/9)،

(بەر "تىدىقۇت" ïduķ+ķut#ķa [UW85(7-1)/15, 92(9-1)/18]
نىسمى)، [UW59(4-12)/5] al-$dïmmïz "تالدۇق"،

تاۋۇشنىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى

/g/ بىلەن /r/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: ygrmi#kə
[UW7(1-7)/1] "يىگىرمىنچى (كۈنى)"، bir ygrminq ay
[UW6(1-6)/1] "ئون بىرىنچى ئاي"، bix ygrmi
[UW19(1-19)/1] "ئون بەش"، səkiz ygrmi#kə
[UW8(1-8)/1] "ئون سەككىزىنچى (كۈنى)"، toķuz yərgmi
[UW50(4-3)/1] "ئون توققۇز".

/g/ بىلەن /x/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: təgxür-$üp
(AYC34p/15)، [UW30(2-1)/8] təgxür-$üx$üp،
[UW31(2-2)/4, 32(2-3)/3] təgür-$üx$üp "ئورۇن ئالماشتۇرماق".

/ğ/ بىلەن /r/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: toğuru
[UW1(1-1)/3]، [UW8(1-8)/6] toğru، torğu
[UW29(1-29)/5] "توغرا، ئادىل".

/p/ بىلەن /r/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: *oprak، orpak
[UW82(5-3)/15, 92(9-1)/7] "ئۇششاق، چۇششەك، ئۇششاق نەرسە".

/t/ بىلەن /r/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: (AYC450/18) otïra
"ئوتتۇرا"، [AYC444/15) otïra#da "ئوتتۇرىدا"، otra
[UW1(1-1)/4] "ئوتتۇرا"، (AYC8/4) otra#sïnga
"ئوتتۇرىسىغا"، [UW30(2-1)/7] ortaķ+ï "ئورتىقى"، ortuķ

ortun (MSI97/26, 128/1, "ئورتاق"، [UW89(8-3)/27]
AYC608/3, 611/7) "ئوتتۇرا".

/s/ بىلەن /k/نىڭ ئورۇن ئالماشتۇرۇشى: üsk#intə
ü[s|z]k#intə ، üks#intə [UW81(5-2)/17] .[UW8(1-8)/6]
ük[s|z]#intə .[UW95(9-4)/5، 96(9-5)/4]
[UW91(8-5)/11] "تالدىدا".

تاۋۇشلارنىڭ نۆۋەتلىشىشى ھەققىدە خۇلاسە

تۈركىي تىللىرى ئائىلىسىدىكى تىللارنىڭ تاۋۇش سىستېمىسىدا تاۋۇشلارنىڭ ئۆز ئارا ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش ھادىسى خېلى گەۋدىلىك كۆرۈلىدىغان بىر خىل ھادىسە. بىز قەدىمكى چىقىش كېلىش قوشۇمچىسىنى مىسال كۆرسەتكەن بولساق، ئادەتتە ئەڭ كۆپ بولغاندا 12 خىل ۋارىيانتى كۆرۈلىدۇ. بۇلار تەرەققىي قىلىپ ھازىرقى تۇغقان تىللار دەۋرىگە كەلگەندە خېلىلا قېلىپلاشقان ۋە بۇ قوشۇمچىلارنىڭ ۋارىيانتلىرىمۇ خېلىلا ئازايغان. بۇنىڭدىن بۇ خىل ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش ھادىسىسىنىڭ قەدىمدە خېلىلا كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى، بارغانسىرى ئازايغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بۇ خىل ئۆزگىرىشلەرنى تۆۋەندىكىچە خۇلاسە قىلىشقا بولىدۇ.

1 قوشۇمچىلارنىڭ تەركىبىدىكى تاۋۇش سۆز قۇرۇلمىسى تەركىبىدىكى تاۋۇشقا نىسبەتەن كۆپرەك ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن، #dan/#dən/#tan/#tən/#dïn/#din/#tïn/#tin/#dun/#dün/#tun/#tün. بۇ خىل قوشۇمچىلارنىڭ كۆپ ۋارىيانتلىق بولۇشىنىڭ سەۋەبى قوشۇمچىلارنىڭ تەركىبىدىكى تاۋۇشلارنىڭ سۆزنىڭ قۇرۇلمىسىدىكى تاۋۇشلارغا ماسلىشىش ئېھتىياجىدىن بولغان.

2. سۆزگە قوشۇمچە قوشۇلۇشى بىلەن سۆزنىڭ ئەسلى يىلتىزى

ياكى ئۆزىكىنىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى ئۇرغۇ يېڭى قوشۇلغان قوشۇمچىدىكى سوزۇق تاۋۇشقا يۆتكىلىدۇ، بۇ ئۇرغۇنىڭ يۆتكىلىشى بىلەن ئەسلى ئۇرغۇ ئورنىدىكى سوزۇق تاۋۇشنىڭ بەزى ئۆزگىرىشلىرىنى مەيدانغا چىقىرىدۇ. بۇ سەۋەبتىن تۈركىي تىللىرىدا ئۇرغۇ چۈشكەن سوزۇق تاۋۇش ئۇرغۇ چۈشمىگەن سوزۇق تاۋۇشقا نىسبەتەن كۆپىرەك ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن، at+lağ [UW84(6-2)/2, MSI97/5] "ئىسىملىك"، at+līğ [UW28(1-28)/11] "ئىسىملىك"، atlğ#qa [UW9(1-9)/23] "ئىسىملىك (كىشى)گە"، al-$ayïn [UW3(1-3)/15, AYC157/3] "ئالاي"، al-$yïn [UW23(1-23)/12] "ئالاي".

3. سۆز قۇرۇلمىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا كەلگەن تاۋۇش سۆز قۇرۇلمىسىنىڭ باشقا بوغۇملىرىدا كەلگەن تاۋۇشقا نىسبەتەن كۆپىرەك ياكى ئوڭايراق ئۆزگىرىدۇ. مەسىلەن، iki [UW1(1-1)/4] "ئىككى"، iki#gü [UW18(1-18)/17, KB331, 818] "ئىككىلەن"، ikə#gününg [UW7(1-7)/11, AYC21/19, 254/9] "ئىككىلەننىڭ"، ikə#gükə [UW6(1-6)/2] "ئىككىلەنگە"، əkə#gününg [UW50(4-3)/7] "ئىككىلەننىڭ".

əxit- "ئىشىت، ئاڭلا"، əxid-$tim (AYC618/23) "ئىشىتتىم، ئاڭلىدىم"، əxid-tür-Šüp (AYC514/2) "ئىشىتكۈزۈپ، ئاڭلاتقۇزۇپ"، əxit-Šip [UW93(9-2)/7] "ئاڭلاپ".

تۈركىي تىللىرىدا سۆز يىلتىزى بىلەن سۆز ئۆزىكى دېگەن ئىككى ئۇقۇم مەنە جەھەتتىن ئېنىق بولسىمۇ، لېكىن، بۇ ئىككى چەكنى ئايرىماق ئانچە ئوڭاي ئەمەس. چۈنكى، ھازىرغىچە تۈركىي تىلنىڭ ئەڭ قەدىمكى سۆز يىلتىزلىرى زادى بىر بوغۇملۇقمۇ، ياكى بىر ۋە كۆپ بوغۇملۇق ئارىلاش شەكىلدىمۇ دېگەن مەسىلىلەر ھەم نەزەرىيە جەھەتتىن،

ھەم ئەمەلىي تەھلىل قىلىش جەھەتتىن تولۇق يورۇتۇپ بېرىلمىدى. يەنە بىر تەرەپتىن قوشۇمچىلارنىڭ ئۆزىمىز تېخى كىشىنى قايىل قىلارلىق دەرىجىدە تەھلىل قىلىنغىنى يوق. شۇڭا، بىز "سۆز يىلتىزى" ۋە "سۆز ئۆزىكى" دېگەن ئاتالغۇلارغا ئانچە ئەستايىدىللىق بىلەن ئېسىلىۋالمىدۇق، يەنى سەل ئابستراكت، تومتاقراق مەنىدە قوللىنىپ تۇردۇق.

4. ئىككى سوزۇق تاۋۇش ئارىلىقىدىكى ئۈزۈك تاۋۇش باشقا ئورۇنلاردا كەلگەن ئۈزۈك تاۋۇشقا نىسبەتەن ئوڭايلا ئەسىرگە ئۇچرايدۇ ۋە ئۆزگىرىشچان بولىدۇ. مەسىلەن، igə+lə-$p [UW83(6-1)/19] "ئىگىلەپ"، igi+lə-$p [UW85(7-1)/10] "ئىگىلەپ"، iyə#si (AYC90/15, 378/20) "ئىگىسى"، iyə#sin (AYC508/14) "ئىگىسىنى"، əyə#si (AYC548/11) "ئىگىسى".

5. قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى ۋە ھازىرقى زامان تۈركىي تىللىرىدىكى تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرىنى كۆزىتىدىغان بولساق، قوش لەۋ تاۋۇشلىرى، لەۋ چىش تاۋۇشلىرى ۋە چىش ئۇچى تاۋۇشلىرىنىڭ ئالدىدا كەلگەن سوزۇق تاۋۇشلار نىسپىي ھالدا قىسقا تەلەپپۇز قىلىنىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، تىترىگۈچى تاۋۇش (r)، قوۋۇز تاۋۇشى (l) شۇنداقلا تىل تۈۋى (h/g/k) ۋە كىچىك تىل تاۋۇشلىرى (ğ/ḳ) نىڭ ئالدىدا كەلگەن سوزۇق تاۋۇشلار نىسپىي ھالدا سەل سوزۇپراق تەلەپپۇز قىلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا /k/، /ḳ/، /g/، /ğ/، /r/، /l/ قاتارلىق ئۈزۈك تاۋۇشلاردا تاۋۇشلارنىڭ چۈشۈپ قېلىش ھادىسىسى كۆپرەك ئۇچرايدۇ.

6. قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا سېلىشتۇرغاندا، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا سۆز بېشىدا تاۋۇشنىڭ قوشۇلۇپ قېلىشى ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىق تىلىدا [UW9(1-9)/21] ağaq "ئاغاچ، (ئادەم ئىسمى)"، ھازىر yağaq "ياغاچ"، ari "ھەرى"، ھازىر hari "ھەرى"، sub (AYC600/20)، subnung (AYC76/1)،

sUW[UW30(2-1)/23, MSI103/24, AYC3/15] "سۇ"، suwdak̦ï (MSI131/2) "سۇدىكى"، suwsa-$mak̦ (AYC102/15) "ئۇسسىماق"، suwa-+k̦ [UW13(1-13)/7] "ئۇسسىماق"، suw+a-$p (MSI169/8, 477/2. 525/2) "سۇغارماق"، suw+sa-$mak̦ (AYC102/15. 118/4) "ئۇسسىماق"، suw+su-xïn (AYC156/2) "ئۇسسۇزلۇقىنى"، suw+su-s (MSI141/24) "ئۇسساش"، ھازىر ussu- "ئۇسسۇماق".

7. ئوخشاپراق تەلەپپۇز قىلىنىدىغان ئۈزۈك تاۋۇش ئۆز ئارا ئوڭايلا ئۆزگىرىشىدۇ. مەسىلەن، /z/ بىلەن /s/ نىڭ ئۆزگىرىشى، biz [UW6(1-6)/2/8/11/23] "بىز"، biz#ning [UW9(1-9)/5, 1(1-16)/3]، bi[z|s]#ing [UW32(2-3)/5, 35(3-3)/6] "بىزنىڭ". پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى $zun بىلەن $sunنىڭ ئۆزگىرىشى. مەسىلەن، bol-$zun [UW1(1-1)/11, MSI134/1]، bol-$[z|s]un [UW14(1-14)/13]، bol-$sun (AYC34/21) "بولسۇن".

8. لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلار (مەسىلەن، /ə/ /a/)، لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلار (مەسىلەن، /ɵ/ /o/) گە ئايلانغان. بۇ خىل ئۆزگىرىشتە تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىدا ئاساسەن تەتۈر ئاسسىمىلياتسىيە رول ئوينىغان. مەسىلەن، təmir [UW12(1-12)/23, 70(4-23)/10] "تەمىر"، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا tɵmür "تۆمۈر".

9. لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشلار لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلارغا ئايلانغان. بۇنىڭدىمۇ ئاساسەن سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىدا تەتۈر ئاسسىمىلياتسىيە رول ئوينىغان. مەسىلەن، borluk̦#nung [UW5(1-5)/7, 47(3-15)/14]، borluk̦#nïng

[UW10(1-10)/5] "تىزىملىكنىڭ": toyïnqoğ#nung
[UW8(1-8)/9] toyïnqoğ#nïng ،[UW93(9-2)2/3]
"تويىنچۇقنىڭ".

10. ئۆزىنىڭدىن باشقا قىسمەن بولسىمۇ يۇقىرىراق ياكى يۇقىرى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ تۆۋەنىرەك ياكى تۆۋەك سوزۇق تاۋۇشلارغا تۆۋەنلەشكەن ياكى ئۆزگەرگەن ھادىسىلىرىمۇ كۆرۈلىدۇ. بۇ يەردىكى ئاساسىي ئۆزگىرىش سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىدىن تەتۈر ئاسسىمىلياتسىيە رول ئوينىغانلىقتىن بولغان. مەسىلەن، iki
[UW1(1-1)/4, ĶBC5. 1, 50] "ئىككى"، ikigü#tə
(MSI106/20) "ئىككىلەندە"، [UW7(1-7)/11, ikəgü#nüng
AYC21/19, 254/9] ،[UW50(4-3)-7] əkəgü#nüng
"ئىككىلەنىڭ"،

تېكىستتە تولۇق تەكشۈرۈلمىگەن، سوزۇق تاۋۇشلارغا ئائىت بەزى فونېتىكىلىق ھادىسىلەر شۇنداقلا تەكشۈرۈلگەن بولسىمۇ سەۋەبى ۋە تەبىرى ئېنىقلانمىغان بەزى مەسىلىلەر بار. بۇنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

11. بۇ دەۋرنىڭ تىلىدا خۇددى ئوتتۇرا قەدىمكى تۈركىي تىللىرىدىكىگە ئوخشاش بەزى سۆزلەرنىڭ ئالدىدا بەزى تاۋۇشلار قوشۇلۇپ قالغان، بوغۇم ئوتتۇرىسى ۋە ئاخىرىدا بەزى تاۋۇشلار چۈشۈپ قالغان، بەزى تاۋۇشلارنىڭ سۆز ياكى بوغۇمدىكى ئورنى ئالماشقان. مەسىلەن، [UW3(1-3)/15, AYC157/3] al-$ayïn ،
[UW23(1-23)/12] al-$yïn "تالاي"؛ aram ay
[UW2(1-2)/1]، [UW100(9-9)/1] arm ay "ھەرەم ئاي"،
"بىرىنچى ئاي" قاتارلىقلار.

12. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا /b/نىڭ /m/غا ئۆزگىرىشى قاتارلىق

دىماغلىشىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، bəngü بىلەن mənggü "مەڭگۈ".

13. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا لەۋلىشىشى ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بەزى لەۋلەشمىگەن سوزۇق تاۋۇشلار لەۋلىشىدۇ، لەۋ تاۋۇشى ھېسابلانمايدىغان تاۋۇشلار لەۋ تاۋۇشلىرىغا ئايلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ھازىرقى ۋاقىتتا -ķoy، -tut، xu، kün قاتارلىق سۆزلەرنى پۈتۈن تۈركىي تىللىرىدا، جۈملىدىن ئۇيغۇر تىلىدا تەلەپپۇز قىلغاندا، ئالدىدىكى ئۇزۇك تاۋۇش ئارقىدىكى سوزۇق تاۋۇشنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن مەلۇم دەرىجىدە لەۋلىشىدۇ. خۇسۇسەن جانلىق تىلدا ھەرقانداق بىر ئۇزۇك تاۋۇشنى لەۋلەشكەن سوزۇق تاۋۇشنىڭ ئالدىغا قويۇپ تەلەپپۇز قىلساق، ئۇزۇك تاۋۇشنىڭ مەلۇم دەرىجىدە لەۋلەشكەنلىكىنى كۆرىمىز. بۇ ئەلۋەتتىكى تاسادىپىي ئەھۋال ئەمەس. ئۇزۇن مۇددەتلىك تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا قوش لەۋ ئۇزۇك تاۋۇشنىڭ تەسىرىدىن ئۇنىڭ ئارقىسىدا كەلگەن سوزۇق تاۋۇشنىڭمۇ لەۋلەشكەنلىكىنى كۆرىمىز. مەسىلەن، əb ("كۆلتېگىن ئابىدىسى»)، əw "ئۆي، ئائىلە"، əw#imtəki [UW85(7-1)/12] "ئۆيۈمدىكى"، əw#ümtəki [UW82(5-3)/14] "ئۆيۈمدىكى" قاتارلىقلار.

14. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا جاراڭسىزلىشىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. /d/نىڭ /t/غا ۋە /z/نىڭ /s/غا نۆۋەتلىشىشى قاتارلىقلار.

15. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا جاراڭلىقلىشىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، /t/نىڭ /d/غا نۆۋەتلىشىشى قاتارلىقلار.

16. بۇ يادىكارلىقنىڭ تىلىدا پارتلىغۇچى—سىرلاڭغۇ تاۋۇشلارنىڭ سىرلاڭغۇ تاۋۇشلارغا نۆۋەتلىشىش ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، /q/نىڭ /x/غا نۆۋەتلىشىشى.

لېكسىكا جەھەتتە

تىلنىڭ تەرەققىياتى ئەلۋەتتە تىلنىڭ ئەڭ مۇھىم ئامىللىرىدىن بىرى بولغان لۇغەت بايلىقىدا ناھايىتى سەگەك ھالدا ئۆز ئىپادىسىنى كۆرسىتىدۇ. بىز بۇ دەۋردىكى تىلنىڭ لۇغەت بايلىقىدىكى تەرەققىياتنى كۆزىتىدىغان بولساق، ئۇنى تۆۋەندىكى جەھەتلەردىن بايقاشقا بولىدۇ.

1. بۇ ۋەسىقىلەردە توراقلاشقان ۋەسىقە تېرمىنلىرى قېلىپلاشقان ھالدا ناھايىتى كەڭرى قوللىنىلغان. مەسىلەن، bitig (ھۆججەت) سۆزى biti- دېگەن پېئىلغا +ig دېگەن قوشۇمچىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان بولۇپ، بۇ ۋەسىقىلەردە باشتىن ئاخىر "ھۆججەت" دېگەن ئاتالغۇ ئورنىدا قوللىنىلغان. baxbitig دېگەن سۆز bax (باش) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ئانا ھۆججەت" ياكى "ئەسلى ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. boxbitig دېگەن سۆز box (بوش، ئەركىن) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ئازاد قىلىش ھۆججىتى" ياكى "ئەركىنلىك ھۆججىتى" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. ülüxbitig دېگەن سۆز ülüx (ئۈلۈشۈش، تەقسىملەش) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "تەقسىملەش ھۆججىتى" ياكى "ئۈلۈشۈش ھۆججىتى" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. ïdïxbitig دېگەن سۆز ïdïx (ئۆتكۈنچى، ۋاقىتلىق) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ۋاقىتلىق ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. θngbitig دېگەن سۆز θng (ئالدىنقى، بۇرۇنقى) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن

ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "دەسلەپكى" ياكى "تەسلى ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. yanutbitig دېگەن سۆز yanut (قايتۇرۇش) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "قايتۇرۇش ھۆججىتى" ياكى "تاپشۇرۇپ ئېلىش ھۆججىتى" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. buqungbitig دېگەن سۆز خەنزۇچىدىكى buqung (تولۇقلاش) ۋە bitig (ھۆججەت) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "تولۇقلىما ھۆججەت" دېگەن مەنىدە قوللىنىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا يۇقىرى تەبىقىدىكىلەرگە yarlïḳ (يارلىق، بۇيرۇق)، تۆۋەن تەبىقىدىكىلەرگە ötüg (ئۆتۈنۈش، ئىلتىماس) سۆزلىرىنى قوللىنىش ئارقىلىق ھۆرمەت سۆزلىرى بىر قەدەر ئىنچىكە قوللىنىلغان.

2. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا قوللىنىلغان ئادەم ئىسىملىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ئالاھىدە بىر سالماقنى ئىگىلەيدۇ. بۇ ئىسىملارنى تەھلىل قىلىدىغان بولساق، بۇلار مەنبە جەھەتتىن ئانا تىلغا خاس سۆزلەر ۋە باشقا تىللاردىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردىن ئىبارەت ئىككى چوڭ مەنبەدىن تەركىب تاپقان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ياسالغان سۆزلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئانا تىلدىكى سۆز يىلتىزلىرى ياكى سۆز ئۆزەكلىرىگە سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى، شۇنداقلا سۆزلەرنى بىرىكتۈرۈش يولى بىلەن ياسالغان سۆزلەردىن باشقا، چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەرگە ئانا تىلدىكى سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان سۆزلەرمۇ بار. مەسىلەن، ئانا تىلغا خاس سۆزلەردىن: "adaḳ" (ئاداق)، "adïğ" (ئادىغ)، "arïğ" (ئارىغ)، "arslan" (ئارسلان)، "ağaq" (ئاغاچ)، "ay" (ئاي)، "bars" (بارس)، قاتارلىقلار (بۇ سۆزلەرنى جەزمەن ئۇيغۇرچە سۆز دەپ ھۆكۈم قىلىش تەس، ئەمما، سۆز قۇرۇلمىسى ۋە مەنە جەھەتتىن تەھلىل قىلغاندا،

ئۇلارنىڭ شەكلى ۋە مەنىسىنى چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولىدۇ)؛ چەت تىلدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردىن "abita" (ئابىتا)، "aqarï" (ئاچارى) "anant" (ئانانت)، "antso" (ئانتسو)، قاتارلىقلار؛ ئانا تىلدىكى سۆزلەرنى بىرىكتۈرۈش يولى بىلەن ۋە سۆزلەرگە سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلار قوشۇلۇپ ياسالغان سۆزلەردىن "aqbuka" (ئاچىبۇقا)، "artmïx" (ئارتمىش)، "alpïx" (ئالپىش)، "altmïxak" (ئالتمىشاق)، "əbqi" (ئەبچى)، "ədgü" (ئەدگۈ)، "əxgəkqi" (ئېشەكچى)، "əlqi" (ئەلچى)، "bağqï" (باغچى)، "bədizqi" (بەدىزچى)، قاتارلىقلار؛ باشقا تىللاردىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەرنى بىرىكتۈرۈش يولى بىلەن ۋە سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە قوشۇلۇپ ياسالغان سۆزلەردىن "abïquk" (ئابىچۇق)، "monggulqin" (موڭغۇلچىن) قاتارلىقلار بار.

3. ھەرقانداق بىر مىللەت ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا يالغۇز، يەككە-يېگانە ياشىيالمىغانلىقى ئۈچۈن، بەرىبىر ئىستەكلىك ۋە ئىستەكسىز ھالدا باشقا مىللەتلەر بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. شۇ سەۋەبتىن مىللەتلەرنىڭ تىلىمۇ ئىستەكلىك ۋە ئىستەكسىز ھالدا باشقا مىللەتلەرنىڭ تىلى بىلەن ئۇچرىشىدۇ. بۇ جەرياندا بىر - بىرىدىن سۆز - ئاتالغۇلار قوبۇل قىلىپ ئىشلىتىدۇ. يېڭى سۆز - ئاتالغۇلار قوبۇل قىلىنغاندىن باشقا بەزى ئەسلىدە بار بولغان سۆزلەرنىڭ تەڭداش مەنىلىك شەكىللىرىمۇ كىرىپ قالىدۇ، نەتىجىدە بۇ سۆزلەر ئەسلىدە بار بولغان تەڭداش شەكىللىرىنى چەتكە قاقىدۇ، بار - بارا بەزىلىرىنىڭ ئىستېمالدىن قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. مەسىلەن، سانسكرىتچىدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردىن abita "ئابىتا"، aqari "ئاچارى"، buyan "پەزىلەت"، somaxiri "سوماشىرى"، surïyaxiri "سۇرياشىرى"، xillawanti "شىلاۋانتى"، vihar "بۇتخانا" قاتارلىقلار بار.

خەنزۇچىدىن قوبۇل قىلىنغان سۆزلەردىن anqasï "ئانچاسى"، baoqao "باۋچاۋ"، paoxïn "ئىسپات بولغۇچى، گۇۋاھچى"، taipaoxin "كېپىل بولغۇچى"، tayxï "داشى"، totuḳ "تۇتۇق"، toyïn "راھىپ"، qïğ "چى"، qïn "ھەقىقىي"، qungdung "چۇڭدۇڭ"، sangun "ساڭۇن"، siling "سىلىڭ"، sinin "سىنىن"، xaqu "شاجۇ"، xuikü "شۈيكۇ"، xing "شىڭ"، ḳuanpu "گۇەنبۇ"، ḳuping "قۇيىڭ"، kəw "كەۋ"، luu "ئەجدىھا"، likə "لىكە"، wang "ۋاڭ، خان"، vuqung "ئىناۋەتسىز"، yang "ياڭزا، شەكىل"، yong "ئىشلىتىش" قاتارلىق خېلى كۆپ سۆزلەر بار.

4. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ سۆزلۈكىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى سۆزلەرگە سېلىشتۇرىدىغان بولساق، بۇ دەۋردىكى خېلى كۆپ سۆزلەرنىڭ ئورنىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئەرەب ۋە پارسچە سۆزلەر ئالغان. مەسىلەن، تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ ئورنىنى ئەرەبچە سۆزلەر ئالغان: ağïlïḳ "خەزىنە"، alḳu "ھەممە"، alïm "باج، قەرز"، anuḳ "ھازىر"، ərklik "قۇدرەتلىك"، balïḳ "شەھەر"، bodun "خەلق"، bilgə "دانا"، tağdïn "شىمال"، tanuḳ "گۇۋاھچى"، bitig "كىتاب، ھۆججەت"، ḳanglï "ھارۋا"، ḳuwrağ "جامائەت"، kidin "غەرب"، otaqï "تېۋىپ"، θng "شەرق"، θtüg "ئىلتىماس"، ig "كېسەل"، yazuḳ "گۇناھ" قاتارلىقلار. تۆۋەندىكى سۆزلەرنىڭ ئورنىنى پارسچىدىن كىرگەن سۆزلەر ئالغان: arïğ "پاكىز"، asïğ "پايدا"، əksük "كەم"، əski "كونا"، barïm "مال-مۈلۈك"، baḳïr "مىس"، bədiz "نەقىقاش"، birθk "ئەگەر"، tap "ئارزۇ"، qəqək(lik) "گۈل(لۈك)"، sïqï "پاسىل"، ḳapïğ "دەرۋازا"، mün "شورپا"، θgüz "دەريا"، yağï "دۈشمەن".

5. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ سۆزلۈكىنى تەكشۈرىدىغان بولساق، تۆۋەندىكى

سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلار كۆپرەك قوللىنىلغان:

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى ياكى ئىسىمنىڭ كىچىكلەتمە قوشۇمچىسى +quḳ/+qük: abïq+uḳ [UW3(1-3)/22] "ئابىچۇق"، əni+qük [UW7(1-7)/3/7/9/16] "ئەنىچۈك"، basa+quḳ [UW91(8-5)/8] "باساچۇق"، bay+aquḳ [UW24(1-24)/12] "باياچۇق"، ḳara+quḳ [UW88(8-2)/1] "قاراچۇق".

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +qï/+qi: əb+qi [UW22(1-22)/2] "ئۆيچى، ئائىلىگە قارىغۇچى، ئايال"، bөz+qi [UW93(9-2)/4] "بۆزچى، توقۇمىچى"، tor+qï [UW28(1-28)/25] "تورچى"، ḳuduğ+qï [UW24(1-24)/12. 85(7-1)/18] "قۇدۇقچى". بۇنىڭدىن باشقا تۆۋەندىكى سۆزلەردىكى قوشۇمچىلارنىمۇ شۇ تىپقا كىرگۈزۈشكە بولىدۇ: al-+ïm+qï [UW29(1-29)/11] "ئېلىمچى، ئالغۇچى"، bər-+im=birimqi [UW29(1-29)/11] "بېرىمچى، بەرگۈچى".

ئىسىمدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +dax: aṭax bol-tumuz [UW100(9-9)/3] "ئاداش (دوست) بولدۇق"، ḳa+dax [UW91(8-5)/11, 18(1-18)/11, 119(9-28)/11] "قولداش".

ئىسىمدىن ئىسىم ياكى سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +lïḳ: ağï+lïḳ [UW3(1-3)/17, 87(8-1)/14] "خەزىنە" arḳa+lïḳ [UW37(3-5)/10, 66(4-19)/44] "كېپىل بولغۇچى"، asïğ+lïğ [UW97(9-6)/2] "پايدىلىق، ئۆسۈملۈك"، ərk+lig [UW2(1-2)/13] "قۇدرەتلىك"، qəqək+lik#dəki [UW119(9-28)/5] "گۈللۈكتىكى، باغدىكى"، ḳut+luğ

[UW125(9-34)/3] "قۇتلۇق"، yoḳ+luğ [UW79(4-32)/4] بوقلۇق.

پېئىلدىن ئىسىم ۋە سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +ağ/+aḳ/+əg/+ək/+ïğ/+ïḳ/+ig/+ik/+uğ/+uḳ/+üg/+ük: art-+uḳ [UW41(3-9)/17] "ئارتۇق"، əksü-+k [UW83(6-1)/19] "تۆكسۈك، كەم"، ḳap+ïğ [UW50(4-3)/3] "ئىشىك، دەرۋازا"، yaz+ïḳ? [UW123(9-32)/2]، ya[z|s]uḳ#ḳa [UW82(5-3)/30, 89(8-3)/33] "گۇناھقا".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە : ḳap-+ğu [UW83(6-1)/13] "قولغا چىقىدىغان نەرسە"، yara-+ğu [UW12(1-12)/12, 27(1-27)/23] "ياراش، لايىقلىشىش"، yar-+ğu [UW82(5-3)/29] "ھۆكۈم".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğuqï: al-+ğuqï [UW108(9-17)/12] "ئالغۇچى"، ay-+ğuqï#ḳa [UW85(7-1)/3] "مەسلىھەتچىگە"، qamla-+ğuqï [UW12(1-12)/15] "جېدەل قىلغۇچى" yul-+ğuqï [UW8(1-8)/20] "يۇلغۇچى، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ma/+mə: tuğ-+ma [UW108(9-17)/14/24] "تۇغما"، tuğ-+ma#nïng [UW108(9-17)/20] "تۇغمانىڭ".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +mïx/+mix: bol-+mïx [UW26(1-26)/20] "بولمىش"، tur-+mïx [UW7(1-7)/18] "تۇرمىش"، tuğ-+mïx [UW18(1-18)/21, 26(1-26)/2/7] "تۇغمىش"، ḳantur-+mïx [UW3(1-3)/22, 97(9-6)/2] "قانتۇرمىش"، ḳutad-+mïx [UW3(1-3)/7/10] "قۇتادمىش".

پېئىلدىن ئىسىم ياسىغۇچى قوشۇمچە +ïm/+im: al-+ïm
[UW37(3-5)/8, 43(3-11)/10] "ئېلىم، باج"، bər-+im
[UW37(3-5)/9, 38(3-6)/9] "بېرىم، باج"، yar-+ïm
[UW11(1-11)/5] "يېرىم". ئۇنىڭدىن باشقا bari-+m
[UW82(5-3)/16] "بارلىق مال - دۇنيا" دېگەن سۆزنىڭ بىلتۈرىشىمۇ
خېلى كۆپ تىلشۇناسلار پېئىل (-bari "بىنا قىلماق، بەرپا قىلماق،
ياراتماق") دەپ قارايدۇ، تەبىي بۇنى يەنە ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.
ئىسىمدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +sïz/+siz/+suz/+süz:
[UW2(1-2)/8] əksü-+k+süz "كەمكۈتسىز، تولۇق"، song+suz
[UW4(1-4)/23] "سوڭسىز"، [UW2(1-2)/19] ḳor+suz
"زىيانسىز"، [UW19(1-19)/5] ig+siz "كېسەلسىز، ساق"
سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +ḳï/+ki: altïn+ḳï
[UW30(2-1)/7/22] "ئاستىنقى"، [UW83(6-1)/24] bərü+ki
"بۇيانقى"، [UW81(5-2)/9] bükün+ki "بۈگۈنكى"، kün+ki
[UW83(6-1)/17] "كۈندىكى"، [UW96(9-5)/5] θngdün+ki
"ئالدى تەرەپتىكى"، [UW3(1-3)/3] üstün ـ üsḍün+ki
[UW43(3-11)/6] "ئۈستۈنكى".
پېئىلدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +ïn/+in/+un/+ün/+n:
[UW24(1-24)/13] büt-+ün "پۈتۈن، تولۇق".
ساندىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە +kil: tθrt+kil
[UW88(8-2)/3, 119(9-28)/4] "تۆت بۇرجەكلىك".
ئالماشتىن ئالماش ياسىغۇچى قوشۇمچە +ğun: alḳu
[UW85(7-1)/4]+ğun [UW90(8-4)/4] "ھەممە".
تۈرغۇن سۆزدىن پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە -la/-lə:
[UW8(1-8)/17] qam+la-Smazun "دە - ئالاش قىلمىسۇن"،

söz+lə-x-$dimiz [UW1(1-1)/3] "سۆزلەشتۇق"، söz+lə-x-$timz [UW3(1-3)/5] "سۆزلەشتۇق"، söz+lə-x-$ip [UW91(8-5)/11] "سۆزلىشىپ"، igə+lə-$p [UW92(9-1)/8] "ئىگىلەپ، ئىگە بولۇپ"، ig+lə-$mixtə [UW88(8-2)/1] "كېسەل بولغاندا"

تۆرغۇن سۆزدىن پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە -da/-də: tïl+da-$mayïn [UW108(9-17)/9/15] "باھانە - سەۋەب كۆرسەتمەي"،

6. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا ئاھاڭداش سۆزلەر ناھايىتى كۆپ ئۇچرايدۇ. بۇلارنىڭ خېلى كۆپ بىر قىسمى ئادەتتىكى ئىسىملارنىڭ خاس ئىسىم يەنى ئادەم ۋە يەر ئىسمى ئورنىدا قوللىنىلىشى ئارقىلىق ھاسىل بولغان. مەسىلەن، apa [UW13(1-13)/2] "ئاپا" (ئادەم ئىسمى)، apa [UW122(9-31)/6] "ئانا - بوۋا" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ adak̡ [UW117(9-26)/3] "ئاداق" (ئادەم ئىسمى)، adak̡ [UW116(9-25)/6/17] "ئاداق" (يەر ئىسمى)، adak̡ [UW7(1-7)/21] "ئاياغ، پۇت" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ arïğ [UW63(4-16)/8] "ئارىغ" (ئادەم ئىسمى)، arïğ [UW64(4-17)/3] "ئېرىغ، پاكىز" (سۈپەت)؛ asïğ [UW18(1-18)/23] "ئاسىغ" (ئادەم ئىسمى)، asïğ [UW53(4-6)/6] "پايدا، ئۆسۈم" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ alp [UW29(1-29)/23] "ئالپ" (ئادەم ئىسمى)، alp [UW81(5-2)/3] "قىيىن، مۈشكۈل" (سۈپەت)؛ altmïx [UW87(8-1)/6] "ئالتمىش" (ئادەم ئىسمى)، altmïx [UW26(1-26)/5] "ئاتمىش" (سان)، ay [UW93(9-2)/3] "ئاي" (ئادەم ئىسمى)، ay [UW1(1-1)/1] "ئاي" (ئادەتتىكى

ئىسىم)، ədgü [UW3(1-3)/8] "ئەدگۈ" (ئادەم ئىسمى)، ədgü
[UW82(5-3)/21] "ياخشى" (سۈپەت)؛ ər [UW2(1-2)/21]
"ئەر" (ئادەم ئىسمى)، ər [UW10(1-10)/4] "ئەر، ئەر كىشى،
ئادەم" (ئادەمتىكى ئىسىم)؛ barqa [UW110(9-19)/10] "بارچا"
(ئادەم ئىسمى)، barqa [UW92(9-1)/7] "بارلىق، ھەممە"
(ئالماش)؛ bars [UW10(1-10)/21] "بارس" (ئادەم ئىسمى)،
bars [UW66(4-19)/1] "يولۋاس" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ basa
[UW5(1-5)/3] "باسا" (ئادەم ئىسمى)، basa [UW85(7-1)/2]
"ئەگەشمە، كەينىدىن" (رەۋىش)؛ buyan [UW9(1-9)/21] "بويان"
(ئادەم ئىسمى)، buyan [UW86(7-2)/10] "ساۋاب، ئەخلاق -
پەزىلەت" (بۇددىزم ئاتالغۇسى)؛ tax [UW1(1-1)/3] "تاش" (ئادەم
ئىسمى)، tax [UW13(1-13)/9] "تاش" (ئادەتتىكى ئىسىم)، tax
[UW45(3-13)/12] "تاشقىرى" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ ķaxuķ
[UW75(4-28)/7] "قاشۇق" (ئادەم ئىسمى)، ķaxuķ
[UW88(8-2)/10] "قوشۇق" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛
ķïz[UW21(1-21)/16] "قىز" (ئادەم ئىسمى)، ķïz
[UW23(1-23)/3] "قىز" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ ķoyn
[UW44(3-12)/6] "قوي" (ئادەم ئىسمى)، ķoyn
[UW2(1-2)/1] "قوي" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ oğlan
[UW17(1-17)/11] "ئوغلان" (ئادەم ئىسمى)، oğlan
[UW87(8-1)/12] "ئوغۇل بالا" (ئادەتتىكى ئىسىم)؛ otuz
[UW93(9-2)/7] "ئوتتۇز" (ئادەم ئىسمى)، otuz#ķa
[UW3(1-3)/1] "ئوتتۇز" (سان)؛ θz [UW96(9-5)/4] "ئۆز"
(ئادەم ئىسمى)، θz [UW5(1-5)/2] "ئوتتۇز" (ئالماش)؛ uluğ
[UW9(1-9)/2/11] "ئۇلۇغ" (ئادەم ئىسمى)، uluğ

[UW5(1-5)/9] "تىزلۈغ، چوڭ" (سۈپەت)؛ yalawaq [UW81(5-2)/15] "يالاۋاچ" (ئادەم ئىسمى)، yalawaq [UW10(1-10)/13] "تەلچى" (ئادەتتىكى ئىسىم).

گرامماتىكا جەھەتتە

گرامماتىكا تىلنى تەشكىل قىلغۇچى ئۈچ ئامىلنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن تىلنىڭ تەرەققىياتى جەريانىدا ئۆزىنىڭدىمۇ بەزى ئۆزگىرىشلەر بولماي قالمايدۇ. تەبىئىيكى تىلنىڭ تەركىبى قىسمى بولغان گرامماتىكا سىستېمىسىدىكى ئۆزگىرىشلەر تىلنىڭ باشقا تەركىبى قىسمى يەنى فونېتىكا ۋە لېكسىكا جەھەتتىكى ئۆزگىرىشلەرگە قارىغاندا خېلى ئاستا بولىدۇ. بۇ ۋەسىقىلەر تىلىدا ئەكس ئەتكەن گرامماتىكىلىق هادىسىلەرنى هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ گرامماتىكا سىستېمىسى بويىچە سېلىشتۇرۇپ تۆۋەندىكىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز. ئاخىرىدا بۇ هادىسىلەرنى ئۇنىڭ ۋارىسى بولغان هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى بىلەن سېلىشتۇرغان هالدا بىرقانچە جەھەتتىن خۇلاسىلاپ ئۆتىمىز.

بۇ دەۋرنىڭ تىلىدا ئەكس ئەتكەن مۇھىم گرامماتىكىلىق كاتېگورىيىلەر ۋە ئۇلارنىڭ شەكىللىرى تۆۋەندىكىچە:

ئىسىم

ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىسى #lar/#lər: sθz#ləri [UW10(1-10)/15] "سۆزلىرى"، oğul#lari [UW82(5-3)/25] "ئوغۇللىرى". ئىسىملارنىڭ كۆپلۈك قوشۇمچىسى قوشۇلمىغان شەكلى هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش بىرلىك شەكلى هېسابلىنىدۇ.

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى

əlig#im ، apa#m [UW122(9-31)/6] :-ïm/#im/#um/#üm
ini#m iqi#m ḳa#m ḳadax#ïm ، "قولۇم" [UW89(8-3)/36]
uruğ#um ، "ئىنىم، ئاكام، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىم" [UW1(1-1)/12]
yüzlük#üm ، "ئۇرۇق - ئەۋلادىم" [UW16(1-16)/12]
yir#im [UW1(1-1)/2] ، "يۈزلۈكۈم" [UW16(1-16)/13]
"يېرىم".

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسى
oğul#umïz [UW3(1-3)/12] :-ïmïz/#imiz/#umïz/#ümiz
mən yrp yanga-nïng ədgününg iqi#miz ، "ئوغلىمىز"
ini#miz ḳa#miz ḳaṭax#ïmïz oğul#umïz ḳïz#ïmïz
"مەن يارپ ayïtmazun istəməzün [UW3(1-3)/11-13]
ياڭانىڭ (ۋە) ئەدگۈنىڭ ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز، ئوغۇل -
قىزلىرىمىز (يەرنى) سورىمىسۇن، تەلەپ قىلمىسۇن".

تەۋەلىك ئىككىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى
turï birim#ingni mən birürmän, :-ïng/#ing/#ung/#üng
borlukḳ өṣgə kixi kөgürməzmən timix üqün
[UW110(9-19)/9] "تۆرى قەرزىڭنى مەن تۆلەپ بېرىمەن،
ئۈزۈملۈككە باشقا كىشنى ئىگە قىلمايمەن دېگەنلىكى ئۈچۈن".

تەۋەلىك ئىككىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسى
-ïnglar/#inglər/#uunglar/#ünglər: بۇ ۋەسىقىلەردە كۆرۈلمەيدۇ.

əw#i :#(s)ï/#(s)i تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى
"بويى" bod#i [UW85(7-1)/3] ، "ئۆيى" [UW18(1-18)/4/5] ،
sөzi ، "قانۇن بويىچە" tөrü#si [UW82(5-3)/3/7]
"سۆزى". [UW82(5-3)/24]

كېلىش قوشۇمچىلىرى:

باش كېلىش ئۆز شەكلى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. مەسىلەن، tanuķ suwan totuķ. tanuķ küq bağlïğ. tanuķ burhan ķulï, tanuķ wažir tonga. bu tamğa biz oşmïxnïng, tükəlning ikigününg ol [UW6(1-6)/21] "گۇۋاھچى سۇۋان تۇتۇق، گۇۋاھچى كۈچ باغلىغ، گۇۋاھچى بۇرخان قۇلى، گۇۋاھچى ۋازىر تونگا. بۇ تامغا بىز ئوزمىش (ۋە) تۈكەل ئىككىيلەننىڭدۇر".

ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى #nïng/#ning/#nung/#nüng: aruğ#nïng [UW108(9-17)/13/18/22] "ئارۇغنىڭ"، əw#ning [UW18(1-18)/2] "ئۆينىڭ"، bodun#nïng [UW111(9-20)/19] "خەلقىنىڭ"، borluķ#nïng [UW10(1-10)/5/6] "ئۈزۈملۈكنىڭ"، oğul#umnïng [UW46(3-14)/6] "ئوغلۇمنىڭ"، ud#nïng [UW84(6-2)/11] "ئۇينىڭ".

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى #ïğ/#ïķ/#ig/#ik/#uğ/#uķ/#ig/#ik/#ğ/#ķ/#g/#k (ئادەتتە ئىسىملارنىڭ تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرى قوشۇلمىغان، ئەمما، كۆپلۈك قوشۇمچىسى بىلەن تۈرلەنگەن، ياكى سانلار بىلەن ئېنىقلانغان ئۆزەك شەكلىگە قوشۇلىدۇ): tawar#ïğ [UW88(8-2)/2] "تاۋارنى، مال - دۇنيانى"، bu yüz ķanpu#ğ [UW1(1-1)/5] "بۇ يۈز قانپۇنى"، ķ(a)rabax#ïğ [UW19(1-19)/11] "قۇلنى"، kümüx#üg [UW5(1-5)/5] "كۈمۈشنى".

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى #nï/#ni (كۆپىرەك ئىسىملارنىڭ تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرى قوشۇلغان، ئەمما، كۆپلۈك قوشۇمچىسى بىلەن تۈرلەنمىگەن ئۆزەك شەكلىگە قوشۇلىدۇ. ئەمما، كېيىنكى

دەۋرلەردە بۇ خىل شەكلى قېلىپلىشىپ، ئىسىمنىڭ بىرلىك شەكلىگىمۇ ۋە كۆپلۈك شەكلىگىمۇ قوشۇلىدىغان بولغان): tawar#nï [UW90(8-4)/6] "تاۋارنى، مال - دۇنيانى"، əw#imni [UW87(8-1)/5] "ئۆيۈمنى"، borluk#nï [UW110(9-19)/18] "ئۈزۈملۈكنى"، borluk#umnï [UW5(1-5)/2] "ئۈزۈملۈكۈمنى"، bøz#ni [UW9(1-9)/10] "بۆزنى، رەختنى"، karabax#imnï [UW22(1-22)/2] "قۇللۇمنى"، karabax#imün [UW21(1-21)/3] "قۇللۇمنى" (بۇ يەردە ئىملا قائىدىسىگە ئۇيغۇن بولمىغان ھالدا كۆرۈلىدۇ)، kümüx#ni [UW22(1-22)/4] "كۈمۈشنى"، oğul#nï [UW82(5-3)/10] "ئوغۇلنى"، oğul#umnï [UW83(6-1)/29] "ئوغلۇمنى".

چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى #n (بۇ شەكلى ئاساسەن ئۈچىنچى شەخستە كەلگەن ئىسىملارنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىدۇ): borluk#ï#n [UW112(9-21)/4] "ئۈزۈملۈكىنى"، kümüx#i#n [UW5(1-5)/3] "كۈمۈشىنى"، satïğ#ïn [UW1(1-1)/3] "باھاسىنى"، küq#in tutup [UW2(1-2)/16] "كۈچىنى تۇتۇپ، كۈچىگە تايىنىپ".

ۋاسىتە كېلىش قوشۇمچىسى #ïn/#in/#n: ay#ïn [UW64(4-17)/6] "ئايدا" (ۋاسىتە كېلىشتەن ئىسىم ۋاقىتنى بىلدۈرۈپ كەلگەن)، bu bitigni mən buyan təmür øz ilig#in bitiyü təgintim [UW119(9-28)/17] "بۇ ھۆججەتنى مەن بۇيان تەمۈر ئۆز قولۇم بىلەن يازدىم".

ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى #da/#ta/#də/#tə: ay#ta [UW56(4-9)/3] "ئايدا"، əlig#tə [UW91(8-5)/17] "قولدا"، əw#də [UW96(9-5)/2] "ئۆيدە"، borluk#ta

[UW11(1-11)/4] "تۈززۈملۈكتە"، borluḳ#umta
[UW89(8-3)/12] "تۈززۈملۈكۈمدە"، suw#ta
[UW116(9-25)/3] "سۇدا"، kümüx#tə [UW104(9-13)/3]
"كۈمۈشتە"، kün#tə [UW1(1-1)/6] "كۈندە"، orun#ta
[UW103(9-12)/3] "تورۇندا"، ilig#də [UW9(1-9)/9] "قولدا"،
ilig#tə [UW16(1-16)/2] "قولدا".

تۇرۇن - بەلگە كېلىش قوشۇمچىسى #daḳï/#taḳï/dəki/#təki:
ağïz#taḳï [UW119(9-28)/3] "ئېغىزدىكى"، əw#üm#təki
[UW82(5-3)/14] "ئۆيۈمدىكى"، bax#ïndaḳï [UW9(1-9)/4]
"بېشىدىكى"، quğ#daḳï [UW119(9-28)/4] "تورمانلىقتىكى"،
qükü#təki [UW7(1-7)/2/25] "چۈكۈزدىكى"، samdukü#təki
[UW62(4-15)/8] "سامدۇكۇزدىكى"، suw#taḳï
[UW36(3-4)/4] "سۇدىكى (دەريا بويىدىكى)"، uyğur uruğ
ḳadax ükẓintə sɵzləxip, atamïznïng ülüx bitigindəkiqə...
[UW91(8-5)/11] "ئۇيغۇر ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىزنىڭ ئالدىدا
سۆزلىشىپ، ئاتىمىزنىڭ مىراس بۆلۈش پۈتۈكى (ۋەسىيەتنامىسى)دىكى
بويىچە". بۇ ۋەسىقىلەردە تۇرۇن-بەلگە كېلىش ۋە تەكلەشتۈرمە كېلىش
قوشۇمچىسى قاتلىنىپ كەلگەن.

چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى #dïn/#din/#tïn/#tin: badrun#tïn
[UW70(4-23)/4] "بادرۇندىن"، bədrüz#tin
[UW29(1-29)/2] "بەدرۈزدىن"، qïrḳux#tïn
[UW11(1-11)/4] "چىرقۇشتىن"، təmür#tin
[UW28(1-28)/5] "تۆمۈردىن"، ḳayïmtu#tïn
[UW60(4-13)/4] "قايىمتۇدىن"، kün#tin [UW11(1-11)/7]
"كۈندىن". بۇ قوشۇمچە كۆپرەك يۇقىرى سۈزۈك تاۋۇشلۇق شەكىلدە

كەلسىمىز، قىسمەن جايلاردە تۆۋەن سوزۇق تاۋۇشلۇق شەكىلدىمۇ ئۇچرايدۇ. مەسىلەن، tonga#tan [UW51(4-4)/2] "توڭادىن".

يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #ğa/#ka/#gə/#kə: ağïlïk#ka [UW11(1-11)/18] "خەزىنىگە"، ədgü#kə [UW3(1-3)/2] "ئەدگۈگە"، əniqük#kə [UW23(1-23)/13] "ئەنىچۈككە"، əw#kə [UW12(1-12)/13] "ئۆيگە"، bodun#ka [UW12(1-12)/12] "خەلققە"، borluk#ka [UW85(7-1)/3] "ئۈزۈملۈككە"، bøz#kə [UW7(1-7)/5] "بۆزگە، رەختكە"، təmür#kə [UW43(3-11)/13] "تۆمۈرگە".

چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى #ğïqa/#kïqə/#giqə/#kiqə (ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى بۇ قوشۇمچە ئەسلىدە پېئىلنىڭ ئىسىمداش قوشۇمچىسى $ğï/$kï/$gi/$ki شەكلىگە تەگلەشتۈرمە كېلىش بىلەن شەكىلداش ۋە مەنە جەھەتتىنمۇ ناھايىتى يېقىن بولغان #qa/qə قوشۇلۇپ ياسالغان. بۇنىڭ مۇشۇنداق ئىككى خىل قوشۇمچىنىڭ قوشۇلۇشىدىن كەلگەنلىكىنى بۇ ۋەسىقىلەردە بۇ خىل قوشۇمچە قوشۇلغان سۆز ئۆزەكلىرىنىڭ ئەسلىدە پېئىل ئىكەنلىكى ئىسپاتلايدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن بۇ ئىككى خىل قوشۇمچىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قوشۇلغان ياردەمچى تاۋۇش -n- ئىسپاتلايدۇ. بۇ ياردەمچى تاۋۇش ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا، باشقا كېلىش قوشۇمچىلىرىدىمۇ قاراپ كەتكەن): üq yïl tügə-$mə$gi$n$qə [UW83(6-1)/23] "ئۈچ يىل تۈگىمىگۈچە"،

ئوخشاتما كېلىش قوشۇمچىسى #dək/#tək (بۇ ۋەسىقىلەردە تىركەلمە ئورنىدا، يەنى قوشۇمچە ئەمەس، بەلكى سۆز ئورنىدا قوللىنىلغان، مەنىسىنى كۆرسىتىشكە قولايلىق بولسۇن دەپ بۇ يەردە بايان قىلدۇق): əw təg yoğun ix [UW84(6-2)/7,

110(9-19)/4] "ئۆيدەك چوڭ ئىشلار، ئۆي (سېلىشقا) ئوخشاش چوڭ ئىشلار"، (بۇ پەقەت ئىككىلا يەردە قوللىنىلغان).

تەكلەشتۈرمە كېلىش قوشۇمچىسى #qa/#qə: bul-ğu#qa [UW82(5-3)/16] "ئېرىشكۈچىلىك، قولغا چىققۇچىلىك"، təng#inqə [UW6(1-6)/16] "تەڭلىكتە"، apam birɵk bu oğulnïng küqin alïp. bodka təgmixtə orunïn yigin kïlmayïn ədgü tuḍmayïn kodï asïra kixi#qə tuḍsarmən. kayuka barsar. ɵz kɵngül#i#n#qə tap#i#n#qa barşun [UW82(5-3)/19-22] "ئەگەر (مەن سۆزبىاق) بۇ ئوغۇلنىڭ كۈچىنى ئىشلىتىپ، بويىغا يەتكەندە ئورنى - قەدرىنى قىلماي، ياخشى (مۇئامىلە) قىلماي، (ئۇنى) پەس - تۆۋەن (تەبىقىدىكى) كىشىدەك (كۆرۈپ) مۇئامىلە قىلسام، قاياققا بارغۇسى كەلسە، ئۆز كۆڭۈل - خاھىشى بويىچە (خالىغان يېرىگە) بارسۇن".

تۆۋەندىكىدەك تىركەلمىلەر قوللىنىلدۇ:

birlə: birlə [UW47(3-15)/13] "بىرلىكتە، بىللە"، mən yrp yanga ədgü birlə tükəl altïmz [UW3(1-3)/8] "مەن يارپ ياڭا ئەدگۈ بىلەن بىرلىكتە ساق ئالدۇق".

bilə: iqim kanquk bilə tüz ülüxlüg [UW2(1-2)/3-4] "ئاكام قانچۇق بىلەن تەڭ بۆلۈشكەن".

təgi: ming yïl tümən küngə ḍəgi [UW5(1-5)/12] "مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر (مەڭگۈ)".

üzə: üstün ɵgən üzə suwaklïğ [UW3(1-3)/3] "يۇقىرىقى ئۆستەڭ بىلەن سۇغىرىلىدىغان"، bitig kïlmïx kün üzə [UW3(1-3)/7] "بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى".

ئورۇن تەرەپ ئىسىملىرىنىڭ قوللىنىلىشى: bu yirning sïqïsï: ongdün yïngak burhan kulïnïng θrdgün, kündin yïngak uluğ yol, kidin yïngak tangutnung yir, tağtïn yïngak buyanquknung θtdgün adïrar [UW6(1-6)/17-20] "بۇ يەرنىڭ پاسىلىنى شەرقىي تەرەپتىن بۇرخان قۇلىنىڭ خامىنى، جەنۇب تەرەپتىن چوڭ يول، غەرب تەرەپتىن تاڭۇتنىڭ يېرى، شىمال تەرەپتىن بويانچۇقنىڭ خامىنى ئايرىيدۇ". altïn [UW18(1-18)/4] "ئاستىن"، kodï asïra [UW82(5-3)/21] "ئاستىنى، تۆۋەن"، iq#indin [UW108(9-17)/5] "ئىچىدىن"، iq#gərü [UW87(8-1)/14] "ئىچىگە".

سۈپەت

باشقا ژانىردىكى ئەسەرلەرنىڭ تىلىغا سېلىشتۇرغاندا، ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا سۈپەتلەر خېلىلا ئاز قوللىنىلغان، خۇسۇسەن دەرىجىلىك سۈپەتلەر تېخىمۇ ئاز قوللىنىلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە دەرىجىلىك سۈپەتلەر قوللىنىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ سۈپەت دەرىجىلىرى بىلەن تۈرلىنىشى يوق دېيەرلىك. بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىل جەھەتتىكى بىر ئالاھىدىلىكى بولسا كېرەك.

ئەسلى دەرىجىدە كەلگەنلىرى: ağïr [UW80(5-1)/15. "ئېغىر"، ak [UW27(1-27)/22. 90(8-4)/3] 87(8-1)/2] "ئاق".

سان

ئاددىي سان: bir [UW1(1-1)/1] "بىر"، iki [UW1(1-1)/4] "ئىككى"، üq [UW3(1-3)/1] "ئۈچ"، tθrt

[UW14(1-14)/1] "تۆت"، bix [UW14(1-14)/1/3/6]
بەش"، altï [UW5(1-5)/1] "ئالتە"، yiti [UW3(1-3)/3]
بەشىنچە"، səkiz [UW4(1-4)/3] "سەككىز"، toķuz
[UW8(1-8)/5] "توققۇز"، on [UW11(1-11)/1] "ئون"، on
bir "بىر"، ygrmi#kə [UW7(1-7)/1] "يىگىرمىنچى (كۈنى)"،
otuz [UW2(1-2)/6/7] "ئوتتۇز"، əlig [UW22(1-22)/3/16]
ئەللىك"، yüz [UW1(1-1)/5] "يۈز"، ming [UW1(1-1)/10]
مىڭ". tümən [UW1(1-1)/10] "تۈمەن".

مۇرەككەپ سان: قەدىمدە ئۇلار خانىسىدىن يۇقىرى سانلارنىڭ ياسىلىشى ۋە ئاتىلىشى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىن خېلىلا پەرقلىق ئىدى، يەنى قەدىمدە، ئۇلار خانىسىدىن يۇقىرى ھەر خانا ئوتتۇرىسىدىكى سانلار ھەر خانىدىن يۇقىرى سان ئالدىدا چوڭ خانا سان ئارقىدا كېلىپ ياسالغان، بۈگۈن بولسا چوڭ خانا سان ئالدىدا، پارچە سان ئارقىدا كېلىپ ياسىلىدىغان بولغان. مەسىلەن، on altï#ķa
[UW11(1-11)/1] "ئون ئالتىنچى كۈنى"، bir ygrminq ay
[UW6(1-6)/1] "ئون بىرىنچى ئاي"، on üq [UW27(1-27)/6]
"ئون ئۈچ"، bix ygrmi [UW19(1-19)/1] "ئون بەش"، səkiz
ygrmi#kə [UW8(1-8)/1] "ئون سەككىزىنچى (كۈنى)"، toķuz
yərgmi [UW50(4-3)/1] "ئون توققۇز"، üq otuz#ķa
[UW3(1-3)/1] "يىگىرمە بەشىنچى (كۈنى)"، altï otuz
[UW24(1-24)/1] "يىگىرمە ئالتە"، toķuz oḍuz
[UW45(3-13)/4] "يىگىرمە توققۇز"، yiti əlig
[UW21(1-21)/4] "قىرق يەتتە"، səkiz on [UW12(1-12)/5]
"سەكسەن"، yüz iki [UW9(1-9)/6/7] "يۈز ئىككى (باغلىق)"،
iki yüz [UW125(9-34)/2] "ئىككى يۈز"، üq yüz bəx otuz

[UW2(1-2)/5/7] "ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش"، üq ming iki yüz ølig [UW3(1-3)/6] "ئۈچ مىڭ ئىككى يۈز ئەللىك"، üq ming bix yüz [UW4(1-4)/6] "ئۈچ مىڭ بەش يۈز".

تەرتىپ سان: تەرتىپ سان قوشۇمچىسى #inqï/#inqi/#unqï/#ünqi: on#ïnq [UW57(4-10)/4] "ئونىنچى"، biš#inq [UW78(4-31)/6] "بەشىنچى". تەرتىپ سانلارنىڭ ياسىلىشىدىمۇ ئاز - تولا پەرق بولۇپ قەدىمكى #inq/#unq/#ünq ياكى #int قوشۇمچىلىرىنىڭ ئارقىسىغا i تاۋۇشى قوشۇلۇپ ھازىر #inqi/#nqi بولۇپ قېلىپلاشقان. م:

ۋەسىقىلەردە	ھازىر
aram [UW63(4-16)/1] ~ birinq	birinqi
ikinti [UW27(1-27)/1]~ikinq	ikkinqi
üqünq [UW26(1-26)/1]	üqünqi
tørtünq [UW8(1-8)/1]	tørtinqi
bəxinq~ bixinq [UW11(1-11)/1]	bəxinqi
altïnq [UW4(1-4)/1]	altinqi
yətinq ~ yitinc [UW96(9-5)/1]	yəttinqi
səkizinq [UW24(1-24)/1]	səkkizinqi
toḳuzunq [UW55(4-8)/1]	toḳḳuzinqi
onïnq [UW23(1-23)/1] ~ onunq [UW95(9-4)/1]	oninqi
bir ygrminq [UW80(5-1)/1]	on birinqi
q(a)hx(a)put[UW98(9-7)/1]	on ikkinqi

ۋەسىقىلەردە يىل (yïl)، ئاي (ay) ۋە كۈن (kün) سۆزى ھازىرقىغا ئوخشاش قوللىنىلغاندىن باشقا، كالىندار ھېسابىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن 12 مۈچەل ھېسابى ناھايىتى كەڭ قوللىنىلغان. ئۇلار

تۆۋەندىكىچە: küskü (ساچقان يىلى)، ud (ئۆي يىلى)، bars
(يولۋاس يىلى)، tawïxğan (توشقان يىلى)، lu (ئەجدىرھا يىلى)،
yïlan (يىلان يىلى)، yunt (ئات يىلى)، ḳoyn (قوي يىلى)،
biqin (مايمۇن يىلى)، taḳïğu (توخۇ يىلى)، it (ئىت يىلى)،
tonguz (توڭگۇز يىلى). بۇنىڭدىن باشقا بىرىنچى ئاي ئۈچۈن aram
ۋە ئون ئىككىنچى ئاي ئۈچۈن qahxaput ~ qahxapat ئاتالغۇلىرى
قوللىنىلغان. ئاي ۋە كۈنلەرنى ئىپادىلەش ئۈچۈن رەقەم سانلىرىنىڭ يېزىق
شەكىللىرىنىڭ ئاخىرىغا دەرىجە سان قوشۇمچىسى "ىنتى/ ىنچ/ ئۈنچ"
قاتارلىق قوشۇمچىلارنى قوشۇش ئورنىغا يۇقىرىدىكى مۇچەل ئىسىملىرى
قوشۇلغان، كۈننى ئىپادىلەش ئۈچۈن سان ئاخىرىغا "yangï#ḳa
[UW78(4-31)/2] " دېگەن سۆز قوللىنىلغان. مەسىلەن، qahxaput
[UW1(1-1)/1] ay bir yangïḳa "ئون ئىككىنچى ئاينىڭ بىرىنچى
كۈنى" قاتارلىقلار.

تەقسىم سان، قوشۇمچىسى #ar/#ər: arḳïxtïn ïdmasarmən
bir#ər ay bir#ər bθz asïğï birlə kθni birürmən
[UW53(4-6)/5-7] "ئەگەر كارۋاندىن ئېۋەتىپ بېرەلمىسەم،
(كېچىكتۈرگەن) ھەر ئايغا بىر (توپتىن؟) بۆزنى ئۆسۈم قىلىپ قوشۇپ
ساق بېرىمەن"، [UW19(1-19)/3] on#ar "ئوندىن"، on#arḳa
[UW45(3-13)/4] "(ھەر) ئون كۈنلۈكىنى"، tθrḍ#ər
[UW89(8-3)/29] "تۆتتىن"، biz sïsï kθrü-kə ikəgü-kə bθz
kərgək bolup oḳuy-tïn üqər bθz aldïm-mïz küz yangï-ḳa
alḍïrar bθz-ni kθni biri<r>biz [UW59(4-12)/3-9] بىز
سىسى (ۋە) كۆرۈ ئىككىلەنگە بۆز كېرەك بولۇپ، ئوقۇيدىن ھەر
بىرىمىز ئۈچ (توپ؟) بۆز ئالدۇق. كۈزنىڭ باشلىرىدا ھەر بىرىمىز ئالتە
(توپ) بۆزنى تولۇق بېرىمىز.

بەزىدە مۆرەككەپ سانلارنىڭ تەركىبىدىكى سانلارغا قوشۇلۇپ كېلىپ، تەقسىم سان ئۆزلۈكىنى ئىپادىلەپ كېلىشىمۇ مۇمكىن. مەسىلەن، bu sawta ķayusï ağïsar biz üq#ər yüz bix#ər otuz ķunpu iqrə ķuwpar birixürbiz [UW3(1-3)/24-25] "بىز سىزدىن قايسىمىز تېنىۋالساق، ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش قانپۇدىن جەرىمانە تۆلەيلى".

كىشىلىك سان: كىشىلىك سان قوشۇمچىسى #əgü/#gü(n): iki#gükə [UW3(1-3)/2] "ئىككىلەنگە"، ikəgü [UW11(1-11)/8/12] "ئىككىلەن"، ikəgü#tin [UW18(1-18)/17] "ئىككىلەندىن"، ikigü [UW63(4-16)/3] "ئىككىلەن"، ikəgününg [UW50(4-3)/7] "ئىككىلەننىڭ"، biz ikə#gükə [UW6(1-6)/2] "تۆتەيلەننىڭ"، üq#əgü [UW26(1-26)/7] "ئۈچەيلەن"، üq#(ə)gün [UW100(9-9)/2] "ئۈچەيلەن"، tөrḍ#gün#nüng [UW100(9-9)/7] "تۆتەيلەننىڭ".

ئالماش سان: on#luķlar [UW9(1-9)/11-12] "ئون كىشى".

سانلارغا ئىسىملارنىڭ كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ قوشۇلۇپ كېلىشى ۋە بۇ خىل كېلىش قوشۇمچىلىرىنىڭ رولى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئاساسەن ئوخشاش. مەسىلەن، tonguz yïl bixinq ay on altï#ķa [UW11(1-11)/1] "تونگۇز يىلى بەشىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنىگە".

مىقدار

خاس مىقدار: xïğ "شىغ (دادەن)"، bir xïğ səkiz küri uruğ kirür [UW4(1-4)/3] "بىر شىغ (دادەن) سەككىز كۈرە ئۇرۇق تېرىلىدىغان (يەر)"، satïğ kümüxin ïnqa sөzləxdimiz bir

yastuķ bix sïtïr kümüxkə kəsixdimiz [UW5(1-5)/3-5]
(ئۆززۆملۆكنىڭ) ياھا سومىسى (بولغان) كۈمۈشنى بۇنداق سۆزلەشتۇق،
yüz iki bağlïķ يەنى بىر ياستۇق بەش سەر كۈمۈشكە توختاتتۇق"،
uşun ķarïta bəz alïp [UW10(1-10)/2-3] "يۈز ئىككى توپ
yüz yastuķ qao ئۆززۆن قارى (گەز) بۆز ئېلىپ"،
üq sïïr altï baķïr [UW11(1-11)/6] "يۈز ياستۇق چاۋ (پۇل)"،
kümüx altïmïz [UW105(9-14)/5-6] "ئۈچ سەر ئالتە مىسقال
كۈمۈش ئالدۇق".
iki y(a)rïm tağar buğday كۆچمە مىقدار:
[UW65(4-18)/3-4] "ئىككى يېرىم تاغار بۇغداي" دېگەن
ķayïmtutïn بىرىكمىدىكى "تاغار" سۆزى بۇ يەردە كۆچمە مىقدار،
tərt küri (yür) aldïm [UW67(4-20)/4-5] "قايىمتۇتىن تۆرت
كۈرە تېرىق ئالدىم".

سان مىقدار قۇرۇلمىسى

بىزگە مەلۇمكى ئورغۇن تىللاردا سان بىۋاسىتە ئىسىمنى ئېنىقلاپ كېلەلمەيدۇ، چەزمەن بىر مىقدار سۆز سان بىلەن بىرىككەن هالدا ئاندىن ئىسىمنى ئېنىقلايدۇ. مەسىلەن، ئۇيغۇر تىلىدا زۆرۈر بولغاندا "تۆت نەپەر ئادەم" دەيمىز، بولمىسا ئادەتتە "تۆت ئادەم" دەپ قوللىنىۋېرىشكە بولىدۇ، ئەمما، خەنزۇچىدا 四人 دېگىلى بولمايدۇ، چەزمەن 四个 人 دەيمىز. دېمەك، ئۇيغۇرچىدا گەرچە ئورغۇن خاس مىقدارلار ۋە كۆچمە مىقدارلار قوللىنىلسىمۇ، لېكىن، بۇلارنىڭ سان بىلەن بىرىكىپ كېلىشى مۇتلەق ئەمەس. بۇ ئەھۋال بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدىمۇ كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن، تۆۋەندىكى تېكىستنى كۆرۈپ باقايلى:

(1) (t)onguz yïl tərtünq ay mən ķaraquķ ağïr igləmix-tə oğlum- (2) (ķ)a ķalmïx tawar-ïğ ətigləp

ķoțdum. on {toķuz} uluğ hu-a-qan təxək, (3) üq tərtkil təxək yiti yürüng tarda(?) təxək. bix bozaķ (4) (ta)rda(?) təxək, bir tükqük(?) təxəki, bir manmur(?), bir siling (5) ///i(?) ķïdïğ kəyiz, altï ygrmi yağaķ ayaķ, bix yağaķ təpsi, (6) (t)ərt ïğaq təpsi, iki yağaķ kənək, bir bədizlig sïr (7) (k)ənək. bir yağaķ ķapan, bir ïğaq ķapan, bir yağaķ (8) irkün(?), iki səgüt irkün(?), bir sïr ayaķ, üq yağaķ mün (9) /uzluķ, iki yağaķ ķadïng, yiti tirək ķafïng, bir ķuruğ sin(?) (10) //g. bir qa-qan, iki sïr ķaxuķ, altï kixilik sïr qəki, səkiz (11) on kixlik ķïzïl qəki, bir bədizlig sutķu, üq üqər ķaplïķ (12) (k)üp, üq birər ķaplïķ idix [UW 88(8-2)]

يەشمىسى: (1) چوشقا يىلى تۆتىنچى ئاي. مەن قاراچۇق ئېغىر كېسەل بولغانلىقىمدىن، ئوغلۇم- (2) ىغا قالغان مال-مۈلۈكنى تىزىملاپ قالدۇردۇم: ئون توققۇز چوڭ گۈللۈك كىگىز (شىرداق؟) سېلىنچا، (3) ئۈچ (دانە) چاسا سېلىنچا، يەتتە (دانە) ئاق تاردا (؟) كۆرپە، بەش (دانە) بوزئاق (4) تۆشەك، بىر تۆكچۈك (موبلۇق؟) تۆشەك، بىر مانمۇر (؟)، بىر (توپ ياكى پارچە) سۆسۈن (تاۋار) (5) ... جىيەكلىك كىگىز، ئون ئالتە (دانە) ياڭاق (ياغىچى) ئاياق، بەش (دانە) ياڭاق (ياغىچى) تەخسە، (6) تۆت (دانە) ياغاچ تاۋاق، ئىككى (دانە) ياغاچ چېلەك، بىر (دانە) نەقىشلىك سىرلىق (7) چېلەك، بىر (دانە) ياڭاق ياغىچى (تاۋاق)، بىر (دانە) ياغاچ تاۋاق، بىر ياڭاق (ياغىچى) (8) ئىركۈن(؟)، ئىككى سۆگەت (ياغىچى) ئىركۈن(؟)، بىر سىرلىق ئاياق، ئۈچ (دانە) ياڭاق (ياغىچى) شورپا (9) ....، ئىككى (دانە) ياڭاق (ياغىچى) ئىۋرىق(؟)، يەتتە تېرەك (ياغىچى) ئىۋرىق(؟)، بىر قۇرۇق سىن(؟) (10) ....، بىر

(دانە) چاي چىنىسى، ئىككى (دانە) سىرلىق قوشۇق، ئالتە كىشىلىك سىرلىق چوكا، سەكسەن (11) كىشىلىك قىزىل چوكا، بىر (دانە) نەقىشلىق ساندۇقچە(؟)، ئۈچ (دانە) ھەر بىرى ئۈچ قاپلىق (12) كۆپ، ئۈچ (دانە) ھەر بىرى بىر قاپلىق ئىدىش.

دېمەك، يۇقىرىدىكى ۋەسىقىدىن شۇنى ئېنىق كۆرگىلى بولىدۇكى، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىمۇ سانلار كۆپرەك ھالدا بىۋاستە ئىشلىتىلىپ، مىقدار سۆزلەر ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكىدەك كۆپ قوللىنىلمىغان. خۇسۇسەن دانلاپ سانىغىلى بولىدىغان شەيئىلەردە مىقدار سۆزلىرى ئاز قوللىنىلغان، بۇنىڭ ئەكسىچە پۇل ئورنىدا قوللىنىلغان، ئۆلچەم بىرلىكلىرىنى قوللىنىش زۆرۈر بولغان جايدا قىسقارمىغان.

/

رەۋىش

ۋاقىت رەۋىشلىرى: amti [UW111(9-20)/11] "ئەمدى،
ھازىر"، bərü [UW99(9-8)/3] "بېرىسان، تارتىپ"، burun
[UW111(9-20)/9] "بۇرۇن"،

ئورۇن رەۋىشلىرى:؛ θngdün [UW5(1-5)/8] "ئالدى تەرەپ،
شەرق تەرەپ"، üstün [UW3(1-3)/3] "ئۈستۈن"، üzə
[UW5(1-5)/6] "يۇقىرى". ئەمەلىيەتتە بۇ سۆزلەر ئورۇن - تەرەپ
ئىسىملىرىغا كىرىدۇ.

بۇ مەتىندە رەۋىشلەرمۇ ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ.

ئالماش

شەخس ئالماشلىرى: mən "مەن"، biz "بىز"، sən "سەن"، siz
[UW89(8-3)/17] "سىز" (بىرلا يەردە كۆرۈلىدۇ)، u "ئۇ"، ular
"ئۇلار".

شەخس ئالماشلىرىنىڭ كېلىشلەر بىلەن تۈرلىنىشى:

باش كېلىشتە كەلگەنلىرى: [UW1(1-1)/18] mən "مەن"، [UW104(9-13)/1] bizlər "بىزلەر".

ئىگىلىك كېلىشتە كەلگەنلىرى: mən#ing [UW17(1-17)/8/9/10/12/13/14/15/16] "مېنىڭ"، biş#ing [UW32(2-3)/5, 35(3-3)/6] "بىزنىڭ"، biş#ning [UW57(4-10)/12] "بىزنىڭ"، biz#ning [UW9(1-9)/5, 16(1-16)/3] "بىزنىڭ".

چۈشۈم كېلىشتە كەلگەنلىرى: biz#ni [UW111(9-20)/8] "بىزنى".

يۆنىلىش كېلىشتە كەلگەنلىرى: (mən#gə=) manga sadaḳa yunglaḳliḳ bəz kərgək bolup [UW10(1-10)/1] "مەن سادىغا ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ"، manga [UW78(4-31)/2] "ماڭا"، biz#inggə [UW8(1-8)/2] "بىزگە"، biz#ingə [UW7(1-7)/1] "بىزگە"، biz#gə [UW87(8-1)/8, 121(9-30)/2] "بىزگە".

ئورۇن كېلىشتە كەلگەنلىرى: min#də [UW82(5-3)/12] "مەندە".

كېلىشلەر بىلەن قاتلانغان شەكىلدە تۈرلىنىپ كېلىشى:

ئىگىلىك كېلىش بىلەن يۆنىلىش كېلىشتە قاتلىنىپ كەلگەنلىرى: biz#ing#gə [UW3(1-3)/1, 8(1-8)/2] "مەندە".

چۈشۈم كېلىش بىلەن ئورۇن كېلىشتە قاتلىنىپ كەلگەنلىرى: mi#ni#tə [UW81(5-2)/21] "مەندە".

چۈشۈم كېلىش بىلەن تەگلەشتۈرمە كېلىشتە قاتلىنىپ كەلگەنلىرى: a#nï#qa [UW19(1-19)/14] "مەندە".

كۆرسىتىش ئالماشلىرى: bu [UW1(1-1)/5]، bu#lar [UW23(1-23)/19] "بۇلار".

كۆرسىتىش ئالماشى "ol" بۇ ۋەسىقىلەردە كۆپىنچە ھۆكۈم باغلامچىسى رولىدا كەلگەن. مەسىلەن، bu nixan mən sadanïng ol [UW10(1-10)/16] "بۇ نىشان مەن سادانىڭدۇر"، bu nixan mən tanuķ turmix təmürning ol, bu nixan mərkidning ol. bu nixan mən əsən buķanïng ol, bu nixan mən bars buķanïg ol [UW10(1-10)/18-21] "بۇ نىشان مەنكى گۇۋاھچى تۇرمىش تەمۇرنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن مەركىدنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن ئەسەن بۇقىنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن بارس بۇقىنىڭدۇر".

كۆرسىتىش ئالماشلىرىنىڭ كېلىشلەر بىلەن تۈرلىنىشى:

باش كېلىشتە كەلگەنلىرى:

ئىگىلىك كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#nïng [UW91(8-5)/29] "ئۇنىڭ".

يۆنىلىش كېلىشتە كەلگەنلىرى: bular#ķa [UW3(1-3)/22, 91(8-5)/26] "بۇلارغا"، mu#nga [UW89(8-3)/27] "بىزنىڭ"، a#nga [UW89(8-3)/16] "ئۇنىڭغا"، ïnaru [UW6(1-6)/9] "بۇنىڭدىن كېيىن" (بۇ قەدىمكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ قالدۇقى دەپ قارالماقتا).

ئورۇن كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#nta [UW85(7-1)/2/4] "ئۇندا، ئۇ يەردە"، mu#nta [UW85(7-1)/10] "بۇنىڭدىن".

ئورۇن - بەلگە كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#ntaķï [UW119(9-28)/11] "ئۇندىكى، ئۇ يەردىكى".

چىقىش كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#ndïn [UW82(5-3)/4] "ئۇندىن"، mu#ntïn [UW91(8-5)/13] "بۇنىڭدىن".

تەگلەشتۈرمە كېلىشتە كەلگەنلىرى: a#nïqa [UW19(1-19)/14] "تىنچىلىك، شىنچە"، mu#nqa [UW89(8-3)/27] "مۇنچە"، i#nqa [UW1(1-1)/3] "تۇنداق، بۇنداق".

سۇئال ئالماشلىرى: kim [UW5(1-5)/15] "كىم"، nə#si#ngə [UW91(8-5)/30] "نېمە، قەيەر"، nəqə [UW39(3-7)/5] "قانداق"، nəgü [UW6(1-6)/21] "نېمىشقا"، nətəg [UW38(3-6)/3] "قانچە"، k̦aq [UW53(4-6)/7] "قانداق"، k̦aqan [UW112(9-21)/4] "قاچان"، k̦ayda [UW124(9-33)/3] "قەيەردە"، k̦ayu [UW6(1-6)/12] "قايسى". bu yirning nəgü ymə irti birti yok̦ [UW6(1-6)/20-21] "بۇ يەرنىڭ ھېچقانداق ئالغۇ - بەرگۈلىكى يوق". بۇ جۈملىدە "نېمە" سوراق ئالماشى ئىنكار قىلىش مەنىسىدە "ھېچقانداق" دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈپ كەلگەن.

ئۆزلۈك ئالماشى: θz [UW5(1-5)/2] "ئۆز": بىرىنچى شەخس بىرلىك شەكلى، θzüm [UW25(1-25)/22] "ئۆزۈم": mən θzüm bitidim "مەن ئۆزۈم يازدىم"، θz borluk̦#umnï [UW5(1-5)/2] "ئۆز ئۆزۈملۈكۈمنى"، mən k̦ayïmtu mïsïrk̦a ayïd̦ïp θzüm bitidim [UW67(4-20)/12-14] "مەن قايىمتۇ مىسىردىن سوراپ ئۆزۈم يازدىم"، ئىگىلىك شەكلى θzüm#ning [UW27(1-27)/5] "ئۆزۈمنىڭ"، θz#üm#tə [UW83(6-1)/3] "ئۆزۈمدە"؛ ئىككىنچى شەخس بىرلىك ۋە كۆپلۈك شەكلى كۆرۈلمىدى؛ ئۈچىنچى شەخس بىرلىك شەكلى θzi [UW3(1-3)/10] "ئۆزى"، كۆپلۈك شەكلى θzliri [UW11(1-11)/9] "ئۆزلىرى".

پېئىل

پېئىلنىڭ ئۆزەك شەكىللىرى:

پېئىلنىڭ بولۇشلۇق - بولۇشسىز شەكىللىرى

پېئىلنىڭ $ma/$mə قوشۇلغان شەكلى، پېئىلنىڭ بولۇشلۇق شەكلى، قوشۇلغان شەكلى بولۇشسىز ھېسابلىنىدۇ. مەسىلەن،
bol-$mayïn [UW110(9-19)/4] "بولماي"، bir-$məsərmən
[UW65(4-18)/9] "بەرمەسەم"، bir-$məsərbiz
[UW108(9-17)/8] "بەرمەسەك"، bir-$məzmən
[UW84(6-2)/7] "بەرمەيمەن"، orunïn yigin ķïl-$mayïn,
ədgü tutḍ-$mayïn [UW82(5-3)/21] "تۇتماي"،
tuğ-$malïm [UW100(9-9)/5] "تۇغمايلى"،
kərgür-$məzmən [UW110(9-19)/10] "كىرگۈزمەيمەن"، bir
küp bor təgməyük üqün [UW9(1-9)/6] "بىر كۈپ ئۈزۈم ھارىقى تەگمىگەنلىكى ئۈچۈن"،

پېئىل دەرىجىلىرى:

ئەسلى دەرىجە:، θz borluķumnï basa toğrïlķa toğru
tomlidu saḍtim [UW5(1-5)/2-3] "ئۆز ئۈزۈملۈكۈمنى باسا توغرىلقا مۇۋاپىق - لايىقىدا ساتتىم".

مەجھۇل دەرىجە: ķat-$ïl-$mazunlar [UW87(8-1)/9-10]
"قېتىلمىسۇن (ئارىلاشمىسۇن)"، yar-$ïl-$sar [UW50(4-3)/4]
"يېرىلسا".

مەجبۇرىي دەرىجە: -dur/tur- yan-$ḍur$u birip
[UW92(9-1)/6] "ياندۇرۇپ بېرىپ".

-d/t- : mən bg bars ķutluğ tongaķa ayï-St$ïp bitidim
[UW92(9-1)/23] "مەن بەگ بارس قۇتلۇق توڭاغا سۆزلەتكۈزۈپ

(سوراپ) يازدىم".

aṭïn kixikə ət-kür-$ü satsun :-gür-/-kür-

əşgə kixi ، "باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن" [UW3(1-3)/11]

ئۆزگە" kər-$gür$məzmən timix üqün [UW110(9-19)/10]

كىشىنى كىرگۈزمەيمەن دېگەنلىكى ئۈچۈن".

qaonï oğul tigin yənggəmizkə yaz küz :-ur-/-ür-

kim kəlsər təg-$ürSüp birürbiz, təg-$ür$üp birməsərbiz

bu bitigŋi kim alïp kəlsər nəgükəmə tïldamayïn

پۇلنى (چاۋ) بۇ" büḍürüp birürbiz [UW108(9-17)/6-10]

ئوغۇل تېگىن يەڭگىمىزگە ياز (ياكى) كۈزدە كىم كەلسە، شۇنىڭدىن

يەتكۈزۈپ بېرىمىز. يەتكۈزۈپ بېرەلمىسەك، بۇ ھۆججەتنى كىم ئېلىپ

كەلسە، ھېچقانداق باھانە_سەۋەب كۆرسەتمەستىن تولۇق بېرىمىز".

saḳï-$n$sarlar [UW5(1-5)/16] ، : ئۆزلۈك دەرىجە

"تويلانسا".

ئاغساق، ağï-$xsarbiz[UW81(5-2)/14] ئۆملۈك دەرىجە:

sθzlə-$xdimiz [UW1(1-1)/3] ، "ئۆز ئارا تېنىۋالماق

biz munta song θlsər xinking sinïn baxlap ، "سۆزلەشۈق

oğlanlarïm birlə əwimni tutup ayït-Sïxïp kəngi-Sxip

ئۆلۈپ بىز كېيىن بۇنىڭدىن" yorïzunlar [UW85(7-1)/10-12]

كەتسەك، شىن كىنىڭ، سى ئىن قاتارلىق ئوغۇللىرىم بىلەن بىرلىكتە

ئۆيۈمنى تۇتۇپ، ئۆز ئارا مەسلىھەتلىشىپ_كېڭىشىپ ئىش قىلسۇن"،

."تالاشتۇرۇشۇپ" təxgür-$üxüp [UW31(2-2)/4]

پېئىلنىڭ شەخسسىز شەكىللىرى:

سۆيەتداشلار:

كېلىدىغان زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى $daqï/$taqï/$dəqi/$təqi: yul-$taqï [UW4(1-4)/21, 6(1-6)/17] "يۇلغۇچىلار، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى"، yul-$daqï [UW7(1-7)/16, 9(1-9)/20] "يۇلغۇچىلار، قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى".

ئۆتكەن زامان سۈپەتداش قوشۇمچىسى $mïx/$mix: bol-$mïx [UW39(3-7)/6] "بولغان"، tuğ-$mïx [UW82(5-3)/25] "تۇغمىش" ḳod-$mïx [UW91(8-5)/26] "قويغان"، θl-$mix[UW94(9-3)/12] "ئۆلگەن"، bitig ḳïl-$mïx küntə [UW1(1-1)/5-6] "بۇ ھۆججەت يېزىلغان كۈنى".

ئۆتكەن زامان سۈپەتدىشى $ğan/$ḳan/$gən/$kən: ḳal-$ğan [UW108(9-17)/6] "قالغان". ḳuṭ-$ğan [UW106(9-15)/2] "قويغان، تاپشۇرغان".

كەڭرى زامان سۈپەتدىشى $ar/$ər/$r: ḳoqo kiḍinitə yorï-$r [UW1(1-1)/4] "قوچو بازىرىدا ئولتۇرىدىغان" ("كەڭرى زامان" قوشۇمچىسى $r غا قاراڭ)، alḍï ər kθm-Sər borluḳumnï [UW10(1-10)/4] "ئالتە ئەر كۆمىدىغان ئۈزۈملۈكۈمنى"، ḳod-$ar [UW105(9-14)/2-3] "قويۇلىدىغان"، mənga təg-$ər üq ər kθm-$ər borluḳumnï [UW110(9-19)/5-6] "ماڭا تېگىدىغان، ئۈچ ئەر كۆمىدىغان ئۈزۈملۈكۈمنى"، bar-$ïrta kəl-$irtə [UW45(3-13)/11-12] "بارغاندا، كەلگەندە".

ئىسىمداشلار:

ئىسىمدىشى Sğï/$ḳï/Sgi/$ki/$ğu/$ḳu/$gü/$kü (چەك كېلىشتە كەلگەن): al-$ğu [UW51(4-4)/2] "ئالغۇ"، bar-$ğu

[UW2(1-2)/11] "بىرىش"، bir-$gü [UW9(1-9)/7] "بىرىش"، yi-$gü [UW113(9-22)/3] "يېيىش"، bir-ginqə bar yok bolsarmən inim təmür kɵni birzün [UW67(4-20)/9] "بەرگۈچە يا ئۆزنداق، يا بۆزنداق بولۇپ قالسام، ئىنىم تەمۇر تولۇق بەرسۇن"، ɵl-$ginqə [UW82(5-3)/8] "ئۆلگىچە".

بۇ خىل ئىسىمداشلارنىڭ خېلى كۆپلىرى سۈپەتداش ئورنىدا قوللىنىلىدۇ. مەسىلەن، aq-$ğu [UW8(1-8)/4] "ئاچدىغان (يەر)"، bir-$güm [UW2(1-2)/2] "بېرىدىغان نەرسەم".

ئىسىمدىشى: $mak/$mək ixləḍ-$mək [UW46(3-14)/15] "ئىشلەتمەك".

رەۋىشداشلار:

ئىسىم سۆزلەردىكى رەۋىشداش قوشۇمچىسى: $a/$ə/$ï/$i/$(y)u/$(y)ü yarat-$u [UW4(1-4)/20, 30(2-1)/20] "يارىتىپ"، yarax-$u [UW11(1-11)/20, 80(5-1)/14] "يارىشىپ، لايىق"، bu bitigni mən buyan təmür ɵz iligin biti-$yü təgintim [UW119(9-28)/17] "بۇ ھۆججەتنى مەن بۇيان تەمۇر ئۆز قولۇم بىلەن يازدىم".

چېتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسى $ïp/$ip/$up/$üp: adïr-$ïp [UW115(9-24)/4] "ئايرىپ"، al-$ïp [UW9(1-9)/9] "ئالىپ"، kəlür-$üp [UW19(1-19)/13, AYC363/21, 474/5]، kəlür-$ip [UW105(9-14)/6-7] "كەلتۈرۈپ".

مەقسەت رەۋىشدىشى $ğalï/$ḳalï/$gəli/$kəli: al-$ğalï [UW50(4-3)/7] "ئالغىلى"، ayït-$ğalï [UW1(1-1)/12] "سورىغىلى"، kɵr-$gəli [UW94(9-3)/6, ḲR10r2] "كۆرگىلى"، yul-$ğalï [UW18(1-18)/12] "يۇلغىلى، قايتۇرۇپ سېتىۋالغىلى".

بولۇشسىز رەۋىشداش قوشۇمچىسى: $matïn/$mətin/$madïn/$mədin afïr-Sm(a)tïn [UW93(9-2)/7] "ئايرىماستىن"، al-$madïn [UW89(8-3)/33] "ئالماستىن، ئالماي"، kod-$matïn [UW9(1-9)/12] "قويماي"، səxür-$mətin [UW49(4-2)/3] "تۈزۈپ قويماي(كېچىكتۈرمەي)".

پېئىلنىڭ شەخسلىك شەكىللىرى:

پېئىلنىڭ مەيلى كاتېگورىيىسى:

ۋاستىسىز بايان مەيلى: mən tərbix θzüm bitidim [UW11(1-11)/27] "مەن تەرىش ئۆزۈم يازدىم"،

بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى:

بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى بىرىنچى شەخس-بىرلىك قوشۇمچىسى: $ayïn/$əyin al-$ayïn yul-Sayïn tisərlər [UW3(1-3)/15] "(بەرنى) قايتۇرۇۋالاي، قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دېسە"، apam birθk bu oğulnïng küqin alïp, bodka təgmixtə orunïn yigin kïl-$mayïn ədgü tud-$mayïn kodï asïra kixiqə tudsarmən, kayuka barsar, θz kθngülinqə tapïnqa barşun [UW82(5-3)/19-23] "ئەگەر (مەن سۇتباق) بۇ ئوغۇلنىڭ كۈچىنى ئىشلىتىپ، بويىغا يەتكەندە ئورنىنى - قەدرىنى قىلماي، ياخشى (مۇئامىلە) قىلماي، (ئۇنى) پەس - تۆۋەن (تەبىقىدىكى) كىشىدەك (كۆرۈپ) مۇئامىلە قىلسام، قاياققا بارغۇسى كەلسە، ئۆز كۆڭلى خاھىشى بويىچە (خالىغان يېرىگە) بارسۇن"، kim alïp kəlsər nəgükəmə tïlda-$mayïn büdürüp birürbiz [UW108(9-17)/9] "...نى ئېلىشقا ھەر قانداق كىشى كەلسە، ھېچقانداق باھانە - سەۋەب كۆرسەتمەي، ساق بېرىمىز".

بىرىنچى شەخس كۆپلۈك شەكلى $(a)lïm/$(ə)lim:
tuğ-$maSlïm [UW100(9-9)/5] "تۇغۇلمايلى".
بۇيرۇق-تەلەپ مەيلى ئىككىنچى شەخس قوشۇمچىسى
$ğil/$ķil/$gil/$kil (قبمەن Sgül): al-$ğil
[UW110(9-19)/14] "ئالغىن"، alp toğrïlķa yiti küri üyürni
keni bir-Sgül tisə [UW99(9-8)/2] "ئالپ توغرىلغا يەتتى كورە
تېرىقنى ساق بەر دېسە"، ayïtïp biḍi$gil timix
[UW122(9-31)/19] "سوراپ، يازغىن دېگەندە (بازدىم)".
پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس
قوشۇمچىسى $zun/$sun: al-mazun [UW87(8-1)/9]
"ئالمىسۇن"، bar-$zun [UW80(5-1)/6]، bar-$[z|s]un
[UW78(5-3)/23] "بارسۇن"، bol-Szun [UW1(1-1)/11,
bol-$sun، bol-$[z|s]un [UW14(1-14)/13]، MSI134/1]
(AYC34/21] "بولسۇن"، ķil-$mazun [UW6(1-6)/13].
شەرت مەيلى قوشۇمچىسى $sa/$sə: bol-$sa
[UW72(4-25)/10] "بولسا"، bol-$sar [UW25(1-25)/18]
"بولسا"، bul-$sa [UW82(5-3)/16] "تېرىشسە، ئىنگە بولسا"،
tapla-$ma-$sar [UW2(1-2)/14] "خالىمىسا"، tut-$samən
[UW58(4-11)/3] "تۇتسام"، tut-$sar [UW53(4-6)/7]
"تۇتسا"، tut-$sarmən [UW54(4-7)/4] "تۇتسام"،
kəqür-$sərmən [UW60(4-13)/7] "كەچۈرسەم"، θngi
bol-$sarbiz [UW85(7-1)/14] "باشقىچە بولساق"،
kəqür-$sərbiz [UW59(4-12)/8] "كەچۈرسەك"، θ-$sərlər
[UW6(1-6)/14] "تولسا"، θl-$sər [UW46(3-14)/10]
"تولسە"، ün-$sər [UW97(9-6)/6] "ئۈنسە".

كېلىدىغان زامان ئارزۇ - تىلەك مەيلى قوشۇمچىسى $ğay/$ķay/$gəy/$kəy: bol-$ğaymən [UW87(8-1)/3] "بولغايمەن"، kal-$ğay [UW82(5-3)/1] "قالغاي" (بۇ جۈملىدە، بۇ قوشۇمچە ئارزۇ - تىلەكنى ئەمەس، بەلكى سۆزلىگۈچىنىڭ بىر خىل "ئەندىشە قىلىش، ئەنسىرەش" ئىپادىسىنى بىلدۈرۈپ كەلگەن.

بۇ قوشۇمچە بەزى تېكىستلاردا ئارزۇ_تىلەك مەيلىنى ئەمەس، بەلكى كېلىدىغان زامان ئوبيېكتىپ مۆلچەر مەيلى ئۇقۇمىنى ئىپادىلەپ كېلىدۇ. مەسىلەن، mən kθni ķuz ağïr igkə təgip θlüp ïdïp barğaymən tip [UW86(7-2)/1-3] "مەن كۆزنى قۇز ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ئۆلۈپ كېتىپ قالارمەنمىكىن دەپ ئويلاپ".

پېشلىنىڭ زامان كاتېگورىيىسى

ئاددىي ئۆتكەن زاماننىڭ قوشۇمچىسى $dï/$di/$du/$dü: بىرىنچى ۋە ئىككىنچى شەخستە شەخس قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ، ئۈچىنچى شەخستە ھېچقانداق شەخس قوشۇمچىسى قوشۇلمايدۇ. مەسىلەن، بىرىنچى شەخس بىرلىك شەكلى: al-$dïm [UW1(1-1)/7] "ئالدىم"، al-$tïm [UW2(1-2)/9] "ئالدىم"، bir-$dim [UW1(1-1)/6] "بەردىم".

بىرىنچى شەخس كۆپلۈك شەكلى: al-$dïmïz [UW28(1-28)/6, 69(4-22)/8] "ئالدۇق"، al-$tïmïz [UW9(1-9)/12] "ئالدۇق"، sθzləx-$dimiz [UW13(1-13)/3] "سۆزلەشتۇق"، üşüx-$dümüz [UW1(1-1)/5] "ئۈزۈشتۇق، توختاتتۇق". يۇقىرىدىكى مىساللارنىڭ ئاخىرىدىكى شەخس قوشۇمچىلىرى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا "$duķ/dük" ("-دۇق/-دۈك") بولغان.

ئىككىنچى شەخس بىرلىك ۋە كۆپلۈك شەكلى بۇ ۋەسىقىدە كۆرۈلمەيدۇ.

bol-$dï [UW110(9-29)/2] "بولدى"، bol-$tï [UW1(1-1)/2] "بولدى"، boxu-$dï [UW104(9-13)/4] "بوشدى، ئازاد بولدى"، θl-$di [UW94(9-3)/8] "ئۆلدى".

هازىرقى زامان كېلىدىغان زامان قوشۇمچىسى Sar/$ər/$ïr/$ir/Sr : بۇ خىل قوشۇمچىنىڭ رولى كۆپرەك. ئادەتتە سۆزلەۋاتقان ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە تېخى مەيدانغا كەلمىگەن، ئەمما، سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتا قارار قىلىنغان، مەقسەتكە كەلگەن، ئومۇمەن سۆزلەۋاتقان ۋاقىتتىن باشلاپ بولىدىغان ھەرىكەتنىڭ ۋاقتىنى بىلدۈرىدۇ. مەسىلەن، alïp kal-Sïr-musən tisərmən. yok ərsə θşgə kixikə kod-$armən tisərmən [UW110(9-19)/7-9] "سەن ئېلىپ قالامسەن؟ بولمىسا باشقا كىشىلەرگە قالدۇرسەمەن دېسەم"، ut-$armən [UW99(9-8)/4] "ئۇتىمەن، ساقلايمەن"، kod$armən [UW110(9-19)/8] "قويىمەن"، bitig bir$ürmən [UW110(9-19)/2] "ھۆججەت بېرىمەن"، ün-$ərmən [UW82(5-3)/28] "ئۈنىمەن، پەيدا بولىمەن"، bu yirkə niqə uruğ badza ikigütng üləxip al-$ïr$biz. alïm birim kəlzə ik(i)rər tng bilixip tng bir-$ür$biz [UW43(3-11)/8] "بۇ يەرگە قانچىلىك ئۇرۇق كەتسە، ئىككىلەن تەڭ چىقىرىمىز. باج سېلىق كەلسە، ھەر ئىككىمىز تەڭ ئۈستىمىزگە ئېلىپ، تەڭ تاپشۇرىمىز." (بۇ ۋەسىقىلەردە ئېنىق كېلىدىغان زامان مەنىسىنى ئىپادىلەپ كەلگەن).

كېلىدىغان زامان ئۇقۇمىنى بىلدۈرگەندىن باشقا، دائىم بولىدىغان ياكى قانۇنىيەتلىك ھالدا بولۇپ تۇرىدىغان ھەرىكەتنىڭ ۋاقتىنى بىلدۈرۈپ كېلىدۇ. بۇ خىل مەنە غەربىي كۆپ تىللارنىڭ گراماتىكىسىدا "كەڭرى زامان" دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، adïr-$ar [UW8(1-8)/9]

"ئايرىيدۇ"، yirning sïqïsï ərü yïngak alp [tax] sïngkur
sangunnïng yiri adïr-$ar [UW1(1-1)/7-8] "يۇقىرى تەرەپتىن
ئالىپ تاش سىڭقۇر ساڭۇننىڭ يېرى ئايرىيدۇ"، ķoqo kidinitə
yorï-$r [UW1(1-1)/4] "قوچو بازىرىدا ئۆتتۈدىغان"، kidin
yorï-$yur [UW19(1-19)/3] "بازاردا ئۆتتۈدىغان". ئالدىنقى
جۈملىدە Sar پەقەت زامان مەنىسىنىلا ئىپادىلەپ كەلگەن. ئەمما،
كېيىنكى جۈملىدىكى $r قوشۇمچىسى زامان جەھەتتىن هازىرقى –
كېلەر زامان يەنى كەڭرى زامان ئۆزقۇمنى ئىپادىلەپلا قالماي، بەلكى
جۈملىدە سۈپەتداش رولىدا "يۈز قاتپۇ" دېگەن ئىسىمنى ئېنىقلاپ
كەلگەن. شۇڭا، بۇلارنى ھەرىكىكى كاتېگورىيىگە تەۋە دەپ قاراشقا
بولىدۇ.

پېئىلنىڭ تەۋەلىك شەخس شەكىللىرى

پېئىلنىڭ بىرىنچى خىل تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرى شەخس
ئالماشلىرىدىن كەلگەن $mən/$biz/$sən/$siz/$silər/Su/$ular
قاتارلىقلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ شەخسلىك شەكىللىرىمۇ شۇ خىل شەخس
ئالماشلىرى بىلەن ئوخشاش. بۇلار ئادەتتە ھۆكۈم ياردەمچىسى دەپمۇ
ئاتىلىدۇ. ئەمما، قىسمەن تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرى بولغان. بۇلار ئاساسەن
پېئىلنىڭ شەرت مەيلى، ئارزۇ-تىلەك مەيلى، ھازىرقى-زامان_كېلىدىغان
زامان قاتارلىق شەكىللىرىنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىدۇ. مەسىلەن، tut-$samən
[UW58(4-11)/3] "تۇتام"، tut-$sarmən [UW54(4-7)/4]
"تۇتسام"، kəqür-$sərmən [UW60(4-13)/7] "كېچىكتۈرسەم"،
bol-$ğaymən [UW87(8-1)/3] "بولغايمەن"، birirbiz
[UW100(9-9)/4] "بېرىمىز"،
پېئىلنىڭ ئىككىنچى خىل تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرى ئىسىمنىڭ

تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىلىرىدىن كەلگەن بولۇپ، ئادەتتە ئىسىمنىڭ شۇ خىل شەخس شەكىللىرى بىلەن ئوخشاش قوللىنىلىدۇ. پېئىللارنىڭ ئاددىي ئۆتكەن زامان قوشۇمچىسى $dï/$di/$du/$dü/$tï/$ti/$tu/$tü قاتارلىقلارنىڭ ئاخىرىغا ئۇلىنىدىغان شەكلى بولۇپ، بۇلارنىڭ تەرەققىياتى ۋە تۈرى سەل مۇرەككەپ بولۇپ، ئۇلارنى تېخىمۇ ئىنچىكە ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ. مەسىلەن،

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى -m: al-$dï$m "ئالدىم"، [UW1(1-1)/6] bir-dim "بەردىم" [UW1(1-1)/7].

تەۋەلىك بىرىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسى $mïz/$miz/$muz/$müz: aṭax bol-tumuz "ئاتاداش (دوست) بولدۇق"، [UW100(9-9)/3] bir-$timiz "بەردۇق"، [UW11(1-11)/13) sөzlə-$xdimiz "سۆزلەشتۇق"، [UW1(1-1)/3-4] üşüx-$dü$müz "توختاتتۇق، كەستۇق" [UW1(1-1)/5].

تەۋەلىك ئىككىنچى شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى $dï$ng ۋە تەۋەلىك ئىككىنچى شەخس، كۆپلۈك قوشۇمچىسى dï$nglar/di$nglər بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا ئاساسەن كۆرۈلمەيدۇ.

تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى نۆل شەكىل بىلەن ئىپادىلىنىدۇ:

تۆتىنچى خىل تەۋەلىك شەخس قوشۇمچىسى پېئىللارنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ رايى شەكلى ئىپادىلىنىدىغان قوشۇمچە بولۇپ، بۇ قوشۇمچىلاردا ھەم پېئىلنىڭ بۇيرۇق - تەلەپ مەيلى ھەم شەخس شەكلى ئەبجەش قىلىپ يۇغۇرۇلغان. شۇڭا، ئۇلاردىكى قوشۇمچىلارنى ئايرىم شەخس قوشۇمچىسى دەپ ئايرىپ چىقىشقا بولمايدۇ (شۇ قىسىمغا قارالسۇن).

بۇ ۋەسىقىلەردە kərgək bolup [UW3(1-3)/2] "كېرەك

بولۇپ" دېگەنگە ئوخشاش تۇرغۇن سۆز بىرىكمە قۇرۇلمىلىرى خېلى كۆپ ئۇچرايدۇ.

باغلىغۇچىلار

بۇ ۋەسىقىلەردە تۆۋەندىكىدەك باغلىغۇچى سۆزلەر كۆرۈلىدۇ: üqün [UW2(1-2)/2] "ئۈچۈن"، taķï [UW2(1-2)/16] "تېخى"، birɵk [UW3(1-3)/14] "ئەگەر، مۇبادا"، yənə [UW9(1-9)/22] "يەنە". جۈملىدىكى قوللىنىشىغا مىسال: aytğli istgli sķïnsr sawlarï yorïmazun, taķï birɵk ərklig bəg ixi küqin tutup alayïn yulayïn tisərlər [UW4(1-4)/17-19] "ئەگەر (يەرنى) سورسا، تەلەپ قىلسا، سۆزلىرى ئاقمىسۇن، ئەگەر هوقۇقدار بەگ - ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، (يەرنى) قايتۇرۇۋالاي، قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دېسە"، apam qam qarïm ķïlğalï saķïnsarlar [UW5(1-5)/15-16] "ئەگەر دە تالاش قىلماقچى بولسا"، apam [UW87(8-1)/10] "ئەگەر، مۇبادا".

يۈكلىمىلەر

بۇ تېكىستتە ئەڭ كۆپ قوللىنىلىدىغان يۈكلىمىلەر تۆۋەندىكىچە: ɵk يۈكلىمىسى سۆز ۋە جۈملە مەنىلىرىنى كۈچەيتىش رولىنى ئوينايدۇ.

mu يۈكلىمىسى سوراقنى ئىپادىلەيدۇ. مەسىلەن، ķlïr$mu sən [UW110(9-19)/7] "قالامسەن".

بۇ يۈكلىمە بەزىدە mə شەكلىدە كېلىشى مۇمكىن. مەسىلەن، kim kim mə ərsər qam qarïm ķïlmazunlar [UW24(1-24)/8] "مەيلى كىم بولسۇن دە- تالاش قىلمىسۇن"، kim kim mə bolup [UW27(1-27)/20] "مەيلى كىم بولۇپ".

ئومۇمىي خۇلاسە

بىزگە مەلۇمكى، ھەرقانداق بىر تىل ئۆزىنىڭ ئۇزاق تارىخىي تەرەققىياتىدا ئۆزىگە خاس ئىچكى قانۇنىيەتلەرگە ئىگە بولىدۇ. يەنى بىر تىلنى تەشكىل قىلغان فونېتىكىلىق، لېكسىكىلىق ۋە گرامماتىكىلىق تەركىبلەرنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدە تەرەققىي قىلىش قانۇنىيەتلىرى بولىدۇ. بۇ شۇ تىلنىڭ تەرەققىياتىدىكى ئاساسىي ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق بىر تىل ئۆزىنىڭ تارىخىي تەرەققىياتىدا باشقا تىللارنىڭ، شۇنداقلا جەمئىيەتتىكى باشقا ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشلەرنىڭ تەسىرىدىن قىلچە قۇتۇلالمايدۇ. يەنى بىر تىل مەيلى تۇغقان تىل(لار) بولسۇن، مەيلى يات تىل(لار) بولسۇن، جەزمەن باشقا تىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىماي قالمايدۇ. قىسقىسى، دۇنيادا باشقا بىر تىل بىلەن ئۇچراشمىغان، باشقا بىر تىلنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلمىغان تىل يوق. ئادەتتە مەيلى قەدىمكى تىللاردا بولسۇن، مەيلى ھازىرقى زامان تىللىرىدا بولسۇن باشقا تىللارنىڭ تەسىرىنى تونۇماق، ھېس قىلماق بىراز ئوڭاي، چۈنكى، ئۇ بىر تەرەپتىن مەلۇم بىر ئىجتىمائىي ۋاستىگە ياكى بىر ئارقا كۆرۈنۈشكە ئىگە بولىدۇ؛ يەنە بىر تەرەپتىن چەت تىلنىڭ تەسىرى، شۇ ئۆزى كىرگەن تىلدىكى بەزى ئىچكى قانۇنىيەتلەر بىلەن زىتلەشمەي قالمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ يازما ھۆججەتلەردە جەزمەن ئەكس ئېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق ھادىسىلەرنى بايقاش ۋە تونۇش بىرئاز ئوڭايراق. ئەمما، تىلنىڭ ئىچكى قانۇنىيەتلىرىدىكى ئۆزگىرىش ئۇنىڭغا بەزىدە ئوخشىسىمۇ، بەزىدە ئانچە ئوخشاپ كەتمەيدۇ. تىلنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئۆزگىرىشلەر ناھايىتى ئاستا بولىدۇ. بەزى تاۋۇش، شەكىل ياكى مەنىلەرنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە ئومۇملىشىشى ئۈچۈن ئەسىرلەرچە

دەۋر ئۆتتى. شۇڭا، ئۇنى بايقاش، تەكشۈرۈش ئۈچۈن بەلگىلىك ئەمگەك سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئادەتتىكى مەخسۇس تىللارغا بېغىشلانغان تىلشۇناسلىق ياكى گرامماتىكا كىتابلىرى ئەنە شۇ تىلنىڭ ئىچكى قائىدە - قانۇنىيەتلىرىنى قانچىلىك تەپسىلىي، چوڭقۇر ۋە توغرا دەرىجىدە تونۇپ تەسۋىرلىگەنلىكى بىلەن بىر - بىرىدىن پەرق قىلىدۇ. بۇلارنى تەكشۈرۈش ۋە تونۇش ئۈچۈن ئەلۋەتتە تارىخىي تىلشۇناسلىق مېتودىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى قاتلاممۇ قاتلام سېلىشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ ئۇزۇن ۋاقىت ۋە كۆپ ئەمگەك تەلەپ قىلىدىغان بىر ئىش. شۇڭا، بۇ ماقالىدە بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بايان قىلىشتىن سۆز ئېچىش تەس. پەقەتلا ئۆزىمىز مۇھىم دەپ ھېس قىلغان بەزى تاۋۇش ئۆزگىرىشلىرى ۋە شۇنىڭغا ئەگەشكەن باشقا بەزى تىل ئالاھىدىلىكلىرىنى قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتتۇق. شۇ ئاساستا ۋەسىقىلەر تىلىنىڭ ئەڭ مۇھىم گرامماتىكىلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى تۆۋەندىكىچە خۇلاسىلىدۇق:

1. تۈرك مەڭگۈ تاشلىرىدا قوللىنىلغان بەزى گرامماتىكىلىق شەكىللەر ئىستېمالدىن قالغان. مەسىلەن، قەدىمكى دەۋرلەردە كېلىدىغان زامان زۆرۈرىيەت مەيلى ئۈچۈن \$sïk/\$sik قوشۇمچىلىرى قوللىنىلغان بولسىمۇ، لېكىن، بۇ ۋەسىقىلەردە بۇلار ئاساسەن قوللىنىلمىغان.

بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا bu+kün "بۇ+كۈن" قاتارلىق ۋاقىت ئىسىملىرى رەۋىشلىك رولىدا كەلگەندە ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى قوشۇلۇپ كەلگەن. مەسىلەن، bukün#tə [UW3(1-3)/9, 20(1-20)/8] "بۈگۈن"، bükün#tə [UW7(1-7)/8] "بۈگۈن". ئەمما ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى قوشۇلمايدۇ.

2. قوشۇمچىلار لېكسىكىلىق (سېمانتىكىلىق) ۋە گرامماتىكىلىق مەنا جەھەتتىن قېلىپلاشتۇرۇلغان. يەنى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا

ئوخشاش ياكى ئوخشاشراق بىر مەنىنى ئىپادىلەيدىغان ئىككى ۋە ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق مەنىداش قوشۇمچىلار، خۇسۇسەن سۆز تۈرلىگۈچى (گراماتىكىلىق)، قوشۇمچىلار رەتكە سېلىنىپ، ئۇلاردىن بىرى ياكى ئىككىسى قېلىپلاشتۇرۇلۇپ، قالغانلىرى بارا بارا ئىستېمالدىن قالغان. مەسىلەن، قەدىمدە ئەڭ كۆپ قوللىنىلغان چىتىلما رەۋىشداش قوشۇمچىسى $pan/$pən قوشۇمچىلىرى قوللىنىلمىغان، ئەمما، $p تىپىدىكى رەۋىشداشلار خېلى كۆپ قوللىنىلغان. ئومۇمەن بۇ ۋەسىقىلەر تىلىدا يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى ئۈچۈن $ka -قا، $ğa -غا كۆپرەك قوللىنىلغان. بۇنىڭ ئەكسىچە قەدىمكى $ğaru/$karu تىپىدىكى قوشۇمچە قىسمەن ئالماشلاردا قاتما شەكىلدە قوللىنىلغاندىن باشقا ئورۇنلاردا ئاساسەن قوللىنىلمىغان.

3. يۇقىرىدا سۆزلىگىنىمىزدەك، كۆپ ۋارىيانتلىق قوشۇمچىلار قېلىپلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەسلى رولىدىن قالغان بەزى قوشۇمچىلارغا بەزى يېڭى مەنا يۈكلەنگەن. مەسىلەن، تۈرك مەڭگۈ تاشلىرىدا پېئىلنىڭ پۈتكەن سۈپەتداش ئۇقۇمىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن $duk/$dük/$tuk/$tük، $iğma/$igmə/$ïkma/$ikmə، $ğan/$kan/$gən/$kən قاتارلىق ئۈچ خىل قوشۇمچە قوللىنىلغان. بۇ ۋەسىقىلەردە $ğan تىپىدىكى قوشۇمچە كۆپرەك قوللىنىلغان. شۇنداقلا $ïğma تىپىدىكى قوشۇمچە بار - بارا ئىستېمالدىن قالغان. كېيىن تىل تەرەققىياتى جەريانىدا، بۇلار تەرەققىي قىلىپ هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا كەلگەندە، رەتكە سېلىنىپ، پۈتكەن سۈپەتداش ئۇقۇمى ئۈچۈن $ğan تىپىدىكى قوشۇمچە قېلىپلاشتۇرۇلغان. ئەسلىدە پۈتكەن ئۆتكەن زامان سۈپەتداش مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان $duk قوشۇمچىسى ئەسلى مەنىسىدىن قېلىپ ئۆتكەن زامان كۆپلۈك، بىۋاسىتە بايان مەيلى (ئەسلىدە بۇ گراماتىكىلىق مەنا $dïmïz/$dimiz/$tïmïz/$timiz

قاتارلىق قوشۇمچىلار بىلەن ئىپادىلىنەتتى)دىن ئىبارەت گىراممانىكىلىق مەنىنى ئىپادىلەيدىغان بولغان.

4. قەدىمدە قوشۇمچە بىلەن ئىپادىلىنىدىغان گىراممانىكىلىق مەنا بارا-بارا ھەم قوشۇمچە ھەم ياردەمچى سۆزلەر بىلەن ئىپادىلەنگەن، ئاخىرىدا قوشۇمچە ئىستېمالدىن قېلىپ، ياردەمچى سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدىغان بولغان. يەنى قوشۇمچىدىن ياردەمچى سۆزگە ئۆتۈشتىن ئىبارەت بىر ئۆزگىرىش دەۋرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن. مەسىلەن، قەدىمدە ھەرىكەتنىڭ ۋاستىسىنى ئىپادىلەيدىغان ۋاستە كېلىش ئۆزىنىڭ ئۇچۇن #n/#in/#ïn/#un/#ün قاتارلىق ۋاستە كېلىش قوشۇمچىلىرى بىلەن بىرلىكتە "birlə" دېگەن ياردەمچى سۆزمۇ قوللىنىلاتتى. ۋەسىقىلەردە بۇلار باراۋەر قوللىنىلىپ، ئۆزگىرىش دەۋردە تۇرغان.

5. قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا بولمىغان بەزى گىراممانىكىلىق مەنا ياكى شەكىللەر ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا پەيدا بولدى. مەسىلەن، قەدىمدە پېئىلنىڭ شەرت مەيلى قوشۇمچىلىرى $sar/$sər/$sa/$sə قاتارلىقلاردا تەۋەلىك سان ئۆزگۆمى ئىپادىلەنمەيتتى، ۋەسىقىلەردىمۇ يەنىلا تەۋەلىك سان ئۆزگۆمى ئىپادىلەنمىگەن، ئەمما، /r/ تاۋۇشى بەزىدە قىسقارغان، بەزىدە قىسقارمىغان شەكىلدە كەلگەن. مەسىلەن، bol-$sarmən [UW49(4-2)/4] "بولسام"، bol-$sarbiz [UW59(4-12)/10] "بولساق"، bol-$sa [UW25(1-25)/3] "بولسا"؛ bol-$samən [UW58(4-11)/4] "بولسام"، bol-$zamən [UW62(4-15)/8] "بولساق"، bol-$sa [UW72(4-25)/10] "بولسا"؛ bol-$za [UW27(1-27)/7] "بولسا". دېمەك، بۇ ئەسەردە قەدىمكى تىلنىڭ خېلى كۆپ ئالاھىدىلىكلىرى ساقلانغان. قەدىمكى تىلدا bən barsar "مەن بارسام"، sən barsar "سەن بارساڭ"، ol barsar "ئۇ بارسا" دېگەن

شەكىللەر بەزىدە ئاساسەن ئوخشاش قوللىنىلسىمۇ، بۇ ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا كۆپىنچە barsar mən "مەن بارسام"، barsar sən "سەن بارساڭ"، barsar "ئۇ بارسا" دېگەن شەكىللەردىمۇ كۆرۈلىدۇ. ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا بولسا mən barsam "مەن بارسام"، sən barsang "سەن بارساڭ"، u barsa "ئۇ بارسا" شەكىللەردە كۆرۈلىدۇ.

6. قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى بەزى ئۈنۈملۈك سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچىلار ئىستېمالدىن قالغان. مەسىلەن، تۈرك مەڭگۈ تاشلىرىدا خېلى قوللىنىلىدىغان Šïğsïḳ/Sigsik (tutsïḳ، bilsik سۆزلىرىدىكى)، قوشۇمچىلىرى بىلەن ياسالغان سۆزلەر كۆرۈلمەيدۇ.

7. تۈرك مەڭگۈ تاشلىرى ۋە قاراخانىيلار دەۋرىدىكى ھۆججەتلەردە كۆرۈلىدىغان ئالماشلارنىڭ məniñdə، məniñdin، məniñsiz قاتارلىق شەكىللىرى بۇ ۋەسىقىدە ئاساسەن كۆرۈلمەيدۇ.

ۋەسىقىلەرنىڭ ترانسكرىپسىيىسى،

ئىزاھى ۋە يەشمىسى

1. تبلىم-سبتىم ۋەسىقىلىرى

29 (1-29) — 1 (1-1)

1 (1 - 1)

1 ////// (yïl) (qah)xaput ay bir yangïķa mən adïğ tarhan-ķa

2 y(un)gl(aķlïķ) (ķanpu) (kər)gək bo(l)tï q/mğuķ-ta bir xïğï yirim atï alp

3 tax sangun-(ķa o)ķ(?) toğu(ru t)omluğ sadtïm satïğïn ïnqa səz-

4 ləxdimiz ķoqo kiți(n)ində yorï(r) iki uqï kinlig otra yirtə

5 tamğalïğ yüz (ķan)pu-ķa üşüxdümüz bu yüz ķanpuğ bitig ķïl-

6 mïx künt(ə tüg)əl birdim mən adïğ tarhan ymə tügəl [bir-

7 dim] aldïm // (yi)r-ning sï(q)ï-sï əru yïngaķ alp [tax] sïngķur

8 sangun-nung yiri adïrar kițin yïngaķ sangun əgə-ning yirni(=yiri) adïrar

9 ķoțï yïnga(ķ ķ)umar(?) sangun-nung yiri ațïrar əngtün yïngaķ

10 mən alp t(ax san)gun-nung oķ (yi)ri ațïrar bu yir-kə ming yïl tümən

11 kün-kə təgi alp (t)a(x) sangun ´ərklig bolzun mən

adïğ tarhan-

12 nïng inim iqim ķam ķadaxïm ayïtmazun iķdəməzün ayïtğalï

13 isḍəgəli (saķïns)ar sawlarï yo(rï)mazun alp tax sangun-nung sawï

14 yorïķun ki(m ərsər) bəg ixi küqin tutup qamlağalï saķï<n>sar bu

15 θgən üzə (al)p tax sangun-ķa yir yaraḍu birzün.:. bu sawda

16 tanuķ ķu//////n tnuķ tong(ķ)ara s(a)ngun kθrüp olurğuqï inim

17 bütür bu ta(mğa) mən adïğ tarhan-nïng oğlum ķaramuķ-nung ol

18 alğuqï-ķa (bir)güqi-kə inqgə ayïtïp mən pusartu sïnķay ķy-a

19 bitidim

20B b(u) biḍig //// tarhan-(nï)ng yir biḍigi ol ::: bu

ئىزاھلار:

1. qahxaput: سانسكرىتچە šikṣapada دىن كەلگەن. 12- ئاينى كۆرسىتىدۇ.

1. yangïķa: بۇ سۆزنىڭ تومۇرى yangï ("يېڭى"، "دەسلەپ" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا ھەر ئاينىڭ ئالدىنقى 10 كۈنى ئىچىدىكى كۈنلەر yangï غا يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #ķa نىڭ قوشۇلۇشى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ.

1. tarhan: (1) ئەمەل نامى، (2) ئادەم ئىسمىنى كۆرسىتىدۇ.

2. yunglaķlïķ: خەنزۇچە用 نى سۆز تومۇرى قىلىپ ياسالغان سۆز.

2. (kanpu): بۇ ئاتالغۇ مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 5- قۇرىدىكى kanpu سۆزىگە ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى

kanpu: بۇ ئاتالغۇ قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەردە بەزىدە kuanpu، kunpu دېگەن شەكىللەردىمۇ ئۇچرايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى ھېسابلىنىدۇ. 2"UW" دىكى "ئىلىم-سېتىم ۋەسىقىلىرى" Sa01، Sa19 ۋە Sa06 لەرگە، يەنى بۇ كىتابتىكى (1-1) 1، (1-19) 19 ۋە 6 (1-6) نومۇرلۇق ۋەسىقىلەرگە ئاساسلانغاندا، بىر kanpu (قانپۇ ياكى قۇانپۇ، قۇنپۇ)، بازاردا پۇل ئورنىدا ئوبوروت قىلىنىدىغان، ئوتتۇرىسىغا تامغا بېسىلغان (ياكى ئۈستىگە ئىمزا قويۇلغان ۋە تامغا بېسىلغان)، ئىككى ئۇچىغا جىيەك تۇتتۇلغان 10 چى ئۇزۇنلۇقتىكى بۆزنى كۆرسىتىدىغانلىقى قىلىندۇ. kuanpu دېگەن بۇ ئاتالغۇ كىشىنىڭ ئېسىگە «دىۋانۇلۇغاتىت تۈرك» تىكى "قَمْدُو" (kamdu — قامدۇ) ئاتالغۇسىنى ئەسلىتىدۇ. مەھمۇد قەشقىرى "قامدۇ"نى "بويى تۆت گەز، ئېنى بىر غېرىچ كېلىدىغان بىر پارچە بۆز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇر خانىنىڭ تامغىسى بېسىلغان بولۇپ، سودا-سېتىقتا پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلىدۇ. بۇ بۆز كونىرىسا، ھەر يەتتە يىلدا بىر قېتىم يۇيۇلۇپ، ئۈستىگە باشقىدىن تامغا بېسىلىدۇ." دەپ چۈشەندۈرىدۇ. «تۈركىي تىللار دىۋانى» (شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1980، 1- توم، 546- بەتكە قارالسۇن).

2. xiği: بۇ سۆزنىڭ تومۇرى xiğ بولۇپ، xiğ خەنزۇچە [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. ئۇ ئەسلىدە ھەجىم ئۆلچىمى بىرلىكى بولۇپ، بۇ يەردە يەر كۆلىمى ئۆلچىمى بولۇپ كەلگەن. "bir xiğ yir" (بىر دادەنلىك يەر) بولسا، بىر دادەن ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەرنى كۆرسىتىدۇ.

3. sangun#ka: سۆز تومۇرى sangun بولۇپ، خەنزۇچە [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. (1) جياڭجۈن دېگەن مەنىدە؛ (2) ئادەم ئىسمىنى كۆرسىتىدۇ.

4. koqo (قوچو): خەنزۇچە 高昌 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

6. tügəl: بۇ سۆز بۇ ۋەسىقىلەردە 1) "تولۇق، ساق، كەم ئەمەس، تۈگەل" دېگەن مەنىلەردە؛ 2) خاس ئىسىم يەنى ئادەم ئىسمى بولۇپ كېلىدۇ. بۇ سۆز 2"UW" دە tökäl دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىزنىڭچە بۇ مۇۋاپىق ئەمەس. چۈنكى، بۇ سۆز -tügə "تۈگىمەك، ئاخىرلاشماق" دېگەن پېئىل يىلتىزىغا تۈرغۇن سۆز ياسىغۇچى l+ قوشۇلۇپ ياسالغان. يەنى ھازىرقى] تىلىمىزدا ناھايىتى كۆپ قوللىنىلىدىغان "تۈگەل" دېگەن سۆز (رەۋىش)نىڭ دەل ئۆزىدۇر. ئىككى سوزۇق تاۋۇش ئوتتۇرىسىدا كەلگەن جاراڭسىز ئۈزۈك تاۋۇشلارنىڭ جاراڭلىقلىشىشى تۈركىي تىللىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم فونېتىكىلىق خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىدۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە قەدىمكى تىلدىكى ناھايىتى كۆپ ھادىسىلەر ھازىرقى زامان تىللىرىدا ساقلانغان بولىدۇ. ئۇيغۇر تىلى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىنىڭ داۋامى بولغانىكەن، tügəl دەپ ئېلىش ھەم تىل قانۇنىيىتىگە ھەم مەنتىقىگە ئۇيغۇنراق تۇرىدۇ

6، 7. [birdim] (بەردىم): بۇ سۆز ۋەسىقىنى يازغۇچى تەرىپىدىن خاتا ۋە نوشۇقچە يېزىلىپ قالغان، بىراق ئۆچۈرۈۋېتىلمىگەن.

7. siqï: خەنزۇچە 四季 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. "پاسىل" دېگەن مەنىدە.

12. kam: خەنزۇچە 家 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولغان "ka" نىڭ تەۋەلىك I- شەخس بىرلىك قوشۇمچىسى #m بىلەن تۈرلىنىشىدىن ھاسىل بولغان بۇ سۆز "ئائىلەم، ئۇرۇقۇم، جەمەتىم" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

14. ki(m ərsər) (كىم بولسا، كىمكى): 2"UW" دىكى Sa01 نىڭ ترانسكرىپسىيىسىدە، بۇ سۆزلەر ki(.)//(.) قىلىپ كۆرسىتىلگەن. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن (3"UW" گە قاراڭ) ki گە m ھەرپىنىڭ ئۇلىنىپ كەلگەنلىكىنى پەرق ئەتتۇق ۋە (.)//(.) ئورنىدىكى يوقالغان سۆزنى ərsər دەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق.

14. ixi: ix (ئىش، ئەمەل) دېگەن سۆزگە +i قوشۇلۇپ، "ئەمەلدار" مەنىسىدە كەلگەن.

20B: بۇ ۋەسىقىنىڭ 20: قۇرىنىڭ ئۇنىڭ كەينى بېتىگە يېزىلغانلىقىنى

بىلدۈرىدۇ.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ئون ئىككىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن ئادىغ تارخانغا

2. ئىشلىتىشكە (قاپنۇ) كېرەك بولدى. (شۇڭا) چا/مغۇقتىكى بىر شىغى (دادەنلىك) يېرىمىنى

3. ئالپ تاش ساڭۇن ئاتلىق (كىشىگە) مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. باھاسىنى مۇنداق

4. پۇتتۇشتۇق، (يەنى) قوچو بازىرىدا ئۆتىدىغان، ئىككى ئۈچى جىيەكلىك ئوتتۇرىسىغا

5. تامغا بېسىلغان يۈز قاپنۇغا توختاتتۇق. بۇ يۈز قاپنۇنى ھۆججەت

6. يېزىلغان كۈنى (مەن تاش ساڭۇن) ساق بەردىم؛ مەن ئادىغ تارخانمۇ ساق

7. ئالدىم. ... (بۇ) يەرنىڭ پاسىلى، شىمال تەرەپتىن ئالپ تاش سىڭقۇر

8. ساڭۇننىڭ يېرى بىلەن ئايرىلىدۇ، غەرب تەرەپتىن ساڭۇن ئۆگەنىڭ يېرى بىلەن ئايرىلىدۇ،

9. جەنۇب تەرەپتىن قۇمار ساڭۇننىڭ يېرى بىلەن ئايرىلىدۇ، شەرق تەرەپتىن

10. مەن ئالپ تاش ساڭۇننىڭ يېرى بىلەن ئايرىلىدۇ. بۇ يەر مىڭ يىل، تۈمەن

11. كۈنگە قەدەر ئالپ تاش ساڭۇننىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. مەن ئادىغ تارخان-

12. سىنىڭ ئىنىم، ئاكام، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم (يەرنى) سورىمىسۇن، تەلەپ قىلمىسۇن. سورىماقچى،

13. تەلەپ قىلماقچى بولسا، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. ئالپ تاش ساڭۇننىڭ سۆزى

14. ئۆتسۇن. كىمكى بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ تالاشماقچى، جېدەل قىلماقچى بولسا، بۇ

15. دەريا بويىدىن ئالىپ تاش ساڭۇنغا يەر تەييارلاپ بەرسۇن. بۇ سۆزگە

16. گۇۋاھچى قىز/////ن، گۇۋاھچى توڭقارا ساڭۇن، (يېنىمدا) قاراپ ئولتۇرغۇچى ئىنىم

17. بۇتۇر. بۇ تامغا مەن ئادىغ تارخاننىڭ (ۋە) ئوغلۇم قارامۇزقىنىڭدۇر.

18. ئالغۇچى، بەرگۈچىدىن تەپسىلىي سوراپ مەن پۇسارتۇ سىنقاي تاپا

19. يازدىم.

20. بۇ ھۆججەت (ئادىغ) تارخاننىڭ يەر خېتىدۇر.

2 (1 - 2)

1 ḳoyn yïl aram ay bir yangiḳa mən ḳara-nïng yig bürt (?)

2 yunglḳ-lïḳ twar krgək bolup aṭïn b(i)rgüm yoḳ üqün

3 kiṭin ḳïrata ḳazï kitrin(?)-tə iqim ḳanquḳ bilə tüz

4 ülüx-lüg iq(=üq) xïğ yirim atï ḳutluğ tax-ḳa toğuru

5 tomlïḍu sadïm satïğ ḳunpusïn ïnqa sθzləxdimiz

üq
6 yüz bix otuz ķunpuķa üşüxtümz bu bitig ķïlmïx kün
7 üzə mən ķutluğ tax üq yüz bix otuz ķunpunï bir
8 əksüksüz tügəl s(a)n(a)p birtim mən yig ymə tügəl s(a)nap
9 altïm bu yir-ning sïqïsï ɵrü yïngaķ ɵgən aţïrar ɵng-
10 tün yïngaķ toyïqaķ(?) yiri adïrar. ķodï yïngaķ ɵgən
11 lusay yirin-gə barğu ɵgən aţïrr. kiţin yïngaķ yanyaķ(?)
12 ïnal yiri aţïrar. bu tɵrt sïqïlïğ yir üzə ming
13 yïl tümn künkə ḍəgi ķutluğ tax ərklig bolzun taplasar
14 ɵzi tarïzun taplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü saḍzun
15 mən yig bürt-nüng inim iqim ķam ķaţaxïm ayïtmazun
16 isḍəməzün taķï bir ɵk [=bir ɵk] ərklig bəg ixi küqin tuḍup
17 ķam küq ķïlïp yulğlï alğlï saķïnsar-lar bu oķ
18 ɵgən-tə oķ yir tənginqə yir ķuḍluğ tax-ķa yaraḍu
19 birip alzun-lar bu bitig tuḍa ķutluğ tax ķorsuz
20 bolzun mən yig bürt-nüng inim iqim ķam ķadaxïm
21 ķorluğ bolzun-lar tanuķ bəg ər sangun tanuķ bɵngə(?)
22 tanuķ süngüx bu tamğa mən yig bürt-nüng ol

ئىزاھلار:

4. iq: ۋەسىقىنى يازغۇچىنىڭ سەۋەنلىكى تۈپەيلىدىن ئەسلى تېكىستتە üq (ئۈچ) سۆزى "iç" (ئىچ) دەپ يېزىلىپ قالغان. بىراق، ئەسلى تېكىستتە ئۇنىڭغا تۈزىتىش بېرىلمىگەن.

5. saḍïm (ساتتىم، سېتتىم): بۇ سۆزنىڭ ئەسلى يىلتىزى sat- بولۇپ، سۆز يىلتىزىدىكى t تاۋۇشى بىلەن d نۆۋەتلەشتۈرۈلگەن. بۇ سۆز ۋەسىقە 1(1-1) نىڭ 3- قۇرىدىكىدەك saḍtïm ياكى (1-4) 4 نىڭ 4- قۇرىدىكىدەك satdïm دەپ يېزىلمىغان. شۇنىڭدىن قارىغاندا، كاتىپ بۇ سۆزنى sad(d)ïm دەپ تەلەپپۇز قىلغان ۋە قەدىمكى ئۇيغۇرچە ئىملادا تەكرارلانغان ئۈزۈك تاۋۇشنىڭ بىرىنىلا يېزىشتەك ئادەتكە ئاساسەن، بۇ سۆزدىكى يەنە بىر d ھەرپىنى يازمىغان بولسا كېرەك.

5. kunpu (قۇنپۇ): 官布 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسىنىڭ بىر خىل شەكلى. ۋەسىقە (1-1) 1 ئىزاھاتىنىڭ 5- سىگە قاراڭ.

11. aḍïr (ئايرىيدۇ): بۇ سۆزنىڭ ئەسلى يىلتىزى adïr- (ئايرىماق) بولۇپ، سۆز يىلتىزىدىكى d تاۋۇشى بىلەن t نۆۋەتلەشتۈرۈلگەن. ئۇنىڭدىن باشقا، ئىملادا بۇ سۆزدىكى ئىككى r ھەرپىنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېلىدىغان سوزۇق تاۋۇش a (ياكى ï) چۈشۈپ قالغان. (يەنى بۇ سۆز aḍïrar ياكى adïrïr دېپ يېزىلىشى كېرەك ئىدى). ۋەسىقىلەر ئىملاسىدا، بىر سۆز ئوتتۇرىسىدا كېلىدىغان سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ چۈشۈپ قېلىش ئەھۋالى دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ. بىراق، تېكىست مەزمۇنىغا ياكى شۇ خىل سۆزلەرنىڭ ۋەسىقىنىڭ باشقا قۇرلىرىدا ئۇچرايدىغان تولۇق يېزىلىش شەكلىگە ئاساسەن، قايسى سوزۇق تاۋۇشنىڭ چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ. شۇڭا، ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلمىسىمۇ ئوقۇرمەنلەر كۆرۈپ پەرق ئېتەلايدۇ. شۇڭا، باشقا جايلاردا بۇنداق سۆزلەرگە ئىزاھ بەرمىسەكمۇ بولىدىغۇ دېگەن پىكىرگە كەلدۇق.

17. ḳam kïlq ḳïlip (جەمەتىم زورلۇق قىلىپ): بۇ سۆزلەر 2"UW"
دىكى Sa02نىڭ بەشىسىدە "قام (شامان) كۆچنى كۆرسىتىپ" دەپ تەرجىمە
قىلىنغان. بىز ئۇنى "جەمەتىم زورلۇق قىلىپ" دەپ بەشىمە بەردۇق. بۇنىڭدا
مۇنداق ئىككى ئىرقتىغا ئاساسلاندۇق: بىرىنچى، ئەسلى تېكىستتە، ئۇ "ḳam
kïlqin tutup" ["قام (شامان) كۆچنى كۆرسىتىپ" ياكى "قام كۆچىگە
تايىنىپ" دىگەن مەنىدە] دەپ يېزىلمىغان. ئىككىنچى، "ḳam" ئاتالغۇسىنى،
ḳa (خەنزۇچە * نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) بىلەن #m (تەۋەلىك I- شەخس،
بىرلىك قوشۇمچىسى)نىڭ قوشۇلۇشىدىن تۈزۈلگەن، "ئائىلەم، جەمەتىم، ئۇرۇقۇم"
دىگەن مەنىلەرگە ئىگە دەپ چۈشەندۈرۈشكە بولىدۇ.

17. yulğlï alğlï (يۇلغىلى-ئالغىلى): -yul پېئىلىنىڭ ئەسلى مەنىسى "يۇلماق" بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ھەق تۆلەپ سېتىۋالماق" ياكى "قايتۇرۇپ سېتىۋالماق" دىگەن مەنىدە كېلىدۇ. -al پېئىلىنىڭ ئەسلى مەنىسى "ئالماق" بولۇپ، "سېتىۋالماق" مەنىسىدىمۇ كېلىدۇ. شۇڭا، بىز ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدىغان "yulğlï alğlï saḳïnsar"نى گەپنى ئۆزارتماي "قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا" دەپ بەشىمە قىلدۇق. ئەلۋەتتە ئۇنى "ھەق تۆلەپ قايتۇرۇۋالماقچى بولسا" دەپ بەشىمە قىلىشقىمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، -al، -yul پېئىللىرى ۋەسىقە (1-3) 3 نىڭ 15- ئۆرىدىكىدەك شەكىلدە كەلسە، يەنى "alayïn yulayïn tisər" دەپ كەلسە، ئۇنىمۇ "تېلىۋالاي، ھەق تۆلەپ سېتىۋالاي دىسە" دەپ يەشمە قىلىپ ئولتۇرماستىن، ئىخچام، چۈشىنىشلىك قىلىپ "قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دىسە" دەپ يەشمە قىلدۇق. يەنە، ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدىغان "yultaqï kixi"نى "قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى"، "yulup alzun"نى "قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن" دەپ يەشمە قىلدۇق.

yulğlï alğlï دا، -yul ۋە -al پېئىللىرىغا قوشۇلغان مەقسەت رەۋىشدىشى قوشۇمچىسى ğali- نىڭ بىرىنچى بوغۇمىدىكى سوزۇق تاۋۇش a ھەرپى، ۋەسىقىلەر ئىملاسىدا كۆپ ھاللاردا يېزىلمىغان. بۇ ۋەسىقىلەر ئىملاسىدىكى بىر ئالاھىدىلىك ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن قارانىڭ (ئوغلى؟) يىگ بۆرتكە

2. ئىشلىتىشكە تاۋار كېرەك بولۇپ، باشقا بېرىدىغان نەرسەم بولمىغانلىقى ئۈچۈن،

3. ئارقا (غەرب) تۈزلەڭلىكتىكى، قازى كىترىن (دېگەن جايدا) ئاكام قانچۇق بىلەن تەڭ

4. ئۆلشىپ ئالغان ئۈچ شىغ (دادىنلىك) بېرىمنى قۇتلۇق تاش ئىسىملىك (كىشىگە) مۇۋاپىق -

5. لايىقىدا ساتتىم. باھاسىنى مۇنداق پۈتۈشتۇق: (يەرنى) ئۈچ

6. يۈز يىگىرمە بەش قۇنپۇغا توختاتتۇق. بۇ ھۆججەتنى تۈزگەن كۈن-

7. ى مەن قۇتلۇغ تاش ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش قۇنپۇنى بىرى

8. كەم ئەمەس، ساق ساناپ بەردىم. مەن يىگمۇ ساق ساناپ

9. ئالدىم. بۇ يەرنىڭ پاسىلىنى شىمال تەرەپتىن ئۆستەڭ ئايرىيدۇ، شەرق

10. تەرەپتىن تويىنچاق(نىڭ) يېرى ئايرىيدۇ، جەنۇب تەرەپتىن ئۆستەڭ،

11. (يەنى) لۇسايىنىڭ يېرىگە بارىدىغان ئۆستەڭ ئايرىيدۇ، غەرب تەرەپتىن يانىياق

12. ئىنالنىڭ يېرى ئايرىيدۇ. بۇ تۆت پاسىللىق يەر مىڭ

13. يىل، تۈمەن كۈنگە قەدەر قۇتلۇغ تاشنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا،

14. ئۆزى تېرىسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

15. مەن يىگ بۆرتنىڭ ئىنىم، ئاكام، ئۇرۇغ-تۇغقانلىرىم (يەرنى)

سورىمىسۇن-

16. تەلەپ قىلمىسۇن. ئەگەر، ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ،

17. جەمەتىم زورلۇق قىلىپ (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالماقچى بولسا، مۇشۇ

18. ئۆستەڭ بويىدىكى يەرگە تەڭ كېلىدىغان يەرنى قۇتلۇغ تاشقا تەييارلاپ

19. بېرىپ (ئاندىن) يەرنى قايتۇرۇۋالسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى قۇتلۇغ تاش زىيان تارتمايدىغان

20. بولسۇن. مەن يىگ بۇرتىنىڭ ئىنىم، ناكام، ئۇرۇغ-تۇغقانلىرىم

21. زىيان تارتسۇن. گۇۋاھچى بەگ ئەر ساڭۇن، گۇۋاھچى بۆكە،

22. گۇۋاھچى سۈڭۈش. بۇ تامغا مەن يىگ بۇرتىنىڭدۇر.

3(1 – 3)

1 ķoyn yïl qhxapt ay üq otuz-ķa biz-inggə yrp

2 yanga-ķa ədgü-kə ikigükə yunglaķ-lïķ ķunpu kərgək bolup

3 üstün θgən üzə suwaķ-lïğ yiti sïğ atlğ yimgiqi(?) yir-

4 imz-ni ķutadmïx-ķa toğuru (tom)lïdu satdïmz satïğ ķunpuȥïn

5 ïnqa sθzləxtimz bukün //// kiṭini yorïr iki uqï kin-

6 lig otra tamğalïğ üq ming iki yüz ʹəlig ķunpu-

7 ķa üşüxtümz bu ķunpu-nï mən ķutadmïx bitig ķïlmïx kün

8 üzə tügəl birtim mən yrp yanga ədgü birlə tügəl

altïmz

9 bukün-tə mïnqa bu yir üzə ming yïl tümn künkə təgi -i

10 kutadmïx ʹərklig bolzun taplasar ɵzi tutzun taplamasar

11 aṭïn kixi<kə> ɵtkürü satzun mən yrp yanga-nïng ədgününg

12 iqimiz inimiz ḳamïz ḳaṭaxïmïz oğulumïz ḳïzïmz ayïtmaz-

13 un istəməzün ayïtğlï istəgli saḳïnsar-lar sawlarï

14 yorïmazun-lar birɵk ʹərklig bəg ixi küqin tutup

15 alayïn yulayïn tisər-lər bu oḳ ɵgən-tə bu yir tngin-

16 qə iki yir birip alzun-lar bu yir-ning sïqïsï ɵngtün

17 yïngaḳ ağïlïḳ sanlïğ yir küntün yïngaḳ ymə ağïlïḳ

18 sanlïğ yir kiṭin yïngaḳ ymə ağïlïḳ sanlïğ yir tağ-tïn

19 yïngaḳ kiqiky-ə yiri aṭïrar bu oḳ yir-ning tipmsay(?) tay-

20 pukü ɵgən ḳïṭïğ-ïn-ta yazï kiqig-tə bir uluğ atïz bir

21 ḳansan(?) birlə tanuḳ ḳulunqung tutung[=totuḳ(?)] tanuḳ taz tanuḳ

22 ḳanturmïx tanuḳ abïquḳ mən sutağï bizi bular-ḳa

23 ayïḍïp bitidim bu tamğa mən yrp yanga-nïng ədgününg ol

24 bu saw-ta ḳayu-sï ağï-sar-biz üqər yüz bixər otuz ḳunpu

25 iqrə ḳuwpar birüxür-biz

26B (yr)p yanga-tïn almïx yir -ning bitigi

ئىزاھلار:

1. q(a)hxap(u)t: ۋەسىقە (1-1) 1 نىڭ ئىزاھاتىدىكى "qahxaput"قا قاراڭ.

1. biz-inggə (بىزگە): ۋەسىقىلەردە biz (بىز)نىڭ يۆنىلىش كېلىش بىلەن تۈرلەنگەن مۇنداق شەكىللىرى ئۇچرايدۇ: bizinggə، bizingə، bizkə. bizingə بولسا، قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەردە كۆپ ئۇچرايدىغان تۈرلىنىش شەكلى، يەنى قەدىمىي تۈرلىنىش شەكلى ھېسابلىنىدۇ، بۇ يەردە biz دېگەن بىرىنچى شەخس كۆپلۈك ئالمىشىغا ئالدى بىلەن ئالماشلارنىڭ قەدىمكى ئېگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى ing# قوشۇلۇپ، ئاندىن قەدىمكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ بىر خىلى بولغان ə# قوشۇمچىسى قوشۇلغان؛ bizinggə بولسا، ئوخشاشلا biz دېگەن بىرىنچى شەخس كۆپلۈك ئالمىشىغا ئالدى بىلەن ئالماشلارنىڭ قەدىمكى ئېگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى ing# قوشۇلۇپ، ئاندىن قەدىمكى يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسىنىڭ باشقا بىر خىلى (بەزىلەر بۇنى كېيىنرەك شەكىللەنگەن دەپ قارايدۇ) بولغان gə# قوشۇمچىسى قوشۇلغان؛ bizkə (ئاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قائىدىسىگە ئاساسلانغاندا، توغرىسى bizgə) بولسا، biz دېگەن بىرىنچى شەخس كۆپلۈك ئالمىشىغا ئالدى بىلەن ئالماشلارنىڭ قەدىمكى ئېگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى ing# قوشۇلماستىن، خۇددى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش، ئالماشقا بىۋاسىتە يۆنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى #gə/#kə قوشۇلغان. بۇقىرىدىكىلەردىن، بىز ۋەسىقىلەرنىڭ تىلىدا bizنىڭ يۆنىلىش كېلىش بىلەن تۈرلەنگەن ئۈچ خىل شەكلىنىڭ ئارىلىشىپ قوللىنىلغانلىقىنى، بۇ شەكىللەرنىڭ ئۆتكۈنچى ھالەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىنى، تۈرلىنىشنىڭ مۇرەككەپلىكتىن ئاددىيلىققا قاراپ يۈزلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز.

2. kərgək: بۇ سۆز 2"UW" دە krgək دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنىپ ئالىنغان.

3. xïğ: ۋەسقە (1-1) 1نىڭ ئىزاھاتىدىكى xïğï غا قاراڭ.

3. (?) yimgiqi (يىمگىچى): بۇ سۆزنىڭ مەنىسى تازا ئېنىق ئەمەس. ئۇنىڭ سۆز تومۇرى yi- ("يېمەك" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، بۇ سۆز بۇ يەردە يېمەكلىك (ئوزۇقلۇق) ياكى ئاشلىق بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى كېرەك. yimgiqi ئېھتىمال yimigqi (=yiməkqi)نىڭ خاتا يېزىلىپ قالغان شەكلى بولۇشى كېرەك. yimək سۆزى قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا "ئوزۇق، تائام، يېمەكلىك" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭغا سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە qi+ قوشۇلۇپ، yiməkqi دېگەن سۆز ياسىلىشى مۇمكىن. بۇ قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى axqï (ax+qï، "ئاش ئەتكۈچى، ئاش ئېتىپ بەرگۈچى، ئاشپەز" دېگەن مەنىدە) سۆزىنىڭ ياسىلىشىغا ئوخشايدۇ. شۇڭا، بىز yimgiqi دېگەن سۆزنى يەشمىدە "ئوزۇق بەرگۈچى" دەپ ئېلىپ تۇردۇق. شۇ ئاساستا "yiti xïğ atlğ yimgiqi yirimizni" نى "يەتتە شىغ ئاتلىق (يەتتە دادەن)، ئاش-ئوزۇق بەرگۈچى يېرىمىزنى" دەپ چۈشەنسەكمۇ بولىدۇ.

6. iki yüz əlig (ئىككى يۈز ئەللىك): ئەسلى تېكىستتە iki بىلەن yüz نىڭ ئارىلىقىدا، بېشى p (ياكى b) تاۋۇشى بىلەن كەلگەن بىر سۆز ئارتۇقچە ياكى خاتا يېزىلىپ قالغاچقا ئۆچۈرۈۋېتىلگەن (قالغان ھەرپلەرنى تونۇغىلى بولمايدۇ). { } بەلگىسى ئىچىگە ئېلىنغانلىقى، ئۇنىڭ بۇ ھۆججەتكە نىسبەتەن ئارتۇقچە سۆز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

6. ķunpu: ۋەسقە (1-1) 1 نىڭ ئىزاھاتىدىكى "ķanpu"غا قاراڭ.

11. kixi(kə): ئەسلى تېكىستتە يۇنىلىش كېلىش قوشۇمچىسى "kə#" چۈشۈپ قالغان.

19-20. taypukü: بۇ ئۆستەڭ نامى خەنزۇچىدىن كەلگەن. taypu خەنزۇچە 大[illegible] دىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن (ئەلۋەتتە بۇنى ئېنىقلاشقا توغرا كېلىدۇ). kü- بولسا، [illegible] (ئۆستەڭ) سۆزىنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. شۇڭا، يەشمىدە "تايپۇ ئۆستىڭى" دەپ ئېلىندى.

20. yazï kiqig (يازى كىچىك): بۇ يەردە يەر نامى بولۇپ كەلگەن.

نەسلى مەنىسى "تۈزلەڭ كىچىك" ياكى "تۈزكىچىك".

21. (?) kansan: دوكتور P. Zieme ئىلگىرى بۇ سۆزنى kaasaa (kāšā~) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنىڭغا "قورۇق؛ قورو" دەپ مەنە بەرگەن. بۇ سۆزنى kaasaa قىلىپ ترانسكرىپسىيە قىلىش زورمۇ زور بولۇپ قالغان.

21. tutuk: بۇ ئاتالغۇ "UW"2 دە tutung دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ tutuk بولۇش ئېھتىمالى نەزەردە تۇتۇلۇپ، [(?) tutung [= tutuk شەكلىدە ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ پۈچىركىسىغا ئاساسەن، بۇ ئاتالغۇنىڭ ئەسلىدە tutuk يېزىلىپ، k ھەرپىنىڭ ئالدىدىكى ئۇششۇقچە يېزىلىپ قالغان u ھەرپىنىڭ ئۆچۈرۈلگەنلىكىنى (چالا ئۆچۈرۈلۈپ قالغان) جەزم قىلدۇق (بۇنى مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ "UW"3. تىكى فوتو سۈرىتىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ). tutuk سۆزى خەنزۇچىدىكى都督 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. tutuk بۇ ۋەسىقىدە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن.都督 ئاتالغۇسى خەن سۇلالىسىنىڭ ئاخىرى، ئۈچ پادشاھلىق دەۋرلىرىدە شەكىللەنگەن ھەربىي ئۇنۋان نامى بولۇپ، كېيىن تەرەققىي قىلىپ، يەرلىكنىڭ ھەربىي قوماندانىنى بىلدۈرىدىغان بولغان.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئۈچىنچى كۈنى، بىزگە (يەنى) يارىپ

2. ياڭا (ۋە) ئەدگۈ ئىككىمىزگە ئىشلىتىش ئۈچۈن قوناق كېرەك بولۇپ،

3. يۇقىرىقى ئۆستەڭ بىلەن سۇغىرىلىدىغان، يەتتە شىغ (دادىلىك دەپ) ئاتالغان ئورۇق بەرگۈچى (؟) يېرى-

4. مىزنى قۇتادمىشقا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق. باھاسىنى

5. مۆنداق يۆتۈشتۇق: (يەنى) ھازىر ... بازاردا ئۆتتىدىغان ئىككى ئۆچى

6. جىيەكلىك ئوتتۇرىسىغا تامغا بېسىلغان ئۆچ مىڭ ئىككى يۈز ئەللىك قوْنپۇ-

7. غا توختاشتۇق. بۇ قوْنپۇنى مەن قوْتادمىش (بۇ) ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈن-

8. ى ساق بەردىم. مەن يارىپ ياكُا ئەدگۈ بىلەن بىرلىكتە ساق ئالدۇق.

9. بۇگۈندىن ئېتىبارەن، بۇ يەر مىڭ يىل تۇمەن كۈنگە قەدەر

10. قوْتادمىشنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن، خالىمسا،

11. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. مەن يارىپ ياكُانىڭ (ۋە) ئەدگۈنىڭ

12. ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئورۇق-تۇغقانلىرىمىز، ئوغۇل-قىزلىرىمىز (يەرنى) سورىمى-

13. سۇن، تەلەپ قىلمىسۇن. سورىماقچى، تەلەپ قىلماقچى بولسا، سۆزلىرى

14. ئاقمىسۇن. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ،

15. (يەرنى) قايتۇرۇپ سىپتىۋالاي دېسە، دەل مۇشۇ ئۆستەڭ بويىدا مۇشۇ يەردەك

16. ئىككى (پارچە) يەر بېرىپ (ئاندىن قايتۇرۇپ) ئالسۇن. بۇ يەرنىڭ پاسىلى شەرق

17. تەرەپتىن خەزىنىگە قاراشلىق يەر، جەنۇب تەرەپتىمۇ خەزىنىگە

18. قاراشلىق يەر، غەرب تەرەپتىمۇ خەزىنىگە قاراشلىق يەر،

شىمال

19. تەرەپتىن كىچىكيەنىڭ بىرى بىلەن ئايرىلىدۇ. بۇ يەر تېپىسساي، تاپ-

20. -يۈكۈ ئۈستىگى قىرغىقىدىكى يازى كىچىك (دېگەن يەردىكى) نەڭ چوڭ ئېتىز ۋە بىر

21. قانسان (؟) بىلەن بىر يەردە. گۇۋاھچى قۇلۇنچۇڭ تۇتۇڭ، گۇۋاھچى تاز، گۇۋاھچى

22. قانتۇرمىش، گۇۋاھچى ئابىچۇق. مەن سۇتاغى بىزى بولاردىن

23. سوراپ يازدىم. بۇ تامغا مەن يارپ ياڭا (ۋە) ئەدگۈنىڭدۇر.

24. بۇ سۆزدىن قايسىمىز تانساق، ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش قۇنپۇ

25. جەرىمانە تۆلەيلى.

26B. يارپ ياڭادىن ئالغان يەرنىڭ خېتى.

4 (1 - 4)

1 (bi)qin yïl alt(ïnq ay) yiti yangïḳa manga xabï-ḳa

2 yunglḳ-lïḳ ḳuanpu krgək bolup tsinküü ɵgən üz(ə)

3 suwḳlïğ bir xïğ səkiz küri uruğ kirür yir-imin

4 basmïl-ḳa toğuru tomlïdu satdïm satïğ ḳuanpu-s(ïn)

5 ïnqa sɵzləxdimz ḳoqo kidini yorïr iki uqï kin-

6 lig otura tamğalïğ üq ming bix yüz ḳuanpu-ḳa

7 kəpəzi birlə kəẓixdimz bu ḳuanpuğ bitig ḳïlmïx kün

8 üzə mən basmïl tügəl birtim mən xabï ymə bir əksük-

9 süz tügəl sanap altïm bu yir-ning sïqïsï ɵngtün

10 yïngaḳ basmïl-nïng yir küntin yïngaḳ tngrim
11 wrlır-ïntḳï yir kidin yïngaḳ taypukü θgən
12 tağdïn yïngaḳ uluğ yol aṭïrar bu tθrt sïqï
13 iqindəki yir-kə ming yïl tümən kün-kə t(ə)gi
14 basmïl ərklig bolzun taplasar θzi tutzun taplamasar
15 adïn kixi-kə θtkürü satzun mən xabï-nïng
16 oğulum ḳïzïm iqim inim ḳam ḳatxïm ygənim
17 tağayïm aytmazun istməzün aytğlï istgli sḳïnsr
18 sawlarï yorïmazun taḳï birθk ərklig bəg ixi küq-
19 in tutup alayïn yulayïn tisər-lər bu oḳ θgən
20 üzə suwaḳ-lïğ iki tanqu yir yaratu birip yulup
21 alzun yultaqï kixi ḳor-luğ bolzun basmïl ḳor-suuz
22 bolzun tanuḳ yapïğ totuḳ tanuḳ tolu bəg totuḳ
23 tanuḳ satğr yimək tanuḳ songsuz toyïn mən bəg
24 toğ<r>ïl bitidim bu tamğa mən xabï-nïng ol
25B (xa)bï-ta almï(x) /// (bi)tigi

ئىزاھلار:

2. tsinküü: بۇ ئۆستەڭ نامىمۇ خەنزۇچىدىن كەلگەن. tsin نىڭ خەنزۇچە قايسى سۆزنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئېنىقلاشقا توغرا كېلىدۇ. küü بولسا 渠 (ئۆستەڭ)نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. ئەسلى تېكىستتە tsinkü دىن كېيىن θgən (ئۆستەڭ) سۆزى كەلگەنلىكى ئۈچۈن، يەشمىدە "تسىنكۈ ئۆستىڭى" دەپ ئېلىندى.

3. bir xïğ səkiz küri uruğ kirür yir (بىر دادەن سەككىز كۈرە ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەر): بۇ، قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەردىكى "xïğ ... yir"، "küri yir ..." دېگەن ئاتالغۇلارنىڭ "... دادەن ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەر"، "... كۈرە ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەر" دېگەن مەنىدە، يەر كۆلىمىنى

كۆرسىتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بەشمىنىڭ راۋان، چۈشىنىشلىك بولۇشى ئۈچۈن، ئەسلىدە بۇ ۋەسىقىنىڭ 7- قۇرنىڭ بېشىدا كەلگەن "كېپەزى بىلەن" (kəpəzi birlə) دېگەن سۆز 3- قۇرنىڭ ئاخىرىغا يۆتكەلدى.

7. bitig ķilmïx kün üzə (ھۆججەت پۈتۈلگەن كۈنى): ئەسلى مەنىسى "ھۆججەت قىلىنغان كۈنى، توختام تۈزۈلگەن كۈنى". بىز "ھۆججەت پۈتۈلگەن كۈنى" دەپ ئالدۇق.

kəpəzi birlə (كېپەزى بىلەن): بۇ سۆز مەزكۇر ۋەسىقىدىكى يەر ساتقۇچى شابىنىڭ ئالغۇچى باسمىلغا (باسمىل قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ تاشقى 9- قەبىلىسىدىن بىرىنىڭ نامى بولۇپ، بۇ يەردە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن) ئۆزى يېرىنى كېپەزى بىلەن قوشۇپ ساتقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بەشمىنىڭ راۋان بولۇشى ئۈچۈن، بۇ سۆز 7- قۇرنىڭ بېشىدىن 3- قۇرنىڭ ئاخىرىغا يۆتكەلدى.

11. wrhr-ïntķï: vrhr سانسكرىتچە vihāra ("ئىبادەتخانا" مەنىسىدە)دىن كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭغا قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى III شەخس قوشۇمچىسى ï-، ياردەمچى تاۋۇش -n-، ئاخىرىغا ئورۇن پەلگە كېلىش قوشۇمچىسى (#taķï) -tķï قوشۇمچىلىرى قوشۇلۇپ كەلگەن.

23. toyïn: 道人 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. سانسكرىتچىدىكى bhiksu (بىكسۇ)غا توغرا كېلىدۇ. بۇددا دىنىدا، دەرۋىشلىككە قەدەم قويغاندىن كېيىن پەرھىز تۇتقان ئەر راھىبلارنى كۆرسىتىدۇ. 道人 ئەسلىدە تەرىقەتچىلىك (داۋجىياۋ) ئەقىدىسىگە ئېتىقاد قىلىدىغان ۋە ئۇنىڭ ھۈنەر-گۈمپىسىنى مەشىق قىلغان مۇرىتلارنى كۆرسىتەتتى. بۇددا دىنى جۇڭگوغا كىرگەندە دەسلەپكى مەزگىللەردە، بۇددا دىنى راھىبلىرىمۇ 道人 دەپ ئاتالغان. قەدىمكى ئۇيغۇرچە بۇددا نوملىرىدا، toyïn (بۇددا دىنى راھىبىنى كۆرسىتىدۇ) ئاتالغۇسى كۆپ ئۇچرايدۇ. بۇ ئاتالغۇ مەزكۇر ۋەسىقىدە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئالتىنچى (ئاينىڭ) يەتتىنچى كۈنى، ماڭا (يەنى) شابىغا

2. ئىشلىتىش ئۈچۈن قۇنپۇ كېرەك بولۇپ، تىسىنكۇ ئۆستىگى بىلەن

3. سۇغىرىلىدىغان، بىر شىغ (دادەن) سەككىز گۈرە ئۇرۇق تېرىلىدىغان يېرىمنى كېۋىزى بىلەن

4. باسمىلغا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. باھاسىنى

5. مۇنداق پۈتتۈشتۇق: (يەنى) قوچو بازىرىدا ئۆتىدىغان، ئىككى ئۈچى يول-

6. ئۇلۇق (جىيەكلىك)، ئوتتۇرىسىدا تامغىسى بار ئۈچ مىڭ بەش يۈز قۇانپۇغا

7. توختاتتۇق. بۇ قۇانپۇنى ھۆججەتنى يازغان كۈنى

8. مەن ياسمىل ساق بەردىم؛ مەن شابىمۇ بىرى كەم

9. ئەمەس ساق ساناپ ئالدىم. بۇ يەرنىڭ پاسىلى شەرق

10. تەرەپتىن باسمىلنىڭ يېرى، جەنۇب تەرەپتىن تەگرىم

11. ئىبادەتخانىسىغا قاراشلىق يەر، غەرب تەرەپتىن تايپۇكىز ئۆستىگى،

12. شىمال تەرەپتىن چوڭ يول بىلەن ئايرىلىدۇ.. بۇ تۆت پاسىل

13. ئىچىدىكى يەر مىڭ يىل، تۈمەن كۈنگە قەدەر

14. باسمىلنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمسا،

15. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. مەن شابىنىڭ

16. ئوغلۇم، قىزىم، ئاكام، ئىنىم، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم، جىيەنىم،

17. تاغام سورىمىسۇن، تەلەپ قىلمىسۇن. سورىسا-تەلەپ قىلسا،

18. سۆزلىرى ئاقمىسۇن. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچ-

19. سىگە تابىنىپ (بەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دېسە، مۇشۇ ئۈستەڭ

20. بىلەن سۇغىرىلىدىغان ئىككى پارچە يەر تەييارلاپ بېرىپ (ئاندىن) قايتۇرۇپ

21. سېتىۋالسۇن. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن، باسمىل زىيان تارتمى-

22. سۇن. گۇۋاھچى ياپىغ تۇتۇق، گۇۋاھچى تولۇ بەگ تۇتۇق،

23. گۇۋاھچى ساتىغ يىمەك. گۇۋاھچى سوگۈز تويىن. مەن بەگ

24. توغرىل يازدىم. بۇ تامغا مەن شاھىنىڭدۇر.

25B. شاھىدىن ئالغان (يەرنىڭ) خېتى

5 (1 - 5)

1 küskü yïl üqünq ay altï yangïḳa manga oṣmïx toğ<r>ïl-

2 ḳa yunglaḳ-lïḳ kümüx kr(gə)k bolup øz borluḳ-um-nï

3 basa toğ<r>ïl-ḳa toğuru tomlïḍu saḍtïm satïğ kümüx-in

4 ïnqa søzləxdimz bir yastuḳ bix sïtïr kümüx-kə

5 kəsixdimz bu bir yastuḳ bix sïtïr kümüx-üg bitig

6 ḳïlmïx kün üzə {p} mən basa toğ<r>ïl tügəl birtim mən

7 oṣmïx toğ<r>ïl ymə tügəl tarḍïp altïm bu borluḳ-nung

8 sïqïsï øngdün yïngaḳ basa toğ<r>-ïl-nïng borluḳ adïrar

9 kündün yïngaḳ uluğ yol adïrar tağ-tïn yïngaḳ bulat

10 buḳa-nïng øgən adïrar kidin yïngaḳ ḳutaruḳ-nung

11 wrhr-lïḳ borluḳ adïrar bu tɵrt sïqï-lïğ borluḳ üzə

12 ming yïl tümən kün-kə ḍəgi basa toğ<r>ïl ərklig bolzun

13 taplasar ɵzi tuḍzun taplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü

14 saḍzun mən oşmïx toğ<r>ïl-nïng inim iqim tuğmïx-ïm

15 ḳadax-ïm kim ymə qam qarïm ḳïlmazun-lar apam

16 qam qarïm ḳïlğalï saḳïnsar-lar bu borluḳ tənginqə iki

17 borluḳ basa toğ<r>ïl-ḳa yaraḍu birip yulup alzun-lar tanuḳ burhan

18 ḳulï tnuḳ yrp toğ<r>ïl tanuḳ waptso bu tamğa mən oşmïx-

19 nïng <o>l mən əsən tutung ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

4. yastuḳ (ياستۇق): بۇ تۈركچە شەكىلدىكى نەق چوڭ پۇل بىرلىكى بولۇپ، ۋەسىقىلەردە "ئالتۇن ياستۇق"، "... كۈمۈش ياستۇق"، "... ياستۇق چاۋ" شەكىلدە ئۇچرايدۇ. بىر ياستۇق 50 سەرگە تەڭ.

4. sïtïr (سىتىر): بۇ ئېغىرلىق ئۆلچەم بىرلىكى ئاتالغۇسى سوغدىچىدىن قەدىمكى ئۇيغۇرچىغا كىرگەن بولۇپ، سوغدىچە styr بولسا، گىرېكچە stater دىن كەلگەن. sïtïrنىڭ قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەردە satïr، stïr دېگەن شەكىللىرىمۇ ئۇچرايدۇ. 1 سىتىر(sïtïr) 10 باقىر (مىسقال)غا تەڭ.

11. wrhr-lïḳ: ۋەسىقە (4-1) 4 نىڭ ئىزاھاتىدىكى 11- ئىزاھقا قاراڭ. -lïḳ قەدىمكى ئۇيغۇرچىدىكى سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە.

11. sïqï: ۋەسىقە (1-1) 1 نىڭ ئىزاھاتىدىكى 7- گە قاراڭ.

18. waptso: كىشى ئىسمى بولۇپ، خەنزۇچە 法[illegible] نىڭ ئاھاڭ

تەرجىمىسى بولسا كېرەك.

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى، مەن ئۆزمىش توغرىل-

2. ىغا ئىشلىتىش ئۈچۈن كۈمۈش كېرەك بولۇپ، ئۈزۈملۈكۈمنى

3. باسا توغرىلغا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. ئۈزۈملۈكنىڭ باھاسىنى

4. مۇنداق پۈتتۈشتۇق: (يەنى) بىر ياستۇق بەش سەر كۈمۈشكە

5. توختاتتۇق. بۇ بىر ياستۇق بەش سەر كۈمۈشنى ھۆججەت

6. يېزىلغان كۈنى مەن باسا توغرىل ساق بەردىم، مەن

7. ئۆزمىش توغرىلمۇ ساق تاپشۇرۇپ ئالدىم. بۇ ئۈزۈملۈكنىڭ

8. پاسىلىنى شەرق تەرەپتىن باسا توغرىلنىڭ ئۈزۈملۈكى ئايرىيدۇ،

9. جەنۇب تەرەپتىن چوڭ يول ئايرىيدۇ، شىمال تەرەپتىن بۇلات

10. بۇقانىڭ ئۆستەڭى ئايرىيدۇ، غەرب تەرەپتىن قۇتارۇقنىڭ

11. ئىبادەتخانىسىغا قاراشلىق ئۈزۈملۈك ئايرىيدۇ. بۇ تۆت پاسىللىق ئۈزۈملۈك

12. مىڭ يىل، تۈمەن كۈنگە قەدەر باسا توغرىلنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.

13. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن، خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ

14. ساتسۇن. مەن ئۆزمىش توغرىلنىڭ ئىنىم، ئاكام، تۇغقىنىم،

15. قېرىنداشىم، مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر

16. دەتالاش قىلماقچى بولسا، بۇ ئۈزۈملۈكتەك ئىككى

17. ئۈزۈملۈكنى باسا توغرىلغا تەييارلاپ بېرىپ، (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن. گۇۋاھچى بۇرخان

18. قۇلى، گۇۋاھچى يارپ توغرىل، گۇۋاھچى ۋاپتسو. بۇ تامغا

مەن ئوزمىش-

19. سىڭدۇر. مەن ئەسەن تۇتۇڭ سوراپ يازدىم.

6 (1 - 6)

1 tawïxğan yïl bir ygrminq ay //////(.)//(..)/// manga

2 (o)zmïx-ķa tügəl-kə biz i(kəgü-kə) yunglaķ-lïķ bɵz kər(lgək)

3 (bo)lup taykü ɵgən-dəki alaqu ///// k//// (....)YLY 'W/(.)// y(irimz-ni)

4 alaqusï birlə basa toğrïl-(ķa toğur)u tomlïḍu satṭïmz (satïğ)

5 bɵz-üg ïnqa sɵ zləxdimz lükqüng kidin-intə yorïr xuu-

6 luğ tamğa-lïğ üq ot(uz ikil)ik bɵzingə kəẓixdimz bu

7 üq otuz bɵz-üg bitig ķïlmïx kün üzə mən basa

8 toğrïl tügəl birdim biz (ozmïx) tügəl birlə bir əksüksüz tügə(l)

9 (altï)mz bu (kü)n-tə ïn(aru) (bu yir) üzə ming tümən yïl-ķa ḍəgi

10 basa toğrïl ərklig bolzun taplasar ɵzi tutzun taplama-

11 sar adïn kixi-kə ɵt(kürü) satzun biz ikigü-nüng

12 iqimz inimz ķamz ķadax-ïmz adïn ymə kim ķayu kixi qam

13 qarïm ķïlmazun ayïḍmazun (iẓ)ḍəməzün-lər ayïdğlï işləgli

14 θsər-lər (saw-larï yorïmazun) taķï birθk ərklig bəg

15 ixi küqin tutup alayïn yulayïn tisər-lər bu oķ

16 θgəntə bu yir təngi<n>qə iki yir yaradu birip yulup alzun

17 yultaqï kixi ķorluğ bolzun (b)asa toğrïl ķorsuz bolzun bu yir-

18 ning sïqïsï θngdün yïngaķ burhan ķulï-nïng θrdgün

19 kündin yïngaķ uluğ yol kidin yïngaķ tangut-nung yir

20 tağ-tïn yïngaķ buyanquķ-nung θrdgün adïrar bu yir-ning

21 nəgü ymə irti birti yoķ tanuķ suwan tutuķ tanuķ

22 küq bağ-lïğ tanuķ burhan ķulï tanuķ wažïr tonga bu tamğa

23 biz oșmïx-nïng tügəl-ning ikigü-nüng ol mən qikuy tung ayïdïp biti(di)m

---

ئىزاھلار:

2. (o)zmïx (ئوزمىش): بۇ مەزكۇر ۋەسىقىدىكى يەر ساتقۇچى ئىككى كىشىدىن بىرىنىڭ ئىسمى بولۇپ، بۇ كىشى ئىسمىنىڭ بىرىنچى ھەرپى o مەزكۇر كىشىنىڭ مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 23- قۇرىدا ئۇچرايدىغان تولۇق ئىسمىغا ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان.

2. bθz (بۆز): بۇ ۋەسىقىدىكى بۆز ئادەتتىكى بۆزنى ئەمەس، بەلكى ھۆكۈمەت تامغىسى بېسىلغان، ئۈستىگە ئىمزا قويۇلغان ۋە بازاردا پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلىدىغان بۆزنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلىدىغان بۆز، قۇانپۇ (ياكى قانپۇ، قۇنپۇ) دەپمۇ ئاتالسا كېرەك.

3. taykü (تايكۇ) بۇ خەنزۇچىدىن كىرگەن سۆز بولۇپ، 大[illegible] دىن

كەلگەن بولسا كېرەك.

3. y(irimz-ni) (يىرىمىزنى): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 16-، 17-قۇرلىرىدىكى yir سۆزىگە ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

4. (satïğ) (سېتىق، باھا): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ مۇشۇ سۆز يېزىلغان يېرى يىرتىلىپ كەمتۈك بولۇپ قالغان. بىز بۇ سۆزنى مۇشۇ تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ يېزىلىش شەكلىگە ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق.

5، 6. xuu-luğ: بۇ سۆزدىكى xuu (~xu) خەنزۇچە 畫 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، "ئىمزا" دېگەن مەنىدە. ئۇنىڭغا ئىسىمدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە -luğ قوشۇلۇپ "ئىمزالىق" ياكى "ئىمزا قويۇلغان" دېگەن سۆز ياسالغان.

8. (ozmïx) (ئوزمىش): بۇ كىشى ئىسمى مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 23-قۇردىكى ئىسمىغا ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

9. (bu yir) (بۇ يەر): بۇ ئىككى سۆز مۇشۇ خىلدىكى ۋەسىقىلەرنىڭ يېزىلىش شەكلىگە ئاساسەن، ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

14. (saw-lari yorïmazun) (سۆزلىرى ئاقمىسۇن): ئەسلى ۋەسىقىنىڭ بۇ سۆزلەر يېزىلغان جايى يىرتىلىپ كەمتۈك بولۇپ قالغان. بۇ سۆزلەر ۋەسىقە (1-7) 7 نىڭ 13- قۇردىكى سۆزلەردىن پايدىلىنىپ، ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

19. tangut (تاڭگۇت): ئەسلىدە ئېلىمىزنىڭ غەرب شىمالىي رايونىدىكى قەدىمكى مىللەت نامى بولۇپ، بۇ ۋەسىقىدە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن.

21. suwan (سۇۋان): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ پوچېركىسىدىن قارىغاندا، بۇ كىشى ئىسمىنى soyan دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

22. wažïr (ۋاژىر): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 3"UW" تىكى فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، ئۇ wazïr دەپ يېزىلغان. wazïr سانسكرىتچە vajra

(ئالماس) دىن كەلگەن. 2"UW" دە "wažïr" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغىنىغا قارىغاندا، بۇ سۆز تەركىبىدىكى ž (ئۆز زامانىسىدا z ھەرپىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئىككى چېكىت قويۇش ئارقىلىق ž ‹ژ› ھەرپى شەكىللەندۈرۈلگەن)نىڭ ئىككى چېكىتى ئۆچكەن بولۇپ، ئەسلى ۋەسىقىدىن ئۇ چېكىتلەرنىڭ ئىزنى پەرق ئىلغىلى بولسا كېرەك.

23. qikuy tung (چىكۇي تۇڭ): بۇ كىشى ئىسمى خەنزۇچىدىن كەلگەن بولۇپ، ۋەسىقە (1-7) 7 نىڭ -24B قۇرىدىمۇ ۋەسىقە پۈتكۈچى سۈپىتىدە تىلغا ئېلىنغان.

23. biti(di)m (يازدىم): بۇ سۆز ئەسلى تېكىستتە bitim دەپ يېزىلغان، يەنى "-di-" دىن ئىبارەت ئىككى ھەرپ چۈشۈپ قالغان.

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ... (كۈنى) بىز
2. ئوزمىش (ۋە) تۆكەل ئىككىيلەنگە ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك
3. بولۇپ، تايكۇ ئۆستەڭ (بويى)دىكى ئالچۇق ... (يەرنى)
4. ئالچۇقى بىلەن قوشۇپ باسا توغرىلغا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق.
5. (باھاسىنى)- بۆزنى مۇنداق پۈتۈشتۇق: (يەنى) لۈكچۈننىڭ بازىرىدا ئۆتىدىغان، ئىمزالىق (ۋە)
6. تامغىلىق يىگىرمە ئۈچ توپ بۆزگە توختاتتۇق. بۇ
7. يىگىرمە ئۈچ (توپ؟) بۆزنى ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى مەن باسا
8. توغرىل ساق بەردىم؛ بىز (ئوزمىش ۋە) تۆكەل بىرلىكتە بىرى كەم ئەمەس، تولۇق
9. ئالدۇق. بۈگۈندىن ئېتىبارەن، (بۇ يەر) مىڭ تۈمەن يىلغا قەدەر
10. باسا توغرىلنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلسۇن؛ خالىمى-

11. ـسا باشقا كشگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بز ئككيلەننڭ

12. ئاكمز، ئنمز، ئۇرۇق-تۇغقانلرمز (ۋە) باشقا هەر قانداق كشى

13. دەتالاش قلمسۇن. (يەرنى) سورمسۇن-تەلەپ قلمسۇن. سورماقچى، تەلەپ قلماقچى

14. بولسا، (سۆزلرى ئاقمسۇن.) ئەگەر هوقۇقدار بەگ

15. ئەمەلدارلارنڭ كۈچگە تاينپ، (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتۋالاي دېسە، بۇ

16. ئۈستەڭ (بوي)دا بۇ يەردەك ئككى (پارچە) يەر تەييارلاپ بېرپ (ئاندن) قايتۇرۇپ سېتۋالسۇن.

17. (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتۋالغۇچى كشى زيان تارتسۇن، باسا توغرىل زيان تارتمسۇن. بۇ يەر-

18. نڭ پاسلنى شەرق تەرەپتن بۇرخان قۇلنڭ خامنى،

19. جەنۇب تەرەپتن چوڭ يول، غەرب تەرەپتن تاكۇتنڭ يېرى،

20. شمال تەرەپتن بۇيانچۇقنڭ خامنى ئايرېدۇ. بۇ يەرنڭ

21. هېچقانداق باج-سېلقى يوق. گۇۋاهچى سۇۋان تۇتۇق، گۇۋاهچى

22. كۈچ باغلغ، گۇۋاهچى بۇرخان قۇلى، گۇۋاهچى ۋاژر توگا. بۇ تامغا

23. بز نوزمش (ۋە) تۇكەل ئككيلەننڭدۇر. مەن چكۈي تۇڭ سوراپ يازدم.

7 (1 – 7)

1 ud yïl bir ygrminq ay ygrmikə bizingə oşmïx toğrïl-

2 ḳa tügəl-kə yunglaḳ-lïḳ bөz kərgək bolup qükü-təki yir-

3 imz-ni əniqük iqi-kə toğuru tomlïtu saḍtïmz satïğ

4 (b)өzin (ïnqa sөzləx)timz lükqüng kidini yorïr xuu-

5 luğ tmğalïğ yüz yitmix ikilik yoğan bөz-kə kəsix-

6 timz bu yüz yitmix bөz-üg bitig ḳïlmïx kün üzə

7 mən əniqük tügəl birtim biz oşmïx tügəl birlə bir

8 əksük-süz tügəl aldïmz buküntə ïnaru bu yir üzə ming

9 tümən yïl-ḳa ḍəgi əniqük (iqi) ərklig bolzun taplasar

10 өzi tutzun taplamasar a(dï)n kixi-kə өtkürü saḍzun

11 biz ikəgü-nüng iqimz inimz ḳamz ḳadax-ïmz aṭïn ymə kim

12 ḳayu kixi qam qarïm ḳïlmazun ayïtmazun iẓtəmzün-lər

13 ayïtğlï iẓḍgli өsər-lər sawlarï yorïmazun taḳï bir өk

14 ərklig bəg ixi küqin tutup alayïn(?) yulayïn tisər-lər bu

15 oḳ өgən-tə bu yir tnginqə iki yir yaratu birip

16 yulup alzun yuldaqï kixi ḳorluğ bolzun əniqük iqi ḳor-

17 suz bolzun bu yir-ning sïqïsï өngdün yïngaḳ b(ə)ki baqaḳ

18 olar-nïng өgən küntün yïngaḳ (oḳ) turmïx tutung-nung

19 yir kidin yïngaḳ yol tağ-dïn yïngaḳ bəki-ning baqaḳ-

20 nïng yir aṭïrar bəki-ning baqaḳ-nïng ḳanglï yolï

bu yir-

21 ning aṭaḳ aḍïzï-nïng iqintə ol bu yir-ning nəgü ymə irt-

22B i birti yoḳ tanuḳ tarlïḳ tutung tanuḳ

23B tüzük tanuḳ təmirqi ilqük bu tamğa biz oṣmïx-nïng tügəl-ning

24B ikigü-nüng ol mən qiküy tung ayïḍïp bitidim

25B qükü-təki yir-ning bitigi ol

ئىزاھلار:

2. qükü (چۈكۈ): بىر ئۆستەڭنىڭ نامىنى بىلدۈرىدىغان بۇ سۆز، "UW"2 دە "چۇكۇ" (qukü) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىپ كېلىش قائىدىسىگە ئاساسەن، qükü دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق تاپتۇق. بۇ سۆز مەزكۇر ھۆججەتنىڭ 25- قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ. بۇ سۆز ئەسلىدە خەنزۇچىدىن كىرگەن ئاتالغۇ بولۇپ qü نىڭ خەنزۇچە قايسى سۆزدىن كەلگەنلىكى ھازىرچە ئېنىق ئەمەس، kü بولسا [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى دەپ قارالماقتا. ئەمما ھازىرقى خەنزۇ تىلى فۇتۇڭخۇاسىنىڭ تەلەپپۇزىنى ئۆلچەم قىلغاندا، qükü سۆزى بولسا [illegible]□ نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇشى كېرەك. ھازىر خوتەن دىيالېكتىنىڭ جانلىق تىلىدا چۈكۈ دېگەن سۆز "سۇ ئېغىزى، ئازما، ئېرىق بېشى" دېگەن مەنىدە قوللىنىلىدۇ.

4. (-ïnqa sθzləx) (مۇنداق سۆزلەشمەك): بۇ سۆزلەر مۇشۇ خىلدىكى ۋەسىقىلەرنىڭ بېزىلىش شەكلى ۋە سۆز ئىشلىتىلىش ئەھۋالىغا ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

4. xuu (ئىمزا، تامغا): ۋەسىقە (6-1) 6 نىڭ ئىزاھاتىغا قاراڭ.

5. yoğan (قېلىن، يىرىك، توم): بۇ سۆز "UW"2 دە yoriḳ ("ئېقىش، ئۆتۈش" ياكى "ئاقىدىغان، ئۆتىدىغان" مەنىسىدە) دەپ

ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ 3"UW" تىكى فوتو سۈرىتىدىن، بۇ سۆزنى yoğan (=yoğun "قېلىن، يىرىك، توم" دېگەن مەنىدە) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدىكەن دېگەن پىكىرگە كەلدۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىرىنچىدىن، yorïk سۆزى ئۆزىنىڭ كەلگەن ئورنىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ئارتۇقچە سۆز ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، بۇ سۆز مۇشۇ تۈردىكى ۋەسىقىلەرنىڭ مۇشۇنداق ئورنىدا قايتا كۆرۈلمەيدۇ. ئىككىنچىدىن، 50 (4-4) نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 4- قۇرىدا "yoğun bəz" (قېلىن بۆز) دېگەن سۆز ئۇچرايدۇ.

9. iqi (ئىچى): بۇ سۆز مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدىكى əniqük iqi دېگەن ئىسمغا ئاساسەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

14. (?) (a)layïn (ئالاي): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، بۇ سۆزنىڭ بىرىنچى ھەرپى a يېزىلغان ئورۇن يىرتىلىپ تۆشۈكچە ھاسىل بولۇپ قالغان. ئۇنىڭدىن باشقا، بۇ سۆزنىڭ يېزىلىشىغا ئاساسەن ئۇنى (a)lïng دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ (بۇ قەلەم خاتاسى بولۇشى كېرەك). بىراق، مۇشۇ تۈردىكى ۋەسىقىلەردە "alayïn yulayïn" (ئېلىۋالاي، قايتۇرۇپ سېتىۋالاي) دېگەن قوش سۆز كۆپ ئۇچرىغاچقا، يۇقىرىدىكىدەك ترانسكرىپسىيە بويىچە ئېلىش مۇۋاپىق كۆرۈلدى.

17. b(ə)ki (بەكى): بۇ كىشى ئىسمى ئەسلىدە bki دەپ يېزىلغان، بىز ئۇنىڭ مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 19- ۋە 20- قۇرلىرىدىكى baki دېگەن شەكلىگە ئاساسەن شۇنداق ترانسكرىپسىيە قىلدۇق.

22B. tarlïk tutung (تارلىق تۇتۇڭ): بۇ كىشى ئىسمىدىكى tutung خەنزۇچە 都统 دىن كەلگەن. 都统 ئەسلىدە ھەربىي ئەمەل نامى بولۇپ، ئالدىنقى چىن بەگلىكى دەۋرى (مىلادى 394-351- يىللار) دىن تارتىپ كۆرۈلۈشكە باشلىغان. ئالدىنقى چىن بېگى فۇ جيەن شەرقىي جىنغا ھۇجۇم قىلغاندا، 20 ياشتىن تۆۋەن ياشلاردىن ئۈچ تۈمەن كىشىلىك ئاتلىق قوشۇن تەشكىللەپ، ياشلار تۇتۇڭىدىن بىرنى قويۇپ، ئۇ قوشۇنغا رەھبەرلىك قىلغان.

تاڭ سۇلالىسى ۋە لىياۋ، جىن سۇلالىرىمۇ بۇ خىل ئەمەلنى تەسىس قىلغان.[1]

يەشمىسى:

1. كالا يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ يىگىرمە(ىنچى كۈن)ى، بىزگە (يەنى) ئورمىش توغرىل

2. (ۋە) تۇكەل (ئىككىمىز)گە ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ، چۇكۇ (ئۈستىكى يىپىدىكى) يىپى-

3. ئىمىزنى ئەنىچۈك ئاكىغا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق. باھاسى

4. بۆزنى (مۇنداق پۈتۈش)تۇق: (يەنى) لۈكچۈنىنىڭ بازىرىدا

ئۆتىدىغان، ئىمزالىق (ۋە)

5. تامغىلىق يۈز يەتمىش توپ قىلىن بۆزگە

6. توختاتتۇق. بۇ يۈز يەتمىش (توپ) بۆزنى ھۆججەت يېزىلغان

كۈنى

7. مەن ئەنىچۈك ساق بەردىم، بىز ئورمىش (ۋە) تۇكەل بىرى

8. كەم ئەمەس ساق ئالدۇق. بۇگۈندىن باشلاپ بۇ يەر مىڭ،

9. تۈمەن يىلغا قەدەر ئەنىچۈك ئاكىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.

خالىسا،

10. ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

11. بىز ئىككىيلەننىڭ ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز، يەنە

باشقا ھەر

12. قانداق كىشى دەتالاش قىلمىسۇن. (يەرنى) سورىمىسۇن، تەلەپ

---

[1] دۇنخۇاڭدىن تېپىلغان S. 6551 نومۇرلۇق خەنزۇچە بۇددا دىنى ھۆججىتىگە ئاساسلانغاندا، 都统 يەنە 都僧统 (بىر رايون ياكى بۇددا دىنى گۇرۇھىنىڭ كاتتىۋېشىنى كۆرسىتىدۇ)نىڭ قىسقارتىپ يېزىلىشىمۇ ھېسابلىنىدۇ.

قىلمىسۇن،

13. (سورىسا،) تەلەپ قىلسا، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. ئەگەر

14. ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدار(لارنىڭ) كىچىككە تايىنىپ (يەرنى)

قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دېسە،

15. مۇشۇ ئۈستەڭ (بويى)دىن بۇ يەردەك ئىككى (پارچە) يەر

تەييارلاپ بېرىپ

16. (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن. (يەرنى) قايتۇرۇپ

سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن، ئەنچۇق ئاكا زىيان

17. تارتمىسۇن. بۇ يەرنىڭ پاسىلى شەرق تەرەپتىن بەكى، باچاق-

18. لارنىڭ ئۈستەڭى، جەنۇب تەرەپتىن تۇرمۇش تۇتۇڭنىڭ

19. يېرى، غەرب تەرەپتىن يول، شىمال تەرەپتىن بەكى (ۋە)

باچاق-

20. لىنىڭ يەرلىرى ئايرىيدۇ. بەكى (ۋە) باچاقلارنىڭ ھارۋا يولى

بۇ يەر-

21. نىڭ ئايىغىدىكى ئېتىزنىڭ ئىچىدىدۇر. بۇ يەرنىڭ ھېچقانداق

22B. باج-سېلىقى يوق. گۇۋاھچى تارلىق تۇتۇڭ، گۇۋاھچى

23B. تۇزۇك، گۇۋاھچى تۆمۈرچى ئىلچۇق. بۇ تامغا بىز ئىككىمىز

(ۋە) تۈگەل

24B. ئىككىلەننىڭدۇر. مەن چىكۈي تۇڭ سوراپ يازدىم.

25B. (بۇ) چىكۈ (ئۈستىگى بېغىدىكى) يەرنىڭ خېتىدۇر.

8 (1 – 8)

1 yunt yïl tə rtünq ay səkiz y(an)gïḳa (?)

2 bizing-gə mausï ədgü bəg oğul-ḳa

3 biz ikəgü-kə yunglak-lïk kümüx krgək
4 bolup ɵgüz iqintəki aqğu ɵləng-
5 ni toyïnquğ-ka tokuz ətür kümüx-kə
6 sibilkasar üskin-tə toğru tomluḍu satdïm
7 bu yir-ning sïqïsï ɵngdün yïngak sïqïsï
8 ɵgən adïrar küntün yïngak sïqïsï
9 toyïnquğ-nïng aqmïx yir adïrar kidin
10 yïngak sïqïsï ɵgən aṭïrar tağ-tïn
11 yïngak sïqïsï say aṭïrar bu tɵrt
12 sïqï iqintəki yir-kə ming yïl tümən
13 kün-kə təgi toyïnquğ ərklig bolzun
14 taplasar ɵzi tutzun taplamasar
15 aṭïn kixi-kə ɵtkürü-ü saṭsun biz
16 ikəgü-ning inimiz iqimiz kamïz kadax-
17 ïmïz qamlamazun kim{qə} ərklig bəg
18 ixi küqün tuḍup qamlasar bu ok
19 yir tənglig iki yir birip alşun-
20 lar yulşun-lar yulğuqï korluğ bolzun
21 toyïnquğ korsuz bolzun tanuk kürək
22 tanuk taḍar tanuk (n)iqən(?) bu tamğa biz
23 ikəgü-ning ol mən taxïk tung

ئىزاھلار:

1. y(an)gïḳa (?): (1) مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ مۇشۇ سۆزىنىڭ 2- ۋە 3- ھەرپلىرى يېزىلغان جايى تېشىلىپ تۆشۈك بولۇپ قالغان؛ (2) بۇ سۆز تەركىبىدىكى g تاۋۇشى 2"UW" دە m دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان، ئەمەلىيەتتىمۇ k (ياكى g)گە ئوخشاش يېزىلىپ قالغان؛ (3) بۇ سۆز ئاخىرىدىكى a (ياكى ə) تەكرار يېزىلغان، يەنى بىر a نىڭ قۇيرۇقى كەينى تەرەپكە قايرىپ يېزىلغان، ئاندىن قۇيرۇقى ئالدىغا قايرىلغان يەنە بىر a ھەرپى يېزىلغان. ئىملادا ə ھەرپى k نىڭ قۇيرۇقىغا ئۇلىنىپ كېلىشى كېرەك ئىدى. بىراق، قۇيرۇقى ئالدىغا قايرىپ يېزىلغان ə ھەرپى k نىڭ بېشىغا ئۇلاپ ۋە k نىڭ ئوتتۇرىسىدىن يۇقىرىدىن- تۆۋەنگە كېسىپ يېزىلغان. بۇنىڭ بىلەن k ھەرپى ḳغا ئوخشاپراق قالغان. شۇڭا، بۇ سۆزنىڭ ئاخىرىدىكى قۇيرۇقى كەينىگە قايرىپ يېزىلغان ə گە ئاساسلانغاندا، بۇ سۆزنى 2"UW" دىكىدەك y(gr)mikə (?) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىش مۇمكىن. بىراق، 2"UW" دە m ترانسكرىپسىيە قىلىنغان ھەرپنىڭ ئەمەلىيەتتە k (ياكى g) دەك يېزىلغانلىقىغا ۋە بۇ سۆزنىڭ ئاخىرىدىكى قۇيرۇقى ئالدىغا قايرىلغان ھەمدە k نى يۇقىرىدىن تۆۋەنگە ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ḳ غا ئوخشىتىپ قويغان، شۇنداقلا تولۇق يېزىلغان a غا ئاساسەن، بىز بۇ سۆزنى y(an)gïḳa (?) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق تاپتۇق.

2. mausï ədgü: بۇ كىشى ئىسمىدىكى mausï قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدا كۆرۈلمەيدىغان بىر سۆز بولۇپ، چەت تىلىدىن (ئېھتىمال خەنزۇ تىلىدىن) قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرگەن سۆز بولۇشى مۇمكىن.

3. yunglaḳ-lïḳ: ۋەسىقە (1-1) 1 دىكى ئىزاھقا قارالسۇن.

5. toyïnquğ: بۇ كىشى ئىسمىنى toyïnqoğ دەپ ترانسكرىپسىيە

قىلىشقىمىز بولىدۇ. ئۇ toyïn (ۋەسىقە (1-4) 4 دىكى 23- ئىزاھقا قاراڭ) بىلەن quğ سۆزىنىڭ بىرىكىشىدىن ياسالغان. quğ (ياكى qoğ) نى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى بويىچە شەرھلەپ بەرگىلى بولسىمۇ، بىراق، بۇ كىشى ئىسمىدە quğ نىڭ چەتتىن كىرگەن سۆز بولۇش ئېھتىمالىنى بوفقا چىقىرىۋەتكىلى بولمايدۇ.

7. sïqïsï: ۋەسىقە (1-1) 1 دىكى ئىزاھقا قاراڭ.

17. kim {qə}: ئەسلى ۋەسىقىدە kim سۆزىدىن كېيىن qə سۆزى ئارتۇقچە يېزىلىپ قالغان ۋە چالا ئۆچۈرۈلگەن.

22. (n)iqən: بۇ كىشى ئىسمىنىڭ بىرىنچى ھەرپىنىڭ ئورنى ئېتىلىپ ئۆچۈك بولۇپ قالغان.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئونىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى(؟)،
2. بىزگە ماۋسى ئەدگۇ (ۋە) بەگ ئوغۇل
3. ئىككىبىلەنگە ئىشلىتىش ئۈچۈن كۈمۈش كېرەك
4. بولۇپ، دەريا (قىنى) ئىچىدىكى ئاچىدىغان ئوتلاق-
5. نى تويىنچۇغقا توققۇز سەر كۈمۈشكە
6. سىبىلقاسارنىڭ ئالدىدا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق.
7. بۇ يەرنىڭ شەرق تەرەپتىكى پاسىلىنى
8. ئۈستەڭ ئايرىيدۇ، جەنۇب تەرەپتىكى پاسىلىنى
9. تويىنچۇغنىڭ ئاچقان يېرى ئايرىبدۇ، غەرب
10. تەرەپتىكى پاسىلىنى ئۈستەڭ ئايرىيدۇ، شىمال
11. تەرەپتىكى پاسىلىنى ساي ئايرىيدۇ. بۇ ئۆت

12. پاسىل ئىچىدىكى يەر مىڭ يىل تۈمەن

13. كۈنگە قەدەر تويىنچۇغىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.

14. خالىسا، ئۆزى ئۆتسۇن، خالىمىسا،

15. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بىز

16. ئىككىيلەنىنىڭ ئىنىمىز، ئاكىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى-

17. مىز دەتالاش قىلمىسۇن. (ئەگەر) ھوقۇقدار بەگ

18. ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، تالاشسا، دەل مۇشۇ

19. يەردەك ئىككى (پارچە) يەر بىرىپ (ئاندىن) قايتۇرۇپ

20. سىتىۋالسۇن، قايتۇرۇپ سىتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن،

21. تويىنچۇغ زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى كۈرەك،

22. گۇۋاھچى تاتار، گۇۋاھچى ئىچان. بۇ تامغا بىز-

23. ئىككىيلەنىڭدۇر. مەن تاشىق تۇڭ

24. تەپسىلى سوراپ يازدىم.

9 (1 - 9)

1 küskü yïl bir ygrminq ay al(tï yangï)-ķa biz tolu ķy-a

2 mïsïr uluğ inq ķy-a mïsïr baxlap (onluķ)lar-ķa on θngdün-in-

3 də bθz kərgək bol(u)p //////kə(?) (..L)////(ķlan-qïmïz(?) təg///p

4 barïp yorïr(?) ķalan-ï yüz baxïnda-ķï əski//(..)MY biz on-luķ-lar-

5 -ķa ķalmïx üqün üdəy ilqi-kə tonguz yïl biz-ning

on //(.)kəlmix

6 bəg-lig bir küp bor təgməyük üqün (.)///(.)lik-ï PYL///yüz

7 iki b(a)ğ-l(ï)ḳ bez ///(.) (....)-ḳï PY(..) birgü(?)/////////-ḳï///(.)

8 sodu egən-təki bir ´əngiz yir-in ḳuus tmür bahxï-tïn uşun ḳarï(?)

9 bilə eḍuz tas b ez iligdə alïp toğuru tomlïḍu saḍtïmïz bu yir

10 saḍïğ-ï oḍuz tas bez-ni bitig ḳïlmïx kün üzə mən ḳuus tmür

11 tügəl birtim biz tolu ḳy-a mïsïr uluğ inq ḳy-a mïsïr baxlap on-

12 -luḳ-lar ymə bir ḳodmatïn tügəl sanap altïmïz bu yir-ning sïqï-sï

13 engdün y ḳul ḳy-a ḳopuz-nïng yir künd<i>n y uluğ egən kidin y ḳuus

14 bahxï-nïng oḳ yir tağdïn y m-a egən adïrar bu tert sïqï

15 iqindəki bir´ əngiz yir-kə bitigdəki ḳuus təmür bahxï ərklig

16 bolzun tplasar ezi tuḍşun tplamasar aṭïn kixi-kə eḍkürü

17 saḍşun bu yir-kə kim kim m-ə bolup qamlamaşun-lar apam birek

18 ərklig bəg ixi küq-in tuḍup alayïn tip qamlasar-lar bu egən

19 üzə suwaḳ-lïğ bu yir tnginqə iki yir birip yulup

alşun-lar

20 yuldaqï kixi ḳorluğ bolzun bu bitig tuḍa ḳuus tmür bahxï

21 ḳorsuz bolzun tnuḳ buyạn ḳy-a tnuḳ tolu ḳy-a tnuḳ ağaq(?) bu nixan

22 tamğ-a biz ḳul ḳy-a mïsïr inq ḳy-a yən-ə mïsïr baxlap on-luḳ-

23 lar-nïng ol mən qatïr(?) bu bitigdəki atlğ-qa bix {in} kixi-lər-

24 kə üq ḳaḍa inqgə ayïḍïp bitigil timix-kə bitidim

25 bu nixan mən tnuḳ buyan ḳy-a-nïng ol

26 bu nixan mən tnuḳ tolu ḳy-a-nïng ol

27 bu nixan mən tnuḳ ağaq(?)-nïng ol

ئىزاھلار:

2. onluḳlar (ئونلۇقلار): ئون كىشىدىن تۈزۈلگەن گۇرۇپپىنى كۆرسىتىدۇ.

3. ḳalan (قالان): نەسلى تېكىستتە ḳalançïmïz (قالانچىمىز، قالان بېجىنى ئالغۇچىمىز) دېيىلگەن. قالان بولسا، بەر بېجىنىڭ بىر خىلى ھېسابلىنىدۇ.

6. bəglig (بەگلىك): بەگلىك سۆزى "بەگكە ياكى ھۆكۈمەتكە قاراشلىق" دېگەن مەنىدە بولۇپ، بۇ يەردە "بەگكە ياكى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرۇش كېرەك بولغان" دېگەن مەنىدە كەلگەندەك قىلىدۇ.

8. uzun ḳarï (ئۇزۇن قارى): قارى ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، تەخمىنەن چىغا تەڭ كېلىدۇ (2"UW" دە "چى" دېگەن مەنىدە كۆرسىتىلگەن). بۇ ۋەسىقىدە "ئۇزۇن قارى" دېيىلگەنلىكى ئۈچۈن، بەلكىم "گەز؟" دەپ ئېلىندى. بۇرۇنقى چاغلاردا، بىر گەز 71 سانتىمېتىرغا توغرا

كېلىدۇ.

13. öngdün y (شەرق تەرەپتىن ياكى ئالدى تەرەپتىن): öngdün سۆزىدىن كېيىن كەلگەن يەككە ھەرپ y بولسا، yïngak (تەرەپ) سۆزىنىڭ قىسقارتىلغان شەكلى ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىل قىسقارتىپ ئېلىش مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 13-، 14- قۇرلىرىدا تۆت ئورۇندا ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ۋەسىقىلەرنىڭ 1- تۈرىگە كىرىدىغان 10-، 13-، 14-، 15-، 16- ۋەسىقىلەردىمۇ ئۇچرايدۇ. بىز پەقەت بىر جايدىلا ئەسكەرتىپ ئوتتۇق، قالغان جايلاردا ئىزاھلاپ ئولتۇرمايمىز.

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى، بىز تولۇ قيا،

2. مىسىر، ئۆلۈغ، ئىنىچ قيا، مىسىر قاتارلىق ئونلۇقلارغا (ئون كىشىگە)، ئونىمىزغا ئالدىمىزدا

3. بۆز كېرەك بولۇپ، ... قالان (باج يىغقۇچىمىز يېتىپ ...

4. بېرىپ يولغا قويۇلىۋاتقان (؟) قالانى (بېجى) يۈزبېشىدىكى قەدىمكى ... بىز

5. ئون كىشىگە قالغانلىقى ئۈچۈن، ئۆدەي ئەلچىگە چوشقا يىلى بىزنىڭ ئونىمىزغا كەلگەن (سېلىق، يەنى)

6. پەگلىك (بەگ ياكى ھۆكۈمەتكە تاپشۇرىدىغان؟) بىر كۈپ ئۆزۈم (ھارىقى) تەگمىگەنلىكى ئۈچۈن، ... يۈز

7. توپ بۆز ... تۆلەم ...

8. سودۇ ئۆستىڭىدىكى بىر ئېگىز يەرنى، قۇس تۆمۈر باخشىدىن ئۆزۈن قارى (گەز؟)

9. بىلەن (گەزلەنگەن) ئوتتۇز (قارى) يىرىك بۆزنى قولغا ئېلىپ،

مۇۋاپىق-لايىقىدا (ئۆزىنىڭغا) ساتتۇق. بۇ بەر(نىڭ)

10. ھەقىقى (ئۆچلۈن) ئوتتۇز (ئۆزۈن قارى-گەز) يىرىك بۈزنى بۇ
ھۆججەت يېزىلغان كۆزنى مەن قۇس تمۇر

11. ساق بەردىم. بىز تولۇ قىيا، مىسىر، ئۆلۈغ، ئىنىچ قىيا، مىسىر
قاتارلىق ئون

12. كىشى بىرى كەم ئەمەس ساق تاپشۇرۇپ ئالدۇق. بۇ بەرنىڭ
پاسلى

13. شەرق تەرەپتىن قۇل قىيا قوبۇزنىڭ يېرى، جەنۇب تەرەپتىن
چوڭ ئۆستەڭ، غەرب تەرەپتىن قۇس

14. باغشىنىڭ يېرى، شىمال تەرەپتىن ئۆستەڭ بىلەن ئايرىلدۇ. بۇ
ئۆت پاسل

15. ئىچىدىكى بىر ئىككىز بەر ھۆججەتتە (ئىسمى يېزىلغان) قۇس
تمۇر باغشىنىڭ ئىختىيارىدا

16. بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىسا، باشقا كىشىگە
ئۆتكۈزۈپ

17. ساتسۇن. بۇ بەرگە (قارىتا) مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش
قىلمىسۇن. ئەگەر،

18. (كىمكى) ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ (بۇ
يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالىمەن دەپ تالاشسا، بۇ ئۆستەڭ

19. بىلەن سۇغىرىلىدىغان مۇشۇ يەردەك ئىككى (پارچە) يەر
تەييارلاپ بېرىپ (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن.

20. يەرنى قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. بۇ
ھۆججەتنى ساقلىغۇچى قۇس تمۇر باغشى

21. زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى بۇيان قىيا، گۇۋاھچى تولۇ قىيا،

گۆزئاھچى ئاغاچ. بۇ نىشان-

22. تامغا بىز قۇل قىيا، مىسىر، ئىنىچ قىيا ۋە مىسىر قاتارلىق ئۇن

23. كىشىنىڭدۇر. مەن چاتىر بۇ ھۆججەتتە ئىسمى يېزىلغان بەش

كىشى-

24. ـدىن ئۈچ قاتا تەپسىلىي سوراپ، ياز دېگەندە، ئاندىن يازدىم.

25. بۇ نىشان مەنكى گۆزئاھچى بۇيان قىيانىڭدۇر.

26. بۇ نىشان مەنكى گۆزئاھچى تولۇ قىيانىڭدۇر.

27. بۇ نىشان مەنكى گۆزئاھچى ئاغاچىنىڭدۇر.

10 (1 – 10)

1 takïğu yïl aram ay alḍï yangï-ka manga sada-ka yunglak-lïk

2 bθz kərgək bolup suldan a///(tï)n yüz iki bağ-lïk uşun karï-ta

3 bθz alïp xüikü θgən üzə suwak-lïğ sury-a birlə ülüx-lüg

4 manga təgər alḍï ər kθmər borl(uk)umnï suldan PYM-ka (=bu-ka) toğru tomlïḍu

5 saḍtïm borluk-nïng saḍïğï yüz iki bağ bθz-ni biḍig kïlmïx

6 kün üzə mən sada tügəl aldïm mən suldan yim-ə tügəl birdim bu borluk-

7 nïng sïqï-sï θngdün y(ïngak) kara təmir-ning borluk adïrar kündün yïngak sïqï-

8 sï θgən adïrar kidin yïngak sïqï-sï θgən θk adïrar tağ-tïn

9 sïqï-sï sury-a ķa təgmix borluķ adïrar bu tərḍ sïqï-lïğ borluķ

10 borluķ üzə ming yïl tümən kün-kə təgi suldan buķ-a 'ərklig bolzun

11 taplasar əşi tḍşun taplamasar adïn kixikə əḍkürü saḍşun mən

12 sada-nïng aķam inim uruğum tuğmïxïm onluķum yüzlüküm kim kim m-ə

13 qam qarïm ķïlmaşun-lar apam brək 'ərklig bəg ixi ilqi yalawaq

14 küqin tuḍup qam-lasr bu oķ əgən-tə bu borluķ təngin-qə iki

15 borluķ birip səzləri yorïmaşun-lar tanuķ turmïx təmür tanuķ mrkid

16 tanuķ əsən buķ-a tanuķ barẓ buķ-a bu nixan mən sada-nïng ol bid mən sda

17 əşüm bi<ti>dim

18 bu mən bu nixan mən tanuķ turmïx təmür-ning ol

19 bu nixan mən mərkid-ning ol

20 bu nixan mən əsən buķ-a-nïng ol

21 bu nixan mən bars buķ-a-nïng ol

ئىزاھلار:

2. iki bağ: 2 باغ = 1 توپ.

3. xüi kü: 水果 نىڭ ناھاڭ تەرجىمىسى.

4. سۇلدان (بۇقا): ئەسلى تېكىستتە، بۇقا سۆزى يوق بولۇپ، ئۇنىڭ

ئورنىدا h ياكى p، i ياكى y ۋە m قاتارلىق ئۈچ ھەرپ ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن بىر سۆز بېرىلگەن. بۇ ھۆججەتنىڭ تۆتىنچى قۇرىدىكى suldan PUM-ka بىلەن ئونىنچى قۇردىكى suldan buka بىر ئادەم بولغانلىقتىن، يەشمىنىڭ تۆتىنچى قۇرىدا سولدان (بۇقا) دەپ ئالدۇق.

10. borluk (ئۈزۈملۈك): بۇ سۆز بۇ يەردە ئارتۇقچە يېزىلىپ قالغان.

12. ئونلۇق، يۈزلۈك: ئونبېشى، يۈزبېشى مەسئۇل بولىدىغان 10 ۋە 100 كىشىلىك گۇرۇپپىنى كۆرسىتىشى كېرەك.

13. ئەلچى-يالاۋاچلار: موڭغۇل ئەلچى ئەمەلدارلارنى كۆرسىتىشى مۇمكىن.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئالتىنچى (كۈنى)، مەن ساداغا ئىشلىتىش ئۈچۈن

2. بىز كېرەك بولۇپ، سۇلدان ...دىن يۈز توپ، ئۈزۈم قارىدا (گەزدە؟ ئۆلچەنگەن)

3. بىز ئېلىپ شۈيكۈ ئۆستەڭى بىلەن سۇغىرىلىدىغان، سۇريا بىلەن ئۈلەشكەن(دە)

4. ماڭا تەگكەن، ئالتە ئەر كۆمىدىغان ئۈزۈملۈكۈمنى سۇلدان (بۇقا)غا مۇۋاپىق-لايىقىدا

5. ساتتىم. ئۈزۈملۈكنىڭ سېتىش ھەققى (بولغان) يۈز ئىككى توپ بۆزنى بۇ توختام تۈزۈلگەن

6. كۈنى مەن سادا ساق ئالدىم. مەن سۇلدانىمىز ساق بەردىم. بۇ ئۈزۈملۈك-

7. نىڭ شەرق تەرەپتىكى پاسىلىنى قارا تەمىرنىڭ ئۈزۈملۈكى ئايرىيدۇ. جەنۇب تەرەپتىكى پاسىل-

8. سنى ئۈستەڭ ئايرىيدۇ. غەرب تەرەپتىكى پاسىلىنىمۇ ئۈستەڭ ئايرىيدۇ. شىمال تەرەپتىكى

9. پاسىلنى سۆرياغا تەگكەن ئۈزۈملۈك ئايرىيدۇ. بۇ تۆت پاسىللىق ئۈزۈملۈك

10. مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر سۆزلىدان بۇقىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.

11. خالىسا، ئۆزى ئۆتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. مەن

12. سادىنىڭ ئاكام، ئىنىم، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم، ئونلۇقۇم (ئون كىشىلىك گۇرۇپپام)، يۈزلۈكۈم (يۈز كىشىلىك گۇرۇپپام قاتارلىقلاردىن) مەيلى كىم بولسۇن،

13. دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ (ياكى) ئەلچى-بالاۋاچلارنىڭ

14. كۈچىگە تايىنىپ تالاشسا، مۇشۇ ئۈستەڭ بويىدىكى ئۈزۈملۈكتەك ئىككى

15. ئۈزۈملۈك بېرىپ، سۆزلىرى ئۆتمىسۇن. گۇۋاھچى تۆرمىش تەمۈر، گۇۋاھچى مەركىد،

16. گۇۋاھچى ئەسەن بۇقا، گۇۋاھچى بارس بۇقا. بۇ نىشان مەن سادىنىڭدۇر. (بۇ ھۆججەتنى) مەن سادا

17. ئۆزۈم يازدىم.

18. بۇ مەن (مېنىڭ، يەنى) بۇ نىشان مەنكى گۇۋاھچى تۆرمىش تۆمۈرنىڭدۇر.

19. بۇ نىشان مەن مەركىدنىڭدۇر.

20. بۇ نىشان مەن ئەسەن بۇقىنىڭدۇر.

11 (1 - 11)

1 tonguz yïl bixinq ay on altï-ka manga tərbix-
2 kə yunglak-lïk qao yastuk kərgək bolup
3 adam-nïng manga ülüx-tə təggən taysang-takï
4 on altï ər kɵmər borluk-ta manga təgər qïrkux-
5 tïn alïp ɵngdün sïngar-ïn alïp yarïm borlukum-nï
6 udqï buk-a əsən ikəgü-tin yüz yastuk qao alïp
7 toğuru tomlïdu satdïm bu kün-tin mïnqa ming
8 yïl tümən kün-kə təgi udqï buk-a əsən ikəgü
9 ərklig bolzun taplaza ɵzlər-i ətləp yişün
10 taplamaza adïn kixi-kə ɵdkürü satzun bu bitig-
11 ni kïlmïx kün üzə bu borluk sadïğ-ï qao-nï
12 tügəl sanap altïm biz udqï buk-a əsən ikəgü
13 tügəl sanap birtimiz bu borluk yolïnta mən tərbix-
14 ning akam inim yigənim tağayïm kim kim m-ə
bolup
15 qam qarïm kïlmazun-lar apam birɵk ərklig bəg
16 ixi yat yalawaq küqin tudup qam qarïm
17 kïlsar-lar
18 uluğ süü-kə bir altun yasduk iqgər-i ağïlïk-
19 ka bir kümüx yastuk bəgət-lər-kə birər
20 ədər-kə yaraxu at kïşğut birip sɵz-
21 lər-i yorïmazun
22 bu nixan mən tərbix-ning ol
23 bu nixan mən tanuk ilqi buk-a-nïng ol
24 bu nixan mən tanuk ur kay-a-nïng ol

25 bu nixan mən tanuk̡ udqï-nïng ol

26 bu nixan mən tanuk̡ uḑmïx-nïng ol

27 mən tərbix θ züm bitidim

ئىزاھلار:

2. qao yastuk̡ (چاۋ ياستۇق): چاۋ بولسا 钞 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، قەغەز پۇلنى كۆرسىتىدۇ. ياستۇق بولسا، ئەڭ چوڭ پۇل بىرلىكى بولغان锭 نى كۆرسىتىدۇ. بىر ياستۇق = 50 سەر (سەر).

4. qïrk̡ux (چىرقۇش): بۇ سۆزنىڭ مەنىسى ئېنىق ئەمەس. بۇ سۆز يەنە 2"UW" نىڭ 138-139- بەتلىرىدە، يەنى ۋەسىقە (4-8) 86 نىڭ 22-23- قۇرلىرىدا، "...taysang-tk̡ï k̡um borluk̡-um-nï box yiri... ۋە "bilə ...' ...θngdün yanïn qïrk̡ux-ï bilə trbix-kə birtim" ...] تايساڭدىكى (يېرى) قۇملۇق ئۈزۈملۈكۈمنى بوش (تېرىلمىغان) يېرى بىلەن ... شەرق يېنىنى (تەرىپىنى) چىرقۇشى بىلەن (قوشۇپ) تەرىشكە بەردىم.] دېگەن جۈملە ئۇچرايدۇ. دېمەك، چىرقۇش ئادەم ئىسمى بولماستىن، بەلكى ئۈزۈملۈك باغ تەركىبىدىكى بىر نەرسىدەك قىلىدۇ. بۇ سۆز (4-8)86 نىڭ 13- قۇرىدا qurk̡ux (چۇرقۇش) قىلىپ يېزىلغان.

9. ətləp (پەرۋىش قىلىپ): ئەسلى تېكىستتە ətləp دېيىلگەن بولۇپ، ətlə- (ədlə-) دېگەن پېئىل "ئىشلەتمەك، پايدىلانماق؛ تېرىماق" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە. بەشىمىزدە "پەرۋىش قىلماق" مەنىسىدە ئېلىش مۇۋاپىق تېپىلدى.

بەشىمىسى:

1. چوشقا يىلى بەشىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى (كۈنى)، مەن تەرىش-

2. ـكە ئىشلىتىش ئۈچۈن چاۋ ياستۇق كېرەك بولۇپ،

3. ئاتام (مىراس ئۆلەشتۈرگەندە) ماڭا تەگكەن، تايساڭدىكى
4. ئۇن ئالتە ئەر كۆمىدىغان ئۆزۈملۈكتىن ماڭا تەگكەن، چىرقۇش-
5. -تىن ئېلىپ (قېلىپ ۋە ئۆزۈملۈكنىڭ) شەرق تەرەپتىكى يېرىمىنى
ئېلىپ (قېلىپ) ئۆزۈملۈكۈمنىڭ (قالغان) يېرىمىنى
6. ئۆدچى (ۋە) بۇقا ئەسەن ئىككىسىدىن يۈز ياستۇق چاۋ ئېلىپ،
7. (ئۇلارغا) مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. (بۇ ئۆزۈملۈك) بۈگۈندىن
ئېتىبارەن، مېنىڭ
8. يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر ئۆدچى (ۋە) بۇقا ئەسەن ئىككىسىنىڭ
9. ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزلىرى پەرۋىش قىلىپ يېسۇن؛
10. خالىسا، باشقىلارغا ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ توختام-
11. نى تۈزگەن كۈنى بۇ ئۆزۈملۈكنى ساتقان چاۋنى
12. ساق ساناپ ئالدىم. بىز ئۆدچى (ۋە) بۇقا ئەسەن ئىككىلەن
13. ساق ساناپ بەردۇق. بۇ ئۆزۈملۈك ھەققىدە مەن تەرىپ-
14. ىنىڭ ئاكام، ئىنىم، جىيەنىم، تاغىلىرىم، مەيلى كىم بولسۇن
15. دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ
16. ئەمەلدار (ۋە) يات ئەلچىلەرنىڭ كۈچىگە تايىنىپ دەتالاش
17. قىلسا،
18. خان ئالىيلىرىغا بىر ئالتۇن ياستۇق، ئىچكى خەزىنىگە (ئوردا
خەزىنىسى-
19. -گە) بىر كۈمۈش ياستۇق، بەگلەرگە بىردىن
20. ئىگەرلىرىگە لايىق ئاتنى جەرىمانىگە تاپشۇرۇپ، (ئۆزلىرىنىڭ)
سۆز-
21. -لىرى ئۆتمىسۇن.
22. بۇ نىشان مەن تەرىپىمنىڭدۇر.

23. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئىلچى بۇقىنىڭدۇر.

24. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئۇر قايانىڭدۇر.

25. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئۇدچىنىڭدۇر.

26. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئۇدمىشنىڭدۇر.

27. مەن تەرىمىش ئۆزۈم يازدىم.

12 (1 - 12)

1 ////////////////(...)//////-kə manga turmïx tigin-kə taydu-

2 ta yunglaķ-lïķ qao yastuķ kərgək bolup ķoqo-taķï ķoqïng apam

3 birləki küdəgüm tapmïx-ķa ülüx-tə təgmïx ķïr-a suwdun yir-lər-im-ni

4 (..)

5 -(ni) ülüx bitigi birlə səkiz on yastuķ qungdung bao-qao-ķa wapso tu-

6 -ķa toğuru tomlïđu s(a)tđïm bu q(ao)-nï bitig ķïlmïx kün üzə

7 mən wapso tu tügəl sanap birdim mən turmïx tigin ymə tügəl sanap

8 (a)l(dï)m bu kün-tin mïnqa tapmïx-nïng aķa-sï ini-si yigən-i tağay-ï

9 kim kim m-ə qam qarïm ķïlmazun-lar apam birθk ərklig bəg

10 ix-i küqin tutup qam qarïm ķïlsar-lar

11 uluğ süü-kə bir altun yastuķ basïp il bəg-lər-ingə ədər-kə

12 yarağu at birip sɵzlər-i yorïmazun bu kün-tin mïnqa bu borluķ-

13 -ķa yir-kə suw-ķa əw-kə barķ-ķa wapso tu ərklig bolzun

14 taplasar ɵzi tuḑzun tplamasar adïn kixi-kə ɵḑkürü saḑzun

15 qamlağuqï kixi ķoor-luğ bolzun wapso tu ķoor-suz bolzun

16 bu nixan mən turmïx tigin-ning ol

17 bu nixan mən səwinq toğrïl-nïng ol

18 bu nixan mən taypudu-nïng ol

19 bu nixan mən yïpğ-a(?)-nïng ol

20 bu nixan mən sinsü-ning ol

21 bu nixan mən tɵlək-ning ol

22 bu nixan mən tanuķ tilik(?) ķy-a-nïng ol

23 bu nixan mən tanuķ təmir buķ-a-nïng ol

24 bu nixan mən tanuķ taysang-nïng ol

25 bu nixan mən tanuķ yolax-nïng ol

26 bu nixan mən ɵgrünq buķ-a-nïng ol

27 mən turbut turmïx tigin əkəm-kə inqgə ayïḑïp bitidim

ئىزاھلار:

1. taydu (تايدۇ): 大都 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، پايتەخت دېگەن مەنىدە. تايدۇ بېيجىڭنى كۆرسىتىدۇ

2. ķoqïng apam (قوچىڭ ئاپام): قوچىڭ: ئادەم ئىسمى؛ ئاپام: ھۆرمەت نامىنى بىلدۈرىدۇ.

5. qongdung baoqao (چۇڭدۇڭ باۋچاۋ): يۈەن دەۋرىدىكى قەغەز پۇلنىڭ نامى — 中统宝钞 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. 中统 قۇبلايخاننىڭ يىلنامى بولۇپ، 1260-1264- يىللارغا توغرا كېلىدۇ.

11. basïp (بېسىپ): بۇ سۆزنىڭ يىلتىزى بولغان bas- (باسماق) پېئىلىنىڭ بۇ يەردىكى مەنىسىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ يەنە "سوغا قىلماق، ئۇزاتماق" دېگەن مەنىلىرى باردەك قىلىدۇ. بۇ سۆز بۇ ۋەسىقىدىن باشقا 17(1-17)- نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدىمۇ ئوخشاش شەكىلدە قوللىنىلغان. مۇشۇ ئىككى ۋەسىقىدىن باشقا ۋەسىقىلەرنىڭ مۇشۇنداق جايلىرىدا birip (بېرىپ) دېگەن سۆز كەلگەن.

27. turmïx tigin əkəm (تۇرمىش تىگىن ئەكەم): تۇرمىش تىگىن: ئادەم ئىسمى؛ ئەكەم: تۇرمىش تىگىننىڭ ھۆرمەت نامىنى بىلدۈرىدۇ.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ... (ئاينىڭ) ... كۈنى ماڭا تۇرمىش تىگىنگە تايدۇ-

2. دا ئىشلىتىش ئۈچۈن چاۋ ياستۇق كېرەك بولۇپ، قوچودىكى قوچىك ئاپام

3. بىلەن كۆزىنىڭ ئوغلۇم تاپىمىشقا ئۇلەشتۈرگەندە تەگكەن، دەم ئالدۇرۇلغان (ۋە) سۇغارغىلى بولىدىغان يەرلىرىم-

4. ...

5. نى تەقسىمات ھۆججىتى (مىراس بۆلۈش ھۆججىتى) بىلەن (قوشۇپ) سەكسەن ياستۇق چۇڭدۇڭ باۋچاۋغا ۋاپسو تۇ-

6. غا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. بۇ چاۋنى بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى

7. مەن ۋاپسو تۇ ساق ساناپ بەردىم. مەن تۇرمىش تىگىنمۇ ساق ساناپ

8. ئالدىم. بۇگۈندىن ئېتىبارەن، تاپمىشنىڭ ئاكىسى، ئىنىسى، جىيەنى، تاغىسى

9. مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر، ھوقۇقدار بەگ_

10. ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ دەتالاش قىلسا،

11. خان ئالىيلىرىغا بىر ئالتۇن ياستۇق، ئاندىن ئەل بەگلىرىگە (ئۇلارنىڭ) ئىگەرلىرىگە

12. لايىق ئات (جەرىمانە) تۆلەپ، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. بۇگۈندىن باشلاپ بۇ ئۈززۈملۈك

13. يەرگە، سۇغا، ئۆي-ۋاقفا ۋاپسو تۆ ئىگىدار بولسۇن.

14. خالىسا، ئۆزى ئۆتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

15. جىدەل قىلغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. ۋاپسو تۆ زىيان تارتمىسۇن.

16. بۇ نىشان مەن تۇرمىش تىگىننىڭدۇر.

17. بۇ نىشان مەن سەۋىنچ توغرىلنىڭدۇر.

18. بۇ نىشان مەن تايپۇدۇنىڭدۇر.

19. بۇ نىشان مەن يىپغانىڭدۇر.

20. بۇ نىشان مەن سىنسۇنىڭدۇر.

21. بۇ نىشان مەن تۆلەكنىڭدۇر.

22. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تىلىك قيانىڭدۇر.

23. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تەمىر بۇقانىڭدۇر.

24. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تايساڭنىڭدۇر.

25. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى يىلاشنىڭدۇر.

26. بۇ نىشان مەن گۈزۈاھچى ئۇگرۈنچ بۇقانىڭدۇر.

27. مەن ئۇربۇت تۇرمىش تىگىن ئەكەمدىن تەپسىلىي سوراپ يازدىم.

13 (1 - 13)

1 //////////(..............................)
2 ///////// (s)ayan apa tutung-ķa
3 ////////// ïnqa sɵzləxdimiz .(.......)
4 //////////(ķ)a üzüxdümüz. bu (. . .)KYN
5 //////////üzə biz bursong ķuwrağ
6 //////////tutung (. . .) tügəl aldïm
7 ////////// WN (+ün) Y suwaķ ɵgən ɵngdün y
8 //////////(. .)nga turtï yir ɵgəgn ::
9 //////////yir tax ɵ güz(?) atïz
10 //////////(. .)ta (. . . . .)i tax tam
11 //////////si üẓtün y {üẓtüny}
12 //////// (ad)ïrar ym(ə)/////ķodï
13 ///////TYN Y bəgi////////(. . . . .)
14 //////////, WY(. .) R adïrar ::
15 //////////(tut)ung ming //////////tə(g)i
16 //////////taplasar ɵ(zi tut)zun .
17 //////////biz bursong ķuwrağ ayïtma-
18 -(zun) ////// (ər)klig bəg ixi küqin{. . . }
19 ////////// (ķu)wrağ-nïng inimz oğulumuz
20 (qam qarï)m ķïlğalï saķïnsar-lar
21 //////////tənginqə iki ülüx yir
22 //////////ķor-luğ bolzun sayan apa
23 ///////////bitig tuḍup sayan apa

24 ///////////(sa)w-nïng towlu-sï yoriz(un)
25 ///////////tutuķ tnuķ qodaķï
26 ///////////(t)olu tutung arasï(?)
27 ///////////bu bk bitig (. . . . .)
28 ///////////taplaxïp (. . . . D. . . .)

ئىزاھلار:

1. بۇ ۋەسىقىنىڭ باش-ئاخىرى ۋە يېنى كەمتۈك بولۇپ قالغان.

4. KYN: Y بولسا، y ياكى i نى كۆرسىتىدۇ. بۇ خەتنىڭ باش ئاخىرىدىكى سۆزلەر ساقلىنىپ قالالمىغانلىقتىن، شۇنىڭدەك بۇ خەتنىڭ قايسى سۆزنى ئىپادىلەيدىغانلىقى ئېنىق بولمىغانلىقتىن، تونۇغىلى بولىدىغان ھەرپلەر لاتىنچە چوڭ ھەرپلەر بىلەن ترانسكرىپسىيە قىلىپ كۆرسىتىلگەن.

5. bursong (بۇددىست راھىبلار): 佛僧 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

7. WNY: W بولسا، o ياكى u نى كۆرسىتىدۇ. Y، y ياكى i نى بىلدۈرىدۇ.

13. TYNY: Y بولسا، ỳ ياكى i نى كۆرسىتىدۇ. N، n ياكى ng نى، T، t ياكى d نى كۆرسىتىدۇ.

14. ˋWY(..)R: ˋWY بولسا، ö ياكى ü نى كۆرسىتىدۇ. (..) ۋەسىقە قەغىزى بۇزۇلۇپ، بۇ خەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككى تۆشۈك ئېچىلىپ قالغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ... (ئاينىڭ) ... (كۈنى)، ...
2. ... سايان ئاپا تۇتتۇزغا
3. ... (باھاسىنى) مۇنداق پۈتتۈشتۇق،
4. ...غا تۇختاتتۇق. بۇ (ھۆججەت)

5. (تۈزۈلگەن كۈنى)، بىز بۇددىست راھىبلار جامائىتى

6. ... (ساق بەردۇق، مەن سايا ئاپا) تۇتتۇق ... تولۇق ئالدىم.

7. ... سۇغىرىدىغان ئۇستەڭ، شەرق (تەرەپ)-

8. ... تۆرت(نىڭ) يەر (ۋە) ئۇستىڭى،

9. ... يەر، تاش ئۇستەڭ(؟) ئېتىز

10. ... تاش تام

11. ... ئۇستۇن

12. ... ئايرىيدۇ. بەنە ... تۈۋەن

13. ... بىگى ...

14. ... ئايرىيدۇ.

15. (بۇ يەرگە سايان ئاپا) تۇتتۇق مىڭ (يىل، تۈمەن كۈنگە) قەدەر

16. (ئىگدارلىق قىلسۇن). خالىسا، ئۈزى (ئىلكىدە) تۇتسۇن.

17. (خالىمىسا، باشقىلارغا ساتسۇن) بىز بۇددىست راھىبلار جامائىتى سورىمايمىز-

18. تەلەپ قىلمايمىز. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ

19. ... (بىز بۇددىست راھىبلار) جامائىتىنىڭ ئىنىمىز، ئوغلىمىز

20. دەتالاش قىلماقچى بولسا،

21. (بۇ يەر)دەك ئىككى پارچە يەر

22. (ھازىرلاپ بەرسۇن، ئۇلار) زىيان تارتسۇن. سايان ئاپا

23. (تۇتتۇق زىيان تارتمىسۇن. بۇ) ھۆججەتنى ساقلىغۇچى سايان ئاپا

24. (تۇتتۇقنىڭ) سۆزىنىڭ ھەممىسى (؟) ئۆتسۇن.

.25 (گۆزۈاھچى) ... تونۇق، گۆزۈاھچى چوداقى

.26 ... (گۆزۈاھچى) تولۇ تۆتۆك ئاراسى

.27 ... بۇ مۇھىم ھۆججەت ...

.28 ...(ئىككى تەرەپ) ماقۇللىشىپ، ...

14 (1 - 14)

1 ////////////////////q ay b(i)x yangïḳ-a manga
2 ////////(tu)mïqï ikəgü yunglḳlïḳ bɵz
3 ///////////////mïsïr-tïn bix bɵz alïp
4 ///////////////////i sury-a bilə orḍoḳ-luğ
5 yiḍi küri yirmiz-ni toğru tomlïḍu
6 sḍtïm bu yir-ning saḍïğï bix bɵz-n(i)
7 mən mïsïr tügəl snp birdim mən inq ḳy-a
8 tumïqï t(ü)gəl snap aldïmïz bu yir-ning
9 s(ïq)ïsï ɵngdün y tur-a buḳ- a-nïng yir adïrar
10 //////n y tur-a buḳ-a-nïng oḳ yir adïrar
11 ki(d)in y mağï(?) ḳy-a-nïng yir adïrar bu tɵrt
12 sïqïlïğ yir-kə ming yïl tümən kün-
13 kə təgi mïsïr ərklig bolşun taplasar ɵzi
14 tuḍşun taplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü
15 sḍşun biz inq ḳy-a-nïng aḳam inim uruğ(um)
16 (ḳad)axïm kim kim-ə bolup//////////
17 //////////////(. . .)/////////////

ئىزاھ:

15.-16.-: biz inq ḳy-a-nïng aḳam inim uruğum ḳadaxïm

... ... kim kim-ə bolup (بىز ئىنچ قىيانىڭ ئاكام-ئىنىم، ئۇرۇق تۇغقانلىرىمىدىن مەيلى كىم بولسۇن ...): بۇنى مەنە بويىچە "بىز (تومىچى ۋە) ئىنچ قىيانىڭ ئاكا-ئىنى، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىزدىن مەيلى كىم بولسۇن ....:" دەپ بەشمە قىلدۇق.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ... ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى، مەن
2. (ئىنچ قىيا بىلەن) تۇمىچى ئىككىيلەنگە ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز
3. (كېرەك بولۇپ) مىسىردىن بەش (توپ؟) بۆز ئېلىپ
4. ... سۇريا بىلەن ئورتاق (ئىگىدارلىقتىكى)
5. يەتتە كۈرە (ئۇرۇق سالىدىغان) يېرىمىزنى مۇۋاپىق-لايىقىدا
6. ساتتۇق. بۇ يەرنىڭ باھاسى (بولغان) بەش (توپ؟) بۆزنى
7. مەن مىسىر ساق ساناپ بەردىم. مەن ئىنچ قىيا (ۋە)
8. تۇمىچى ساق ساناپ ئالدۇق. بۇ يەرنىڭ
9. پاسىلىنى شەرق تەرەپتىن تۇرا بۇقىنىڭ يېرى ئايرىيدۇ،
10. ... تەرەپتىنمۇ تۇرا بۇقىنىڭ يېرى ئايرىيدۇ،
11. غەرب تەرەپتىن ماغى قىيانىڭ يېرى ئايرىيدۇ، بۇ تۆت
12. پاسىللىق يەر مىڭ يىل تۈمەن كۈن-
13. گە قەدەر مىسىرنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى
14. تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ
15. ساتسۇن. بىز (تۇمىچى ۋە) ئىنچ قىيانىڭ ئاكا-ئىنى، ئۇرۇق-
16. تۇغقانلىرىمىزدىن مەيلى كىم بولسۇن (دەتالاش قىلمىسۇن)
17. ....

15 (1 - 15)

1 -lüg tam üz(ə) /////////////////////////////////////

2 satdïm. bu yir//////////////////////////////////////

3 ķilmïx kün üzə t(ügəl)//////////////////////////////

4 altïm bu yir sïq<ï>sï ɵng(dün)//////////////////////////

5 buķa sal yir adïrar kidin y (?)////////////////////////

6 tɵrt sïqï iqintəki yir-k(ə)/////////////////////////////

7 bolzun taplasar ɵzi tuḍzun t(aplamasar) /////////////

8 mən sinsidu-nung aķam inim on-l(uķum) ////////////

9 ķïlmaşun-lar ′ərklig bəg ixi küqin tu(tup) //////////

10 yir birip sɵzlər-i yorïmaşun yuld(aqï) ///////////////

11 kɵk buķa ķorsuz bolzun tanuķ türk bu(ķa) //////////

12 buķa bu nixan mən sinsidu-nung ol ɵ(züm) ////////

13 bu nixan tanuķ türk buķa-nïng ///

14 bu nixan tanuķ bolmïx-nï(ng) ///

یەشمىسى:

1. ... تام بىلەن ...

2. ساتتىم. بۇ يەر(نى سېتىش ھەققى ...نى مەن كۆك بۇقا بۇ ھۆججەتنى)

3. ئۆزگەن كۈنى تولۇق (بەردىم. مەن سىنسىدۇڭ ساق تاپشۇرۇپ)

4. ئالدىم. بۇ يەر(نىڭ) پاسىلنى شەرقتىن ...

5. بۇقا سال(نىڭ) يېرى ئايرىيدۇ، غەرب تەرەپتىن ...

6. تۆت پاسىل ئىچىدىكى يەر (مېنىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر كۆك بۇقىنىڭ ئىختىيارىدا)

7. بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن. خالىمىسا، (باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن).

8. مەن سىنىدۇنىڭ ئاكام، ئىنىم، ئوغلۇقۇم، (مەيلى كەم بولسۇن دەتالاش)

9. قىلمىسۇن. (ئەگەر) ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچكە تايىنىپ (بۇ يەرنى تالاشسا، بۇ يەردەك ئىككى پارچە)

10. يەر بېرىپ، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى (كىشى زىيان تارتسۇن.)

11. كۆك بۇقا زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى تۇرك بۇقا. (گۇۋاھچى)

...

12. بۇقا. بۇ نىشان مەن سىنىدۇنىڭدۇر. ئۆزۈم (بۇ ھۆججەتنى يازدىم)

13. بۇ نىشان گۇۋاھچى تۇرك بۇقنىڭدۇر،

14. بۇ نىشان گۇۋاھچى بولمىشنىڭدۇر.

16 (1 – 16)

1 ///////////////////////mi-kə manga bg tm(ür-kə yunglaḳ)-

2 -līḳ bəz kərgək bol(u)p ḳïyasudïn-tïn yüz (bəz) ilig-tə alïp

3 biz-ning xuikü-təki aḳa ini-lər birlə ki//////////(.)i ülüx-lüg

4 borluḳ-ta manga təgər iki l(ül)üx //////// (ḳïyasud)ïn-ḳa toğru

5 tomlïḍu satdïm bu borluḳ ///////////////(ḳïy)asudïn tügəl

6 snp birdim mən bg tmür/////////////////////(b)u

borluḳ-nïng

7 sïqï-sï θngdün yïngaḳ s//////////////adïrr kün-din y

8 sarïğ lam-a-nïng kəndü buḳ-a borl(uḳ)//(.)ïx ḳ-a(?)///(.)r-a bağ adïrr

9 tağ-tïn y üq ülüš-lüg b(or)l(uḳ) ///adirr bu tθr(t) sïqï-lïğ

10 borluḳ-ḳa ming yïl tümən kün-kə ḍəgi ḳïyasudïn ərklig bolzun

11 taplasar θzi tuḍzun taplamasar adïn kixi-kə θḍkürü saḍṣun

12 bu borluḳ yolïn-ta-mən bg tmür-ning //// inim uruğum tuğmïxïm on-

13 -luḳum yüz-lüküm kim kim-ə bolup qam qarïm ḳilmaṣun-lar apam birθk

14 ərklig bg ixi ilqi yalawaq küqin tuḍup alyïn yulyïn tisər-

15 -lər bu borluḳ tnginq-ə iki borluḳ birip sθzləri yorïmaṣun qam-

16 -lağuqï kixi ḳorluğ bolzun bu bitig tuḍa ḳïyasudïn ḳorsuz bolzun

17 bu bitig-kə tnuḳ θdigə tnuḳ mïsïr ḳy-a suḳ tnuḳ nartun tnuḳ

18 bağqï turmïx bu nixan mən bg tmür-ning ol

19 bu nixa mən tnuḳ θdgə-ning ol

20 bu nixan mən tnuḳ mïsïr ḳy-a suḳ-nïng ol

21 bu nixan mən tnuḳ nartun-nïng ol

22 bu nixan mən tnuḳ bağqï turmïx-nïng ol

23 mən mənggü bg tmür-kə üq ḳaḍa ayïḍïp bitidim

ئىزاھ:

2. (bøz) بۆز: ئەسلىدە ئىككىنچى قۇردىكى yüz (يۈز) بىلەن ilig (قول) دېگەن ئىككى سۆزنىڭ ئارىسىدا ئۈچ ھەرپ-بەلگىنىڭ ئورنى ئۆچۈك بولۇپ، ئۈچ ھەرپ ئۈچۈن /// بەلگە قويۇلسىمۇ بولاتتى، ئەمما بىز ئالدى ۋە كەينىدىكى سۆزلەرنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن ئۆچۈپ قالغان سۆزنىڭ bøz (بۆز) ئىكەنلىكىنى مۆلچەرلەپ، تىرناق ئىچىدە بەردۇق.

3. xüi kü: 水库 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ... (ئاينىڭ) ...كۈنى ماڭا بەگ تەمۈرگە ئىشلىتىش

2. ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ قىياسۇدىندىن يۈز (توپ؟ بۆزنى) قولۇمغا ئېلىپ،

3. بىزنىڭ شۈيكۈدىكى ئاڭا (ۋە) ئىنىلەر بىرلىكتە ... ئۈلۈشلۈك (ئۈلۈشىمىز بار)

4. ئۈزۈملۈكتىن ماڭا تېگىدىغان ئىككى ئۈلۈش (ئۈزۈملۈكنى) قياسۇدىنغا مۇۋاپىق-

5. لايىقىدا ساتتىم. بۇ ئۈزۈملۈكنى (سېتىش ھەققى بولغان يۈز توپ؟ بۆزنى مەن) قياسۇدىن تولۇق

6. ساناپ بەردىم. مەن بەگ تەمۈرمۇ (ساق تاپشۇرۇپ ئالدىم) بۇ ئۈزۈملۈكنىڭ

7. پاسىلى شەرق تەرەپتىن ... ئايرىيدۇ، جەنۇب تەرەپتىن

8. سارىغ لامانىڭ (ۋە) كەندۇ بۇقا(نىڭ) ئۈزۈملۈكى (ئايرىيدۇ؟ غەرب تەرەپتىن؟) باغ ئايرىيدۇ،

9. شىمال تەرەپتىن ئۈچ ئۇلۇشلۇك ئۈزۈملۈك ... ئايرىيدۇ. بۇ تۆت
پاسىللىق

10. ئۈزۈملۈك مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر قىباسۇدىنىڭ
ئىختىيارىدا بولسۇن.

11. خالىسا، ئۆزى ئۆتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ
ساتسۇن.

12. بۇ ئۈزۈملۈك توغرۇلۇق مەن بەگ تەمۈرنىڭ (ئاكام)، ئىنىم،
ئۇرۇق-ئەۋلادىم، ئۇن-

13. ـلۇقۇم، يۈزلۈكۈم، مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش قىلمىسۇن.
ئەگەر

14. ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدار (ياكى) ئەلچى-يالاۋاچلارنىڭ كۈچىگە
تايىنىپ، قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دېسە،

15. بۇ ئۈزۈملۈكتەك ئىككى ئۈزۈملۈك بېرىپ، سۆزلىرى ئۆتمىسۇن.
تالاش-

16. ـتۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى
قىياسۇدىن زىيان تارتمىسۇن.

17. بۇ ھۆججەتكە گۇۋاھچى ئۆدىگە، گۇۋاھچى مىسىر قىباسۇق،
گۇۋاھچى نارتۇن، گۇۋاھچى

18. باغچى تۇرمىش. بۇ نىشان مەن بەگ تەمۈرنىڭدۇر.

19. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئەدگۈنىڭدۇر.

20. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى مىسىر قىيا سۇقنىڭدۇر.

21. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى نارتۇننىڭدۇر.

22. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى باغچى تۇرمىشنىڭدۇر.

23. مەن مەڭگۈ بەگ تەمۈردىن ئۈچ قاتا سوراپ يازدىم.

17 (1 - 17)

1 //(.)ķ(...)m (...)//////üqün

2 //(.) apam birɵk ərklig bəg bəgət küqin

3 ///yastuķ basïp il bəg-lər-kə birər ədər

4 ////////////////////////////////(.)-lar (...........) yastuķ qao-ķa bir-kə bir ķošup yiti

5 yastuk qao-(.........................)in yanḑuru birip-sɵzlər-imz yorïmzun.

6 tip ķayu b(...)ķa(...) bir(?) bitig birdimz. bu nixan mən babï(?)-nïng ol.

7 bu nixan mən ɵz məngü-ning ol.

8 tanuķ ķïğur(?) bu nixan məning ol. bu nixan mən ķasïm-nïng ol.

9 tanuķ səwinq bu nixan məning ol. bu nixan mən yusüp-i-ning ol.

10 tanuķ ərəgəti(?) bu nixan məning ol. bu nixan mən yoğlïm tapmïx-nïng ol.

11 bu nixan mən oğlan məngü(?)-nüng ol.

12 tanuķ xabïğ(?) bu nixan məning ol.

13 tanuķ alï(?) bu nixan məning ol.

14 tanuķ burangï(?) bu nixan məning ol.

15 tanuķ kilinmbu bu nixan məning ol.

16 //////bu nixan məning ol.

ئىزاھ:

2-. bəgət (ھۆكۈمرانلار): "UW"2 دە "بەگلەر سىنىپى" دېگەن مەنە بېرىلگەن. يەشمىدە "ھۆكۈمرانلار" دەپ ئېلىندى. "ئەمەلدارلار" دەپ ئېلىشقىمۇ بولىدۇ. ئادەتتە "bəgət" سۆزى "بەگ"نىڭ كۆپلۈك شەكلى بولۇپ، "بەگلەر" دېگەن مەنىدە دەپمۇ قارىلىدۇ.

3. basïp (باسماق، بېسىپ): (12-1) 12- نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 11- ئىزاھىغا قارالسۇن.

يەشمىسى:

1. ... ئۈچۈن
2. ... ئەگەر ھوقۇقدار بەگ-ھۆكۈمرانلارنىڭ كۈچىگە (تايىنىپ)
3. ... ياستۇق بېسىپ (سۇنۇپ؟)، ئەل بەگلىرىگە بىردىن ئىگەر(لىرىگە يارىشا ئات بېرىپ،)
4. ... ياستۇق چاۋ (پۇل)غا بىرگە بىرنى قوشۇپ يەتتە
5. ياستۇق چاۋ (پۇل) ... ياندۇرۇپ بېرىپ، سۆزلىرىمىز ئۆتمىسۇن.
6. دەپ قايسى ... بىر ھۆججەت بەردۇق. بۇ نىشان مەن بابىنىڭدۇر.
7. بۇ نىشان مەن ئۆز مەڭۈنىڭدۇر.
8. گۇۋاھچى قىغۇر، بۇ نىشان مېنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن قاسىمنىڭدۇر.
9. گۇۋاھچى سەۋىنچ، بۇ نىشان مېنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن يۇسۇپنىڭدۇر.
10. گۇۋاھچى ئەرەگەتى، بۇ نىشان مېنىڭدۇر. بۇ نىشان مەن

بوغلىم تاپمىشىنىڭدۇر.

11. بۇ نىشان مەن ئوغلان مەڭۈنىڭدۇر.

12. گۆزۈاچى شابىغ، بۇ نىشان مېنىڭدۇر.

13. گۆزۈاچى ئالى، بۇ نىشان مېنىڭدۇر.

14. گۆزۈاچى بۇراكى، بۇ نىشان مېنىڭدۇر.

15. گۆزۈاچى كىلىنمىز، بۇ نىشان مېنىڭدۇر.

16. ... بۇ نىشان مېنىڭدۇر.

18 (1 – 18)

1 mən xaqu sangun kü(lüg)-kə tügəl birdim(..)/////
2 ymə tügəl altïm bu (əw)-ning sïqïsï ķapïğ-i//////
3 uluğ ķay-da ol θngtün yïngaķ sïrtïğqï taz(?)-(nïng)
4 (əw)i ol altïn yïngaķ bədizqi ķapoo-tu ////////
5 (y)ïngaķ yitmix tonga əwi b(u ə)w iqintə S////////
6 sasï yaķxïsï tügəl ol b(u) iqintə küü//////////
7 bir ygrmi küp ol bu əw üzə ming////////////
8 kün-kə təgi ərklig xaqu sangun(.)///////////////////
9 (θ)zi tutzun taplamasar aṭïn ////////////////////
10 satzun xaqu sangun ķor(suz) //////külüg ķo(rluğ bolz)-
11 un külüg-ning //// (ķa)d(ax)ï ygəni tağayï bağrï(?) ////
12 //(.)KY turup ķam küq///(......)kə yulğalï saķï(nsarlar)
13 ol oķ ķayda xaqu sangun-ķa (...............) əw sat/////
14 (a)l(ï)p külüg xaqu sangun-ķa (...........................)

KWL(?)/////

15 ////WN ķayu il ķan bəg ixi (..............................) /////

16 (sa)ng(u)n sawï yorïzun k(ü)lüg saw(ï) yo(rïmazun) /////////

17 ikigü taplaxïp bk bitig (..............................) ////////////

18 //(sa)wda tanuķ bü(gü)(?) (..............................) ////////////

19 /////SY (......................) L(...) ////////////////////

20B ////(.) yitmix tonga (san)gun (......)/////

21B (tan)uķ bg tuğmïx . bu əw taplap S(........)////

22B (tanu)ķ yarlïğqï T/(.)// kirmix sangun (.......)///

23B (tan)uķ ķïnğuuqï asïğ sangun tanuķ bitkəq(i)///

ئىزاھلار:

1. xaqu (شاچۇ): 沙州 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى، ئۇ دۈنخۇاڭنى كۆرسىتىدۇ.

3. ķay (قاي): [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى، "كوچا" دېگەن مەنىدە.

6. sasï yaķxïsï (قىزلىرى-ئاچقۇچى): ئەسلى تېكىستتە sasï [سا ([illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى +سى]، ياقشىسى [ياقشى ([illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى)+سى] دەپ يېزىلغان.

12. ķam küq ķilïp (جەمەتىم زورلۇق قىلىپ): بۇ بىر جۈملە سۆز بۇ ۋەسىقىدىن باشقا، يەنە (1-2)1 ۋەسىقىنىڭ 18- قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ. "UW"2 دە، "ķam küq ķilïp" دېگەن سۆز "قام (شامان)نىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ" دېگەن مەنىدە تەرجىمە قىلىنغان. "قام" دېگەن ئاتالغۇنى "شامان" دېگەن مەنىدىن باشقا، ķa ([illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى)غا تەۋەلىك، I

شەخس، بىرلىك قوشۇمچىسى "m#"نىڭ قوشۇلۇشىدىن تۈزۈلگەن دەپ قاراپ،
"تاپىلەم، جەمەتىم" دېگەن مەنىدە دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ. بىز يەشمىدە
"kam küq kilip" تىكى "kam" نى "جەمەتىم"، "küq kilip" نى "زورلۇق
قىلىپ" دېگەن مەنىدە ئېلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق.

يەشمىسى:

1. مەن شاچۇ ساكۇن كۆلۈگكە تولۇق بەردىم. ... (مەن كۆلۈگ)-
2. سىۇ ساق ئالدىم. بۇ ئۆينىڭ پاسىلى، دەرۋازىسى ...
3. چوڭ كوچىغا (ئېچىلىدۇ)، شەرق تەرىپىدە سىرتىغچى تازنىڭ
4. ئۆيى، جەنۇب تەرىپىدە بەدىزچى قاپوتۇ ...
5. تەرىپىدە يىتمىش توگانىڭ ئۆيى بار. بۇ ئۆي ئىچىدە ...
6. قۇلۇپى، ئاچقۇچى ساقتۇر. بۇ ئۆي ئىچىدىكى كۆ.(؟) ...
7. ئون بىر كۆپتۇر. بۇ ئۆي مىڭ (يىل تۇمەن)
8. كۆنگە قەدەر شاچۇ ساكۇننىڭ ئىختىيارىدا (بولسۇن، خالىسا)
9. ئۆزى تۇتسۇن. خالىمىسا، باشقا (كىشىگە ئۆتكۈزۈپ)
10. ساتسۇن. شاچۇ ساكۇن زىيان تارتمىسۇن. كۆلۈگ زىيان تارتـ-
11. سۇن. كۆلۈگنىڭ (ئۇرۇق-تۇغقانلىرى)، جىيەنى، تاغىسى، باغىر
(تۇغقانلىرى) ...
12. ...تۇرۇپ، (مەن كۆلۈگنىڭ) جەمەتىم زورلۇق قىلىپ قايتۇرۇپ
سېتىۋالماقچى بولسا،
13. مۇشۇ كوچىدىن شاچۇ ساكۇنغا .... ئۆي سات...
14. ئېلىپ، كۆلۈگ شاچۇ ساكۇنغا ...
15. قايسى ئەل خانى، بەگ ئەمەلدارلارغا (ئەرز قىلىپ
تارتىۋالماقچى بولسا؟)،

16. (شاچۇ) ساڭۇننىڭ سۆزى ئۆتسۇن. كۆلۈگنىڭ سۆزى ئاقمىسۇن.

17. ئىككىبىلەن مائۇل كۆرۈپ (بۇ) مۇھىم ھۆججەتنى (تۈزدۈق).

18. ... سۆزگە گۇۋاھچى بۇگۇ ...

19. ...

20B. ... يېتمىش توڭا ساڭۇن ...

21B. گۇۋاھچى بەگ تۇغمىش. بۇ ئۆرنى خالاپ (ئىختىيار قىلىپ)

...

22B. گۇۋاھچى يارلىغچى ت... كىرمىش ساڭۇن ...

23B. گۇۋاھچى قىنغۇزغۇچى ئاسىغ ساڭۇن گۇۋاھچى (ۋە) بۇ
ھۆججەتنى يازغۇچى ...

19 (1 - 19)

1 bix (y)grm(i) y(a)xar türk (.)/////////////////////

2 satdm bu türk ķra-bax satïğïn ikigü ïnqa sɵz-

3 ləxtmz yüz kidin yorïyur onar qïğ tmğa-lğ ķunpu-ķa

4 taķï bir üwgə yəlx at üstüni uyaz altïnï iki

5 ar-da igsiz toğasïz at bu yụz ķunpu bir at birlə

6 bitig ķïlmïx küntə tükəḍi altm tax ķra atlğ türk

7 ķra-baxïmïn an tirək-kə tutuzu birdim bu ķrabax

8 üzə ming yïl tümən k(ün)k(ə) təgi an tirək ərklig bolzun

9 taplasar ɵzi tutzun taplamasar adïn kixikə ɵtkürü

10 birzün kim ymə tïdmazun kin arķun mən külüg tïntanq-

11 nïng ķam ķadaxïm oğlum ķizïm bu ķrabax-ïğ

ayïtsar

12 istəsər sawlarï yorïmazun an tirək sawï yorïzun

13 takï birək bəg ixi-ning küq küqək saw kəlürüp ayïtsar

14 (i)stəsər an tirək-kə taplamïx anïqa tənglig krabax

15 //////(.) an tirək korsuz bolzun s(....) ikigü

16 ////////////////////// (bu) sawda kayusï əlig(?)

ئىزاھلار:

3. kunpu (قۇنپۇ): يەنە قانپۇ (kanpu)، قۇانپۇ (kuanpu) قاتارلىق شەكىللەردىمۇ ئۇچرايدىغان بۇ ئاتالغۇ ئالدىنقى ئىزاھلاردا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك 官布 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، "yüz kidin yorïyur onar qïğ t(a)mğa-lïğ kunpu" [بازاردا ئۆتۈۋاتقان ھەر ئون چىسى تامغىلىق (ھەر ئون چىسىغا تامغا بېسىلغان) بۆز قۇنپۇ] دېيىلگىنىگە ئاساسلانغاندا، بىر قۇنپۇ ئون چى ئۇزۇنلۇقتىكى تامغا بېسىلغان بۆزنى كۆرسەتسە كېرەك.

يەشمىسى:

(... يىل ... ئاينىڭ ...كۈنى، ماڭا-كۆلۈگ تىنتانچقا ئىشلىتىشكە قۇنپۇ ‹پۇل› كېرەك بولۇپ)،

1. ئون بەش ياشلىق تۇرك (قۇلۇزمنى ئان تېرەككە)

2. ساتتىم. بۇ تۇرك قۇلنىڭ باھاسىنى بىز ئىككىيلەن مۇنداق پۈ-

3. تۈشتۇق: (يەنى) بازاردا ئۆتۈۋاتقان ھەر ئون چىسىغا تامغا بېسىلغان بۆز قۇنپۇغا

4. ۋە بىر يۇرغا(؟)، يۈگرۈك(؟) ئاتقا (يەنى ئۈستى ئۇياز(؟)

ئاستى ئىككى

5. ئاردا(؟) (بولغان)، كىسلى يوق ساق ئاتقا تۇختاتتۇق. بۇ يۈز قانچۇ بىلەن بىر ئاتنى

6. بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى تولۇق ئالدىم: تاش قارا ئاتلىق تۈرك

7. قۇلۇمنى ئان تىرەككە ئۆتكۈزۈپ بەردىم. بۇ قۇل

8. مېنىڭ بىل تۈمەن كۈنگە قەدەر ئان تىرەكنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.

9. خالسا، ئۆزى ئۆتسۇن: خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ

10. بەرسۇن. ھېچكىم توسمىسۇن (توسالغۇ بولمىسۇن). كېيىن مەن كۈلۈگ تىنتانچ-

11. مېنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم، ئوغلۇم، قىزىم بۇ قۇلنى سورىسا -

12. تەلەپ قىلسا، سۆزلىرى ئاقمىسۇن: ئان تىرەكنىڭ سۆزى ئۆتسۇن.

13. ئەگەر بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۈچ-قۇدرىتىگە تايىنىپ، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى شىپى كەلتۈرۈپ، (قۇلنى) سورىسا-

14. تەلەپ قىلسا، ئان تىرەككە ياقىدىغان، ئۇنىڭغا (تۈرك قۇلغا) ئوخشاش قۇل

15. (تېپىپ بەرسۇن). ئان تىرەك زىيان تارتمىسۇن. ... ئىككىلەن

16. ... بۇ سۆزدىن (تۇختامدىن) قايتمىز قول (؟).

20 (1 – 20)

1 ////////////////-ḳa manga ḳantur sangun

2 ////////////////// krg(ə)k bolti bir asïl bay

3 ////////////////(.)un ///yïğ sangun-ķa
4 ///////////////////////// twar-ïn ïnqa sɵz-
5 /////////////////////// iki uqï kinlig otra
6 ///////////////////////üzüxtümüz bu bitig
7 /////////////(ķun)pu mən ķantur sangun
8 /////////////////////(alt)ïm buküntə ïnaru
9 //////////////////////////(m)ing yïl tümən
10B //////(a)sïl bay atlğ ķrabax
11B /////////////////////bitigi

يەشمىسى:

1 ...يىل ... ئاينىڭ .. كۈنى) ماڭا قانتۇر ساڭۇن-
2. (ىغا ئىشلىتىشكە قۇنپۇ) كېرەك بولدى. بىر ئاسىل باي
3. (ئاتلىق قۇلۇمنى) ...يىغ ساڭۇنغا
4. (ساتتىم، ئۇنىڭ باھاسى بولغان) مال توغرۇلۇق مۇنداق سۆز-
5. (لەشتۇق. ئۇنىڭ باھاسىنى بازاردا ئۆتۈۋاتقان) ئىككى ئۇچى يوللۇق (جىيەكلىك)، ئوتتۇرىسىدا
6. (تامغىسى بار ... قۇنپۇغا) توختاتتۇق. بۇ ھۆججەت
7. (تۈزۈلگەن كۈنى) ... قۇنپۇ(نى) مەن قانتۇر ساڭۇن
8. (بىرى كەم ئەمەس، ساق تاپشۇرۇپ) ئالدىم. بۈگۈندىن باشلاپ
9. ... مىڭ يىل تۈمەن
10. (كۈنگە قەدەر ئاسىل باي ئاتلىق قۇل
11. ... ھۆججىتى

21 (1 – 21)

1 taķïğu yïl tɵrtünq ay s(əkiz yan)gïķa manga

2 liw taypu-nung oğlï kowqü-kə (yun)glaḳ-lïḳ kümüx
3 krgək bolup puking atlğ ər (ḳ)ara-baxïmnï
4 kingsun ayağ-ḳa təgimligkə (yit)i əlig stïr
5 yarmaḳ kümüx-kə toğuru tomlïḍu satdïm bu
6 satïğ yiti əlig stïr kümüx-üg bu b(i)tig ḳïlmix kün
7 üzə mən kingẓun ayağ-ḳa təgimli(g t)ügəl sanap
8 birtim mən kowqü ymə tügəl s(anap a)ltïm bu
9 puking atlğ ḳarabax üzə king(sun) ayağ-ḳa
10 təgimlig ərklig bolzun taplasar ɵzi tuḍzun
11 taplamasar aṭïn kixi-kə ɵḍk(ürü) satzun məning
12 ymə küdəgüm samsïba inim sïs-ï//(.) inim sïs-ï
13 uu(?) taḳï kim ḳayu qam qarïm ḳïlmazun-lar apam
14 qam qarïm ḳïlsar-lar bu ḳarabax //(..) tənginqə iki
15 ḳarabax yaraḍu birip yulup alzun-lar (tanu)ḳ ḳotan toğrïl
16 tanuḳ ḳïz turmïx tanuḳ max-ï ///// tmğa mən kowqü-
17 nüng ol mən yüz bəgi əsənə aytïp b(i)tidim bu ḳarabax
18 kim qam ḳïlsar biz silu küdəgü ///// bədizqi
19 sasïqï maxï birlə bilürbiz
20 taḳïğu yïl tɵrtünq ay toḳuz yangï(ḳ)a mən kowqü puking
21 atlğ ər ḳara-bax satïğ-ï yiti (əli)g stïr kümüx-
22 üg tügəl altïm tanuḳ ḳïz turmï(x) tanuḳ ḳotan

23 toğrïl bu tmğa mən kowqü-ning ol m(ən əs)ənə aytïp bitidim

24B pukin(g) //// ər ķarabax-nïng bax bitigi ol

ئىزاھ:

4. kingsun (كىڭسۈن): ئادەم ئىسمى بولۇپ، بۇ ۋەسىقىنىڭ 4-، 9-قۇرلىرىدا كىڭسۈن، 7-قۇرىدا بولسا كىڭزۈن دەپ يېزىلغان. بۇ شۇ دەۋردىكى ھۆججەتلەردە /s/ بىلەن /z/ نى نۆۋەتلەشتۈرۈپ ئىشلىتىشتەك فونېتىكىلىق تىل ئالاھىدىلىكىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، /d/ بىلەن /t/، /k/ بىلەن /ğ/نى ئالماشتۇرۇپ ئىشلىتىشمۇ يۈەن دەۋرىگە ئائىت يازما يادىكارلىقلار ئىملاسىدىكى بىر ئالاھىدىلىك ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى، مەن
2. لۇ تايپۇنىڭ ئوغلى كوۋچۇگە ئىشلىتىش ئۈچۈن كۈمۈش
3. كېرەك بولۇپ، پۈكىنىڭ ئاتلىق قۇلۇمنى ھۆرمەتكە
4. سازاۋەر كىڭسۈنگە قىرىق يەتتە سەر
5. يارماق كۈمۈشكە مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. بۇ
6. قىرىق يەتتە سەر كۈمۈشنى بۇ توختام تۈزۈلگەن كۈنى
7. مەن ھۆرمەتكە سازاۋەر كىڭسۈن ساق ساناپ
8. بەردىم. مەن كوۋچۇمۇ ساق ساناپ ئالدىم. بۇ
9. پۈكىنىڭ ئىسىملىك قۇل ھۆرمەتكە سازاۋەر كىڭسۈننىڭ
10. ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛

11. خالمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتمىسۇن. مېنىڭ

12. كۈيئوغلۇم سامسبا، ئىنىم سىسد ... ئىنىم سىسد-

13. بۇز(؟) ۋە باشقا ھەرقانداق كىشى دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر

14. جېدەل-ماجرا قىلسا، بۇ قۇلدەك ئىككى

15. قۇل ھازىرلاپ بېرىپ (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن. گۇۋاھچى قوتان توغرىل،

16. گۇۋاھچى قىز تۇرمىش، گۇۋاھچى ماشى ... (بۇ) تامغا مەن كوۋچۇ-

17. نىڭدۇر. مەن يۈز بېگى ئەسەنە سوراپ يازدىم. بۇ قۇل

18. (ھەققىدە) ھەرقانداق بىر كىشى جېدەل-ماجرا قىلسا، بىز سىلۇ كۆدەگۈ (كۈيئوغۇل)، ... بەدىزچى (ۋە)

19. ساسچى ماشى مەسئۇل بولىمىز.

20. توخۇز بىلى تۆتىنچى ئاينىڭ توققۇزىنچى كۈنى مەن كوۋچۇ يۈكىڭ

21. ئاتلىق قۇلۇمنىڭ باھاسى (بولغان) قىرىق يەتتە سەر كۈمۈش-

22. نى ساق ئالدىم. گۇۋاھچى قىز تۇرمىش، گۇۋاھچى قوتان

23. توغرىل. بۇ تامغا مەن كوۋچۇنىڭدۇر. مەن ئەسەنە سوراپ يازدىم.

24B. (بۇ) يۈكىڭ (ئاتلىق) ئەر قۇلنىڭ ئەسلى ھۆججىتىدۇر.

22 (1 - 22)

1 (tong)uz yïl (al)tï(n)q ay yiti yangïḳa manga yrp toğrïl-ḳa

2 ////// kümüx krgək bolup kimzun atlğ əbqi

ķarabaxïm-

3 nï əlig stïr yarmaķ kümüx-kə inəqi-kə toğru tomlï(ḑu)

4 (sat)dïm bu ķarabax stïğï kü(m)üx-ni bitig ķïlmïx kün

5 üzə mən inəqi tügəl sanap birtim mən yrp toğrïl ymə

6 tügəl sanap aldïm bu ķarabax üzə nəqəkə ḑəgi inəqi

7 ərkl(ig) bolzun tap(lasar) өzi tutzun tıplamasar (a)d(ïn kixi

8 kə) өtkürü stzun bu ķarabax yol-ïnta mən (yr)p to(ğrïl)

9 //// iqim inim tuğmïx-ïm ķadax-ïm yigən-im tağay-ï(m)

10 kim ķayu q(a)m qarïm (ķïlma)zun-lar apam birөk qam qarïm

11 ķ(ïlsar)-lar bu ķarabax tənginqə iki ķarabax yaraḑu bir(ip)

12 yulup alzun yuldaqï kixi ķorluğ bolzun bu bitig tut(a)

13 inəqi ķorsuz bolzun tanuķ əlik tanuķ taķïquķ tanuķ tarïm ///

14 tanuķ topula bu tmğa m(əni)ng ol mən ədgü toğrïl aytïp bitidim

15 tonguz yïl altïnq ay on yangïķa mən yrp toğrïl kimzun

16 altlğ[=atlğ] ķarabax stïğï əlig stïr yarmaķ kümüxüg

inəqi-

17 tin tügəl altïm tanu(ķ) taķïquķ bu tmğa məning ol mən ədgü toğrïl bitidim

---

ئىزاھ:

12. tuta (تۇتۇپ): بۇ سۆز ئەسلى تېكىستتە tuta دەپ يېزىلغان بولۇپ، بۇ سۆزنىڭ يىلتىزى -tut ("تۇتماق")، ئارقىسىغا قوشۇلغان قوشۇمچە Sa رەۋىشداش قوشۇمچىسى بولۇپ، بۇ قوشۇمچە ئۆز نۆۋىتىدە "ئىزچىللىق" تۈسىنى قوشۇپ ئىپادىلەيدۇ، ئەمما جۈملىدىكى رولى جەھەتتىن، خۇددى سۆيەتداشقا ئوخشاش ئارقىسىدا كەلگەن سۆزنى ئېنىقلايدۇ، شۇڭا، يەشمىدە "ساقلىغۇچى" دەپ ئالدۇق.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى كۈنى، مەن يارپ توغرىلغا

2. (ئىشلىتىشكە) كۈمۈش كېرەك بولۇپ، كىمزۇن ئاتلىق ئايال قۇلۇم-

3. نى ئىنەچىگە ئەللىك سەر يارماق كۈمۈشكە مۇۋاپىق-لايىقىدا

4. ساتتىم. بۇ دىدەكنىڭ باھاسى (بولغان) كۈمۈشنى بۇ ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى

5. مەن ئىنەچى ساق ساناپ بەردىم. مەن يارپ توغرىلمۇ

6. ساق ساناپ ئالدىم. بۇ دىدەك ھەر زامان ئىنەچى(نىڭ)

7. ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا (كىشى-

8. گە) ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ دىدەك توغرۇلۇق مەن يارپ

توغرىل-

9. (ئېنىڭ) ئاكام، ئىنىم، ئۆرۈق-تۇغقانلىرىم، جىيەنىم، تاغام

10. مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر دەتالاش

11. قىلسا، بۇ دىدەكتەك ئىككى دىدەك ھازىرلاپ بېرىپ

12. (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى

13. ئىنەچى زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى ئەلىك، گۇۋاھچى تاقىچۇق، گۇۋاھچى تارىم ....

14. گۇۋاھچى تىرىۋلا. بۇ تامغا مېنىڭدۇر. مەن ئەدگۈ توغرىل سوراپ يازدىم.

15. چوشقا يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن يارىپ توغرىل كىمزۈن

16. ئاتلىق قىزنىڭ باھاسى (بولغان) ئەللىك سەر يارماق كۈمۈشنى ئىنەچىد-

17. ئىدىن تولۇق ئالدىم. گۇۋاھچى تاقىچۇق. بۇ تامغا مېنىڭدۇر. مەن ئەدگۈ توغرىل يازدىم.

23 (1 – 23)

1 ït yïl o(n)unq ay on yangïķa /// ə(l)ik ķay-a

2 aqï-ķa yunglaķ-lïķ bɵz krgək bolup iki ygrmi yax-

3 lïğ taķ küng adlïğ ķïz ķrbax-ïm-nï əniqük-kə toğuru

4 tomlïdu sad(t)ï(m sa)dïğ bɵzin inqə tix-timiz kidin yorïr

5 altï sïngar xuluğ tmğa-lïğ skiz on bɵz-kə kəsixdimz bu

6 ķrbax sḑïğï skiz on bɵz-ni biḑig ķïlmï(x) k(ü)n üzə mən

7 əniqük tügəl birdim mən əlik ķy-a aqï ymə tügəl

8 snap altïm bu ķrbax üzə ming yïl tümən kün əniqük

9 ərklig bolzun taplasar ɵzi tutzu(n tap)lamasar adïn kixi-kə

10 ɵḑkürü saḑşun mən əlik ķy-a aqï-nïng iqim inim ķam

11 ķadxïm qam qarïm ķïlmazun-lar taķï b(ir)ɵk ərklig bəg ixi

12 küqin tutup yulyïn alyïn tip qam ķïlğlï alğlï saķïn-

13 sar-lar bu ķrbax tnginqə iki ķrbax əniqük-kə yrḑu birip

14 yulup alzun yldaqï kixi ķorluğ bolzun bu biḑig tutạ

15 əniqük ķorsuz bolzun bu ķrbax yolïnta kim-tin ķyu-

16 tïn qam qarïm klsər mən əlik ķay-a aqï bilür-mən əniqük

17 bilməz-mən tnuķ ïnal-quķ tnuķ oğul tonga tnuķ küdən tnķ

18 tax ķan bu tmğa mən əlik ķy-a aqï-nïng ol mən toyïn

19 ķulï tutung bular ikəgü-kə ayïtïp biḑitim

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئوننچى ئاينىڭ ئوننچى كۈنى، (مەن) ئەلىك قايا

2. ئاچىغا ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ، ئۇن ئىككى ياشـ
3. لىق تاق كۆزلۈك ئاتلىق قىز دىدىكىمنى ئەنىچۈككە مۇۋاپىق-
4. لايىقــدا ساتتىم. (ئـۇنىـڭ) باھاسى (بولغـان) بۆز توغـرۇلۇق
مۇنداق كېلىشتۇق، (باھاسىنى هازىر) بازاردا ئېقىۋاتقان،
5. ئالتە تەرىپىگە (يېرىگە) مەھكىمە تامغىسى بېسىلغان سەكسەن
بۆزگە[1] توختاتتۇق.
6. دىدەكنىڭ باھاسى (بولغـان) سـەكـسـەن (توپ؟) بۆزنى بۇ
ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈنى مەن
7. ئەنىچۈك ساق بەردىم. مەن ئەلىك قايا ئاچىمۇ تولۇق
8. سـانـاپ ئـالدىم. بۇ دىدەك مـىـڭ يىل، تۈمـەن كـۈنگـە قـەدەر
ئەنىچۈكنىڭ
9. ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا
كىشىگە
10. ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ (دىدەكنى) مەن ئەلىك قايا ئاچىنىڭ
ئاكام، ئىنىم، ئۇرۇق-
11. تۇغقانلىرىم تالاشمىسۇن. ئەگەر (كىمكى) ھوقۇقدار بەگ-
مەلدارلارنىڭ
12. كۈچىگە تايىنىپ، ئۇنى قايتۇرۇپ سېتىۋالىمەن دەپ دەتالاش
قىلماقچى
13. بولسا، ئەنىچۈككە بۇ دىدەكتەك ئىككى دىدەكنى هازىرلاپ
بېرىپ،
14. ئاندىن قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى

[1] مەزكۇر ۋەسىقىدىكى "سەكسەن بۆز"، بىرچە سەكسەن قۇلىپۇغا تەڭ بولۇشى كېرەك.

زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى

15. ئەنچۈك زىيان تارتمىسۇن. بۇ دىدەك توغرۇلۇق ھەر كىمدىن

16. ئەرز-دەۋا كەلسە، مەن ئەلىك قايا ئاچى جاۋابكار بولىمەن. ئەنچۈك

17. جاۋابكار بولمايمەن. گۇۋاھچى ئىنالچۇق، گۇۋاھچى ئوغۇل توگا، گۇۋاھچى كۆزەن، گۇۋاھچى

18. تاش قان. بۇ تامغا مەن ئەلىك قايا ئاچىنىڭدۇر. مەن تۇيىن

19. قۇلى تۇتۇڭ بۇ ئىككىيلەندىن سوراپ يازدىم.

24 (1 – 24)

1 luu (yïl) səkizinq ay altï otuz-ḳa mən aḍay tutung-ḳa yunglaḳ-lïḳ qao krgək

2 bolup pintung atlğ ḳïḍay ər ḳrabaxïm-nï xiwsay tayxï-ḳa (....) (...)

3 toḳuz qao yastuḳ-ḳa toğuru satđim bu ḳrabax safïğï toḳuz yastuḳ qao-nï

4 mən xiwsay tayxï bitig ḳïlmïx kün üzə tügəl sanap birtim mən aḍay tu

5 ymə bir əksüksüz tügəl sanap altïm bu ḳrabax üzə ming yïl tümən

6 kün-kə ḍəgi xiwsay tayxï ərklig bolzun taplasar əzi tuḍzun taplamasar

7 adïn kixi-kə ətkürü satzun mən aḍay tutung-nung iqim inim tuğmïx-

8 ïm ḳadax-ïm yigən-im tğay-ïm kim kim mə ərsər qam qarïm ḳïlmazun-lar

9 apam birθk ərklig bəg ixi yat yalawaq küq-in tutup yul-layïn alayïn

10 sak̡ïnsar-lar bu k̡rabax tənginqə iki k̡rabax birip yulup alzun-lar yultaqï

11 kixi k̡or-luğ bolzun xiwsay tayxï k̡orsuz bolzun tanuk̡ yapïğ tanuk̡ baqak̡

12 toğrïl tanuk̡ bayaquk̡ tanuk̡ k̡uduğqï əsən k̡ïḍay bu tmğa mən aḍay

13 tutung-nung ol mən tngrim k̡utï səwinq bütün ayïtïp bitidim

---

ئىزاھلار:

1. luu (ئەجدىھا): ئەسلى تېكىستتە luu دەپ يېزىلغان بولۇپ، 龙 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

1-، 3-. qao yastuk̡ (چاۋ ياستۇق): ۋەسىقە 1(1-11) دىكى ئىزاھ 2 گە قارالسۇن.

4. aḍay tu (ئاتاي تۇتۇڭ): بۇ كىشى ئىسمى، مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 1-، 7-، 12- ۋە 13- قۇرلىرىدا aḍay tutung دەپ تولۇق يېزىلغان. دېمەك، aḍay tu دىكى "tu" tutung نىڭ قىسقارتىپ يېزىلىشى باكى چالا يېزىلىپ قېلىشى ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئەجدىھا (يىلى) سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن ئاداي تۇتۇڭغا ئىشلىتىش ئۈچۈن چاۋ كېرەك

2. بولۇپ، پىنتۇڭ ئاتلىق قىداي (قىتان)، ئەر قۇلۇمنى شىۋساي تايىشىغا ...

3. توقۇقۇز چاۋ ياستۇقىقا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. بۇ قىزلىنىڭ باھاسى (بولغان) توقۇقۇز ياستۇق چاۋنى

4. مەن شىۋساي تايشى بۇ توختام تۇززۇلگەن كۈنى ساق سانابپ بەردىم. مەن ئاداي تۇ(تۇكۇ-

5. حۇ) بىرى كەم ئەمەس ساق سانابپ ئالدىم. بۇ قىزل مىڭ يىل، تۈمەن

6. كۈنگە قەدەر شىۋساي تايشىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالسا، ئۈزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا،

7. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. مەن ئاتاي تۇتۇكنىڭ ئاكام، ئىنىم، ئۇرۇق-

8. تۇغقىنىم، جىيەنىم، تاغام، مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش قىلمىسۇن.

9. ئەگەر ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ، يات ئەلچىلەرنىڭ كۈچىگە تايىنىپ، قايتۇرۇپ سىتىۋالماقچى

10. بولسا، بۇ قۇلدەك ئىككى قۇل بىرىپ ئاندىن قايتۇرۇپ سىتىۋالسۇن. قايتۇرۇپ سىتىۋالغۇچى

11. كىشى زىيان تارتسۇن. شىۋساي تايشى زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى ياپىغ، گۇۋاھچى باچاق

12. توغرىل، گۇۋاھچى باياچۇق، گۇۋاھچى قۇدۇغچى ئەسەن قىداي. بۇ تامغا مەن ئاتاي

13. تۇتۇكنىڭكى. مەن تەكرىم قۇتى سەۋىنچ ھەممىنى سوراپ يازدىم.

25 (1 - 25)

1 küskü yïl ///// ay /////////
2 ḳa manga ///////////////
3 bɵz krgək bolup bulat-tïn yüz
4 bɵz alïp mən ḳalïmdu-nïng kixi-
5 tin ulam saḍ(ğïn) almïx tulat
6 aḍlïğ küngüm-(ni) toğuru tomlïḍu
7 saḍtïm bu küng-ning saḍïğ-ï
8 yüz bɵz-ni mən ḳalïmdu bitig
9 ḳïlmïx kün üzə tügəl
10 sanap aldïm mən bulat ymə
11 bir əksüksüz tügəl sanap
12 birdim bu küng-kə ming yïl
13 tümən künkə ḍəgi bulat ərklig
14 bolzun taplasar ɵzi tḍṣun
15 taplamasar adïn kixi-kə
16 ɵḍkürü saḍṣun bu küng-ning
17 qamï qarïmï ətsər-lər yalğan-ï
18 bolsar mən ḳalïmdu bilürmən bulat
19 bilməz tanuḳ xabï buḳ-a tanuḳ
20 ḳuḍluğ ḍəmür tayaḳ tanuḳ budasïn
21 bu nixan tamğ-a mən ḳalïmdu-nïng ol
22 mən ɵzüm bitidim

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى ... ئاينىڭ ... (كۈنى)،

2. ماڭا (قالىمدۇغا ئىشلىتىش ئۈچۈن)

3. بۆز كېرەك بولۇپ، بۇلاتتىن يۈز (توپ؟)

4. بۇز ئىلىپ، مەن قالىمدۇ باشقىلار-
5. دىن مەڭگۈلۈك سىتىۋالغان تۇلات
6. ئاتلىق دىدىكىمنى مۇۋاپىق-لايىقىدا
7. ساتتىم. بۇ دىدەكنىڭ باھاسى (بولغان)
8. يۇز (توپ؟) بۇزنى مەن قالىمدۇ بۇ ھۆججەت
9. تۇززۇلگەن كۈنى ساق
10. ساناپ ئالدىم. مەن بۇلاتمۇ
11. بىرى كەم ئەمەس ساق ساناپ
12. بەردىم. (تۇلات) بۇگۈندىن باشلاپ، مىڭ يىل
13. تۈمەن كۈنگە قەدەر بۇلاتنىڭ ئىختىيارىدا
14. بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛
15. خالىمىسا، باشقا كىشىگە
16. ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بۇ دىدەك توغرۇلۇق
17. جېدەل-ماجىرا چىقسا، يالغانچىلىق
18. بولسا، مەن قالىمدۇ جاۋابكار بولىمەن. بۇلات
19. جاۋابكار بولمايدۇ. گۇۋاھچى شابى بۇقا، گۇۋاھچى
20. قۇتلۇق تەمۈر تاياق، گۇۋاھچى بۇداسىن.
21. بۇ نىشان-تامغا مەن قالىمدۇنىڭدۇر.
19. مەن ئۆزۈم يازدىم.

26 (1 - 26)

1 ///////// (yïl) üqünq ay tört yangï-
2 (ḳa) ///// ḳut(luğ) təmür ər tuğmïx
3 toḳḍamïx olar-ḳa yunglaḳ-lïḳ yarmaḳ
4 kümüx kərgək bolup səngəkḍəẓ aḳ-a-tïn

5 altmïx altun alïp mübərək ķoq adlïğ
6 oğlum-nï mən adasï ķutluğ təmür aķ-a-
7 sï ər tuğmïx aķ-a-sï toķdamïx üqəgü birlə
8 bo(lup to)ğuru tomlïdu sadtïm mən bu
9 oğul-ķa ming yïl tümən kün-kə təgi
10 səngəkdəz aķ-a ərklig bolşun
11 taplasar өşi tudşun taplamasar
12 adïn kixi-kə өtkürü sadşun biz-
13 n(ing o)n-luķumuz yüz-lükümüz alïmqïmïz
14 birim-qimiz aķamïz inimiz kim kim
15 m-ə bolup qam qarïm ķïlmasun-lar
16 apam birөk qamlasar-lar bu kixi
17 tənginqə iki kixini birip sөzləri
18 yo(rïmaş)un-lar tanuķ som-a tanuķ
19 ķarağunaz tanuķ ķïpqaķ bu nixan biz-ning
20 ol mən asïğ bolmïx olar-
21 ķa inqgə ayïtïp bitidim bu bitig
22 a(...)nïng bəgi adar-nïng təgrəsin-
23 tə bididim
24 bu nixan mən tanuķ som-nïng ol
25 bu nixan mən tanuķ ķarağunaz-nïng ol
26 bu nixan mən tanuķ ķïpqaķ-nïng ol

ئىزاھلار:

(1-26) 26- نومۇرلۇق ۋەسىقە ھەققىدىكى مەلۇمات ياكى ئىزاھ ئۈچۈن "UW"2 نىڭ 55- بېتىگە قارالسۇن.

14. birim-qimiz (بىزگە قەرز بەرگەنلەر): بۇ سۆزنى "قەرزدارلىرىمىز"،

"بىزگە قەرز بەرگەنلەر" دەپ چۈشىنىشىمىز مۇمكىن. لېكىن، ئوغلىنى ساتقۇچىغا قەرزدار بولغۇچىنىڭ قەرز بەرگۈچىنىڭ ئوغلى توغرۇلۇق دەتالاش قىلىشى مەنتىقىغە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. شۇڭا، "بىزگە قەرز بەرگەنلەر" دەپ ئېلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق. 2"UW" دېمۇ birimqi "قەرز بەرگۈچى"، "قەرز قايتۇرۇۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە كىشى" مەنىسىدە چۈشەندۈرۈلگەن.

بۇ ۋەسىقىنىڭ ئۆزى ياكى فوتو سۈرىتىنىڭ قەيەردىلىكى ئېنىق ئەمەس.

يەشمىسى:

1. ... يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئوتتۇنچى كۈنى،
2. (بىز) قۇتلۇق تەمۈر، ئەر تۇغمىش،
3. توقتامىش قاتارلىقلارغا ئىشلىتىش ئۈچۈن يارماق
4. كۆمۈش كېرەك بولۇپ، سەگىكدەز ئاكىدىن
5. ئاتمىش ئالتۇن ئېلىپ، مۇيەرەك قوچ ئاتلىق
6. ئوغلۇمنى مەڭكى دادىسى قۇتلۇق تەمۈر، ئاكى-
7. سى ئەر تۇغمىش، ئاكىسى توقتامىش ئۈچەيلەن بىللە
8. بولۇپ مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتۇق.
9. بۇ ئوغۇل مىڭ يىل تۈمەن كۈنگە قەدەر
10. سەگىكدەز ئاكىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.
11. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا،
12. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. بىز-
13. نىڭ ئۇنىلۇقىمىز، يۈزلۈكىمىز، بىز قەرز ئالغانلار (ياكى)،
14. بىزگە قەرز بەرگەنلەر، ئاكىمىز، ئىنىمىز، مەيلى كىم
15. بولسۇن، دەتالاش قىلمىسۇن.
16. ئەگەر دەتالاش قىلسا، بۇ كىشىدەك
17. ئىككى كىشى بېرىپ، سۆزلىرى

18. ئاتمسىن. گۆزۋاھچى سوما، گۆزۋاھچى

19. قاراغۇناز، گۆزۋاھچى قىپچاق، بۇ نشان بىزنىڭ-

20. ـدۇر. مەن ئاسىغ بولمىش تۇلار-

21. دىن تەپسىلىي سوراپ يازدىم. بۇ ھۆججەتنى

22. ئا......نىڭ بېگى ئادارنىڭ قېشىـ-

23. دا يازدىم.

24. بۇ نشان مەن گۆزۋاھچى سومانىڭدۇر.

25. بۇ نشان مەن گۆزۋاھچى قاراغۇنازنىڭدۇر.

26. بۇ نشان مەن گۆزۋاھچى قىپچاقنىڭدۇر.

27 (1 - 27)

1 tonguz yïl ikinti ay üq yngï-ḳa
2 manga ḳuḳdmunï tmunï-ḳa yunglaḳ-
3 lïḳ bɵz ḳərgək bolup alpïx-
4 tïn əlig tas bɵz ilig-tə
5 alïp ɵẓüm-ning yungqï atlğ
6 on üq yaxar ər olan[=oğlan]-nï
7 alpïx-ḳa toğru tomlïḍu saḍtïm
8 ilig-tə alïp bu biḍig-ni
9 ḳïlmïx kün üzə mən alpïx
10 tügəl snp birdim mən ḳuḳdmunï
11 ymə tügəl snap aldïm bir əksük-
12 süz bu yungqï-ḳa ming yïl tümən
13 kün-kə təgi alpïx ərklig bolzun
14 taplasar ɵzi tuḍṣun taplamasar
15 adïn kixi-kə ɵḍkürü saḍṣun

16 bu yungqï-nïng song bayan
17 oğrïsï yalğanï bolẓa təwi ķaş-a-
18 sï bolẓa onluķï yüşlüki bolup
19 qam qarïm ķïlsar mən ķuķdmunï
20 bilir-mən alpïx bilməz kim kim
21 m-ə bolup qam qarïm ķïlsar
22 uluğ süü-kə aķ yasḍuķ bəg-
23 lər-kə ədər-kə yarağu aḍ
24 birip sɵzləri yorïmaşun
25 bu nixan tamğ-a mən ķuķdmunï-
26 nïng ol tnuķ ɵḍgək tnuķ ilqi buķ-a
27 tnuķ tüxḍmür bu nixan mən tnuķ
28 ɵḍgək-ning ol
29 bu nix(a)n mən (t)nuķ (il)qi buķ-a-nïng ol
30 bu nixan mən tnuķ tüxḍmür-ning ol
31 bu nixan mən toğan t(u)ğdķan(?)-nïng ol
32 mən xila ķuķdmunï-ķa inqgə ayḍïp
33 biḍitim

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى،
2. مەن قۇقدمۇنى تەمۇنگە ئىشلىتىش
3. ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ، ئالپىش-
4. تىن ئەللىك (توپ؟) يېرىك بۆزنى قولۇمغا
5. ئېلىپما (ئۆتۈنىڭ ھەققى ئۈچۈن) ئۆززۈمنىڭ يۈكچى ئاتلىق
6. ئون ئۈچ ياشلىق ئوغلۇمنى
7. ئالپىشقا مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم.

8. (بۇگۈننى) قولۇمغا ئېلىپ، بۇ ھۆججەت
9. يېزىلغان كۈنى مەن ئالپىش
10. (بۆزنى) تولۇق ساناپ بەردىم. مەن قۇتقدمۇن-
11. سىز ساق ساناپ ئالدىم.
12. بۇ بۆزگۈچى مىڭ يىل، تۈمەن
13. كۈنگە قەدەر ئالپىشنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن.
14. خالىسا، تۆزى تۇتسۇن؛ خالىمىسا،
15. باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.
16. بۇ بۆزگۈچىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن،
17. ئوغرى-يالغىنى بولسا، (ئۇ) سۈيىقەست قىلسا، ژەقە سادىر
18. قىلسا، (ئۇنىڭ) ئورنىلۇقى، بۇزلۇكدىكىلەر
19. دەتالاش قىلسا، مەن قۇتقدمۇنى
20. جاۋابكار بولىمەن. ئالپىش جاۋابكار بولمايدۇ. مەيلى كىم
21. بولسۇن، جېدەل-ماجىرا قىلسا،
22. خان ئالىيلىرىغا ئاق (كۈمۈش) ياستۇق، بەگ-
23. لەرگە ئىگەرلىرىگە لايىق ئات
24. بېرىپ، سۆزلىرى ئاقمىسۇن.
25. بۇ نىشان-تامغا مەن قۇتقدمۇن--
26. نىڭدۇر. گۇۋاھچى ئۆدگەك، گۇۋاھچى ئىلچى بۇقا،
27. گۇۋاھچى تۇشتمۇر، بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى
28. ئۆدگەكنىڭدۇر.
29. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئىلچى بۇقىنىڭدۇر.
30. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۇشتمۇرنىڭدۇر.
31. بۇ نىشان مەن توغان تۇغدقاننىڭدۇر.

32. مەن شىلا قۇقدمۇنىدىن نېنىق سوراپ
33. يازدىم.

28 (1 - 28)

1 biqin yïl qahxapuḍ ay iki yangï-
2 ḳa manga tədmilig ḳar-a buḳ-a
3 ikəgü-kə ḳarqlïḳ kərək bolup
4 ḳuḍluğ aḍlïğ ḳaḍun kixi-ni saḍïp
5 ḳuḍluğ təmür-tin yüz əlig ḳalïn bɵz
6 aldïmïz bu yüz əlig bɵz-ni
7 saḍïğ ḳïlmïx kün üzə biz
8 tədmilig ḳar-a buḳ-a ikəgü tügəl
9 sanap altïmïz mən ḳuḍluğ t(əmür)
10 ymə tügəl sanap birdim bu ḳuḍluğ
11 atlïğ ḳaḍun kixi-kə ming yïl
12 tümən künkə təgi ḳuḍluğ təmür ərklig
13 bolzun taplaẓa ɵzi tuḍzun
14 taplamaẓa adïn kixi-kə saḍzun
15 biz tədmilig ḳar-a buḳ-a ikəgü-
16 nüng aḳamïz inimiz onluḳ-umuz
17 yüzlük-ümüz kim kim m-ə bolup
18 qam qarïm ḳïlmazun ərklig bəg
19 ixi ilqi yalawaq küq-in tuḍup
20 qamlasar-lar yulayïn alayïn tisər-
21 lər bu ḳuḍluğ təng iki kixi yaraḍu
22 birip sɵzləri yorïmaṣun qamlağuqï
23 kixi K ḳorluğ bolzun ḳuḍluğ təmür

24 ḳorsuz bolzun tanuḳ tərədü tanuḳ
25 tonur mungsuz tanuḳ torqï tanuḳ toyïn
26 bu nixan biz tədmilig ḳar-a buḳ-a ikəgü-
27 ning ol mən tongm-a bahxï tədmilig
28 ḳar-a (b)uḳ-a ikəgü-kə inqgə ayïdïp biḍidim
29 bu nixan mən tanuḳ tərədü-ning ol
30 bu nixan mən tanuḳ mungsuz-nïng ol
31 bu nixan (mə)n tanuḳ torqï-nïng ol
32 bu nixan mən tanuḳ toyïn-nïng ol
33B ḳuḍluğ-nïng
34B bax biḍigi ol

ئىزاھ:

23. k: بۇ ھەرپ مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ بۇ قۇرىدا ئارتۇقچە يېزىلىپ قالغان. باكى كاتىپ يۇقىرىدىكى ḳorluğ سۆزىنىڭ 1- ھەرپى ḳ نى بازىمەن دەپ k يېزىپ قويغان ۋە ئۇنى ئۆچۈرۈۋەتمەيلا ḳorluğ سۆزىنى بازغان.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى كۈنى
2. مەن تەدمىلىگ (ۋە) قارا بۇقا
3. ئىككىيلەنگە خىراجەت كېرەك بولۇپ،
4. قۇتلۇق ئىسىملىك ئايال كىشىنى سېتىپ،
5. (ئۇنىڭ بەدىلىگە) قۇتلۇق تەمۇردىن يۈز ئەللىك قىلىن بۆز
6. ئالدۇق. بۇ يۈز ئەللىك قىلىن بۆزنى،
7. (قۇتلۇقنى) ساتقان كۈنى بىز

تەدملىگ (ۋە) قارا بۇقا ئىككىلەن تولۇق
ساناپ ئالدۇق. مەن قۇتلۇق تۆمۈر-
مۆ ساق ساناپ بەردىم. بۇ قۇتلۇق
ئىسىملىك ئايال كىشى مىڭ پىل
تۆمەن كۆنگە قەدەر قۇتلۇق تۆمۈرنىڭ ئىختىيارىدا
بولسۇن. خالىسا، ئۆزى تۇتسۇن؛
خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.
بىز تەدملىگ (ۋە) قارا بۇقا ئىككىلەن-
نىڭ ئاكىمىز، ئىنىمىز، ئوغلۇقىمىز،
يۈزلۈكىمىز، مەيلى كىم بولسۇن،
دەتالاش قىلمىسۇن. ھوقۇقدار بەگ-
ئەمەلدارلارنىڭ، ئەلچى-يالاۋاچلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ
دەتالاش قىلسا، قايتۇرۇپ سېتىۋالاي دې-
سە، مۇشۇ قۇتلۇقتەك ئىككى كىشىنى تېپىپ
بېرىپ، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. تالاشقۇچى
كىشى زىيان تارتسۇن. قۇتلۇق تەمۈر
زىيان تارتمىسۇن. گۇۋاھچى تۆرەدۇ، گۇۋاھچى
تونۇر مۈگسۈز، گۇۋاھچى تورچى، گۇۋاھچى تويىن.
بۇ نىشان بىز تەدملىگ (ۋە) قارا بۇقا ئىككى-
لەنىنىڭدۇر. مەن توگما باخشى تەدملىگ
(بىلەن) قارا بۇقا ئىككىسىدىن سوراپ يازدىم.
بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تۆرەدۇنىڭدۇر.
بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى مۈگسۈزنىڭدۇر.
بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تورچىنىڭدۇر.

32. بۇ نشان مەن گۈۋاھچى تويننىڭدۇر.

33B. قۇتلۇقنىڭ

34B. نەسلى ھۇججىتىدۇر.

29 (1 - 29)

//// (y)ïl aram ay bir yngiḳ-a-ḳa manga/////
//(yunglaḳ)-lïḳ bɵz kərgk bolup bə(dr)üz-tin
əl(ig iki) bağ-lïḳ bɵz alïp mən(i)ng əsən
tigin at-lïğ küngüm-ni bədrüz-kə əlig iki
bağ-liḳ bɵz-kə torğu tomluḍu saḍtïm bu saḍïğ
bɵz-ni biḍig ḳïlmïx kün üzə mən bədrüz bir
əksük-süz tügəl snp ḳrïlp birdim mən
baqaḳ ymə bir əksük-süz tügəl snp ḳrïlp
aldïm bu mən baqaḳ saḍmïx kixi-kə məning aḳam
inim uruğum tuğmïxïm on-luḳum yüz-lüküm
alïmqïm birimqim kim kim m-ə bolup qam qarïm
ḳïlsar-lar bu mən saḍmïx kixi-kə ming yïl tümən
kün-kə təgi bədrüz ərklig bolşun tplasar ɵşi
tuḍşun tplamasar adïn kixi-kə ɵḍkürü saḍşun
bu kixi-kə qam qarïm ḳïlmaşun apam bir-ɵk
ərklig bəg ixi ilqi yalawaq küqin tuḍup
yulayïn alayïn tisər-lər bu kixi tng iki kixi
birip m-ə sɵzləri yorïmaşun qamladaqï kixi-
lər ḳor-luğ bolşun bolşun bu biḍig tuḍa
bədrüz ḳor-suz bolşun bu biḍg-kə tanuḳ
qoḳï tanuḳ mïsïr ḳy-a ḳuz tanuḳ bəg tmir
ḳuz <tanuḳ> yaḳ sïlḳ-a bu nixan tamğ-a mən

baqak̡-nïng ol

23 mən alp baqak̡-k̡a inqgə ayḍïp biḍitim

24 bu nixan mən tanuk̡ qok̡ï-nïng ol

25 bu nixan mən tanuk̡ mïsïr k̡y-a k̡uz-nïng ol

26 bu nixan mən tanuk̡ bəg tmir k̡uz-nïng ol

27 bu ni(xan) mən tanuk̡ yak̡ sïlk̡-a-nïng ol

28B bu bax bi(t)ig

29B əsən tigin-ning ol

30B bu əsən

ئىزاھلار:

5- torğu tomluḍu: torğu سۆزىنىڭ توغرا يېزىلىشى toğru (ياكى toğuru) بولۇپ، مەزكۇر ۋەسىقىدە بۇ سۆزنىڭ 2 ھەرپىنىڭ ئورنى ئالمىشىپ كەتكەن. tomludu سۆزى باشقا ۋەسىقىلەردە tomlïtu ياكى tomlïḍu شەكلىدە كۆرۈلىدۇ.

7-8- k̡rïlp (ئۆلچەپ): ئەسلى تېكىستتە k̡rïlp دەپ يېزىلغان بولۇپ، ئۇ k̡arïlap نىڭ باش ۋە ئاخىر بوغۇمىدىكى 2 سوزۇق تاۋۇش يېزىلمىغان شەكلىدىكى بىر خىل ۋارىيانتى. k̡arïla- دېگەن بۇ پېئىل، k̡arï (ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ، "چى"غا تەڭ)غا، ئۇرغۇن سۆزدىن پېئىل ياسىغۇچى قوشۇمچە -la- قوشۇلۇپ ياسالغان بولۇپ، "چىلىماق" (بۇ سۆز ياسىلىشى جەھەتتىن "مېتىرلىماق"، "گەزلىمەك"، دېگەن سۆزلەرگە ئوخشايدۇ) دېگەن مەنىدە. يەشمىدە مەنىسى چۈشىنىشلىك بولۇشى ئۈچۈن، k̡rïlp "چىلاپ" دەپ ئېلىنماي "ئۆلچەپ" دەپ ئېلىندى.

يەشمىسى:

1. ... يىلى بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن (باچاق-)

2. (قا) ئىشلىتىش ئۈچۈن بۆز كېرەك بولۇپ، بەدرۇزدىن

3. ئەللىك توپ بۆز ئېلىپ، (ئۇنىڭ بەدىلىگە) ئۆزۈمنىڭ ئەسەن

4. تېگىن ئاتلىق دىدىكىمنى بەدرۇزغا ئەللىك

5. توپ بۆزگە مۇۋاپىق-لايىقىدا ساتتىم. (باھا ھېسابلانغان) بۇ

6. بۆزنى (مۇشۇ) توختام تۈزۈلگەن كۈنى مەن بەدرۇز بىرى

7. كەم ئەمەس، تولۇق، ساناپ-ئۆلچەپ بەردىم. مەن

8. باچاقمۇ بىرى كەم ئەمەس ساق ساناپ-ئۆلچەپ

9. ئالدىم. مەن باچاق ساتقان بۇ كىشى (توغرۇلۇق) مېنىڭ ئاكام،

10. ئىنىم، ئۇرۇقۇم، ئەۋلادىم، ئونلۇقۇم، يۈزلۈكۈم،

11. مەن قەرز ئالغان كىشى (ياكى) ماڭا قەرز بەرگەن كىشى، مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش

12. قىلىسمۇ، مەن ساتقان كىشى مىڭ يىل، تۈمەن

13. كۈنگە قەدەر بەدرۇزنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزى

14. تۇتسۇن؛ خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

15. (ھېچكىم) بۇ كىشى (دىدەك) توغرۇلۇق دەتالاش قىلمىسۇن. ئەگەر

16. ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ (ۋە) ئەلچى-يالاۋاچلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ

17. قايتۇرۇپ سېتىۋالىمەن دېسە، بۇ كىشىدەك ئىككى كىشىنى

18. بېرىپ، سۆزلىرى ئۆتمىسۇن. تالاشقۇچى كىشى

19. زىيان تارتسۇن. بۇ ھۆججەتنى ساقلىغۇچى

20. بەدرۇز زىيان تارتمىسۇن. بۇ ھۆججەتكە گۇۋاھچى

21. چوقى، گۇۋاھچى مىسىر قىيا قوز، گۇۋاھچى بەگ تەمۇر

22. قوز، گۇۋاھچى ياق سىلىقا، بۇ نىشان-تامغا مەن باچاقنىڭدۇر،

23. مەن ئالىپ باچاقتىن ئېنىق سوراپ يازدىم.

24. بۇ نىشان مەن كۆزۋاھچى چوقىنىڭدۇر.

25. بۇ نىشان مەن كۆزۋاھچى مىسىر قىيا قوزنىڭدۇر.

26. بۇ نىشان مەن كۆزۋاھچى بەگ تەمۇر قوزنىڭدۇر.

27. بۇ نىشان مەن كۆزۋاھچى ياق سىلقانىڭدۇر.

28B. بۇ ئەسلى ھۆججەت

29B. ئەسەن تىگىننىڭدۇر.

30B. بۇ ئەسەن

2. ئالماشتۇرۇش ۋەسىقىلىرى

30 (2-1) —— 32 (2-3)

30 (2 - 1)

1 (..)//(.)/////////////////////////////////

2 (...i).wir(y)-a aqarï ķ(arxa) ////////////////

3 (..)s(...)n almïx bez-kəə(?) //////////////

4 yaruķ ünər wrhar-lïķ ķa(.)/////////////////

5 wr(har)-ķa sanlïğ HYLNK YK ////////////

6 yitmix ķay-a aqarï-ķa birip ķas/////////////

7 (a)ltïnqï ķawlalïķ ortaķï yar-ïğ ////////////

8 aqarï wiry-a aqarï alïp təgxürüxü(p) /////////

9 -nung sïqïsï θngtün yïng(a)ķ yo(l) //////////

10 yïngaķ yol kidin yïngaķ yaruķ ünər wrhar-lïķ ///////

11 tağ-tïn yïnaķ ķum-luğ wrhar-lïķ ///////

12 -ning orduķ quğ aţirar bu tθrt (sïqïlïğ)

13 yir üzə θküş ķay-a aqarï yitmix ķa(y-a)

14 aqarï ərklig bolzun taplasar θşi tut(zun)

15 taplamasar adïn kixi-kə θtkürü satzun

16 ķarxa aqarï-nïng wiry-a aqarï-nïng iqm(z)

17 inimz tuğmïx-ïmz ķadax-mz kim ymə qam q(arïm)

18 ķïlmazun-lar qam qarïm ķïlïp alayïn yul(ayïn)

19 tisər-lər bu yir tənginqə iki yir θküş
20 ķay-a aqarï olar-ķa yratu birip yulup al(zun)
21 yultaqï kixi ķor-luğ bolzun θküş ķay-a /////
22 olar ķor-suz bolzun altïn-ķï uluğ ķawlal(ïķ)-
23 ķa suw yolï biz ķarxa aqarï wiry-a aqa(rï)
24 olar almïx ķawlalïķ ortaķï yar iqintə ər(ür)
25 tanuķ ķïtay bürt tanuķ ozmïx tanuķ
26 θgrünq ķay-a tanuķ ķotana bu tmğa
27 biz ķarxa aqarï-nïng wiry-a aqarï-nï(ng)
28 (ol) mən inəqük ayïtïp bitidim

ئىزاھلار:

2. aqarī (ئاچارى): سانسكرىتچە ācārya دىن كەلگەن بولۇپ، "ئۇستاز" دېگەن مەنىدە. بۇ ئاتالغۇ يەنە ئادەم ئىسمى بولۇپمۇ كېلىدۇ.

3. bθzkəə(?) (بۆزكە): بۇ سۆز "UW"2 دىكى BWZK'N دەپ بېرىلگەن. ئەلۋەتتە بۇنىڭ ئاساسى بار. بىز بۇ سۆزنى "UW"3 تىكى فوتو سۈرەتكە ئاساسەن، bθz-kə دېگەن سۆزنىڭ خاتا يېزىلىپ قالغان شەكلى بولۇشى مۇمكىن دەپ قارىدۇق.

7. yarïğ (يار ئېلىپ كەتكەن يەر): بۇ سۆزنىڭ يىلتىزى "yar-". مەھمۇد قەشقەرى "يارغا"نى "سۇ ئېقىتىپ كەتكەن يەر" دەپ ئىزاھ بەرگەن. بۇنىڭدىن قارىغاندا، ئارقىغا قوشۇلغان ïğ- چۈشۈم كېلىش قوشۇمچىسى بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، بۇ جۈملىنىڭ ئاخىرىدا بىر قانچە سۆز ئۆچۈپ كەتكەن بولغاچقا، yar- نىڭ ïğ- (يار كەتمەك، ئايرىماق) پېئىلىدىن تۈرغۇن سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە بولۇش ئېھتىماللىقىمۇ يوققا چىقارغىلى بولمايدۇ. "UW"2 دە، بۇ سۆز "تىك يار" دېگەندىكى "يار" مەنىسىدە ئېلىنغان. بىز "يار ئېلىپ كەتكەن يەر" (يەنى "سۇ ئېقىتىپ كەتكەن يەر") مەنىسىدە ئېلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق.

بەشىنچى:

1. ... ...

2. ... ۋىريا ئاچارى، قارشا (ئاچارى) ...

3. ... ئالغان بۆزگە (؟) ...

4. يورۇق ئۆنەر (ئۆرانە) بۆتخانا ...

5. بۆتخانىغا قاراشلىق ...

6. يىتمىش قايا ئاچارىغا بېرىپ ...

7. تۆۋەنكى (چوڭ) كۆكتاتلىق(نىڭ) ئوتتۇرىسىدىكى يار ئېلىپ كەتكەن يەرنى ... (قارشا)

8. ئاچارى (ۋە) ۋىريا ئاچارى ئېلىپ ئالماشتۇرۇپ، ...

9. نىڭ پاسىلى شەرق تەرەپتىن يول، (جەنۇب)

10. تەرەپتىن يول، غەرب تەرەپتىن يورۇق ئۆنەر (ئۆرانە) بۆتخانا ...

11. شىمال تەرەپتىن قۇملۇق بۆتخانا ...

12. ىنىڭ نورتاق ئورمانلىقى ئايرىيدۇ. بۇ تۆت پاسىللىق

13. يەر ئۆكۈس قايا ئاچارى (بىلەن) يىتمىش قايا

14. ئاچارىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا، ئۆزلىرى تۇتسۇن؛

15. خالىمىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن.

16. (بىز) قارشا ئاچارى (ۋە) ۋىريا ئاچارىنىڭ ئاكىمىز،

17. ئىنىمىز، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمىز، مەيلى كىم بولسۇن، دەتالاش

18. قىلمىسۇن. دەتالاش قىلىپ (يەرنى) قايتۇرۇپ سېتىۋالىمەن

19. دېسە، بۇ يەردەك ئىككى (پارچە) يەرنى ئۆكۈس

20. قايا ئاچارى قاتارلىقلارغا هازىرلاپ بېرىپ، (ئاندىن) قايتۇرۇپ سېتىۋالسۇن.

21. قايتۇرۇپ سېتىۋالغۇچى كىشى زىيان تارتسۇن. ئۆكۈز قايا (ئاچارى)

22. قاتارلىقلار زىيان تارتمىسۇن. تۆۋەنكى چوڭ كۆكتاتلىق-

23. ـقا (بارىدىغان) سۇ يولى بىز قارشى ئاچارى (ۋە) ۋىرىيا ئاچارى

24. ئالغان كۆكتاتلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يار ئېلىپ كەتكەن يەرنىڭ ئىچىدە.

25. گۇۋاھچى قىتاي بۇرت، گۇۋاھچى ئورزمىش، گۇۋاھچى

26. ئۆگرۈنچ قايا، گۇۋاھچى قۇتانا. بۇ تامغا

27. بىز قارشى ئاچارى (ۋە) ۋىرىيا ئاچارىلارنىڭ-

28. دۇر. مەن ئىنەچۈك سوراپ يازدىم.

31 (2 – 2)

1 ///////////////////////////(.....) bir sïğ
2 ///////(.....)-ḳa yanturup təng bolup [=bəlüp]
3 yən-ə yol toğan-taḳï yrïm-
4 ni ḳayïmtu-ḳa təxgürüxüp üşülüxüp
5 ////timiz bu yir-kə ming kün tümən kün-
6 (kə) təgi ḳayïmtu ərklig bolşun taplasar
7 əşi tuḍşun taplamasar adïn kixi-kə
8 əḍkürü sḍşun tip bitig
9 birdimz bu yir-tə biz torqï yolqï ilqi
10 üq aḳ-a ini-lər-ning song bayan uruğ tarïğ
11 ünüp kim kim mə·bolup qam qarïm ḳïlmaşun-
12 (lar) tanuḳ tapmïx tanuḳ ḳar-a bahxï tnuḳ
13 ///m-a ḳy-a tnuḳ təmür ḳy-a bu nixan biz

14 üqəgü-ning ol mən torqï ak̦-a ini-lər-kə
15 ayïd̦ïp bitidim

يەشمىسى:

1. ... بىر شىغ (دادەن)
2. ... قا باندۇرۇپ، تەڭ بۆلۈپ،
3. يەنە يول تۇغاندىكى بىرىنە-
4. نى قايىمتۇغا ئالماشتۇرۇپ (بىرىشكە) كېلىشتۇق-
5. پۈتۈشتۇق. بۇ يەر مىڭ كۈن تۈمەن كۈن-
6. گە قەدەر قايىمتۇنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. خالىسا،
7. ئۆزى ئۆتسۇن؛ خالىمىسا باشقا كىشىگە
8. ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن. دەپ تىلخەت
9. بەردۇق. بۇ يەر توغرۇلۇق بىز تورچى، يولچى، ئىلچى
10. ئۆچ ئاكا-ئۆكىنىڭ ئەۋلادلىرى بۇنىڭدىن كېيىن
11. مەيلى كىم بولسۇن دەتالاش قىلمىسۇن.
12. گۇۋاھچى تاپمىش، گۇۋاھچى قارا باخشى، گۇۋاھچى
13. ... سا قايا، گۇۋاھچى تەمۈر قيا. بۇ نىشان بىز
14. ئۈچەيلەننىڭدۇر. مەن تورچى ئاكا-ئىنىلىرىمدىن
15. سوراپ يازدىم.

32 (2 – 3)

1 ////////(.. ... ...)///////////////////////////
2 ////// altï sïğ atlğ yiri(min) /////////////////////////
3 //////(...)-tak̦ï təxgürüx(üp) ///////////////////////////
4 ///// kün-kə təgi səwinqi tud̦ung ərklig bolşun ta(p)l(asar)

5 ////// (ta)plamasar adїn kixi-kə ɵḍkürü saḍşn bişing ////////

6 //////m (wrha)r s(an)lїğ xəli sngisdwri bolup kim kim /////////

7 ///// ķїlmaşun-lar apam birɵk ərklig bəg ixi küqin /////

8 ///// yulayїn tisər sɵşləri yorїmaşun-lar tnuķ (..)//////////

9 ////(.)ir turmїx tnuķ (...) ķarķu bu nixan biz xəl(ilər) //////

10 ///// ɵgrünq ķy-a xəli-lər-kə ayїḍїp biti(d)im

ئىزاھ:

9- xəli: سانسكرىتچە ācārya (ئۇستاز)نىڭ خەنزۇچە ئاھاڭ تەرجىمىسى بولغان a she li نىڭ قىسقارتىپ يېزىلىشى بولغان she li نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى (بۇ كومپيۇتېردا بۇ قەدىمكى خەنزۇچە خەتنى يازغىلى بولمىغاچقا، ئاھاڭى لاتىنچە ھەرپ بىلەن بېرىلدى، خەنزۇچە خەت شەكلى ئۈچۈن «خەنزۇچە — ئۇيغۇرچە لۇغەت»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1583- يىل، 1853- بەتكە قاراڭ)

بەشىنچى:

1. ...

2. ... ئالتە شىغ (دادەن ئۇرۇق چېچىلىدىغان يەر) ئاتلىق يېرىمنى ...

3. ...-دىكى ...، تېگىشىپ ...

4. ... كۆزىگە قەدەر، سەۋىنچ تۇتۇزغىنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن،

خالسا، (ئۈزى)

5. (ئۆتسۇن) خالىسىسا، باشقا كىشىگە ئۆتكۈزۈپ ساتسۇن، بىزنىڭ ...

6. ...ىم بۇتخانىغا قاراشلىق شەلى سىنگىسىدۇرى بولۇپ مەبلى كىم (بولسۇن) ...

7. (دەتالاش) قىلمىسسۇن، ئەگەر ھوقۇقدار بەگ ئەمەلدارلارنىڭ كۆچىگە (تايىنىپ)

8. (قايتۇرۇپ) سىتمۇالاي دېسە، سۆزلىرى ئاقمىسۇن. گۇۋاھچى ...

9. ...ىر تۇرمىش، گىزۋاھچى ... قارقىز. بۇ نىشان بىز شەللەر(نىڭ) ...

10. ... ئۆگرۈنچ قيا شەللەردىن سوراپ يازدىم

3. ئىجارىگە ئېلىش ۋەسىقىلىرى

33 (3-1) —— 47 (3-15)

33 (3 - 1)

1 tawïxğan yïl üqünq (ay)////////////////
2 ķaymïx sangun-ķa (...) yaķaķa //////////
3 boltï wrhardaķï aqarï bə(g) /////////////
4 yaķaķa tutdum yaķasïn /////////////////
5 əlig ķunpuķa üzüxdü(müz) /////////////
6 nəgü irḍi birḍi kəlsər ///////////////
7 bilməz-mən mən aqarï bilü(r-mən) //////
8 bəg bars tanuķ ķutl(uğ) ////////////

ئىزاھلار:

2. wīrhar (بۇتخانا): بۇ سۆز سانسكرىتچە vihāraدىن كەلگەن بولۇپ، بۇددا ئىبادەتخانىسىنى كۆرسىتىدۇ.

6. irdi birdi (باج-سېلىق): بۇ سۆزنىڭ irti birti دەپ يېزىلغان ۋارىيانتلىرىمۇ بولۇپ، irt (ئىرت)، birt (بىرت) لار ئۆز زامانىسىدىكى باج-سېلىقلارنىڭ ناملىرىنى كۆرسىتىدۇ.

تەرجىمىسى:

1. توشقان يىلى ئۈچىنچى (ئاينىڭ) ... (كۈنى) ...

2. قايمىش ساڭۇنغا ... ئىجارىگە ...، (كېرەك)
3. بولدى. بۆتخاندىكى ئاچارى بەگ ...
4. ئىجارىگە ئالدىم. ئىجارىسىنى ...
5. ئەللىك قۇنپۇغا سۆزلەشتۇق. ...
6. ھەرقانداق باج-سېلىقى كەلسە، (مەن قايمىش ساڭۇن)
7. جاۋابكار ئەمەسمەن. مەن ئاچارى جاۋابكار بولىمەن. (گۇۋاھچى)
8. بەگ بارس. گۇۋاھچى قۇتلۇق ...

34 (3 - 2)

1 ït yïl üqünq ay bix yangï-ḳa m(anga) ///////////
2 atïz yir yaḳaḳan krgək boltï altïm matay ///////
3 səzləxtimz ḳoqo kidin yoryur ḳïr(ḳ) ////////////
4 tanuḳ wang tarhan ḳatğïn ////////////////////

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى، ماڭا ...
2. ئىجارىگە (بىر) ئىتىز يەر كېرەك بولدى. (يەرنى) ئالدىم. ماتاي
(؟) ...
3. سۆزلەشتۇق. قوچونىڭ بازىرىدا ئېقىۋاتقان قىرق ...
4. گۇۋاھچى ۋاڭ تارخان قاتغىن ...

35 (3 - 3)

1 tawïxğan yïl aram ay bir yangïḳa mən aram
2 ḳy-a ḳïnïsun birlə yunglaḳ(?)-lïḳ qo krgək bolup
3 təküz-təki tarïğ tarïmaḳ-ḳa yir-ni altmïx-aḳ-ḳa
4 apam-ḳa on iki sïtïr qo yaḳ-a-sïn ilig-tə

5 alïp birürmən tanuķ sïsïdu tanuķ toyïn bu
6 tamğa bişing ol mən ķïna θzüm bitidim

ئىزاھلار:

2. qo (چو): چاۋ ([illegible]) نى كۆرسىتىدۇ.

2. yunglaķlïķ (ئىشلىتىش ئۈچۈن): دېگەن سۆز خەنزۇچىدىكى用 "ئىشلىتىش" سۆزىگە پېئىل ياسىغۇچى la-، تۇرغۇن ئۆز ياسىغۇچى ķ+ ۋە تۇرغۇن سۆزدىن تۇرغۇن سۆز ياسىغۇچى قوشۇمچە lïķ+ قاتارلىق قوشۇمچىلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان. مەزكۇر ۋەسىقىدە بۇ سۆز ynuglaķlïķ دەپ، يەنى "u" ھەرپى بىلەن "n" ھەرپىنىڭ ئورنى ئالماشقان ھالەتتە يېزىلىپ قالغان.

3. tarïğ (زىرائەت): tarïğ "تۈركىي تىللار دىۋانى"دا "تېرىن، زىرائەت، ئۆسۈملۈك؛ ئارپا، بۇغداي؛ دان، ئۇرۇق؛ ئاشلىق، ئوزۇق؛ تېرىق (ئوغۇزچە)" قاتارلىق مەنىلەردە كەلگەن. بىز يەشمىدە "زىرائەت" دەپ ئالدۇق.

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن ئارام
2. قىيا (ۋە) قىنىسۇن ئىككىمىزگە ئىشلىتىش ئۈچۈن چو كېرەك بولغاچقا،
3. تۈگكۈزدىكى زىرائەت تېرىلىدىغان يەرنى ئالتمىشاقا
4. (يەنى؟) بوۋامغا(؟) ئون ئىككى سەر چو ئىجارە ھەققىنى قولۇمغا
5. ئېلىپ، (ئاندىن) بەردىم. گۇۋاھچى سىسىدۇ، گۇۋاھچى تويىن. بۇ
6. تامغا بىزنىڭدۇر. مەن قىنا ئۆزۈم يازدىم.

36 (3 – 4)

1 taḳïğu yïl ikinḍi ay on yangïḳ-a
2 manga bay tmür-kə kəpəz tarïğu
3 yir kərgək bolup tmiqi-ning
4 bu ṣuw-taḳï uḍuru borluḳïn on
5 tng kəpəz yaḳ-a-ḳa tuḍtum bu
6 bu on tng kəpəz-ni küz yangïda
7 basï taxï birlə birür-mən bu
8 borluḳ-nïng nəgü kim ḳalanï ḳawïḍï
9 bolsar mən tmiqi bilür-mən bay
10 tmür bilməz tanuḳ nom ḳulï
11 tanuḳ bulat bu nixan mən tmiqi-
12 ning ol mən tmiqi θk
13 bitidim

ئىزاھلار:

5. tng (~tang، تاڭ): ئۇدۇن ساك تىلىدىكى ئېغىرلىق ئۆلچەم بىرلىكى thamga دىن كەلگەن دەپ قارالماقتا.

6. bu (بۇ): مەزكۇر سۆز بۇ يەردە ئوشۇقچە يېزىلىپ قالغان.

8. ḳalanï ḳawïdï: ḳalan (قالان) بىلەن ḳawïd (قاۋىد) ئۆز زامانىسىدىكى باج-سېلىقنىڭ ناملىرى ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى،
2. ماڭا (يەنى) باي تەمۈرگە كېۋەز تېرىيدىغان
3. يەر كېرەك بولۇپ، تمىچىنىڭ

4. بۇ سۇ (ئۇستەڭ)نىڭ ئۇدۇلىدىكى ئۆزۈملۈكنى ئون
5. تاڭ (ئېغىرلىقتىكى) پاختىغا ئىجارىگە ئۆتتۈم.
6. بۇ ئون تاڭ پاختىنى كۈزدە
7. كەم-كۈتىسىز بېرىمەن. بۇ
8. ئۆزۈملۈكنىڭ ھەرقانداق باج-سېلىقى
9. بولسا، مەن تىمچى جاۋابكار بولىمەن. باي
10. تەمۈر جاۋابكار بولمايدۇ. گۇۋاھچى نوم قۇلى،
11. گۇۋاھچى بۇلات. بۇ نىشان مەن تىمچىد-
12. ىنىڭدۇر. مەن تىمچى ئۆزۈم
13. يازدىم.

37 (3 – 5)

1 biqin yïl aram ay iki
2 yangï-ķa manga təmür buķ-a-ķa
3 tarïğ tarïğu yir kərgək bolup
4 ķyïmtu-nïng qangïķ(?)-taķï ilqi
5 birlə-kii təng ülüx-lüg yirin
6 iki xïğ yaķ-a-ķa tuḍum bu
7 yir-kə əngiz tuḍşa birim
8 alïm kəlẓə mən təmür buķ-a bilür
9 mən ķayïmtu bilməz uluğ birim
10 kəlẓə ol arķ-a-lïķ bolur tnuķ
11 mïsïr tanuķ səngə bu nixan
12 mən təmür buķ-a-nïng ol mən
13 ķayïmtu təmür buķ-a-ķa
14 ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

4. qangiḳ (چاكىق): "UW"2 دە "qaḳqaḳ(?)" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز بۇ ھۆججەتنىڭ يېزىق ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، بۇ يەر نامىنى qangiḳ دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق.

6-7. bu yir-kə əngiz tuḍşa (بۇ يەرگە ئېگىز تۇتسا): پىشقان زىرائەتنى ئورۇۋېلىنغان ئېتىز ئېگىز ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، "بۇ يەرگە ئېگىز تۇتسا" دېگەن جۈملە "بۇ يەرنىڭ ھوسۇلىنى ئالغاندا" دەپ يەشمە بېرىلدى. "UW"2 دە "بۇ يەرگە ئېگىز تۇتسا" دەپلا ئېلىنغان.

12-13. tθmür (تۆمۈر): "UW"2 نىڭ 73- بېتىدە، بۇ ۋەسىقىنىڭ 12-، 13- قۇرىدا بۇ ئىسىم "tụmür" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز tθmür دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق. بۇ ئىسىم، مۇشۇ ۋەسىقىنىڭ 2-، 8- قۇرلىرىدا təmür دەپ يېزىلغان. باشقا ۋەسىقىلەردە təmir دېگەن شەكىلدىمۇ ئۇچرايدۇ. ھازىرغىچە ئۇيغۇر تىلىدا ئىزچىل قوللىنىلىۋاتقان بۇ ئىسىمنىڭ ئۆزگىرىشىنى مۇنداق كۆرسىتىشكە بولىدۇ.
tθmür < təmür < təmir.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى
2. كۈنى، ماڭا-تەمۈر بۇقىغا
3. زىرائەت تېرىشقا يەر كېرەك بولۇپ،
4. قايىمتۇنىڭ چاكىقتىكى ئىلچى
5. بىلەن تەڭ ئۈلەشكەن يېرىنى
6. ئىككى شىغ (دادەن ئاشلىقتا) ئىجارىگە ئالدىم. بۇ
7. يەرنىڭ ھوسۇلىنى ئالغاندا، باج-

8. سېلىق كەلسە، مەن تەمۇر بۇقا جاۋابكار بولـ-

9. سەن، قايىمتۇ جاۋابكار بولمايدۇ. (ئەگەر) چوڭ سېلىق

10. كەلسە، ئۇ (قايىمتۇ جاۋابكار) بولىدۇ. گۇۋاھچى

11. مىسىر، گۇۋاھچى سەگە. بۇ نىشان

12. مەن تۆمۈر بۇقىنىڭدۇر. مەن

13. قايىمتۇ تۆمۈر بۇقىدىن

14. سوراپ يازدىم.

38 (3 – 6)

1 biqin yïl (a)ram ay iki ////////
2 manga tïnsïdu-ḳa yir k(ərgək) /////
3 qikəz-təki tarïğ nəḍəg /////
4 kül-əy yaz-lïğ küz-lüg //////
5 yarïm xïğ tarïğ iki ///////
6 ür yaḳ-a birgü kərək(?) t/////////
7 bu yir-kə əngiz tuḍa //////////
8 kəlẓə mən tïnsïdu bil(ür) ///////
9 mən uluğ birim bolẓa /////////
10 -lïḳ bolur t(a)nuḳ ḳuḍl(uğ) //////
11 tanuḳ ḳ/////////////////////
12 ol mən boḳsadu (...)/////////
13 bititim bu kəni TWYK (.)//////
14 -lïğ ol

ئىزاھ:

1. بۇ ۋەسىقىنىڭ 1- قۇرىدىكى iki (ئىككى) سۆزىنىڭ ئاخىرىدىكى كەمتۈك بولۇپ قالغان ئورۇنىدىكى سۆزنى "yangïḳa"، "ygrmikə" ياكى

"otuzḳa" دەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈش مۇمكىن. شۇڭا، بۇ بەردىكى كۈن، 1- ئاينىڭ 2-، 12- ياكى 22- كۈنلىرىدىن بىرىنى كۆرسىتىدۇ.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى (ئون ئىككىنچى ياكى يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى)

2. ماڭا تىنىسىدۇغا يەر كېرەك (بولۇپ) ...

3. چىكەزدىكى تېرىلغۇ قانداق ...

4. دەم ئالدۇرىدىغان يەر يازلىق، كۈزلۈك ...

5. يېرىم شىغ (دادەن) بۇغداي، ئىككى ...

6. تېرىق ئىجارە بېرىشى كېرەك. ...

7. بۇ يەرنىڭ ھۆسۈلىنى ئالغاندا، (باج-سېلىق)

8. كەلسە، مەن تىنىسىدۇ جاۋابكار بولىمەن. ...

9. مەن. چوڭ سېلىق بولسا، ...

10. ... بولىدۇ. گۇۋاھچى قۇتلۇق، ...

11. گۇۋاھچى قـ-...

12. مدۇر. مەن بوقسادۇ ... (سوراپ)

13. بازدىم. بۇ توغرا ...

14. -لىقدۇر.

39 (3 - 7)

1 taḳïğu yïl ikinḍi ay səkiz ygrmikə
2 manga ilqi-kə tarïğ tarïğu yir kərgək
3 bolup ḳayïmḍu-nïng yol toğan-taḳï yarïm

əngiz yir-in anuḳ-ḳa (t)uḍtum bu yir-kə
nəqə uruğ baḍsar ikəgü təng ündürüp
tarïr-biz bolmïx tüx-in təng üləxür-
biz bu yir-kə birim alïm kəlsər ikəgü
təng bilir-biz bu səz-kə tanuḳ ḳay-a
bahxï tanuḳ qisim bu nixan mən ilqi-
ning ol mən mïsïr xila ayïḍïp biḍitim

ئىزاھ:

4. anuḳ-ḳa tuḍtum (ئىجارىگە ئالدىم): anuḳ-ḳa tuḍ- (~tut-) دېگەن پېئىل ئەسلىدە "تەييارلاشقا ئالماق" (يەرنى ئاغدۇرۇپ ۋە تەكشىلەپ، ئۇرۇق چېچىشقا تەييار قىلىشقا ئالماق) دېگەن مەنىدە بولۇپ، بۇ يېرىم ئېڭىز يەرنى (تېرىشقا) تەييارلاشقا ئالغۇچى ئېلچى ئەمگەك كۈچى چىقىرىشنى ۋە ئۇرۇقلۇقنىڭ بىر قىسمىنى چىقىرىشنى ئۈستىگە ئالغاندىن باشقا، يەنە ھوسۇلنىڭ بىر قىسمىنى قايىمدۇغا ئىجارە ئورنىدا تۆلىشى كېرەك. شۇڭا، يەشمىدە "anuḳ-ḳa tuḍ-" پېئىلى "ئىجارىگە ئالماق" دەپ يەشمە قىلىندى. "(تېرىشقا) تەييارلاشقا ئالماق" دەپ ئېلىنسىمۇ بولىدۇ.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى،
2. ماڭا — ئېلچىگە زىرائەت تېرىشقا يەر كېرەك
3. بولۇپ، قايىمدۇنىڭ يول توغاندىكى يېرىم
4. ئېڭىز يېرىنى ئىجارىگە ئالدىم. بۇ يەرگە
5. قانچىلىك ئۇرۇق چاچسا، ئىككىمىز تەڭ چىقىرىپ،
6. تېرىيمىز. چىققان ھوسۇلنى ئىككىمىز تەڭ ئۈلىشى-
7. مىز. بۇ يەرگە باج-سېلىق كەلسە، ئىككىيلەن

8. تەڭ تۆلەيمىز. بۇ سۆزگە گۇۋاھچى قايا

9. باخشى، گۇۋاھچى چىسىم. بۇ نىشان مەن ئىلچى-

10. نىڭدۇر. مەن مىسىر شىلا سوراپ يازدىم.

40 (3 - 8)

1 yunt yïl (al)ḍïnq ay səkiz
2 ygrmi-kə m(an)ga mïsïr-ḳa yür tarï-
3 ğu yir kərgək bolup ḳayïmtu-
4 nung sïḳap-taḳï yarïm ə(n)giz
5 yirin (a)nu(ḳ)-ḳa tuḍum b(u) yir-kə
6 niqə uruğ baḍẓa ikigü təng
7 alïrbiz b(u) yir-kə birim (a)lïm
8 kəlẓə ikirər (ya)rïm bilxip ////
9 birürbiz t(anu)ḳ əxgəkqi /////
10 səngə bu nixan mən ḳayïm(tu) ////
11 ol ///////(....) bitidim
12 ///////////(..) (..)YRWZWN /////s
13 ///////////////////(...)/////////

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى

2. كۈنى، ماڭا — مىسىرگە تېرىق تېرىش-

3. قا يەر كېرەك بولۇپ، قايىمتۇ-

4. نىڭ سىقاپتىكى يېرىم ئېڭىز

5. يېرىنى ئىجارىگە تۇتتۇم. بۇ يەرگە

6. قانچىلىك ئۇرۇق كەتسە، ئىككىلەن تەڭ (ئۇستىمىزگە)

7. ئالىمىز. بۇ يەرگە ھەرقانداق باج-سېلىق

8. كەلسە، ھەر ئىككىلىمىز بىرىمىدىن ئۈستىمىزگە ئىلىپ (تەلى)

9. تۆلەيمىز. گۈۋاھچى ئەشكەكچى، (گۈۋاھچى)

10. سەكە. بۇ نىشان مەن قايىمتۇ(نىڭ)-

11. ـدۇر. ... يازدىم.

12. ...

13. ...

41 (3 - 9)

1 toğrul-(ķa arpa tarïğu) yïr
2 kərgək b(olup bulda aqa)rï-nïng
3 bərk toğ(an-taķï bi)r əngiz
4 yirin anuķ-(ķa t)uḍtum
5 ɵrḍgün-tə anuķ bolmïx-ta
6 iki sïğ arpa-nïng tüxin
7 tilik toğrul alïr tɵrt
8 küri arpa mən tilik toğrul
9 bulda aqarï-ķa birip alḍï küri
10 bulda aqa(rï) ////////// SN(?)
11 ünḍürü(p) ////////////////
12 TWY//////////////////////
//////////////////////////
13 bu yir-kə (.....)/////(..)
14 klẓə iki ülüx tilik toğrul
15 birür-mən bulda bir ülüx
16 birür-mən {..}yn-ə üq sïğ
17 arpa-tïn arḍuķ baḍẓa ikigü
18 təng uruğ ündürüp {.....}
19 tarïr-biz mən kəxmirl-<ïğ>(?)

20 biçlidim

بەشمىسى:

(... يىل ... ئاينىڭ ... كۈنى، ماڭا تىلىك)

1. توغرۇلقا (ئارپا تېرىش ئۈچۈن) يەر
2. كېرەك بول(ۇپ، بۇلدا) ئاچارنىڭ
3. بەرك توغاندىكى بىر ئېگۈز
4. بېرىنى (تېرىشقا) تەييارلاشقا ئالدىم.
5. خاماندا (ئارپا) تەييار بولغاندا،
6. ئىككى شىغ (دادەن) ئارپىنىڭ ھوسۇلىنى
7. تىلىك توغرۇل ئالدۇ. تۆت
8. كۆرە ئارپ(ىنى) مەن تىلىك توغرۇل
9. بۇلدا ئاچارىغا بېرىپ، ئالتە كۆرە (ئارپىنى)
10. بۇلدا ئاچارى ....
11. چىقىرىپ ...
12. ...
13. بۇ يەرگە (ھەرقانداق باج-سېلىق)
14. كەلسە، ئىككى ئۈلۈشنى (مەن) تىلىك توغرۇل
15. تاپشۇرىمەن. مەن بۇلدا بىر ئۈلۈشنى
16. تاپشۇرىمەن. (بۇ يەرگە) ئەگەر ئۈچ شىغ (دادەن)
17. ئارىدىن ئارتۇق (ئۈرۈق) كەتسە، ئىككىيلەن
18. تەڭ ئۈرۈق چىقىرىپ ...
19. تېرىيمىز. مەن كەشمىرلىك (؟)
20. يازدىم.

42 (3 - 10)

1 /////////////// onunq ay
2 ////////-(ķ)a manga təmür
3 //////////// (t)arïğu yir
4 ////////////p ķyïmtu-nïng
5 ////////////// (i)lqi bilə-ki
6 ///////// (yr)ïm əngiz yirin
7 //////// (tut)dum bu yir-kə
8 //////////// baḑẓa ikigü
9 /////////////üp
10 ////////////// üləxip alïr-
11 ///////// (yi)r-kə əngiz {tu}
12 ///////////// alïm kəlẓə
13 ///////// (b)ilürbiz
14 //////////// tanuķ səngə
15 ///////////// təmür buķ-a
16 ///////////////////////in
17 ////////////////////////u

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ئونىنچى ئاينىڭ
2. ... (كۈنى) ماڭا تەمۈر
3. (بۇقىغا زىرائەت) تېرىشقا يەر
4. (كېرەك بولۇپ) قايىمتۇنىڭ
5. ... ئىلچى بىلەن
6. ... يېرىم ئېگىز يېرىنى
7. (تېرىشقا تەييارلاشقا) ئالدىم. بۇ يەرگە

8. (قانچىلىك ئۆزۈق) كەتسە، تىككىلەن

9. (تەڭ چىقىر)سپ

10. (تېرىيمىز)... ئۈلشىپ ئال(مىز)

11. ... يەرگە ئېگىز

12. ... (باج)-سىلىق كەلسە،

13. ... جاۋابكار بولىمىز.

14. ... گۇۋاھچى سەگە،

15. ... تەمۈر بۇقا.

16. ...

17. ...

43 (3 - 11)

1 yunt yïl altïnq ay səkiz
2 ygrmi-kə manga mïsïr-ka yür
3 tarïğu yir kərg(ək bolu)p kayïmtu-
4 nïng sïkap-takï ilqi bilə ülüx-
5 lüg manga təgər yrïm əngiz yir
6 yən-ə üsdünki yir-ni mïsïr-ka birip
7 aldïn yrïm əngiz yir-ni anuk-
8 ka birdim bu yir-kə niq-ə uruğ
9 badza ikigü tng üləxip alïr-biz
10 alïm birim kəlzə ik(i)rər (t)ng bilixip
11 tng birürbiz tnuk əxgəkqi tanuk
12 sngə bu nixan mən tmür-n(üng ol) mən
13 kayïmtu təmür-kə ayï(d)ïp
14 øzüm bitidim

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقە (3-8) 40- نومۇرلۇق ھۆججەت بىلەن مەزمۇن جەھەتتىن خىللا ئوخشىشىپ كېتىدۇ. شۇڭا، بۇ ئىككى ھۆججەتنى ئوخشاشلا بىر ئادەم يازغان بولۇشى مۇمكىن دەپ پەرەز قىلىشقا بولىدۇ.

12. tmür (تمۈر): بۇ ھۆججەتكە ئۆزىنىڭ نىشانىنى (بەلگىسىنى) چۈشۈرگۈچىنىڭ (ياكى قول قويغۇچىنىڭ) ئىسمى (بۇ ئىسىم بۇ ھۆججەتنىڭ 13-قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ). بۇ خىل ھۆججەتلەرنىڭ يېزىلىش شەكلىگە ئاساسلانغاندا، ئۇ ئىجارىگە ئالغۇچى بولۇشى كېرەك. بىراق، بۇ ھۆججەتنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ 2- ۋە 6- قۇرلىرىدا، ئىجارىگە ئالغۇچىنىڭ نامى "مىسىر" دەپ يېزىلغان. شۇڭا، "UW"2 دىمۇ misir دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بۇ بىر ئالاھىدە ئەھۋال. بۇ ۋەسىقىنىڭ 12-، 13- قۇرلىرىدىكى "تەمۈر" دېگەن ئادەم ئىسمىغا ئاساسەن، 2-، 8- قۇرلاردىكى "مىسىر" دېگەن ئىسىمنى "تەمۈر" دەپ ئۆزگەرتىپ ياكى تۈزىتىپ ئېلىشقىمۇ بولىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى
2. كۈنى، ماڭا ــ مىسىرگە تېرىق
3. تېرىشقا يەر كېرەك بولۇپ، (مەن) قايىستۇ
4. سىقاپتىكى، ئىلچى بىلەن ئۆلەش-
5. كەن(دە) ماڭا تەگكەن يېرىم ئېگىز يەر(نى)،
6. يەنى يۇقىرىقى يەرنى مىسىرغا بېرىپ،
7. تۆۋەنكى يېرىم ئېگىز يەرنى(تېرىشقا) تەييارلاش-
8. قا بەردىم. بۇ يەرگە قانچىلىك ئۆزۈق

9. كەتسە، ئىككىلەن تەڭ چىقىرىمىز.
10. باج-سېلىق كەلسە، ھەر ئىككىمىز ئۈستىمىزگە ئېلىپ،
11. تەڭ تاپشۇرىمىز. گۇۋاھچى ئەشكەكچى، گۇۋاھچى
12. سەگە. بۇ نىشان مەن تەمۈرنىڭدۇر. مەن
13. قايمىتۇ تۆمۈردىن سوراپ
14. ئۆزۈم يازدىم.

44 (3 - 12)

1 tang kəpəzi (.)l(...)
2 borluḳ-nïng yir-ning
3 ///(...) ḳalanï bolsar
4 mə(n) tmiqi bilür-mə(n)
5 bay(?) tmür bilməz tnuḳ
6 tügəl ynga tnuḳ ḳoyn
7 (.)///// b(u n)ixan mən tmiqi-
8 ning ol mən θṣüm
9 bitidim

يەشمىسى:

1. تاڭ (ئېغىرلىقتىكى) كېۋەزى ...
2. ئۈزۈملۈكنىڭ، يەرنىڭ
3. ... قالانى (بېجى) بولسا،
4. مەن تەمچى جاۋابكار بولىمەن.
5. باي تەمۈر جاۋابكار بولمايدۇ. گۇۋاھچى
6. تۆكەل يە(ڭ)گا، گۇۋاھچى قويىن.

7. ... بۇ نشان مەن تمىچە-

8. سنڭدۇر، مەن ئۈزۈلۈم

9. يازدىم.

45 (3 - 13)

1 yunḍ yïl altïnq ay on yngï-ḳa
2 mnga sranguq-ḳa uşun-ḳa barğu
3 əxək ulağ kərgək bolup ḳïbrïdu-
4 nung əxəkin onar-ḳa {..} toḳuz oḍuz-
5 luḳ bθzgək [bθz-kə] tərkə altïm
6 ḳuḍaba-tïn yanmïx-ta bu əxək-
7 ni təri birlə kθni birür-
8 mən əxək-ni təri birlə birməsr-
9 mən srḳuy-taḳï mahmur-a birlə
10 ülüx-lüg yirimni iki tüzin
11 tarïp yişün bu əxək barïr-
12 ta kəlir-tə tax tgil bolsar bix
13 yaxar yaraḍu əxəkig birür-
14 mən əxək-ni birginqə bu
15 yirm-ni yişün tip
16 nixan qïşïp biḍig birdim
17 tanuḳ il buḳ-a tnuḳ
18 isigi mən ḳarïm
19 sranguq-ḳa üq ḳaḍa
20 ayïḍïp biḍidim

ئىزاھلار:

4. onarka: ئەسلى تېكىستتىكى ئوقۇغىلى بولىدىغان {..} onar-ka دېگەن سۆزگە ئاساسلانغاندا، onar-ka نى "ھەر ئون (كۆزلۈكىنى)" دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. بىراق، ka- نىڭ قۇيرۇقىدىكى قارا سىياھتا بۇلغانغان ئورنىدا يەنە ئىككى ھەرپنىڭ ئورنى بولۇپ، بۇ ھۆججەتنىڭ رەسىمىگە ئاساسەن، بۇ سۆزنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ka{ri} دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىش مۇمكىن. شۇنداق بولغاندا، onar ka{ri} نى "ھەر ئون قارى" (قارى-ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى بولۇپ چىغا تەڭ) دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. پۈتۈن جۈملىنى بولسا، "قېرىندۇنىڭ ئىشىكىنى ھەر ئون قارىسى (چىسى) يىگىرمە توققۇزلۇق بۆزگە ئىجارىگە ئالدىم." دەپ يەشمە قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

5. bθzgək (=bθz-kə): ئەسلى تېكىستتە "bθz-kə" (بۆزگە) دېگەن سۆز "bθz-gək" (بۆزگەك) دەپ يېزىلىپ قالغاندەك قىلىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى،
2. ماڭا ـــ سىراكۈچقا يىراققا بېرىش ئۈچۈن
3. ئېشەك ئولاغ كېرەك بولۇپ، قېرىندۇ-
4. نىڭ ئېشىكىنىڭ ھەر ئون (كۆزلۈكىنى) يىگىرمە توققۇزلۇق
5. بۆزگە ئىجارىگە ئالدىم.
6. قۇتابادىن قايتىپ كەلگەندە، بۇ ئېشەك-
7. نى ئىجارىسى بىلەن بىللە ساق (قايتۇرۇپ) بېرى-
8. مەن. ئېشەكنى ئىجارىسى بىلەن (قايتۇرۇپ) بېرەلمى-
9. سەم، سىرتقۇيدىكى ماخمۇرا بىلەن
10. (بىرلىكتە) ئۆلۈشكەن يېرىمنى ئىككى قېتىم

11. تېرىپ بېسۇن. بۇ ئېشەك بېرىش

12. (ياكى) كېلىشتە سىرتتا يوقالسا، بەش

13. ياشلىق (يارامىلىق) ئېشەك تېپىپ بېرىن-

14. -مەن. ئېشەكنى بەرگۈچە بۇ

15. يېرىمنى (تېرىپ) يەپ تۇرسۇن دەپ

16. ئىشان سىزىپ، ھۆججەت بەردىم.

17. گۇۋاھچى ئىل بۇقا، گۇۋاھچى

18. ئىسگى. مەن قارىم

19. سىراكۇچىن ئۆچ قاتا

20. سوراپ يازدىم.

46 (3 – 14)

1 yunt yïl ikinḍi ay
2 toḳuz yangïḳa manga tθlək
3 təmür-kə tərkən ud
4 kərgək bolup umar-
5 nïng ala udïn tərkən
6 aldïm bu ud-nïng
7 tərin-gə küz yangïṭ-a
8 iki xïğ tarïğ üq sïğ
9 yür birürmən bu ud-
10 nïng θlsər ïdsar
11 mən umar birür-mən yoḳ
12 bolsar mən bilürmən
13 bu udnï onunq ay
14 bağïrqḳ-ḳa təginq

15 ixlədmək boldum
16 tanuķ nom ķulï tanuķ
17 kəküs ķay-a bu nixan
18 məning ol mən tələk
19 təmür əşüm bitidim

ئىزاھلار:

3. tərkən (ئىجارىگە): مالوۋ "tərkən" سۆزى موڭغۇل تىلى ۋە سېرىق ئۇيغۇر تىلىدىكى tərgən (يۈك ھارۋىسى) دېگەنگە توغرا كېلىدۇ، tərgən ud بولسا، يۈك ھارۋىسىغا قاتنىغان ئۆينى كۆرسىتىدۇ" دەپ ھېسابلىغان. tər بولسا، "ئىجارە، ئىجارە ھەققى" دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئۇنىڭغا -kə ياكى -kən ئۇلانغاندىن كېيىن، يەنە -al (ئالماق) ياردەمچى پېئىلى قوشۇلسا، يەنى -tərkə/tərkən al شەكلىدە كەلسە، "ئىجارىگە ئالماق" دېگەن مەنىگە ئىگە بولىدۇ. ئۇ ئالدىنقى ھۆججەتتە -tərkən al دېگەن شەكىلدە كەلگەن بولۇپ، بۇ ۋەسىقىنىڭ 5-، 6- قۇرلىرىدا -tərkən al شەكلىدە كەلگەن. شۇڭا، بۇ ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدىكى tərkən سۆزى "UW"2 دە ئېلىنغانغا ئوخشاش "ئىجارە" مەنىسىدە ئېلىندى.

14. bakïrqka-ka təginq (كىرگەنگە قەدەر): bakïrqk قا "UW"2 دە "شوتا (؟)" ياكى "دەرتە (؟)" (ھارۋىنىڭ شوتىسى ياكى دەرتىسى) دېگەن مەنا بېرىلگەن. مەھمۇد قەشقەرى «دىۋانۇلۇغاتىت تۈرك»تە bağïrqak (باغىرچاق) دېگەن سۆزنى "ئۆچۈلۈق" دەپ ئىزاھلىغان. («تۈركىي تىللار دىۋانى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1980- يىل نەشرى، 653- بەت). bakïrqk نىڭ يۇقىرىدىكى كۆرسىتىلگەن مەنىلىرىگە ئاساسەن، بۇ ھۆججەتنىڭ 13- ۋە 15- قۇرلىرىدىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى ئېنىق، چۈشىنىشلىك يېشىپ بېرىش تەس.

بىزنىڭچە، bakïrqk-ka نى bakïr qak-ka دەپ، يەنى bak-Sïr

(باتماق، قارىماق دېگەن پېئىلغا سۈپەتداش قوشۇمچىسى $îr قوشۇلغان شەكىل)، qak#ka (چاغقا، ۋاقىتقا) دەپ چۈشەنگەندە، بۇ ۋەسىقىنىڭ 13- ۋە 15- قۇرلىرىنى "بۇ ئۆيىنى ئونىنچى ئاي قارىغان چاغقا (كىرگەنگە) قەدەر ئىشلىتىدىغان بولدۇم" دەپ چۈشىنىشلىك قىلىپ يېشىپ بەرگىلى بولىدۇ. bakïrqk نى bakïr بىلەن qk (~ qak) قوشۇلۇپ يېزىلغان دېيىشكە بولىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ
2. توققۇزىنچى كۈنى، ماڭا ـ تۆلەك
3. تەمۈرگە ئىجارىگە ئۆي (كالا)
4. كېرەك بولۇپ، ئۆمار-
5. نىڭ ئالا ئۆيىنى ئىجارىگە
6. ئالدىم. بۇ ئۆينىڭ
7. ئىجارىسىگە كۆز ۋاقتىدا
8. ئىككى شىغ (دادەن) بۇغداي، ئۈچ شىغ (دادەن)
9. تېرىق بېرىمەن. بۇ ئۆي
10. ئۆلۈپ قالسا،
11. مەن ئۆمار (تۆلەپ) بېرىمەن. يوقىلىپ
12. كەتسە، مەن جاۋابكار بولىمەن.
13. بۇ ئۆيىنى ئونىنچى ئاي
14. كىرگەنگە قەدەر
15. ئىشلىتىدىغان بولدۇم.
16. گۇۋاھچى نوم قۇلى، گۇۋاھچى

17. كۆكۈس قايا. بۇ نىشان
18. مېنىڭدۇر. مەن تۆلەك
19. تەمۇر ئۆززۈم بازدىم.

47 (3 — 15)

1 (biq)in yïl bixinq ay toķuz yangï-ķa m(anga) ...
...
2 borluķ krgək bolup (s)antu-ltķï basïķ ... ...
3 -lïğ borluķïn üq künqi iki biž b-... ...
4 bo(r)luk-ta t-... ...-imix-in yaķ(a)sïn ... ...
5 bu üq kü(p)(?) ...-da bir sïn(ga)r(?) KW-... ...
6 (mn)(?) tüy KRK/// ... ..-a ...-r-ta
7 kθ(p)(?) künqi SWY/ ... ...
8 bitig ///// b-... ... ...
9 tnuķ (a)lp ar-... ... ...
10k
bu bo(r)luķ(?) ... ...
11k asï ////// y-... ... ...
12k bir apķuttï). b-... ... ... -a W/...
13k biz yangï ang-... /BYĶY birlə tügəl
14k borluķ-nung tü(xi)(?) krgəksiz yaķaķa
15k bax bitig ol

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقە توغرىسىدا، قارالسۇن ئىسرائىل يۈسۈپ «دۇنخۇاڭ، تۇرپان تەتقىقاتى» 4- جىلد، 1999.

قولىيازما ھەققىدە: بۇ ئۈزۈمزارلىقنى ئىجارىگە ئېلىش توختىمى بولۇپ، 1980-يىلى تۇرپان بېزەكلىك مىڭئۆيدىن تېپىلغان. ئۇنىڭ دەۋرى مىلادى 13-ئەسىردىن كېيىن ئەمەس بولۇشى مۇمكىن. بۇ ۋەسىقە ھازىر T. 80. BI: 528 نومۇر بىلەن تۇرپان ۋىلايەتلىك مۇزېيدا ساقلانماقتا.

بۇ ھۆججەت، مەزمۇن جەھەتتىن خېلى ئېنىق ھالدا "ئىجارە ئېلىش ۋەسىقىلىرى" تۈرىگە كىرىدۇ (2"UW" دىكى RH تۈرىگە كىرىدۇ).

1. yangï-ka (ياڭقا): تۈپ سۆز yangï ("يېڭى"، "دەسلەپ" دېگەن مەنىگە ئىگە) بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا ھەر ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنى ئىچىدىكى كۈنلەر yangïka بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

3. künqi (كۈنچى): چەت تىلدىن قەدىمكى ئۇيغۇرچىگە كىرگەن سۆز، ئۇ ئۆلچەم قاچىسى ياكى ئۆلچەم بىرلىكىنى كۆرسەتسە كېرەك. سانسكرىتچىدە künqi گە يېقىن كېلىدىغان kunji دېگەن ئاتالغۇ بار بولۇپ، "بىر kunji سەككىز سىقىمغا تەڭ". شۇڭا، بۇ ئاتالغۇنىڭ سانسكرىتچىدىن قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىغا كىرىش ئېھتىمالى بار. بۇ ئاتالغۇنىڭ قايسى چەت تىلدىن كىرگەنلىكى تېخى ئېنىق بېكىتىلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا، بىز ئۇنى kürqi ياكى kuinqi دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدىغانلىقىنىمۇ ئەسكەرتىمىز.

3. biž (بىژ): چەت تىلدىن كىرگەن سۆز بولۇپ، ئۆلچەم قاچىسى، ياكى ئۆلچەم بىرلىكىنى كۆرسەتسە كېرەك.

5. kü(p)(?) (كۈپ): ئەسلى تېكىستتە بۇ سۆزنىڭ ئاخىرقى ھەرپى ئېنىق ئەمەس. بىز مەزكۇر ھۆججەتنىڭ خەت ئۇسلۇبىغا، بولۇپمۇ p ھەرپىنىڭ سۆز ئاخىرىدىكى شەكلىگە ئاساسەن، ئۇنى küp دەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق. يەنە، بۇ ھۆججەتنىڭ 7-قۇرىدىكى kθ(p)(?) دېگەن سۆزنىڭ ئاخىرىدىكى p ھەرپىمۇ يۇقىرىدىكى ئاساستا ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شۇنى ئەسكەرتىپ قويۇش زۆرۈركى، kü(p)(?) نى kü(rk)(?) ياكى kü(ng)(?) دەپ، kθ(p)(?) نى kθ(k)(?) ياكى kü(n)(?) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى ئىنكار قىلغىلى

بولمايدۇ. چۈنكى، كەمتۈك ھۆججەتلەردىكى، بولۇپمۇ مەزمۇننى تازا ئېنىق ئۇقتىلى بولمايدىغان كەمتۈك ھۆججەتلەردىكى بىر نەچچە ھەرپى ساقلىنىپ قالغان سۆزلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ترانسكرىپسىيە قىلغاندا، ئۇنىڭ ئىشەنچلىك بولۇش دەرىجىسىگە كاپالەتلىك قىلماق تەس. شۇڭا، ئىلمىي ئاساستا ئېھتىياتچان پوزىتسىيە تۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ.

13. -5، -7، KW: چوڭ يېزىلىشى بويىچە بېرىلگەن ھەرپلەر ئىچىدە، W بولسا، o، u ياكى θ، ü نى ياكى ئۇلارنىڭ ھالقا شەكىللىك قىسمىنى، k ھەرپى بولسا k ياكى g نى، s ھەرپى s ياكى x نى، Y ھەرپى y ياكى ï/i نى، B ھەرپى b ياكى p نى، K ھەرپى ḳ ياكى ğ نى كۆرسىتىدۇ.

12. apḳutlï (ئاپقۇتلى): بۇ سۆزنىڭ مەنىسى ئېنىق ئەمەس. ئۇنىڭ ئاخىرىدىكى z ھەرپىنىڭ ئۈزۈلۈشى يۇقىرىغا قايرىلغان قىسمى يېزىلغاندىن كېيىن، يەنە ئۆزگەرتىلگەندەك قىلىدۇ. شۇڭا، بۇ سۆزنى abḳuuxï (مەنىسى "ئوۋ قۇشى" ؟) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشمۇ مۇمكىن.

14. tü(xi)(?) (تۈشى): بۇ سۆز ئۇنىڭ ئالدى-كەينىدىكى سۆزلەرنىڭ مەنىسىگە ئاساسەن، شۇنداق ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى بەشىنچى ئاينىڭ توققۇزىنچى كۈنى، ماڭا ...
2. ئۈزۈملۈك كېرەك بولۇپ، سانتۇلدىكى باسىق ...
3. ئۈزۈملۈكنى ئۈچ كۈنچى(؟) ئىككى بۆ(؟) ...
4. ئۈزۈملۈكتە (ياكى ئۈزۈملۈكتىن) ... ئىجارە ھەققىنى ...
5. بۇ ئۈچ كۈپ(؟) ... بىر تەردەپ ...
6. مەن تۈي(؟) ...
7. كۈپ(؟) كۈنچى(؟) ...
8. ھۆججەت (توختام) ...
9. گۇۋاھچى ئالىپ ئار- ...

10. بۇ ئۈزۈملۈك (؟) ...

11. ... ...

12. بىر ئاپقۇتلى(؟) ...

13. -مىز يېگى ... بىرگە تۇگەل ...

14. ئۈزۈملۈكنىڭ مېۋىسىنى (؟) ئىجارە ھەقىقىگە (سۈندۈرۈشقا) بولمايدۇ. بۇ باش (ئاساسىي) ھۆججەتتۇر (توختامدۇر).

4. قەرز ئېلىش ۋەسىقىلىرى

48 (4-1) —— 79 (4-32)

48 (4 — 1)

1 taḳïğu yïl altïnq ay bir yangïḳa mən ïnal barsḳa
2 yüz ḳanpu krgək boltï yoḳtïr-ta altïm . iki
3 ït yïl altïnq ay bir yangïḳa əlig ḳanpu baxïnta)
4 urup yüz əlig ḳanpu birür-mən bu ///////////-
5 qi totuḳ tanuḳ kənq bars ////////////////
6 bu /////////////////////////////////////

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن ئىنەل بارسقا
2. يۈز قانپۇ كېرەك بولدى. يوقتۇردىن ئالدىم. ئىككىنچى (يىلى؟، يەنى)
3. ئىت يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، ئەللىك قانپۇ ئۈستەك
4. قوشۇپ يۈز ئەللىك قانپۇ بېرىمەن. بۇ ...
5. ـچى تۇتۇق، گۇۋاھچى كەنچ بارس ...
6. بۇ ...

49 (4 — 2)

1 ////////////////// (ygr)mi-kə manga abïq-ḳa ḳuanpu

2 (krgək bol)dï aqari bəg-tə ming ķuanpu altïm
3 /////////////////// ķuanpu-ķa ay sayu səxürmətin
4 //////// ķuanpu birginqə mən abïq ɵrü ķodï bolsar-mən
5 ////////N ənük birlə kɵni birzün bu sawda tanuķ
6 /////////(.) buķaqï sa(.)//(.) tanuķ tibahxï ķotïq
7 /////////(.) arsl(a)n // (ta)mğa biz üqəgü-nüng ol
8B yikqi alpyəgən sangun (..)LY

ئىزاھلار:

2. aqari (ئاچارى): سانسكرتچە "acarya" دىن كەلگەن بولۇپ، "ئۇستاز"، "ھەزرەت" دېگەن مەنىدە بۇ يەردە ئادەم ئىسمى بولۇپ كەلگەن.

4. ɵrü ķodï bolsar-mən (يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام): "ɵrü ķodï bol-" نىڭ سۆزمۇ سۆز مەنىسى "تېگىز-پەس بولماق"، "ئۆرە-تۆۋەن بولماق" بولۇپ، 2"UW" دە "قېچىپ كەتمەك"، "ئۆزىنى قاچۇرماق ياكى چەتكە ئالماق" مەنىسى بېرىلگەن. بىزنىڭچە "ɵrü ķodï bol-"، "يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالماق" دېگەن مەنىدە بولۇپ، قەرز ئالغۇچى ئابىچىنىڭ بېشىغا قازا ياكى ھادىسە كېلىپ، قەرزنى قايتۇرالماسلىق ھالىتىنىڭ شەكىللىنىشىنى كۆرسىتىدۇ.

8B. بۇ بىر قۇر سۆزنىڭ تېكىستتىكى مەزمۇن بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋىتى يوقتەك كۆرۈنىدۇ.

يەشمىسى:

1. (... يىل) ... ئاينىڭ ئون ... ىنچى كۈنى، مەن ئابىچقا قانپۇ
2. (كېرەك بول)دى، ئاچارى بەگدىن مىڭ قانپۇ ئالدىم.
3. ... قانپۇنى ھەر ئايدا ئۆزۈپ قويماستىن

4. (ئۇسسۇزمى بىلەن تىزلەيمەن ؟ ئەگەر) قانپۇزنى (قايتۇرۇپ) بەرگۈچە مەن ئاپىچ يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
5. ... ئەنئۇك بىلەن بىرلىكتە تولۇق بەرسۇن. بۇ سۆزگە گۇۋاھچى،
6. ... بۇقاچى سا...گۇۋاھچى تىباخشى قۇتىچ،
7. (گۇۋاھچى) ... ئارسلان (بۇ) تامغا بىز ئۇچەيلەننىڭدۇر.
8. يىكچى ئالپىيەگەن ساڭۇن. ...

50 (4 — 3)

1 /// (yï)l tərtünq ay toķuz yəgrmi-kə manga iltə ////
2 /////////p artmïx-ta altmïx üq ķuanpu<-ķa> altïm s/////
3 ///////ï-ta ķapïğ kiriqə-ki küp üzə bir (.)//////
4 ////(.)ginqə ķap yarïlsar kəlük bərtinsər ///////
5 /////(..) mən artmïx bilirmən bu süqüg bi//////////
6B //////(.)m ķïryaķuz kəni birşün tnuķ yoğu///////
7B ///// biz ikəgü-nüng ol bu süqüg alğalï /////////
8B //////mïx intu bərirmən

ئىزاھ:

2. ķapïğ kiriqə-ki (قاپنى (ئۇنىڭغا) پاتىدىغان ؟): "UW"2 دە مەنىسى ئېنىق ئەمەس دېيىلگەن. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ 4- قۇرىدىكى "قاپ يىرتىلسا" دېگەن سۆزگە ئاساسەن، "ķapïğ"نى "قاپنى"، "kiriqə-ki"نى (ئۇنىڭغا) پاتىدىغان (؟) دەپ يەشمە قىلدۇق. كېيىنكى سۆزنىڭ يەشمىسى تازا ئېنىقلىق بولمىغاچقا، ئۇنىڭ كەينىگە (؟) بەلگىسى قويۇلدى.

مەنىسى:

1. ... يىلى ئوتتىنچى ئاينىڭ ئون توققۇزىنچى كۈنى، مەن ئىلتە (مۇرگە؟) ...

2. ... (كېرەك بولۇ)پ، ئارتمىشتىن ئاتمىش ئۈچ قانپۇزغا ئالدىم.

...

3. ... قاپنى (ئۈنىڭغا) ياتىدىغان كۆپ بىلەن بىر ...

4. ...گىچە قاپ يېرىلسا، ئۇلاغ زەخىملەنسە، ...

5. ... مەن ئارتمىش جاۋابكار بولىمەن. بۇ مۇسەللەس (ياكى ئۈززۈم شەربىتى) ...

6B. ... قىرىقئۈز تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى يىرغۇ ...

7B. ... بىز ئىككىلەننىڭدۇر. بۇ ئۈززۈم ھارىقى (ياكى مۇرابباسى)نى ئالغىلى ...

8B. ... ئىنتۇ بىرىمەن.

51 (4 — 4)

1 yïrn[=yïlan] yïl altïnq ay səkiz yangïķa mən ķutluğ
2 ygən tonga-tan yüz ķ(an)pu (alğ)u ərti bir HW////
3 əlig ķanpuķa ķo(q)o(?)-taķï //// ķïşnaķ-ķa //
4 sayu iki yoğun bθz k(ir)ür taķï kin yigən(?)
5 (....) (...)΄R sawïm yorïmazun ygən tonga sawïm
6 yorïzun tanuķ alp ķ////// tïng turğan ķutluğ
7 //(...)K΄C ķutl(uğ) (.....)

ئىزاھلار:

4. θgən(?): بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، بۇ سۆزنى

"yigən" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ. "UW"2 دە "θgən" ("ئۆستەڭ" دېگەن مەنىدە) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنىپ، تازا ئىشەنچ بولمىغاچقا، سوئال بەلگىسى قويۇپ قويۇلغان. بىز بۇ سۆزنى "yigən" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق. چۈنكى، "yigən" بۇ ۋەسىقىنىڭ 2- ۋە 5- قۇرلىرىدا ئادەم ئىسمى بولۇپ كەلگەن "yigən" نى "yəgən" ياكى "ygən" (ئەسلى مەنىسى جىيەن)نىڭ يەنە بىر خىل يېزىلىشى دېيىشكە بولىدۇ. بىراق، ۋەسىقىنىڭ بۇ سۆزدىن كېيىنكى قىسمىمۇ كەمتۈك بولغاچقا، شۇنداقلا بۇ سۆزنىڭ "θgən" بولۇشىنىمۇ پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىۋېتىشكە تولۇق ئاساس بولمىغاچقا، "yigən" نىڭ كەينىگە سوئال (؟) بەلگىسى قويۇلدى.

يەشمىسى:

1. يىلان يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى، مەن قۇتلۇغنىڭ
2. يىگەن توگادىن يۈز قانپۇ ئېلىشىم بار ئىدى. بىر ...
3. ئەللىك قانپۇغا قوچۇردىكى ... خەزىنىگە (ئاي)-
4. سايىن (ھەر ئايدا) ئىككى قېلىن بۆز كىرىدۇ. تېخى كېيىن، يىگەن(؟)
5. ... سۆزۈم ئىناۋەتسىز بولسۇن. يىگەن توگا(نىڭ) سۆزى
6. ئىناۋەتلىك بولسۇن. گۇۋاھچى ئالىپ قـ... تىنىڭ تۇرغان قۇتلۇغ.
7. ... قۇتلۇغ ...

52 (4 — 5)

1a ud yïl üqünq ay bir y(angïḳa)(?) ///////////////////

2a kərgək boltï təg(..)-tə yüz //////////////////////

3a ay bir yangïḳa yüz əlig ////////////////////////

4B //////////////////////////////////(.....)nqə θrü ḳoṭï

5B ///////// oğlum tr-du kün arslan ikəgü kθni birzün qam

6B (qarïm ḳïl)mazun bu sawda tanuḳ adïğ tanuḳ yikuy nom

7B //////// tmğa mən ḳut arslan sangun-nung oğlum trdu

ئىزاھ:

4. بۇ ۋەسىقىنىڭ ئالدىنقى 3 قۇردىكى خەتلەر چوڭلۇقى 14.5cm X 27cm كېلىدىغان قەغەز پارچىسىدا، كېيىنكى 4 قۇردىكى خەتلەر 4.5cm X 9.5cm چوڭلۇقتىكى قەغەز پارچىسىدا بولۇپ، بۇ ئىككى قەغەز پارچىسىدىكى خەتلەرنىڭ پوچېركىسى ۋە ئۇلارغا بېسىلغان تامغىلار بىر-بىرىگە ئوخشايدۇ (قارالسۇن 3"UW" نىڭ 75-76 فوتو رەسىملەر). دېمەك، بۇ ئىككىسى بىرتىلىپ كەتكەن بىر ۋەسىقىنىڭ پارچىلىرىدىن ئىبارەت. ئۇلارنى پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن، ترانسكرىپسىيىدىكى قۇر نومۇرلىرىنىڭ كەينىگە A ۋە B ھەرپلىرى بېرىلگەن.

يەشمىسى:

1A. كالا يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، ...

2A. كېرەك بولدى. تەگ- ...شىن يۈز ...

3A. ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، يۈز ئەللىك ...

4B. ... (قايتۇرۇپ بەرگۈچە)، يا ئۇنداق، يا مۇنداق (بولۇپ)

5B. (قالسام)، ئوغۇللىرىم تىردۇ، كۈن ئارسلان ئىككىسى تولۇق بەرسۇن. دەتالاش

6B. قىلمىسۇن. بۇ سۆزگە گۇۋاھچى ئادىغ، گۇۋاھچى يىكۈي نوم.

7B. ... (بىز) تامغا مەن قۇت ئارسلان ساڭغۇننىڭ ئوغلى ئىردۇ (ئىكەندۇر).

53 (4 — 6)

1 ud yïl ikinti ay bir yangïḳa manga
2 büdüs tutung-ḳa nəpqikdə kidiz krgək
3 bolup arslan sïngḳur oğul-ta bir kidiz altï
4 bθz-kə altïm birlə barmïx arḳïx yanmïx-ta
5 altï bθz birip ïdurmən arḳïx-tïn ïdmasar-
6 mən birər ay birər bθz asïğ birlə kθni birür-
7 mən ḳaq ay tutsar bu oḳ yangqa asïğï
8 birlə kθni birürmən bθz birginqə yoḳbar bolsar
9 əwtki-lər kθni birzün tanuḳ yigən tax oğul
10 bu tamğa mən büdüs tutung-nung ol

ئىزاھ:

4. yoḳ bar bol- (يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالماق): سۆزمۇ سۆز مەنىسى "يوق-بار بولماق" ياكى "بار-يوق بولماق". "UW"2 دە "ئېچىپ كەتمەك"، دېگەن مەنا بېرىلگەن. يەنى ۋەسىقە 48 (4-2) دىكى "θrü ḳodï bol-"غا بەرگەنگە ئوخشاش مەنا بېرىلگەن. بىزنىڭچە، "yoḳ bar bol-" بولسا، "قازايى قەدەر كەلمەك"، "(قەرزنى قايتۇرالمىغۇدەك) ئاسادېتى ئەھۋال يۈز بەرمەك" دېگەندەك مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. شۇڭا، بىز بۇ يەشمىدە، يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەندەك مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان "يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولماق" دەپ ئېلىشنى مۇۋاپىق ھېسابلىدۇق.

يەشمىسى:

1. كالا يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى، مەن

2. بۇدۇس تۈتۈڭغا نەپچىك (دېگەن بەر)دە كىگىز كېرەك

3. بولۇپ، ئارسلان سىڭقۇر ئوغۇلدىن بىر كىگىز(نى) ئالتە

4. بۆزگە ئالدىم. مەن بىللە بارغان كارۋان يانغاندا،

5. ئالتە بۆزنى (شۇلاردىن) ئېۋەتىپ بېرىمەن. ئەگەر كارۋاندىن ئېۋەتمە-

6. سەم، (كېچىكتۈرگەن) ھەر ئايغا بىر بۆزنى ئۆسۈم قىلىپ، قوشۇپ تولۇق بېرى-

7. مەن. قانچە ئاي كېچىكتۈرسەم، مۇشۇ (توختام) بويىچە ئۆسۈمى

8. بىلەن تولۇق تاپشۇرىمەن. ئەگەر بۆزنى (تاپشۇرۇپ) بەرگۈچە يا ئۆلسەم، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،

9. ئىنىلىرىم تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى يىگەن تاش ئوغۇل.

10. بۇ تامغا مەن بۇدۇس تۈتۈڭنىڭدۇر.

54 (4 — 7)

1 (k)üskü yïl tərtünq ay bir yangïķa
2 manga bolmïx-ķa asïğ-ķa kümüx
3 (kər)gək bolup ķra oğul-ta altï stïr
4 (k)ümüx altïm ķaq ay tutsar-mən ay
5 sayu birər yarïm baķïr kümüx asïğ-
6 ï bilə kəni birürmən birginqə yoķ

7 (ba)r bolsar-mən kixim tüzük kəni
8 (b)irzün tanuķ borluķqï ər buķa
9 (bu) tamğa mən (b)olmïx-nïng ol mən
10 (yï)ğïna tutung ayïḍïp bitidim.

ئىزاھ:

6. yoķ (ba)r bolsar-mən (يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالماق): بۇ ئىبارىنىڭ مەنىسى ئۈچۈن يۇقىرىدىكى ئىزاھقا قارالسۇن.

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى،
2. مەن بولمىشقا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) كۈمۈش
3. كېرەك بولۇپ، قارا ئوغۇلدىن ئالتە سەر
4. كۈمۈش ئالدىم. (ئۇنى) قانچە ئاي ئۆتسا (ئىشلەتسەم)، ھەر
5. ئېيغا بىر يېرىم مىسقال كۈمۈش ئۆسۈم
6. قوشۇپ تولۇق قايتۇرىمەن. ئەگەر قايتۇرغۇچە، يا ئۇنداق،
7. يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئائىلەم تۈزۈك تولۇق
8. تۆلىسۇن. گۇۋاھچى بورلۇقچى، گۇۋاھچى ئەر بۇقا.
9. (بۇ) تامغا مەن بولمىشنىڭدۇر. مەن
10. يىغىنا تۇتۇڭ سوراپ يازدىم.

55 (4 — 8)

1 (k)üskü yïl toķuzunq ay iki ygrmikə manga bolmïx-ķa asïğ-
2 (ķ)a kümüx kərgək bolup ixirə-tə üq stïr kümüx

altïm

3 (ḳ)aq ay tutsar-mən ay sayu birər baḳïr kümüx asïğ-ï

4 (b)ilə kəni birürmən birginqə yoḳ bar bolsar-mən kixim tüz-

5 ük kəni birzün tanuḳ borluḳqï tanuḳ baqara bu tamğa

6 (mə)n bolmïx-nïng ol mən yïğïna tutung ayïḍïp bitidim

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى توققۇزىنچى ئاينىڭ ئون ئىككىنچى كۈنى، مەن بولمىشقا ئۆسۈم-

2. ـگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) كۈمۈش كېرەك بولۇپ، ئېشىرەدىن ئۈچ سەر كۈمۈش ئالدىم.

3. (ئۇنى) قانچە ئاي تۇتسام (ئىشلەتسەم)، ھەر ئېيىغا بىر مىسقال كۈمۈش ئۆسۈمىنى

4. قوشۇپ تولۇق تۆلەيمەن. (ئەگەر) قايتۇرۇپ بەرگۈچە، يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئايالىم تۈز-

5. ـۈك تولۇق تۆلىسۇن. گۇۋاھچى بورلۇقچى، گۇۋاھچى باچارا. بۇ تامغا

6. مەن بولمىشنىڭدۇر. مەن يىغىنا تۇتۇڭ سوراپ يازدىم.

56 (4 — 9)

1 (ta)ḳïğu yïl bixinqi ay səkiz yangiḳa manga

2 b(o)lmïx-ḳa kümüx kər(gə)k bolup kəsün-qi-tə

8 tərt satïr kümüx altïm. bir ay-ta birər
9 baķïr kümüx asïğ birlə kəni birür-mən.
birginqə ixtin taxtïn bolsar-mən inim
(.)'YHT? CY kəni birzün tanuķ PW(.)L(.)R
bo<r>luķqï tanuķ kixəqük bu tamğa mən
bolmïx-nïng ol mən yam-qur tu ayïḍïp
biḍiṭim

ئىزاھلار:

4. ixtin taxtïn bol- (يا ئۆزنداق، يا مۆنداق بولۇپ قالماق)؛ سۆز مەنىسى "ئىچتىن-تاشتىن بولماق"بولۇپ، 2"UW" دە "ئىچىپ" دېگەن مەنا بېرىلگەن. بىزنىڭچە "ixtin taxtïn bol-" دېگەن ياسالما ۋەسىقە (4-2) 48 دىكى "ərü ķodï bol-"، (4-6) 52 دىكى "ت" ۋە (4-29) 75 دىكى "bar yoķ bol-" قاتارلىقلار بىلەن "bol-" [(4-2) 48، (4-6) 52 دىكى مۇناسىۋەتلىك ئىزاھلارغا قارالسۇن] "ixtin taxtïn bol-" بىر قەدەر كەڭ ئابستراكت مەنىلەرگە ئىگە بولۇپ ("ئۇنداق، يا مۇنداق بولماق" دېگەن ياسالما پېئىل بويىچە يېشىمە قى...

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى بەشىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى، مەن...
2. بولمىشقا كۈمۈش كېرەك بولۇپ، كۆسۈنچىدىن
3. تۆت سەر كۈمۈش ئالدىم. ھەر ئېيىغا بىر...
4. مىسقال كۈمۈش ئۆسۈم قوشۇپ تولۇق قايتۇرىمەن.
5. (قايتۇرۇپ) بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ ئال...
6. ... بەرسۇن گۇۋاھچى ...
7. بورلۇقچى، گۇۋاھچى كىشەچۈك. (بۇ) تامغا...

8. مەن بولمىشىنىڭدۇر، مەن يامچۇر تۇ سوراپ

9. يازدىم.

57 (4 — 10)

1 tonguz yïl ikinti ay altï
2 otuz-ḳa manga xïwsadu tutung-ḳa
3 küsmix[=kümix] kərgək bolup xinsun xəli-
4 tə on stïr kümix altïm onïnq
5 ay on yangïḳa təgim-qə birür-
6 mən birginqə yoḳ bar bolsar-
7 mən inim ozmïx toğrïl kθni {...}
8 {b........} birşün tanuḳ arḳağur(?) ïnal
9 tnuḳ sarïğ toyïn tanuḳ θküz
10 toğrïl tanuḳ kənt ḳay-a
11 tnuḳ artï ïnal bu tam-ğa
12 biş-ning ikəgününg ol mən {.}
13 xïwsadu tutung ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

8. (?)arḳağur (ئارقاغۇر): بۇ ۋەسىقىنىڭ پوچىركا ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، بۇ ئىسمنى "angat(?)" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ. "arḳağur" دېگەن ترانسكرىپسىيە زورىغاراق بولۇپ قالغان.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە

2. ئالتىنچى كۈنى، مەن شىۋسادۇ تۇتۇڭغا

3. كۆمۈش كېرەك بولۇپ، شىنىسىن شەل-
4. -دىن ئون سەر كۆمۈش ئالدىم. ئونىنچى ئاينىڭ
5. ئونىنچى كۈنىگىچە لايىقىدا (قايتۇرۇپ) بېرە-
6. -مەن. قايتۇرۇپ بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
7. ئىنىم نوزمىش توغرىل تولۇق
8. (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى ئارقاغۇر(؟) ئىنەل،
9. گۇۋاھچى سارىغ توپىن، گۇۋاھچى ئۆكۈز
10. توغرىل، گۇۋاھچى كەنت قايا،
11. گۇۋاھچى ئارتى ئىنەل. بۇ تامغا
12. بىز ئىككىلەنىڭدۇر. مەن
13. شۇۋسادۇ ئۆتۈك سوراپ يازدىم.

58 (4 — 11)

1 ////////////////////////// yangïḳa manga qiwküy
2 ///////// (bθ)z kərgək bolup isigi-tə yüz bθ(z)
3 ///////////// ay tutsamən ay tu////p asïğ-(ï)
4 /////////////n bi<r>ginqə (yo)ḳ bar bolsamən əwt(əki)-
5 (lər) //// birzün bu tamğa mən qiwküy-ning ol m(ən)
6 //////////// ayïtip bitidim

ئىزاھلار:

2. yüz (يۈز): ئۇيغۇر ۋەسىقىلەردە "yuz" (يۇز) دەپ يېزىلغان بۇ سان، مەزكۇر ۋەسىقىدە ئېنىق تىلىپ، "yüz" دەپ يېزىلغان.

بۇ ۋەسىقە خەنزۇچە بۇددا نومى كۆچۈرۈلگەن قەغەزنىڭ كەينى يۈزىگە يېزىلغان.

يەشمىسى:

1. (... يىل، ... ئاينىڭ ...) كۈنى، مەن چۈژكۈيگە
2. ... بۆز كېرەك بولۇپ، ئىسگدىن يۈز بۆز
3. ... (ئالدىم ئۆزى قانچە) ئاي ئۆتسام (ئىشلەتسەم)، ئاي (توشقاندا؟) ئۆسۈمى
4. ... (بىلەن تولۇق قايتۇرىمەن). (قايتۇرۇپ) بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئۆيدە-
5. كىلەر (تولۇق تۆلەپ) بەرسۇن. بۇ تامغا مەن چۈژكۈيىنىڭدۇر. مەن
6. ... سوراپ يازدىم.

59 (4 — 12)

on iki bəz ol
biqin yïl tərḍünq ay bix
yangï-ḳa biz sïsï kərü-kə
ikəgü-kə bəz kərgək bolup
oḳuy-tïn üqər bəz aldïm-
mïz küz yangï-ḳa alḍïrar
bəz-ni kəni biri<r>biz birmədin
kəqürsər-biz il yangïnq-a
asïğï birlə kəni birürbiz
birginq-ə bar yoḳ bolsarbiz

11 inimiz qïsun səngə əw-dəki-
12 lər birlə kθ ni birşün-lər
13 tanuķ ilqi tanuķ təmür
14 turmïx bu nixan biz-ning ol
15 mən kθrü sïsï-ķa ayïđïp
16 θşüm biḑitim
17* büḑün birdi

ئىزاھ:

بۇ ۋەسىقىدە ئاساسلىقى سىسى بىلەن كۆرۈز ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىدىن ئۈچ (توپ)تىن بوز قەرز ئالغانلىقى، كۈزدە ھەر بىرى ئالتىدىن بوز قايتۇرىدىغانلىقى يېزىلغان. مۇشۇ مەنىدىن قارىغاندا، بۇ ۋەسىقىنىڭ 1- قۇرى بىلەن 17- قۇرىنىڭ مەزمۇنى بىر-بىرىگە باغلىنىدۇ، يەنى قەرز ئالغۇچىلار كۈزدە 12 بوزنى تولۇق قايتۇرغان بولسا كېرەك.

يەشمىسى:

1. (بۇ) ئون ئىككى بوزدۇر.
2. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ بەشىنچى
3. كۈنى، بىز سىسى (ۋە) كۆرۈز
4. ئىككىلەنگە بوز كېرەك بولۇپ،
5. ئوتتۇرىدىن ھەر بىرىمىز ئۈچ بوز ئال-
6. دۇق. كۈزنىڭ باشلىرىدا ھەر بىرىمىز ئالتە
7. بوزنى تولۇق بېرىمىز. بەرمەستىن
8. كېچىكتۈرسەك، ئەل قائىدىسى بويىچە
9. ئۆسۈمى بىلەن قوشۇپ تولۇق تۆلەپ بېرىمىز.

10. بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالساق،

11. ئىنىمىز چىسۇن سەڭە ئۆيدىكى-

12. لەر بىلەن بىرلىكتە تولۇق تۆلەپ بەرسۇن.

13. گۇۋاھچى ئىلچى، گۇۋاھچى تەمۈر

14. تۈرمىش، بۇ نىشان بىزنىڭدۇر.

15. مەن كۈرۈ مىسىدىن سوراپ

16. ئۆزۈم يازدىم.

17*. تولۇق بەردى.

60 (4 — 13)

1 taķïğu yïl üqünq ay
2 bix yəgərmi-kə m(a)nga marl(a)-n-
3 ķa asïğ-ķa bɵz kərgək bolup
4 ķayïmtu-tïn üc yrïm PW
5 tas bɵz aldïm yangï-ta
6 yiti tas bɵz birürmən
7 birmədin kəqürsər-mən il
8 yngïnqa asïğï bilə kɵni
9 birürmən bi<r>ginqə bar yoķ
10 bolsar-mən inim suryaxïrï
11 əw-təki-lər bilə kɵni birşün-
12 lər tnuķ təmür tnuķ
13 səngə bu nixan mən marla-n-nïng
14 ol mən {m..} marlan ɵşüm
15 biḑidim

ئىزاھلار:

4. PW: ئەسلى تېكىستتە "ئۈچ بېرىم" دېگەن سۆزدىن كېيىن "بۇ" (bo=PW=) دېگەن خەت يېزىلغان. ئەسلىدە بۇ ھۆججەتنى پۈتكۈچى "tas bθz" (يىرىك بۆز) دەپ يازماقچى بولۇپ، دىققەتسىزلىكتىن "بۆز" سۆزىنىڭ بېشىنى يېزىپلا ئۆزىنىڭ سەۋەنلىكىنى سېزىپ قالغان ۋە "بۇ"نى ئۆچۈرۈۋەتمەيلا، 5- قۇرنىڭ بېشىغا "tas bθz" دەپ يازغان بولسا كېرەك.

5. yangïta (... باشلىرىدا): "yangï" بولسا، "(1) يېڭى، (2) ھەر بىر ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنى" دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. مۇشۇ خىلدىكى ئۇيغۇر ۋەسىقىلەردە "küz yangïta" (كۈزنىڭ باشلىرىدا) دەپ يېزىلغان. شۇڭا، بۇ ۋەسىقىنىڭ يەشمىسىدە "(كۈزنىڭ) باشلىرىدا" دەپ ئېلىندى.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ
2. ئون بەشىنچى كۈنى، مەن مارلاتـ-
3. ـقا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) بۆز كېرەك بولۇپ،
4. قايىمتۇدىن ئۈچ يېرىم
5. يىرىك بۆز ئالدىم. (كۈزنىڭ) باشلىرىدا،
6. يەتتە (يىرىك) بۆز بېرىمەن.
7. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل
9. قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى بىلەن (قوشۇپ) تولۇق
9. (تۆلەپ) بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۆلىدىغان، يا مۇڭداق
10. بولۇپ قالسام، ئىنىم سۇرياشىرى
11. ئۆيدىكىلەر بىلەن بىرلىكتە تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن.
12. گۇۋاھچى تەمۇر، گۇۋاھچى

13. سەگە. بۇ نىشان مەن مارلان-

14. نىڭدۇر. مەن مارلان ئۆزۈم

15. يازدىم.

61 (4 — 14)

1 luu yïl ikinḍi ay bix
2 oḍuz-ḳa manga torqï-ḳa süqüg-
3 kə bɵz (kə)rgək bolup ḳyïmtu-tïn
4 bir yrïm bɵz aldïm küz yangï-
5 ta oḍuşar tənbin süqüg-ni
6 bir ḳap birürmən birmədin
7 kəqür-sər-mən il yangïnq-a
8 asïğï bilə kɵni birürmən
9 birginq-ə bar yoḳ bolsar-mən
10 oğlum təmür buḳa əw-təki-
11 lər bilə kɵni birşün-lər tanuḳ
12 ḳar-a bahxï tanuḳ təmür bu nixan
13 mən torqï-nïng ol mən ɵzünüm[=ɵzüm]
14 bitidim

ئىزاھلار:

4. süqüg (مۇسەللەس ياكى ئۈزۈم شەربىتى): "süqüg" بولسا "تاتلىق، مۇسەللەس، ئۈزۈم شەربىتى" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

5. tənbin (تەنبىن): سىزىقلىق ئۆلچەم بىرلىكى، يەنە "تەمبىن" دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

6. ḳap (قاپ): بۇ يەردە تېرە قاپنى ياكى سىزىقلىق ئۆلچەم بىرلىكىنى

كۆرسىتىدۇ. "ئوتتۇز تەنىڭ مۇسەللەسى بىر قاپ بېرىمەن" دېيىلگەنگە قارىغاندا، بىر قاپ ئوتتۇز تەنىڭ ھېسابلانسا كېرەك.

بەشىمىسى:

1. ئەجدىھا يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە

2. بەشىنچى كۈنى، مەن تۇرچىنغا مۇسەللەسكە (ياكى ئۈزۈم شەرىتىگە تېگىشىشكە)

3. بۆز كېرەك بولۇپ، قايىمتۇدىن

4. بىر يېرىم بۆز ئالدىم. كۆزنىڭ باشلىرى-

5. دا ئوتتۇز تەنىڭ مۇسەللەسنى (مۇسەللەستىن)

6. بىر قاپ بېرىمەن. بەرمەستىن

7. كېچىكتۈرسەم، ئەل قانۇنىسى بويىچە

8. ئۆسۈمى بىلەن قوشۇپ تولۇق بېرىمەن.

9. بەرگۈچە يا ئۆلسەم، يا مۇڭداق بولۇپ قالسام،

10. ئوغلۇم تەمۇر بۇقا ئۆيدىكى-

11. لەر بىلەن بىرلىكتە تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى

12. قارا باخشى، گۇۋاھچى تەمۇر. بۇ نىشان

13. مەن تۇرچىنىڭدۇر. مەن ئۆزۈم

14. يازدىم.

62 (4 — 15)

1 yïlan yïl üqünq ay iki yangiķ-a manga
2 ķïryaķuz-ķa bez kərgək bolup
3 wapţu-tïn iki iki baǧ
4 bez aldïm yangï-da iki xïǧ

5 (tarï)ğ birürmən birmədin kəqür(sər)-
6 (sə)r-mən il yngïnqa tüxi bilə
7 keni bir(ür)mən bi<r>ginqə bar yoķ
8 bolźa-mən məning samdoku-təki pay-nï
9 bilə tngi[=təng] ülüx-lüg yarïm əngiz
10 yir-tə mnga təgər bәlük ülüx-
11 l(ü)g yirim birşün tnuķ
12 tapmïx tnuķ mïsïr bu
13 nixan mən ķïryaķuz-nïng ol
14 mən torqï ķïrya(ķ)uz-ķa ayïđïp
15 bitidim

ئىزاھلار:

3. iki iki bağ (ئىككى توپ): "iki bağ" (ئىككى باغ) بىر توپ ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن "iki iki bağ" "ئىككى توپ" بولىدۇ.

4. yangïda (يېڭىدا، دەسلەپتە): بۇ سۆزنىڭ ئالدىدا كېلىدىغان küz (كۈز) سۆزى بۇ يەردە چۈشۈپ قالغان.

8. samdo ku (سامدو ئۇستىڭى): خەنزۇچە 三道沟 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇشى مۇمكىن. خۇاڭ ۋېنبىي ئەپەندى «تۇرپان ئارخېئولوگىيىسى خاتىرىلىرى» (جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى، 1954-يىل)نىڭ 8-بېتىدە، يارغول قەدىمىي شەھىرىنىڭ يېنىدىكى 三道沟 دېگەن جاينىڭ نامى تىلغا ئالىنغان بولغاچقا، بىز يۇقىرىدىكىدەك ترانسكرىپسىيە قىلدۇق (بۇ يەر نامى 2"UW" دە "samdu" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان). 三 ئوتتۇرا قەدىمكى خەنزۇ تىلىدا sâm دەپ تەلەپپۇز قىلىنىدۇ، 道 ئوتتۇرا قەدىمكى خەنزۇ تىلىدا ´d´ûu´ دەپ تەلەپپۇز قىلىنىدۇ (قەدىمكى ئۇيغۇرچە ھۆججەتلەردە 道 سۆزى to، taw دەپ ئاھاڭ تەرجىمە قىلىنغان. مەسىلەن: 道人 نى toyïn دەپ، 道场 نى tawqang دەپ ئاھاڭ تەرجىمە

قىلىنغان) [illegible]. سۆزى kǫu دەپ تەلەپپۇز قىلىنغان (B. Karlgren نىڭ «Analytic Dictionary of Chinese and Sino - Japanese» دېگەن لۇغىتىنىڭ 232-، 182- ۋە 144- بەتلىرىگە قاراڭ). samdoku دېگەن بۇ بەر نامى، بەنە (4-8) 86- نومۇرلۇق ۋەسىقىنىڭ 7- قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ.

يەشمىسى:

1. يىلان يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى كۈنى، مەن
2. قىرىياقۇزغا بۆز كېرەك بولۇپ،
3. ۋاپتۇدىن ئىككى توپ
4. بۆز ئالدىم. (كۈزنىڭ) باشلىرىدا ئىككى شىغ (دادەن)
5. ئاشلىق بېرىمەن. بەرمەستىن كېچىكتۈر-
6. سەم، ئەل قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى بىلەن قوشۇپ
7. تولۇق بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق
8. بولۇپ قالسام، مېنىڭ سامدو ئۆستەڭدىكى پايىنى (دېگەن

كىشى)

9. بىلەن تەڭ ئۆلۈشلۈك بېرىم ئېگىز
10. يەرنىڭ ماڭا تېگىشلىك قىسمىنى (يەنى مېنىڭ) ئۆلۈشۈم

بولغان

11. بېرىمنى بەرسۇن. گۇۋاھچى
12. تاپمىش، گۇۋاھچى مىسىر. بۇ
13. نىشان مەن قىرىياقۇزنىڭدۇر.
14. مەن. تورچى قىرىياقۇزدىن سوراپ
15. يازدىم.

63 (4 — 16)

1 ///// (y)ïl arm ay üq yangïķ-a
2 ///// (i)l təmür-kə twar kərgək
3 ///// sənggə bayḍəmür ikəgü-tin
4 bir tawar altïm bu tawar-nïng
5 sïḍïğï əlig tas bθz-ni aram
6 ay iqin-tə birür-mən birmədin
7 kəqür-sər-mən bir-kə bir ķoxup birür-
8 mən birginqə bar yoķ bolsar-mən arïğ
9 tigin əw-təki-lər birlə kθni
10 birşün tanuķ qoluķ bu nixan mən il
11 təmür-ning ol

يەشمىسى:

1. ... يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى،
2. (مەن) ئىل تەمۈرگە تاۋار كېرەك
3. (بولۇپ) سەڭگە (بىلەن) باي تەمۈر ئىككىسىدىن
4. بىر تاۋار ئالدىم. بۇ تاۋارنىڭ
5. باھاسى (بولغان) ئەللىك يىرمىك بۆزنى بىرىنچى
6. ئاي ئىچىدە بېرىمەن. بەرمەستىن
7. كېچىكتۈرسەم، بىرگە بىرنى قوشۇپ بېرە-
8. مەن. بەرگۈچە يا ئۆنداق ـــ يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئارىغ
9. تىگىن ئۆيدىكىلەر بىلەن تولۇق
10. بەرسۇن. گۇۋاھچى چولۇق. بۇ نىشان مەن ئىل
11. تەمۈرنىڭدۇر.

64 (4 — 17)

yunt yïl səkizinq ay altï otuz-ķa mən
kuintu bəkümix-kə tuwastï küri üzə toķuz
xïğ toķuz küri arïğ silig buğday iki-ki tüx-
kə birgü birdim. mən bəkümix kuintu-tïn ////////
toķuzküri buğday arïğ silig altïm. bu buğday
iki tüki birlə səkizinq ayïn kuintu-ķa yïğïp
birürmən bu sawda tanuķ iqim ər tanuķ
təsik.tanuķ wapdu tanuķ ķutluğ bars bu tamğa
mən bə<r>kümix-ning ol.

ئىزاھلار:

2. bəkümix (بە<ر>كۈمىش): ئادەم ئىسمى. بۇ ئىسىم مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 2- ۋە 4- قۇرلىرىدا "بەكۈمىش" دەپ يېزىلغان. "بەكۈمىش" دېگەن ئادەم ئىسمى 1965- يىلى تۇرپاندىن تېپىلغان ياغاچ قوزۇقتىمۇ ئۇچرايدۇ ("شىنجاڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى" 1988- يىل، 1- سان، 14- بەتتىكى ترانسكرىپسىيىنىڭ 5- قۇرىغا قارالسۇن). بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىگە قارىغاندا، ئۇنىڭ 9- قۇرىدا "بە<ر>كۈمىش" نىڭ "بە" بىلەن "كۈمۈش" نىڭ ئارىسىغا يەنە بىر ھەرپ يېزىلىپ قالغان (ئۇنى "تە"، "ن" ياكى "ر" دەپ ئوقۇش مۇمكىن). 2"UW" دە ئۇ ھەرپ "ر" دەپ ئوقۇلۇپ، بۇ ئىسىم "بەركۈمىش" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بىز "ر" ئارتۇق يېزىلىپ قالغان دەپ ھېسابلاپ، ئۇنى < > ئىچىگە ئېلىپ قويدۇق. ئەگەر "بەركۈمىش" دېگەن ئىسىم توغرا دەپ قارالسا، "bəkümix" نى "brkümix" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقا بولىدۇ.

پەشەمبىسى: __ (٢)

1. ئات يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن
2. كۈنىنتۈ بەكۈمشكە تۈۋاستىنىڭ كۈرسى بىلەن توققۇز
3. شىغ (دادەن) توققۇز كۈرە ساپ-تازا بۇغداي(نى) ئىككى
ھەسسە ئۆسۈم (بىلەن قايتۇرىدىغانغا)
4. قەرزگە بەردىم. مەن بەكۈمش كۈنىنتۈدىن (توققۇز دادەن)
5. توققۇز كۈرە ساپ-تازا بۇغداي ئالدىم. بۇ بۇغداينى
6. ئىككى ھەسسە ئۆسۈمى بىلەن سەككىزىنچى ئايدا كۈنىنتۈزغا
يىغىپ (بىراقلا)
7. بېرىمەن. بۇ سۆزگە گۇۋاھچى ئاكام ئەر، گۇۋاھچى
8. تەسك. گۇۋاھچى ۋاپدۇ، گۇۋاھچى قوتلۇغ بارس. بۇ تامغا
9. مەن بە<ر>كۈمشنىڭدۇر.

65 (4 — 18)

* ït yïl üqü
1 ït yïl alḍïnq ay yiḍi yngïķ-a
2 manga ķlïmdu-ķa buğday kərgək
3 bolup irinqipl(?)-tin iki yrïm
4 tağar buğday aldïm bu buğday-ķa
5 on alḍï yaxlïğ ygrmi yaxlïğ
6 ķaḍun kixi-ni iki bir yrḍu
7 kixi-ni yiḍinq ay-nïng on
8 bix-tə ķoqo-ķa təgürüp birür<-mən>
9 ol kim küntə birməsər-mən
10 kün tri bilə birür-mən

birginq-ə bar yok̡ bolsar-mən
inim qanaxïrï əw-tki-lər bilə
kəni birşün-lər tnuk̡ toyïn
bu nixan mən k̡lïmdu-nïng ol
bu nixan mən tanuk̡ toyïn-nïng ol
bu nixan mən tanuk̡ əsən buk̡-a-nïng ol
mən k̡lïmdu əşüm biḍ<i>tim

ئىزاھلار:

6. yrḍu (~ yaratu ھازىرلاپ): ئەسلى تېكستنىڭ 6- قۇردا "yrḍu" دەپ يېزىلغان. بۇ سۆز، يەشمىدە جۈملىنىڭ راۋان بولۇشى ئۈچۈن 7- قۇردا بېرىلدى.

*. ït yïl üqü (<ئىت يىلى ئۈچۈ>): بۇ ۋەسىقىنى يازغۇچى "ئىت يىلى ئالتىنچى ئاي" دەپ يازماقچى بولۇپ، "ئىت يىلى ئۈچۈ" (ït yïl üqü) دەپ يېزىپلا ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى سېزىپ، بۇ ۋەسىقىنىڭ 1- قۇرنى قايتىدىن توغرىلاپ يازغان. *- بەلگىسى قويۇلغان قۇردىكى سۆزلەر ئارتۇقچە يېزىلىپ قالغان سۆزلەر بولغاچقا < > ئىچىگە ئېلىندى.

يەشمىسى:

*. (ئىت يىلى ئۈچۈ)

1. ئىت يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى كۈنى،
2. مەن قالمدۇغا بۇغداي كېرەك
3. بولۇپ، ئىرىنچىپ (؟)دىن ئىككى يېرىم
4. تاغار بۇغداي ئالدىم. بۇ بۇغداينىڭ (ھەققى)ـگە
5. ئۇن ئالتە ياشلىق (ياكى، يىگىرمە ياشلىق
6. ئايال كىشىنى، (يەنى) تۆ ئىككىسىدىن بىر

7. كىشىنى تەييار قىلىپ يەتتىنچى ئاينىڭ ئون

8. بەشىنچى كۈنى قوچوغا يەتكۈزۈپ بېرىمەن.

9. شۇ كۈندە يەتكۈزۈپ بېرەلمىسەم،

10. (ھەر) كۈنلۈك ھەققىنى (قوشۇپ) بېرىمەن.

11. بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،

12. ئىنىم چاناشىرى ئۆيدىكىلەر بىلەن

13. تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى تويسىن،

14. بۇ نىشان قالمدۇنىڭدۇر.

15. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تويسىنىڭدۇر.

16. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئەسەن بۇقىنىڭدۇر.

17. مەن قالمدۇ ئۆزۈم يازدىم.

66 (4 — 19)

1 bars yïl altïnq ay iki otuz-ḳa manga yigədmix-

2 kə tüx-kə üür krgək bolup. qanaḳ-ta waptso tu-

3 nung kürisi üzə. iki xïğ üür altïm. yangï-ta

4 arḳalïḳ tüx-i birlə kөni birürmən. birginqə yoḳ bar

5 bolsar-mən oğlum ḳaysung kөni birzün. tanuḳ baqaḳ

6 tanuḳ ḳumaru. bu tamğa biz ikəgü-nüng ol mən wapḍso tu bitid(im)

7B yigədmix-ning

8B өg(?) bitigi

بەشىلىسى:

1. يولۋاس يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى، مەن
يېگەدىمىش-

2. كە ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) تېرىق كېرەك بولۇپ، چاناقتىكى
ۋاپتسۇتۇ-

3. نىڭ كۈرىسى بىلەن ئىككى شىغ (دادەن) تېرىق (ئۆتنە) ئالدىم.
كۈزنىڭ باشلىرىدا

4. ھۆددە قىلغان ئۆسۈمى بىلەن تولۇق بېرىمەن. (قايتۇرۇپ)
بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق

5. بولۇپ قالسام، ئوغلۇم قايسۇڭ تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن.
گۇۋاھچى باچاق.

6. گۇۋاھچى قۇمارۇ. بۇ تامغا بىز ئىككىلەننىڭدۇر. مەن ۋاپتسۇتۇ
بازدىم.

7B. يېگەدىمىشنىڭ

8B. ئانا (نەسلى) ھۆججىتى.

67 (4 — 20)

1 yunt yïl üqünq (ay)
2 bix oḍuz-ḳa manga mï(sïr)-
3 (ḳ)a tüxi-kə yür kərgə(k bolup)
4 ḳayïmtu<-tïn> tert küri (yür)
5 aldïm yangïd-a alḍïnq (ay)
6 iqintə mən səkiz küri y(ür)
7 keni birürmən birmədin k(əqürsər)-
8 mən il yngïnqa tüxi bil(ə) (keni)
9 birürmən birginqə bar yo(ḳ bolsar)-

10 mən inim təmür kөni bi(rzün)
11 tnuķ tərbix tnuķ səngə (bu)
12 nixan mən mïsïr-nïng (o)l mən
13 ķayïmtu mïsïr-ķa ayïḍïp
14 өzüm bitiḍim

ئىزاھ:

5-6. yangïda alḍïnq (ay) iqintə (... باشلىرىدا، ئالتىنچى ئاينىڭ ئىچىدە): تۇرپاندىن تېپىلغان بۇ ۋەسىقىدە ئىشلىتىلگەن "ئالتىنچى ئاي" دېھقانلار كالىندارىدىكى "ئالتىنچى ئاي"نى كۆرسىتىدۇ. بۇ چاغ زىرائەتلەر پىشىپ يېتىلىدىغان مەزگىل بولغاچقا، كۈز ئايلىرىنىڭ بېشى ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ
2. يىگىرمە بەشىنچى (كۈنى) مەن مىسىر-
3. گە ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) تېرىق كېرەك (بولۇپ)،
4. قايىمتۇدىن تۇت كۈرە (تېرىق)
5. ئالدىم. (كۈزنىڭ) باشلىرىدا (يەنى) ئالتىنچى (ئاينىڭ)
6. ئىچىدە، مەن سەككىز كۈرە تېرىقنى
7. تولۇق بېرىمەن. بەرمەستىن كېچىكتۈر-
8. سەم، ئەل قانداق بويىچە ئۆسۈمى بىلەن (قوشۇپ)
9. بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
10. ئىنىم تەمۈر تولۇق بەرسۇن.
11. گۇۋاھچى تەرىش، گۇۋاھچى سەڭگە. (بۇ)
12. نىشان مەن مىسىرنىڭدۇر.

13. مەن قابىمىز مىسىردىن سوراپ

14. ئۆزۈم يازدىم.

68 (4 — 21)

1 ķoyn yïl ikinḍi (a)y bix yngïķ-a-
2 ķa manga tongam-a-ķa tüx-kə yür
3 kərgək bolup ķyïmtu-tïn bir
4 xïğ yür aldïm küz yangïd-a
5 bir yrïm xïğ yür kөni birur-
6 mən birmədin kəqürsər-mən il yngïn-
7 qa tüxi bilə kөni birşün-
8 lər birginqə bar yoķ bolsar-
9 mən inim barqaķï əw-təki-lər
10 bilə kөni birşün-lər tanuķ
11 təmür tanuķ səngə bu nixan
12 mən tongam-a-nïng ol mən mïsï(r)
13 xila tongam-a(-ķa) ayïḍïp
14 bitidim

ئىزاھ:

7-8. birşün-lər: بۇ يەردە كاتىپنىڭ سەۋەنلىكىدىن birür-mən دېگەن سۆز birşün-lər دەپ يېزىلىپ قالغان.

بەشمىسى:

1. قوي يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى،

2. مەن تونگاماغا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) تېرىق

3. كېرەك بولۇپ، قايمىتۇدىن بىر

4. شىغ (دادەن) تېرىق (ئۆتنە) ئالدىم. كۆزنىڭ باشلىرىدا،

5. بىر يېرىم شىغ تېرىقنى تولۇق بېرە-

6. مەن. بەرمەستىن كېچىكتۇرسەم، ئەل قائىدىسى

7. بويىچە، ئۆسۈمى بىلەن تولۇق بەرسۇن (=بېرىمەن)

8. بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،

9. ئىنىم بارچاقى ئۆيدىكىلەر

10. بىلەن تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى

11. تەمۇر، گۇۋاھچى سەكە. بۇ نىشان

12. مەن تۇكامانىڭدۇر. مەن مىسىر

13. شىلا تۇكامادىن سوراپ

14. يازدىم.

69 (4 — 22)

1 biqin yïl tөrḍünq ay səkiz
2 ygrıni-kə biz üdkə arslan
3 buḳ-a ada(?) ḳulun alp ming
4 buḳ-a aryaxïrï(?) tmir yn-ə
5 t(.)ın(..) misir(?) baxlap on-
6 luḳ-lar-ḳa t(rïğ) k(ə)rgək bolup
7 ḳayïmḍu bahxi-tïn bir {.......}
8 {...} (...)LYK aldïmïz küz yngï-
9 ta tөrt H/(.)-LH(?) küri PYL/[=bilə(?)]
10 ik(i) xïğ trïğ birürbiz
11 bu ni(x)an biz ọn-luḳ-lar-nïng ol

ئىزاھلار:

4. aryaxïri(?) (ئارياشىرى): بۇ نامنى aryasïnï دەپ ئوقۇشقىمۇ بولىدىغانلىقى، شۇنداقلا، 10- قۇردىكى xïğ بىلەن trïğ دېگەن سۆزلەرنىڭ ئارىلىقىدىكى بوشلۇق، قەغەزنىڭ سىيىتى ئاچار بولغانلىقىدىن ئەسلىدە خەت يېزىشقا مۇمكىن بولماي ئاق قالغان بوشلۇق ئىكەنلىكى 2"UW" دېمۇ ئەسكەرتىلگەن.

7. bahxï: خەنزۇچە: 博士 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. 1) "ئۇستاز، ھەزرەت" دېگەن مەنىدە. 2) ۋەسىقىلەردە كىشى ئىسمى بولۇپ كەلگەن.

بەشىمىسى:

1. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ ئون
2. سەككىزىنچى كۈنى، بىز ئۆزدكە، ئارسلان،
3. بۇقا ئادا(؟)، قۇلۇن، ئالپ، مىڭ
4. بۇقا، ئارياشىرى(؟)، تەمىر يەنە
5. ... مىسىر قاتارلىق ئون-
6. ئۇلۇقلارغا (ئون كىشىلىك گۇرۇپپىغا) ئاشلىق كېرەك بولۇپ،
7. قايىمتۇ باخشىدىن بىر ...
8. ... ئالدۇق. كۈزنىڭ باشلىرى-
9. دا، تۆت ... كۈرە ... بىلەن
10. ئىككى شىغ (دادىن) ئاشلىق بېرىمىز.
11. بۇ ئىشان بىز ئونلۇقلارنىڭدۇر.

70 (4 — 23)

1 tkğu yïl tərdünq ay

2 toḳuz oḍuz-ḳa manga ḳ////-ḳa
3 θgrüẓ təmi(r)kə (tüx-kə) tarïğ
4 kərgk bolup badrun-ṭïn iki
5 kü(ri tarï)ğ aldïm k(üz)
6 yangïda oḍuẓ təmbin bir ḳap
7 süqüg kθni birürmən birginqə
8 bar yoḳ bolsar-mən inim ḳusï
9 əw-təki-lər birlə kθni birşün-
10 lər (tanuḳ) bg təmir t(anuḳ)
11 mïsïr ḳay-a bu nixan mən
12 θgrüs təmir-ning ol
13 mən yogaxïrï biḍidim

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ
2. يىگىرمە توققۇزىنچى كۈنى، مەن ...
3. ئۆگرۈس تەمىرگە ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) ئاشلىق
4. كېرەك بولۇپ، بادرۇندىن ئىككى
5. كورە ئاشلىق (ئۆتنە) ئالدىم كۈزنىڭ
6. باشلىرىدا، ئوتتۇز تەمبىن (يەنى) بىر قاپ
7. مۇسەللەسنى (پاكى ئۈزۈم شەرىتىنى) تولۇق بېرىمەن. بەرگۈچە
8. يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئىنىم قۇسى
9. ئۆيدىكىلەر بىلەن تولۇق بەرسۇن.
10. گۇۋاھچى بەگ تەمىر، گۇۋاھچى
11. مىسىر قايا. بۇ نىشان مەن
12. ئۆگرۈس تەمىرنىڭدۇر.
13. مەن يوگاشىرى يازدىم.

71 (4 — 24)

1 biqin yïl tørtünq ay on
2 yangïķ-a manga ķïmïr-ķa tüx-kə
3 künqiḍ kərgək bolup ķyïmtu-tïn
4 tørt xing künqiḍ aldïm küz
5 yangï-ta səkiz xing künqiḍ køni
6 birürmən bi(r)ginqə bar yoķ bolẓa-mən
7 inim ïdaba əw-təki-lər bilə
8 køni birṣün-lər tnuķ təmir
9 tanuķ səngə bu nixan mən ïda(ba)-
10 nïng ol mən ķayïmtu ïdaba(-ķa)
11 ayïḍïp bitidim

ئىزاھ:

4. xing (شىڭ): تون شىڭ بىر كۆرە.

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ ئونىنچى
2. كۈنى، مەن قىمىرغا ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە)
3. كۈنجۈت كېرەك بولۇپ، قايىمتۇدىن
4. تۆت شىڭ كۈنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم. كۈزنىڭ
5. باشلىرىدا سەككىز شىڭ كۈنجۈتنى تولۇق
6. بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۆنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام،
7. ئىنىم ئىدابا ئۆيدىكىلەر بىلەن
8. تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى تەمىر،
9. گۇۋاھچى سەڭە. بۇ نىشان مەن ئىدابا-

10. نىڭدۇر. مەن قايىمتۇ ئىداباد ىن

11. سوراپ يازدىم.

72 (4 — 25)

1 biqin yïl tertünq ay
2 yiḍi yangïḳ-a manga qüri-
3 kə tüx-kə {.} künqiḍ
4 kərgək bolup ḳayïmtu-tïn
5 bir küri künqiḍ aldïm
6 yangït-a iki küri künqiḍ
7 keni birürmən birmədin
8 kəqü<r>srmən il yngïnqa tü(xi)
9 bilə keni birürmən birginqə
10 bar yoḳ bols-a mən oğlum
11 ḳar-a ḳux əw-təki-lər birlə
12 keni birşün-lər tanuḳ
13 təmür tanuḳ səngə bu
14 nixan mən {q.} qüri-ning ol
15 mən mïsïr xila ayïïḍïp
16 bitidim

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ
2. يەتتىنچى كۈنى، مەن چۇرب-
3. ىگە ئۆسۈمگە (ئۆسۈم تۆلەشكە) كۈنجۈت
4. كېرەك بولۇپ، قايىمتۇدىن
5. بىر كۈرە كۈنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم.
6. (كۈزنىڭ) باشلىرىدا ئىككى كۈرە كۈنجۈت(نى)

7. تولۇق بېرىمەن. بەرمەستىن
8. كېچىكتۈرسەم، ئەل قائىدىسى بويىچە ئۆسۈمى
9. بىلەن قوشۇپ تولۇق بېرىمەن. بەرگۈچە
10. يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئوغلۇم
11. قارا قۇش ئۆيدىكىلەر بىلەن
12. تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى
13. تەمۇر، گۇۋاھچى سەگە. بۇ
14. نىشان مەن چۇرىنىڭدۇر.
15. مەن مىسىر شىلا سوراپ
16. يازدىم.

73 (4 — 26)

1 (ta)ḳïğu yïl ikinḍi
2 (a)y-nïng yəḍi
3 (y)angïda manga
4 (s)urïyaxïrï-ḳa
5 (k)ünqit kərgək
6 (bo)lup ḳayïmtu
7 (b)ahxï-tïn bir küri
8 (k)ünqit aldïm küṣ
9 (yan)gïda iki küri
10 (k)ünqit keni bərür-
11 mən bərginqə bar yoḳ
12 (b)olsar əw-tki-
13 (l)ər keni birür-mən
14 (t)nuḳ ḳulduḳay-a

15 tnuk̡ əxgəkqi
16 bu nixan mən
17 surïyaxïrï-nïng ol

ئىزاھ:

13. birürmən (بىرۈرمەن): بۇ سۆز بۇ يەردە كاتىپنىڭ سەۋەنلىكىدىن شۇنداق يېزىلىپ قالغان. توغرىسى birşün-lər بولۇشى كېرەك. بۇ خىل ئەھۋال ۋەسىقە (4-29) 75 نىڭ 6- قۇرىدىمۇ ئۇچرايدۇ.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئىككىنچى
2. ئاينىڭ يەتتىنچى
3. كۈنى، مەن
4. سۇرياشىرىغا
5. كۈنجۈت كېرەك
6. بولۇپ، قايىمتۇ
7. باخشىدىن بىر كورە
8. كۈنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم. كۈزنىڭ
9. باشلىرىدا ئىككى كۈرە
10. كۈنجۈت(نى) تولۇق بېرىي-
11. مەن. بەرگۈچە يا ئۆزنداق، يامۇنداق
12. بولۇپ قالسام، ئۆيدىكى-
13. لەر تولۇق (تۆلەپ) بېرىدۇ.
14. گۇۋاھچى قۇلدۇقايا،
15. گۇۋاھچى ئەشكەكچى.

16. بۇ نىشان مەن
17. سۇرباشىرىنىڭدۇر.

74 (4 — 27)

biqin yïl tөrtünq ay
bix yangï-ka manga somax-
ïrï-ka tüxkə künqiḍ
kərgək bolup kayïmtu-tïn
өz paḍïr bilə on iki
paḍïr künq(i)ḍ aldïm küz
yangïda ygrimi iki paḍïr
künqiḍ kөni birürmən
birmədin kəqürsər-mən il
yngïnqa tüxi bilə kөni birü(r)-
mən bi<r>ginqə bar yok bolsar-
mən inim

ئىزاھلار:

5. padïr (پاتىر، پادىر): سانسكرىتچە "pātra" دىن كەلگەن ئاتالغۇ. ئۇ بۇددىستلارنىڭ ئاپقىنى (قاچىسىنى) كۆرسىتىدۇ. ئۇ "چىنە، قاچا؛ تاۋاق، تەخسە" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

12- قۇردىن كېيىن، بۇ ۋەسىقىنىڭ 13- قۇرىنىڭ ئاخىرىدا "ب" ياكى "پ" تاۋۇشىنى ئىپادىلەيدىغان بىر ھەرپ بار. بۇ ۋەسىقە 13 قۇردىكى شۇ خەت بىلەن ئۈزۈلۈپ قالغان. ئەمما، ترانسكرىپسىيەدە يېزىلمىدى.

بەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ

2. بەشىنچى كۈنى، مەن سوماشـ-
3. ىرىغا ئۈسۈمگە (ئۈسۈم تۆلەشكە) كۈنجۈت
4. كېرەك بولۇپ، قايىمتۇدىن
5. ئۆز پادىرىم بىلەن ئون ئىككى
6. پادىر كۈنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم. كۈزنىڭ
7. باشلىرىدا يىگىرمە ئىككى پادىر
8. كۈنجۈتنى تولۇق بېرىمەن.
9. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل
10. قائىدىسى بويىچە ئۈسۈمى بىلەن تولۇق بېرىـ-
11. ـمەن. بەرگۈچە يا ئۈنداق، يا مۇنداق بولۇپ قال-
12. ـسام، ئىنىم (ئۈيدىكىلەر بىلەن تولۇق تۆلەپ بەرسۇن).

75 (4 — 28)

1 küskü yïl altïnq ay on yangïḳa
2 manga ḳayxïdu-ḳa tüx-kə künqiḍ
3 kərgək bolup il tmir-tin bir küri
4 künqiḍ altïm küz iki küri kün-
5 qiḍ birürmən birmdin kəqürsər-mən il
6 yngïnqa tüxi bilə birür birginqə
7 bar yoḳ bolsar-mən inim ḳaxuḳ əw-
8 tki-lər bilə kɵni birşün-lər tanuḳ
9 ḳïpqaḳ tanuḳ büzgək bu nixan
10 mning ol mən ḳayxïdu ɵşüm
11 bitidim
12B bu bitig

بەشمىسى:

1. چاشقان يىلى ئالتىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، ——————
2. مەن قايشىدۇغا ئۈسۈمگە (ئۈسۈم تۆلەشكە) كۆنجۈت
3. كېرەك بولۇپ، ئىل تەمىردىن بىر كورە
4. كۆنجۈت (ئۆتنە) ئالدىم. كۈز(دە) ئىككى كورە كۆن-
5. جۈت بېرىمەن. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل
6. قائىدىسى بويىچە ئۈسۈمى بىلەن بېرىمەن. بەرگۈچە
7. يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئىنىم قاشۇق ئۆي-
8. دىكىلەر بىلەن تولۇق بەرسۇن. گۇۋاھچى
9. قىپچاق، گۇۋاھچى بوزگەك. بۇ نىشان
10. مېنىڭدۇر. مەن قايشىدۇ ئۆزۈم
11. يازدىم.
12B. بۇ پۈتۈك (ھۆججەت).

76 (4 — 29)

1 tonguz yïl üqünq ay altï yəgrmi-kə
2 manga üsin-ə-kə kəpəz kərgək bolup saurïy-a-
3 xïrï-tïn tərt tang {.} kəpəz tüx-kə altïm
4 küz yangï-ta yiti tang kəpəz kəni bərürmən
5 birginqə bar yoķ bolsar-mən inim budruķ
əwdəkilər-
6 birlə bərürmən birmədin kəqürsər-mən il yangïnqa
7 asïğ-ï birlə bərürmən bu nixan mən tanuķ buyan
ķy-a
8 tanuķ sasï ķudluğ ķy-a
9 bu nixan mən üsin-ə-ning ol

10 mən toğluķ tonga ayïḑïp bitidim

ئىزاھلار:

2. kəpəz (پاختا، كەپەز): "كەپەز" بولسا، قەدىمكى خوتەن ساق تىلىدىكى kapāsya دىن كەلگەن.

3. tang (تاڭ): قەدىمكى خوتەن ساق تىلىدىكى thamga دىن كەلگەن ئېغىرلىق ئۆلچەم بىرلىكى.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى،
2. مەن ئۈسنەگە پاختا كېرەك بولۇپ، سائۇربىا-
3. شىرىدىن ئۈت تاڭ پاختىنى ئۈسۈمگە (ئۈسۈم تۆلەشكە) ئالدىم.
4. كۈزنىڭ باشلىرىدا يەتتە تاڭ پاختىنى تولۇق بېرىمەن.
5. بەرگۈچە يا ئۇنداق، يا مۇنداق بولۇپ قالسام، ئىنىم بۆدرۈق ئۆيدىكىلەر
6. بىلەن (تۆلەپ) بېرىدۇ. بەرمەستىن كېچىكتۈرسەم، ئەل قائىدىسى بويىچە
7. ئۈسۈمى بىلەن تۆلەپ بېرىمەن. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى بۆيان قيا(نىڭدۇر).
8. گۇۋاھچى ساسى قۇتلۇغ قيا.
9. بۇ نىشان مەن ئۈسنەنىڭدۇر.
10. مەن توغلۇق تۇڭا سوراپ يازدىم.

77 (4 — 30)

1 ķoyn yïl üqünq ay iki oḑuz-ķa

2 manga ming tmür-kə tüx-kə bor kərgək
3 bolup turï bahxï-tïn yarïm ķap bor
4 altïm küz yngïda bir bir ķap
5 süqüg kθni birür-mən birmdin
6 kəqürsər-mən il yngïnqa tüxi
7 bilə kθni birür-mən birginq-ə bar
8 yoķ bolsr-mən nom ķulï əw-tki-
9 lər bilə kθni birşün-lər tnuķ
10 təsək turmïx tnuķ buldan bu nixan
11 mən ming təmür-ning ol mən turmïx ming
12 təmür-kə ayïḍïp biḍitim

ئىزاھ:

4. bir bir: بۇ قۇردا bir سۆزدىن بىرى ئوشۇقچە يېزىلىپ قالغان.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى،
2. مەن مىڭ تەمۈرگە ئۈسۈم (تۆلەش)كە مۇسەللەس كېرەك
3. بولۇپ، تۈرى باخشىدىن يېرىم قاپ ئۈزۈم
4. (ئۆتنە) ئالدىم. كۈزنىڭ باشلىرىدا بىر قاپ
5. مۇسەللەس (ياكى ئۈزۈم شەربىتى)نى تولۇق بېرىمەن. بەرمەستىن
6. كېچىكتۈرسەم، ئەل قائىدىسى بويىچە ئۈسۈمى
7. بىلەن تولۇق بېرىمەن. بەرگۈچە يا ئۈنداق،
8. يا مۇنداق بولۇپ قالسام، نوم قۇلى ئۆيدىكى-
9. لەر بىلەن تولۇق (تۆلەپ) بەرسۇن. گۇۋاھچى
10. تەسەك تۇرمىش، گۇۋاھچى بۇلدان. بۇ نىشان

11. مەن مىڭ تەمۈرنىڭدۈر. مەن تۆرمىش مىڭ

12. تەمۈردىن سوراپ يازدىم.

78 (4 — 31)

1 ït yïl bixinq ay y(iti)
2 yangïka manga buyanquk-(ka)
3 asï(ğ)ka tarïğ k(ərgək) bolup ...
4 -ta yüz xïk
5 ït
6 ït yïl bixinq ay

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقىنى سىراپىل يۈسۈپ «دۇنخۇاڭ، تۇرپان تەتقىقاتى» (4- جىلد، 1999)دا ئېلان قىلغان.

تولىبازما ھەققىدە: قەرز ئېلىش (يۇيانچىزقىنىڭ ئاشلىق قەرز ئېلىشى)قا ئائىت بولغان بۇ كۆچۈرمە ۋەسىقە (2"UW" دىكى Lo تۈرىگە كىرىدۇ). 1980- يىلى تۇرپاندىكى بېزەكلىك مىڭئۆيدىن تېپىلغان بولۇپ، ھازىر 80.T.B.I. 748 نومۇر بىلەن تۇرپان ۋىلايەتلىك مۇزېيدا ساقلانماقتا.

بۇ ۋەسىقىدە، مۆچەلنى بىلدۈرىدىغان "ït" (ئىت) سۆزىنىڭ ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئۈچ قۇرغا ئۈچ قېتىم يېزىلغانلىقى ۋە "ït yïl bixinq ay" (ئىت يىلى بەشىنچى ئاي)نىڭ ئايرىم-ئايرىم ئىككى قۇردا تەكرارلانغانلىقى، ئۇنىڭ خەت مەشىق قىلغۇچى تەرىپىدىن كۆچۈرۈلگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ كۆچۈرۈلمە ۋەسىقىنىڭ فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى، سۆز ئىشلىتىش ئەھۋالى قاتارلىقلاردىن قارىغاندا، ئۇنىڭ دەۋرى مىلادى 13-14- ئەسىرلەرگە تەۋە بولۇشى كېرەك.

1. yïl (يىل): خەت مەشىق قىلغۇچى بۇ سۆزنى كۆچۈرگەندە ï (ئى)

ھەرپى بىلەن l (ل) ھەرپى ئارىسىغا بىر چىشنى ئارتۇق يېزىۋەتكەن.

1. y(iti) (يەتتە): بۇ سان، ئۇنىڭ ئەسلى تېكىستتە ساقلىنىپ قالغان باش ھەرپى y (ي) بىلەن، 2- قۇر تېكىستنىڭ بېشىدىكى yangïķa (ھەر ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنى ئىچىدىكى كۈنلەرنى بىلدۈرىدىغان سۆز) دېگەن سۆزگە ئاساسەن، ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ترانسكرىپسىيە قىلىندى.

2. buyanquķ (بۇيانچۇق): كىشى ئىسمى بولۇپ، قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدۇ ("UW" 2، 254- بەتكە قاراڭ). بۇ ھۆججەتتە مەزكۇر كىشى ئىسمىنىڭ بەزى ھەرپلىرىنى، بولۇپمۇ q ھەرپىنى خەت مەشىق قىلغۇچى تازا توغرا يازالمىغان.

3. asï(ğ)ķa: بۇ سۆزنىڭ تومۇرى asïğ ("پايدا، مەنپەئەت"، "ئۆسۈم" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، ئەسلى تېكىستتە ğ (غ) ھەرپى چالا يېزىلىپ قالغان ياكى خەت مەشىق قىلغۇچى ğ (غ)نى توغرا، تولۇق كۆچۈرەلمىگەن.

3. tarïğ (تارىغ): ئاشلىق، دانلىق زىرائەت" دېگەن مەنىدە.

4. -ta: ئورۇن كېلىش قوشۇمچىسى بولۇپ، بەزىدە چىقىش كېلىش رولىنى ئوينايدۇ. بۇ ھۆججەتتە مەزكۇر قوشۇمچە buyanquķ (بۇيانچۇق) ئاشلىق قەرز ئالغان كىشىنىڭ (بۇ كىشىنىڭ ئىسمى ھۆججەتتە ساقلىنىپ قالالمىغان) ئىسمىغا ئۇلىنىپ كېلىدۇ ۋە چىقىش كېلىش قوشۇمچىسى -din/-tin رولىنى ئۆتەيدۇ.

xiķ: خەنزۇچە 石 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ "دادەن" دېگەن مەنىدە.

بەشىنچىسى:

1. ئىت يىلى بەشىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى
2. كۈنى، ماڭا بۇيانچۇقتا
3. ئۆسۈمگە (تۆلەشكە) ئاشلىق كېرەك بولۇپ،
4. -تىن يۈز دادەن
5. ئىت
6. ئىت يىلى بەشىنچى ئاي

79 (4 — 32)

1 ... ... mn toyïn ḳulï
2 ... ...-a bθz krgək
3 ... ...-mz ḳoqo-ḳa
4 ... ... (t)ngiqə(?) ... ... yoḳluğ
5 ... ... -ür-biz b-... ...L-... yitinq
6 ... ... (b)ir ay t-... ...

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقىنى ئىسرائىل يۈسۈپ "تۇرپاندىن قېزىۋېلىنغان قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىككى پارچە ھۆججەت"، «يارغول قەدىمىي شەھرىنى قوغداش ۋە تەتقىقات» (خەنزۇچە، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1999)دا ئېلان قىلغان.

قوليازما ھەققىدە: بۇ قەرز ئېلىشقا ئائىت بولغان كەمتۈك ۋەسىقە (تويىن قۇلى قاتارلىقلارنىڭ بۆز قەرز ئېلىش ھۆججىتى) 1959- يىلىنىڭ ئاخىرىدا تۇرپان سىڭگىم ئېغىزىنىڭ يېقىن ئەتراپىدىكى بۇددا ئىبادەتخانىسى خارابىسىدىن تېپىلغان بولۇپ، چوڭلۇقى 8.7cm X 16cm كېلىدۇ، ئۇنىڭ بىر يۈزىدە ئالتە قۇر خەت ساقلىنىپ قالغان. ھازىر 60 TS 001: 4 نومۇر بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيدا ساقلانماقتا. ئۇ 2"UW" دىكى Lo تۈرىگە كىرىدۇ.

مەزكۇر كەمتۈك ۋەسىقىنىڭ خەت نۇسخىسى ۋە فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى قاتارلىقلاردىن قارىغاندا، ئۇنىڭ دەۋرى مىلادى 13- ئەسىردىن كېيىن ئەمەستەك قىلىدۇ.

1-. toyïn ḳulï (بۇددا دىنى مۇرتىنىڭ ئىسمى): toyïn بولسا، خەنزۇچە 道人 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. تويىن قۇلى دېگەن كىشى ئىسمى قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەردە ئۇچرايدۇ («توپلام»نىڭ 2- تومىنىڭ 278- بېتىگە قاراڭ).

3-. koqo (قوچو): 高昌 نىڭ ناھاڭ تەرجىمىسى.

4-. (t)ngiqə(?) (تەڭ كېلىدىغان): سۆز تومۇرى tng (=təng "تەڭ"، "باراۋەر" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، ئۇنىڭ تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى بىلەن ئۆزگەرگەن شەكلىگە، تەڭلەشتۈرمە كېلىش قوشۇمچىسى qə قوشۇلغاندا، ئادەتتە ياردەمچى n تاۋۇش كىرىبەتتى. مەسىلەن، tnginqə (=tənginqə) («تۇرپان»نىڭ 2- تومىنىڭ 290- بېتىگە قاراڭ). دېمەك، (t)əngiqə دە n تاۋۇشى چۈشۈپ قالغان.

4-. yokluğ (كىشى ئىسمى؟): بۇ سۆزنى yokluk، yoğluğ دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشمۇ مۇمكىن.

yokluğنىڭ سۆز تومۇرى yok ("يوق" دېگەن مەنىدە)، yoğluğنىڭ سۆز تومۇرى yoğ ("ماتەم"، "مۇسىبەت" دېگەن مەنىدە) بولۇپ، سۆز تومۇرىغا سۈپەتتىن ئىسىم ياسىغۇچى ياكى ئىسىمدىن سۈپەت ياسىغۇچى قوشۇمچە -luğ/-luk قوشۇلۇشى بىلەن ياسالغان.

يەشمىسى:

1. ... (يىلى) ... (ئاينىڭ) ...(كۈنى)، مەن تويسىن قۇلى
2. ...(گە) بۆز كېرەك (بولۇپ)،
3. ... قوچوغا
4. ... تەڭ كېلىدىغان (ياكى باراۋەرىدە) ... يوقلۇغ
5. ... يەتتىنچى
6. ... بىر ئاي ...

.5 بالا بىقىۋىلىش ۋەسىقىلىرى

80 (5–1) —— 82 (5–3)

80 (5 — 1)

1 ït yïl bir ygrminq ay altï otuz-ḳa manga ḳyytso tutung-
2 ḳa yunglaḳ-lïḳ twar krgək bolup titso atlïğ oğlum-nï qintso
3 ayağ-ḳa təgimlig-kə süt səwinqi yarïm yasḍuḳ alïp oğul-
4 luḳ birtim bu titso atlïğ oğul qintso ayağ-ḳa təgimlig-
5 kə bar ərkinqə kɵnin bïxïğïn tapïnïp ayağ-ḳa təgimlig-
6 tə kin tɵrt yolï box ɵz kɵngül-inqə barzun mən
7 qintso ayağ-ḳa təgimlig-ning inim iqim oğlum ḳam
8 ḳadaxïm ilməzün tartmazun apam birɵk ilgli tarḍğlï
9 saḳïnsar saw-larï yorïmazun yasa-taḳï ḳïn-ḳa təgşün-
10 lər mən ḳyytso tutung-nïng titso-nï mən baxlap inim iqim
11 ḳam ḳadaxïm ərklig bəg ixi-ning küqin tutup
12B üntürür-mən tisər-lər saw-larï yorïmazun-lar.

13B θgüdəy süü-singə iki yürüng adan θtünüp ambï

14B balïķ ṭaruğa-larïnga ədərkə yaraxu at birip qintso

15B ayağ-ķa təgimlig-kə bir-kə iki birip ağïr ķïn-ķa

16B təgir-biz. tanuķ ķutrulmïx tanuķ buyan tonga

17B tanuķ kəd burhan mən ķyytso tutung θz ilgim bitidim

18B bu tamğa biz ikigü-ning ol mən titso ymə bahxïm-ķa

19B kθni tapïnmadïn kiḍəyin tisər-mən bu bitig-t(ə)ki ķïn-ķa

20B təgir-mən bu tamğa mən titso-nung ol.

ئىزاھلار:

6. tθrt yolï (تۆت يولى): tθrt yol "شەرق، غەرب، جەنۇب، شىمال" قاتارلىق تۆت تەرەپنى كۆرسىتىدۇ، ئاخىرىدىكى ï- تەۋەلىك ئۈچىنچى شەخس قوشۇمچىسى.

13B-. θgüdəy (ئۆگۆدەي): موڭغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ ئىككىنچى ئەۋلاد خاقانى (1229-1241- يىللار تەختتە ئولتۇرغان).

13B-14B. ambïbalïķ (ئامبى شەھىرى): ئۆزىنىڭ### (ياكى# #) دېگەن شەھەرنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى ياپونىيىلىك ئالىم ئومېمۇرا ئەپەندى تەھقىقلىگەن. («ياپونىيە ئىلمىي ژۇرنىلى» 85- جىلد، 490- بەتكە قارالسۇن).

18B. bahxïm-ķa: 2"UW" دە "bahxïm-ķa" (باخشىمغا) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان. بۇ ۋەسىقىنىڭ سۈرىتىگە ئاساسلانغاندا، بۇ سۆز "bhxïm-ķa" (بخشىمقا) دەپ يېزىلغان، يەنى "b" ھەرپى بىلەن "h" ھەرپى ئارىسىدىكى "a" نى ئىپادىلەيدىغان بەلگە-ھەرپ چۈشۈپ قالغان.

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن قىيىتىسو تۇتتۇڭ-

2. ىغا ئىشلىتىشكە تاۋار كېرەك بولۇپ، تىتىسو ئىسىملىك ئوغلۇمنى ھۆرمەتكە سازاۋەر

3. چىنتىسوغا سۆت ھەققى ئۈچۈن يېرىم ياستۇق (پۇل) ئېلىپ ئوغۇل-

4. ىلۇققا بەردىم. بۇ تىتىسو ئىسىملىك ئوغۇل ھۆرمەتكە سازاۋەر

5. چىنتىسوغا بار كۈچى بىلەن دۇرۇس، قىزغىنلىق بىلەن خىزمەت قىلىپ، ھۆرمەتكە سازاۋەر-

6. دىن كېيىن (قالغاندا)، تۆت يىلى ئۈچۈق بولۇپ، كۆڭلى خالىغان (يەرگە) بارسۇن. مەن

7. ھۆرمەتكە سازاۋەر چىنتىسونىڭ ئىنىم، ئاكام، ئوغلۇم، ئۇرۇق-

8. تۇغقانلىرىم ئېيىلىشۋالمىسۇن-تۇتۇۋالمىسۇن. ئەگەر (ئۇنىڭغا) ئېيىلىشۋالماقچى، (ئۇنى) تۇتۇپ قالماقچى

9. بولسا، سۆزلىرى ئۆتمىسۇن. قانۇن بويىچە جازاغا تارتىلسۇن.

10. مەن قىيىتىسو تۇتتۇڭ (ۋە) مېنىڭ ئىنىم، ئاكام،

11. ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم ھوقۇقدار بەگ-ئەمەلدارلارنىڭ كۈچىگە تايىنىپ،

12B. تىتىسونى چىقىرىۋالمىز، (قايتۇرۇپ ئەكىلىۋالمىز) دېسەك، سۆزلىرىمىز ئاقمىسۇن. (ئۇنىڭ ئۈستىگە)

13B. ئۆگۈدەي (خان) ئالىيلىرىغا ئىككى ئاق تۆگە تۇتايلى، ئامبى

14B. شەھىرىنىڭ ۋالىيسىغا، ئىگىرىگە لايىق ئات بېرەيلى،

15B. ھۆرمەتكە سازاۋەر چىنتىسوغا بىر (ئوغۇلنىڭ ئورنىغا) ئىككى (ئوغۇل) بېرىپ، ئېغىر جازاغا

16B. تارتىلايلى. گۈۋاھچى قۇتتۇرۇلمىش، گۈۋاھچى بۇيان تۇرگا،

17B. گۈۋاھچى كەد بۇرخان. مەن قىيىتسو تۈتۈڭ ئۆز قولۇم بىلەن يازدىم.

18B. بۇ تامغا بىز ئىككىلەننىڭدۇر. مەن تىتسومىز باخشىمىغا (ئۇستازىمىغا)

19B. دۇرۇس خىزمەت قىلماستىن، كېتەي دېسەم، مۇشۇ پۈتۈكتىكى (ھۆججەتتە دېيىلگەن) جازاغا

20B. تارتىلاي. بۇ تامغا مەن تىتسونىڭدۇر.

81 (5 — 2)

1 ud yïl səkizinq ay bix ygrmikə mən titso aḳam
2 anquḳ bilə aytïxïp. aḳam-nïng boğuzïn yigədgli
3 alp bolmïx-ḳa inim antso-nï tuğmïx-ïmïz
4 toynaḳ xïlawantï-ḳa. süt səwinq-i ygrmi stïr
5 kümüx alïp oğul-luḳ birtimz. mən toynaḳ xïlawantï
6 ymə oğul-um sambodu bilə tüz ülüx-lüg ḳïlïp
7 oğul-lanu altïm mən titso bitig ḳïlmïx kün
8 üzə ygrmi stïr kümüx tügəl altïm. mən toynaḳ
9 xïla ymə tügəl birtim. bükünki kün baxlap inim
10 antso-nï ilip tarḍïp qam qarïm ḳïlmaz-mən. mən
11 toynaḳ xïla ymə mini-tə song piryan-ïm-taḳï
12 nəgü orpaḳ-ïm təlük-üm bar ərsər. oğul-um
13 smbodu bilə tüz üləxïp alzun-lar ḳayu-sï
14 bu saw-tïn ağïxsar-biz. birər yasḍuḳ ḳuwar
15 birüxür-biz. tnuḳ basa yalawaq. tnuḳ
16 bg turmïx. bu bitig-ni. yaḳxïdu tung bay ynga

17 xïla tayl(..)du xïla-lar-nïng üksintə ķïltïmz.
18B S(.....)//////////////////////////////
19B bu tamğa biz ikəgü-nüng ol. mən əlgür tung
20B aytïp bitidim

ئىزاھلار:

11. (كۆلىيە): دېيىلگەن بولۇپ، توخرى تىلىدىكى paryām ("ھۆجرا؛ كىچىك ئۆي" دېگەن مەنىدە)دىن كەلگەن.

12. orpakïm təlüküm (ئەسكى-تۈسكى): شەكلىدە كەلگەن بولۇپ، بۇ يەردىكى orpaķ ~ opraķ: "تۆتمەتۆشۈك دېگەن مەنىدە، təlük "كامار، تۆشۈك، يېرىق، دەز" دېگەن مەنىدە.

يەشمىسى:

1. كالا يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى، مەن تىتسۇ ناكام
2. ئانچۇق بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئاكامنىڭ ئۆزۈقىنى ياخشىلاش
3. قىيىن بولۇپ قالغاچقا، ئىنىم ئانتسونى تۇغقىنىمىز
4. تويناق شىلاۋانتىغا، سۈت ھەققى ئۈچۈن يىگىرمە سەر
5. كۈمۈش ئېلىپ، ئوغۇللۇققا بەردۇق. مەن تويناق شىلاۋانتى-
6. ـمۇ (ئانتسونى ئۆز) ئوغلۇم سامبودۇ بىلەن تەڭ ئۇلۇشلۇك (مىراسخور)
7. ئوغۇل قىلىپ ئالدىم. مەن تىتسۇ (بۇ) ھۆججەت تۈزۈلگەن كۈن-
8. ى يىگىرمە سەر كۈمۈشنى تولۇق ئالدىم. مەن تويناق
9. شىلامۇ تولۇق بەردىم. بۈگۈندىن باشلاپ، (مەنىكى تىتسۇ) ئىنىم
10. ئانتسونى ئېلىپ قالىمەن-قويۇپ بەرمەيمەن دەپ دەتالاش قىلمايمەن. مەن

11. تويناق شىلامۇ (شۇنى تاپىلايمەنكى، ئانتسىز) مەندىن كېيىن قالسا، كۆزلەيمەدىكى

12. ئەسكى-تۈسكى ئەرسىلىرىمدىن نېمە بولسا، (بارىنى) ئوغلۇم

13. سامبودۇ بىلەن تەڭ ئۈلەشسۇن. (بىز سامبودۇ بىلەن ئانتسىز ئىككىمىزدىن) قايسى بىرىمىز

14. بۇ سۆزدىن تېنىۋالساق، بىر ياستۇقتىن (ئورۇكچىدىن كۆمۈش) جەرىمانە

15. ئۈلەيلى. گۇۋاھچى باسا يالاۋاچ، گۇۋاھچى

16. بەگ تۇرمىش. بۇ ھۆججەتنى ياقىشدۇرتۇڭ، باي ياڭا

17. شىلا، تاي...دۇ شىلالارنىڭ ئالدىدا ئۈزدۇق،

18. ... —

19. بۇ تامغا بىز ئىككىلەنىڭدۇر. مەن ئەلگۈر تۇڭ

20. سوراپ يازدىم.

82 (5 — 3)

1 ///////// umuğsuz urïsïz ḳalğay tip
2 bu ikï oğlan-lar-ïm-ta turmïx atlïğ
3 oğlum-nï suḍbaḳ-ḳa il təru-si
4 birlə oğul-luḳ birdim andïn
5 xük ḳalmïx-ta bu oğul sutmaḳ-
6 nïng birmix axïn yip aymïx
7 ix-in ḳïlïp oğul tərüsi birlə
8 əlginqə kəni bïxïğ tapïnşun
9 mən suḍbaḳ ymə bu turmïx atlïğ
10 oğul-nï əşüm-tin tuğmïx-qa
11 oḳ saḳïnïp ḳïz alïp birip

yən-ə mində oğul ķïz tuğsa ol
oğlum birlə təng tüz tuḍup
məning-ning əw-üm-təki barķïm-taķï
nəgü kim-im-ni orpaķ ayïğ sïnuķ
barïm bulğuqa bulsa nəqə oğlan-
larïm bolẓa ol oğlan-lar birlə
təng ɵng ülüx ķopï birür-mən
apam birɵk bu oğul-nïng küqin alïp
bod-ķa təgmix-tə orun-ïn yigin
ķïlmayïn ədgü tuḍmayïn ķodï asïr-a
kixi-qə tuḍsar-mən ķayu-ķa barsar
ɵz kɵngül-inqə tapïnqa barṣun suḍbaķ-
nïng sɵzi yorïmaṣun suḍbaķ ẏmə
tuğmïx oğul-larï birlə təng tuḍup
kəlin-ləp birip ədgü asïrap
oğul tɵrüsinqə tuḍup ķulğaķ
boyïn tolap ünər-mən kiḍər-mən tisər
tɵrü yarğu yosun-ï birlə aḍa
yaṣmïx yaṣuķ-ķa təgṣün tanuķ
si(...) təmür tanuķ aruğ bu nixan
tamğa mən torqï-nïng ol
mən ix ķar-a torqï bahxï-ķa
inqgə ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

11. suḍbaķ (سۇتباق): ئەسلى تېكستنىڭ 3-، 9-، 23- ۋە 24- قۇرلىرىدا suḍbaķ، 5- قۇرىدا sutmaķ شەكلىدە يېزىلغان بۇ سۆز ۋەسىقىدە كۆرۈلگىنىدەك ئەمەلىيەتتە بىرلا ئادەمنىڭ ئىسمىنى كۆرسىتىدۇ،

بايىنچە نۇسخىسىدا بۇ ئىسمىنىڭ sutbak شەكلىدە يېزىلىشىنىڭ دۇرۇس بولىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىنىپ، "د" (d)نىڭ ئاستىغا بىر چېكىت قويۇپ (ḍ)، ئەمەلىيەتتە "ت" فونېمىسىغا ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقى كۆرسىتىلگەن. بىزنىڭچە بۇ ئەقىلگە ئۇيغۇن بولۇپ، شۇ بويىچە ئالدۇق.

14. mәning-ning (مېنىڭ): mәn دېگەن ئالماشقا ئىگىلىك قوشۇمچىسى nïng تەكرار قوشۇلۇپ كەلگەن. بۇ يەردە بىر nïng قوشۇمچىسىنىڭ ئارتۇقچە يېزىلغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئەمما، بۇ خىل قوشۇمچىنىڭ تەكرار يېزىلىپ قېلىشى ئەھۋالى ناھايىتى ئاز بولسىمۇ بەزى جايلاردا ئۇچرايدۇ. شۇڭا، بۇنىڭ تەكىتلەش ياكى باشقا رولى بارمۇ، يوق، بۇ ھەقتە تېخىمۇ ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

15. orpak ayïğ sïnuk (ئەسكى-تۈسكى، ئۇتمىتۇشۇك): orpak (ئۇششاق-چۈششەك)، ayïğ (بۇزۇق)، sïnuk (سۇنۇق) دېيىلگەن. يەشمىدە "ئەسكى-تۈسكى" دەپ ئېلىندى.

30. yaṣmïx (يۈز ئۆرۈگەن): بۇ سۆزنىڭ ئەسلى yazmïx بولۇپ، ئۇ "گۇناھ قىلغان، خىلاپلىق قىلغان، بويسۇنمىغان" دېگەن مەنىدە. يەشمىدە "يۈز ئۆرۈگەن" دەپ ئېلىندى.

بۇ ۋەسىقىنىڭ ئۆزى ياكى فوتو سۈرىتىنىڭ قەيەردىلىكى ئېنىق ئەمەس.

يەشمىسى:

1. ... ئۈمىدسىز، ئەۋلادسىز (بولۇپ) قالدۇ دەپ،
2. بۇ ئىككى ئوغلۇمدىن تۆرمىش ئىشىملىك
3. ئوغلۇمنى سۈدباققا ئەل قائىدىسى
4. بويىچە ئوغۇللۇققا بەردىم. شۇڭا،
5. بۇ ئوغۇل خاتىرجەم قىلىپ، سۈتماق-
6. ىنىڭ بەرگەن ئىشىنى يەپ، بۇيرۇغان
7. ئىشىنى قىلىپ، ئوغۇل (بولۇش) قائىدىسى بويىچە،
8. ئۆلگىچە دۇرۇس (ۋە) قىزغىنلىق بىلەن (ئۇنىڭ) خىزمىتىنى

قىلسۇن.
9. مەن سۇدباقمۇ بۇ تۇرمىش ئىسمىلىك
10. ئوغۇلنى ئۆزۈمدىن بولغان (بالام)ىدەك
11.كۆرۈپ، قىز ئېلىپ بېرىمەن (ئۆيلەيمەن).
12. ئەگەر مەن قىز (ياكى) ئوغۇل تاپسام (ئۇلار)
13. بىلەن بۇ ئوغلۇمنى تەڭ-باراۋەر كۆرۈپ،
14. مېنىڭ ئۆي-ۋاقىمدىكى
15. ھەرقانداق نەرسىنى (يەنى) ئەسكى-تۈسكى (نەرسىلىرىمدىن)
16. قولغا چىققىدەكلا نەرسە بولسا، نەچچە ئوغلۇم
17. بولسا، شۇ ئوغۇللىرىمغا
18. ھەممە نېسىۋە-ئۈلۈشلىرىنى تەڭ (بۆلۈپ) بېرىمەن.
19. ئەگەر (مەن سۇدباق)، بۇ ئوغۇلنىڭ كۈچىنى ئىشلىتىپ،
20. بۇيىغا يەتكەندە ئورنى-قەدرىنى
21. قىلماي، ياخشى (مۇئامىلە) قىلماي، (ئۇنى) پەس-تۆۋەن (تەيىقلدىكى)
22. كىشىدەك (كۆرۈپ) مۇئامىلە قىلسام، قايافقا بارغۇسى كەلسە،
23. ئۆز كۆڭۈل خاھىشى بويىچە خالىغان (يەرگە) بارسۇن. (مەن) سۇدباق-
24. نىڭ سۆزى ئۆتمىسۇن. (ئەگەر) سۇدباق (ئۇنى)
25. ئۆزىدىن بولغان ئوغۇللىرىغا ئوخشاش كۆرۈپ،
26. ئۆيلەپ قويۇپ، ياخشى ناسراپ،
27. ئوغۇل (قىلىۋېلىش) قائىدىسى بويىچە مۇئامىلە قىلسىمۇ، (تۇرمىش) قۇلاق (يۇيۇرۇپ)،
28. بويۇن تولغاپ، چىقىپ كېتىمەن دېسە،
29. قانۇنىي ھۆكۈم (چىقىرىش) بەلگىلىمىسى بويىچە ناتىسىدىن

30. يۈز ئۆزىگەنلەرگە (بېرىلىدىغان) جازا بېرىلسۇن. گۇۋاھچى

31. سى... تەمۇر گۇۋاھچى ئارزۇغ. بۇ نىشان

32. تامغا مەن تورچىنىڭدۇر.

33. مەن ئىش قارا تورچى ياخشىدىن

34. تەپسىلىي سوراپ يازدىم.

6. ئادەمنى گۆرۈگە قويۇش ۋەسىقىلىرى

83 (6-1) —— 84 (6-2)

83 (6 — 1)

1 tonguz yïl arm ay on yangïḳa manga ḳytso
2 tutung-ḳa. yunglḳ-lïḳ kümüx krgək bolup
3 θzüm-tə tuğmïx. titso atlïğ oğlum-nï
4 qintso xïla-ḳa üq yïl-lïḳ tutğuğ birtim.
5 tutğuğ kümüx-in ïnqa sθzləxtmz. on satïr
6 kümüx-kə tutğuğ birtim. bu on satïr kümüx-ni
7 bitig ḳïlmïx kün üzə mən ḳaytso tu
8 tügəl tartïp altïm. mən qintso xila ymə
9 bir əksüksüz tügəl birtim. bu oğul ḳy-a-ḳa bir
10 yïl-ta bir üm kθküşmək bir ḳay bir uyuḳ qruḳ
11 iki yïl-ta bir qəkrək. üq yïl-ta bir kürk
12 bilə birürmən. oğul ḳy-a qintso xïla-nïng əwin-
təki-
13 lər bilə yorïp oğrï təw ḳïlsar. tutğu. ḳapğu
14 yoḳ itük ḳïlsar mən qintso xïla baxïnga
15 bolur. yalnguz yorïp oğrï. təw ḳïlsar. yoḳ
16B itük ḳïlsar mən ḳaytso tu bax-ïm-ḳa bolur
17B igləsər yiti künki mün ax mən qintso

18B xïla birürmən. yiti kün-tin kiqsər mən kaytso

19B tu igələp alïp. kün əksükin kθni birürmən.

20B igləp θlsər yarïm twar-ï θ lür. yarïm

21B twar-ï tirilür. tiriltəqi twar yənə mən

22B kaytso tu üzə bolup kθ ni birürmən. üq

23B yïl tügəməginqə üntürməz-mən apam üntür<ür>mən

24B tisər-mən. bu kümüx-üg birmix kün-tin bərüki

25B asïğ-ï bilə kθni birürmən. tanuk kutdmïx kay-a tanuk

26B səngiqün. bu tmğa mən kayytso tu-nung ol. buyan ky-a bitidim

27B* tonguz yïl arın ay on yngï-ka manga

28B* kyytso tutung-ka yunglak-lïk tawar

29B* kərgək bolup titso atlğ oğulum-nï

30B* qintso xïla-ka üq yïllïk tutuğ

ئىزاھلار:

1، 2. kytso tutung (قايتسو تۇتۇڭ): بۇ ئىسىم مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 1-، 2- قۇرلىرىدا "kytso tutung"، 7-، 16B- ۋە 22B- قۇرلىرىدا "kaytso tu"، 26B- قۇرىدا "kayytso tu"، *28B- قۇرىدا "kyytso tutung" دەپ يېزىلغان. بىز بەشىدە "قايتسو تۇتۇڭ" ياكى "قايتسو تۇ" ("تۇ" سۆزى "تۇتۇڭ"نىڭ قىسقارتىلمىسى) دەپ ئالدۇق.

9. oğul kya (ئوغۇل قىيا): قىيا (= قايا) سۆزى بۇ ئورۇندا كىشى ئىسمىنى كۆرسەتمەستىن، بەلكى ئەركىلىتىپ ئاتاشنى بىلدۈرىدىغان سۆزنى بىلدۈرىدۇ. "ئوغۇل قىيا" بۇ يەردە "ئوغۇل" دېگەن مەنىگە ئىگە. شۇڭا، ترانسكرىپسىيىدىكى "oğul ky-a-ka" دېگەننى بەشىدە "ئوغۇل قىياغا"

دېمەي "ئوغۇلغا" دەپ ئېلىنىشقىمۇ بولىدۇ. دېمەك، ķya (ķaya =) سۆزى "UW"2 دە كۆرسىتىلگەندەك كىشى ئىسمىلا بولۇپ كەلمەستىن، يەنە ئەركىلىتىش ياكى يېقىنلىقنى بىلدۈرۈش مەنىسىدىمۇ قوللىنىلىدۇ. چۈنكى، بۇ ۋەسىقىدە گۈزۈلگە بېرىلگەن ئوغۇلنىڭ ئىسمى titso دەپ يېزىلغان، tito ķya دەپ ئاتالمىغان.

10. bir uyuķ qruķ (بىر ئۇيۇق چۇرۇق): مەنىسى "بىر (جۈپ) پىما (ۋە) چورۇق" بولۇپ، "UW"2 دە uyuķ "كىگىز ئۆتۈك" دەپ، qruķ (qaruķ=) قا بولسا "ئۆتۈك" مەنىسى بېرىلگەن. "uyuķ"قا كلاۋسون «13-ئەسىردىن بۇرۇنقى تۈرك تىلىنىڭ ئېتىمولوگىيە لۇغىتى» (271- بەت)دە "كىگىز ئۆتۈك (پىما دېمەكچى-ئا.): يۇڭ پايپاق" دەپ مەنا بەرگەن. «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى» (مىللەتلەر نەشرىياتى، 1984- يىل، 47- بەت)دە، "uyuķ" نىڭ "y" بىلەن "j" ياكى "q" ئۆزگەرتىلەشكەن شەكلى بولغان "uquķ" (يۇقىرىدىكى "سۆزلۈك"نى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار "oquķ" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلغان) بولسا، "پايپاق" دەپ شەرھلەنگەن. شۇڭا، بىز يەشمىدە، "ئۇيۇق"نى "كىگىز پايپاق" (ياكى پىما) دەپ يەشمە قىلدۇق. "qruķ" (چارۇق) بولسا، هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا "چورۇق" دەپ ئىشلىتىلمەكتە.

11. qəkrək (بۆز كۆينەك): "UW"2 دە بۇ سۆز "باغاچ باختا رەختىدىن تىكىلگەن كۆينەك" مەنىسىدە تەرجىمە قىلىنغان. «تۈركىي تىللار دىۋانى» (شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1980- يىل، 1- توم، 623- بەت)تە "چەكرەك قاپا" دېگەن ئاتالغۇ "يۇڭ رەختتىن تىكىلگەن يانچۇقسىز تون، ئۇنى قۇللار كىيىدۇ" دەپ چۈشەندۈرۈلگەن بولسىمۇ، "چەكرەك" ئاتالغۇسى ئايرىم شەرھلەنمىگەن. «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى» (47- بەتتە)دە "چەكرەك" ئاتالغۇسى "بۆز كۆينەك" دەپ چۈشەندۈرۈلگەن. شۇڭا، بىز يەشمىدە "بۆز كۆينەك" دەپ ئالدۇق.

13. tutğu ķapğu (قولغا چىقىدىغان نەرسىلەر): "تۇتۇش-قامالاش"

باكى "ئۆتقىلى-قامالالىغىلى بولىدىغان نەرسىلەر" دېگەن مەنىدە.

14، 15. baxïnga bol- (جاۋابكار بولمەن): نەسلى تېكستنىڭ 14-، 15- قۇردا "baxïnga bolur"، 16- قۇردا بولسا "bax-ïmka bolur" دەپ يېزىلغان. تېكست مەزمۇنىغا ئاساسلانغاندا، "baxka bol-" دېگەن بۇ پېئىل، "باشقا كەلمەك، باشقا چۈشمەك، جاۋابكارلىق ياكى مەسئۇلىيەت بېشىغا (ئۈستىگە) چۈشمەك دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

17. ax mün (يېمەك-ئىچمەك): "ئاش (تاماق)، شورپا" دېگەن مەنىدە.

*27B، *30B: مۇكۇر ۋەسىقىنىڭ بۇ قۇرلىرىدىكى خەتلەر ئۆزىنىڭ كەينى بېتىگە تەتۈر يېزىلغان (16B__26B- قۇرلارغا نىسبەتەن).

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى بېشىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن قايتىسو
2. تۆتۈڭغا ئىشلىتىش ئۈچۈن كۆمۈش كېرەك بولۇپ،
3. ئۆزۈمدىن بولغان تىتسو ئىسىملىك ئوغلۇمنى
4. چىنتسو شىلاغا ئۈچ يىللىق تۆتۈغقا (گۆرۈگە) بەردىم.
5. گۆرۈگە (بېرىش باھاسى بولغان) كۆمۈشنى مۇنداق سۆزلەشتۇق، (يەنى ئوغلۇمنى) ئون سەر
6. كۆمۈشكە گۆرۈگە (تۇتۇققا) بەردىم. بۇ ئون سەر كۆمۈشنى
7. ھۆججەتنى تۈزگەن كۈنى مەن قايتىسو تۆ
8. تولۇق تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن چىنتسو شىلامۇ
9. بىرى كەم ئەمەس تولۇق بەردىم. (مەن چىنتسو شىلا) بۇ ئوغۇل قىياغا
10. يىلدا بىر (قۇر) ئىشتان-چاپان، بىر (جۈپ) كەش، بىر (جۈپ) پىما ۋە چورۇق،
11. ئىككى يىلدا بىر بۆز كۆينەك، ئۈچ يىلدا بىر كۆرك (جۇۋا)،

12. بېرىمەن. (بۇ) ئوغۇل مەن چىنىتسو شىلانىڭ ئۆيىدىكى-
13. سىلەر بىلەن بىللە يۈرۈش (ئۆتۈش) جەريانىدا ئوغرىلىق،
ئالدامچىلىق قىلسا، قولغا چىقىدەك ئەرسىلەرنى
14. يوقاتسا-يىتتۈرسە، مەن چىنىتسو شىلا جاۋابكار
15. بولىمەن. (ئەگەر) يالغۇز يۈرگەندە ئوغرىلىق، ئالدامچىلىق
قىلسا، (ئەرسىلەرنى) يوقاتسا-
16B. يىتتۈرسە، مەن قايىتسوتۇ جاۋابكار بولمەن.
17B. (ئەگەر) كېسەل بولسا، يەتتە كۈنگىچە ئۇنىڭ يېمەك-
ئىچمىكىنى مەن چىنىتسو
18B. شىلا بېرىمەن. يەتتە كۈندىن ئېشىپ كەتسە، مەن قايىتسو
19B. تۇ ئىگە بولۇپ، كۈنلۈك كەم-كۈتىسىنى بېرىمەن.
20B. (ئەگەر ئۇ) كېسەل بولۇپ ئۆلسە، يېرىم مال-مۈلكى ئۆلىدۇ،
يېرىم
21B. مال-مۈلكى تىرىلىدۇ؛ تىرىلىدىغان مال-مۈلكىنى يەنىلا مەن
22B. قايىتسو تۇ ئۈستىدە تۇرۇپ، تولۇق تۆلەپ بېرىمەن. (مەن
قايىتسو تۇ) ئۆچ
23B. يىل توشمىغۇچە (بالىنى) چىقىرىۋالمايمەن (قايتۇرۇۋالمايمەن).
ئەگەر چىقىرىۋالسمەن (قايتۇرۇۋالسمەن)
24B. دېسەم، بۇ كۈمۈشنى تاپشۇرۇپ ئالغان كۈندىن بۇيانقى
25B. ئۈستۈمىنى قوشۇپ تولۇق قايتۇرىمەن. گۇۋاھچى قۇتادمىش
قايا، گۇۋاھچى
26B. سەگىچۈن. بۇ تامغا مەن قايىتسو تۇنىڭدۇر. بۇيان قىيا
يازدىم.
*27B. چوشقا يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئۇنىنچى كۈنى، مەن قايىتسو

*28B. تۇتۇڭغا ئىشلىتىش ئۈچۈن تاۋار كېرەك بولۇپ،

*29B. ئۆزۈمدىن بولغان تىتسۇ ئىسىملىك ئوغلۇمنى

*30B. چىنتسۇ شىلاغا ئۈچ يىللىق گۆرۈگكە (تۇتۇقۇقا بەردىم).

84 (6 — 2)

1 (küskü yïl ikinti ay səkiz) otuz-ḳa manga kədirə-kə yunglaḳ-laḳ

2 (kümüx krgək bolup θz)üm-tə tuğmïx bolmïx atlağ toyïn oğulum-nï. yəgən ḳay-a

3 ///////(.)WS-YNK' samboḳdu tutung-ḳa. yarïm yastuḳ kümüx-kə tutuğ

4 (birtim) bu tutuğ kümüx-üg (tu)tuğ birmix kün üzə mən kədirə bix

5 ///// stïr yarmaḳ kümüx sanap altïm. mən samboḳdu tutung tügəl birtim. bu

6 (bol)mïx-ḳa. samboḳdu tutung ərklig bolzun. mən samboḳdu tutung birtkə

7 ///(.)tsar bolmïx-ḳa ton ətük adaḳ bax birməz-mən əw təg yoğun ix

8 (ix)lətsər mən il-ning tutuğ yngïnqa birürmən. ḳalmïx turuxï yngï.

9 (tut)uğ yngïnqa bolzun. tanuḳ aḳbïra tanuḳ ḳataḳï bu tamğa mən kədirə-ning ol.

10 (küs)kü yïl ikinti ay səkiz otuz-ḳa mən kədirə samboḳdu tutung-ḳa.

11 ///// birmix bolmïx atlğ oğulum-nïng bix otuz stïr kümüx-ni tügəl altïm tanuḳ

12 ////// mən ķarïmdu tutung kədirə-kə ayïtïp bitidim bu tmğa mən kədirə-ning ol

---

ئىزاھلار:

7، 8. əw təg yoğun ix ixlətsər mən (ئۆزىنىڭ بىرىك (ئېغىر) ئىشلىرىنى قىلدۇرسام): سۆزمۇ سۆز مەنىسى "ئۆيدەك يوغان ئىشنى قىلدۇرسام" (yoğun": "يوغان، توم، چوڭ، قېلىن، بىرىك" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە). ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا كىنايە، مۇبالىغە قىلىپ ئىپادىلىنىدىغان "تاغدەك چوڭ ئىش" دېگەن گەپ بار، بىراق "ئۆيدەك چوڭ ئىش" دەيدىغان گەپ يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ۋەسىقىدىكى "əw təg yoğun ix"نى كىنايە دەپ ھېسابلاشقا بولمايدۇ. شۇڭا، يۇقىرىقىدەك يەشمە قىلىندى.

11. bix otuz stïr kümüx-ni (يىگىرمە بەش سەر كۈمۈش): بۇ سۆزلەر مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 3- قۇرىدىكى "yarïm yastuķ kümüx" (يېرىم ياستۇق كۈمۈش)نىڭ 25 سەر كېلىدىغانلىقىنى، بىر ياستۇق كۈمۈشنىڭ 50 سەر ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. "ئالتۇن ياستۇق" ياكى "كۈمۈش ياستۇق" دېگىلىكنى قۇيما ياكى توكچا ئالتۇن ياكى كۈمۈش پۇلنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ياستۇق (< ياتسۇق) قا ئوخشاپ قالغاچقا، شۇنداق دەپ ئاتالغان.

يەشمىسى:

1. (چاشقان يىلى، ئىككىنچى ئاينىڭ) يىگىرمە سەككىزىنچى كۈنى، مەن كەدىرەگە ئىشلىتىش ئۈچۈن

2. (كۈمۈش كېرەك بولۇپ) ئۆزۈمدىن بولغان بولمىش ئاتلىق راھىب ئوغلۇمنى يەگەن قايا...

3. ... سامبۇقىدۇ ئۇتتۇكىغا يېرىم ياستۇق كۈمۈشكە گۆرۈگە

(توتۇققا)

4. (بەردىم). بۇ گۈرۈ (گە قويۇش ھەققى بولغان) كۈمۈشنى (يەنى يىگىرمە) بەش سەر يارماق كۈمۈشنى (ئوغلۇمنى) گۈرۈگە بەرگەن كۈنى مەن كەدىرە

5. ساناپ ئالدىم. مەن سامبوقدۇ تۈتۈك تولۇق بەردىم. بۇ

6. بولمىش سامبوقدۇ تۈتۈكنىڭ ئىختىيارىدا بولسۇن. مەن سامبوقدۇ تۈتۈك باجغا

7. ... بولمىشقا تون، ئۆتۈك، ئاياغ، باش (كىيىم) بەرمەيمەن. يىنىك يىرىك (ئېغىر) ئىش

8. قىلدۇرسام، ئەلنىڭ توتۇققا (گۈرۈگە ئېلىش) قانىدىسى بويىچە بېرىدىغاننى) بېرىمەن. قالغان تۇرمۇش ئەھۋالى

9. توتۇققا (گۈرۈگە ئېلىش) قانىدىسى بويىچە بولسۇن. گۇۋاھچى ئاقبىرا، گۇۋاھچى قاتاقى. بۇ تامغا مەن كەدىردىنىڭدۇر.

10. چاشقان يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە سەككىزىنچى كۈنى، مەن كەدىرە سامبوقدۇ تۈتۈككە

11. (گۈرۈگە) بەرگەن بولمىش ئىسىملىك ئوغلۇمنىڭ (گۈرۈگە بېرىلىش ھەققى) يىگىرمە بەش سەر كۈمۈشنى تولۇق ئالدىم. گۇۋاھچى

12. ... مەن قارىمدۇ تۈتۈك كەدىرەدىن سوراپ يازدىم. بۇ تامغا مەن كەدىردىنىڭدۇر.

7. قۇللارغا ھۆرلۈك بېرىش ۋەسىقىلىرى

85 (7-1) —— 86 (7-2)

85 (7 — 1)

1 l(u)u yïl səkizinq ay altï otuz-ḳa mən x(ïwsay) t(ay)xï

2 uluğ suu-ḳa buyanï təgzün. anta basa aḳa ini oğul-lar-ḳa buyan-ï təgzün basa (ḳoq)o il

3 bəgd-ləringə anqaxï-lar-ḳa xazïn ayğuqï-ḳa xazïn (u)luğ-larïnga il-kə bod(un)-ḳa

4 ḳuwrağ-ḳa alḳu tïnlğ uğux-ïnga anta basa bahxïm uluğ-um kəw bahxï-ḳa

5 məning ɵz bodum-ḳa kixim-kə oğlan-larïm-ḳa basa əsən toğ(rï)l turmïx tutung

6 aḍay tutung ɵgrünq ḳïz baxaḳ-a baxlap uruğ-ḳa ḳadax-ḳa buyan-ï təgzün

7 tip. məning paḍïr-ta xükün-tə ḳaşğanmïx nəgü kim-ni satïp yulup. ḳ(o)qo-taḳï

8 aḍay tutung-nung pinḍung atlğ ḳïrḳ yax-lïğ ḳïḍay oğlan-ïn nom bitig

9 bilir üqün toḳuz ystuḳ qaw birip yulup altïm. mən xïwsay tayxï-ḳa kixim-

10 kə uluğ oğul bolup. əwim-ni barḳ-ïm-nï igiləp

asïrap yorïzun biz m(unt)a song

11 elsər xinking sin-ïn baxlap oğlan-larïm birlə əwim-ni tutup ayïtïxïp

12 kəngixip yorïzun-lar. oğlan-larïm birlə sïğuxu yaraxu umasar. pinḍung əwim-təki

13 nəgü-kə kim-kə ḳatïlmadïn ez bodï. erü tağ-ḳa ḳodï ḳum-ḳa brsar tert yol-ï

14 box bolzun bu bitig-təki sezt-in engi bolsar-biz

15 uluğ suu-ḳa bir altun yastuḳ aḳa ini təgiḍ-lər birər kümüx y(as)tuḳ ïduḳ-(ḳ)ut-ḳa

16 bir ystuḳ xazïn ayğuqï-ḳa bir at ḳïṣğuḍ eḍünüp sezləri yo(rïmaz)un

17 tanuḳ tert maharanq tngri-lər yiti əkə baldïz tərim-lə. yügərü-ki t(an)uḳ

18 ḳoxḍïr tanuḳ ilabu tanuḳ ḳuduğqï əsən tanuḳ tərinqi boḳxïngdu bu (tamğ)a

19 mən xïwsay tayxï-nïng ol mən tələk xïwsay tayxï-ḳa ayïtïp bitidim

---

ئىزاھلار:

2. uluğ suu (ئۇلۇغ خان ئالىيلىرىغا): LIGETI ئەپەندى ئۇنى موڭغۇل خاننى كۆرسىتىدۇ دەپ ئىنقىلاپ چىققان (LIGETI، 1973- يىل، 3-6 بەتلەرگە قارالسۇن).

3. anqaxi (ئەپچىش ئەمەلدارى): بۇ خەنزۇچە 按察使 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

3. xazïn ayğuqï (بۇددا نومى تەپسىرچىسى): "xazïn" سانسكرىتچە śāsana (مەنىسى "دىنى ئەقىدە" يەنى بۇددا دىنى ئەقىدىسىنى كۆرسىتىدۇ)

دىن كەلگەن. "xazïn ayğuqï"نى "(بۇددا) دىنى ئەقىدىلىرىنى سۆزلىگۈچى ياكى چۈشەندۈرگۈچى" دەپ يەشمە قىلىشقىمىز بولىدۇ. بۇددا دىنى ئەقىدىلىرى بۇددا نوملىرىدا سۆزلىنىدىغانلىقى ئۈچۈن، بىز يەشمىدە بۇقىرىدىكىدەك ئالدۇق.

3. xazïn uluğ-larï (بۇددىست مۆتىۋەرلەر): تۆزنى "ئەقىدىچى (بۇددا دىنى ئەقىدىلىرىنى بىلىدىغان) ئاقساقاللار ياكى مۆتىۋەرلەر" دەپ يەشمە قىلىشقىمىز بولىدۇ. بىز يەشمىنىڭ ئىخچام ۋە چۈشىنىشلىك بولۇشى ئۈچۈن يۇقىرىقىدەك ئالدۇق.

7. "paḍïr xükün (ئاياق-قاچا). paḍïr سانسكرىتچە pātra دىن كەلگەن بولۇپ، بۇددا دىنى راھىبلىرىنىڭ ئايىقىنى (قاچىسىنى) كۆرسىتىدۇ. "xükün" نىڭ ئەسلى مەنىسى ئېنىق بولمىسىمۇ، لېكىن مەزكۇر ۋەسىقىدە "pātra" بىلەن مەنداش قوش سۆزنىڭ بىرى بولۇپ كەلگەن. شۇڭا، يەشمىدە يۇقىرىقىدەك ئېلىندى.

8. oğlan (ئوغلان، قىز)): بۇ سۆز "توغۇل بالا؛ ئوغۇل؛ ئوغۇل مالاي؛ قىز؛ شاھزادە" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە.

17. tört maharanq tngri-lər (تۆت ماھاراج تەڭرىلەر): maharanq سانسكرىتچە mahārāja ("ئۇلۇغ ئىلىگ" ياكى "ئۇلۇغ خان" دېگەن مەنىدە) دىن كەلگەن. تۆت ماھاراج تەڭرىلەر سانسكرىتچىدە catur mahārāja، خەنزۇچىدا 四天王 دېيىلىدۇ.

17. yiti əkə baldïz tərim-lə (يەتتە ئىنگىچە-سىڭىل تەڭرىملەر): سانسكرىتچىدە saptamātṛ، خەنزۇچىدا 七母天 ياكى 七姊妹 دېيىلىدۇ. قەدىمكى ئۇيغۇرچىدا "yiti əkə baldïz təngrim-lər" دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يەردە təngrim ("ئايال تەڭرى" ياكى "ئايال ئىلاھ" دېگەن مەنىدە)نىڭ ng تاۋۇشى چۈشۈپ قالغان. "təngrimlər"دىكى تەۋەلىك 1- شەخس قوشۇمچىسى "#im" بۇ يەردە ھۆرمەتنى بىلدۈرىدۇ.

ئەسكەرتىش: بۇ ۋەسىقىنىڭ ئاخىرىغا بىر قۇر خەنزۇچە خەت يېزىلغان (UW"3" نىڭ 115- بەتكە قارالسۇن).

بەشىمىسى:

1. ئەجدىھا يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن
شىۋساي تايشى،

2. ئۇلۇغ (خان) ئالىيلىرىغا بەخت يار بولسۇن؛ ئاندىن كېيىن، ئاكا-
ئىنى ئوغۇللارغا (شاھزادىلەرگە) بەخت يار بولسۇن؛ ئاندىن كېيىن،
قوچو ئېل(ىلىنىڭ)

3. بەگلىرىگە، تەپتىش ئەمەلدارلىرىغا، (بۇددا) نومى تەپسىرچىلىرىگە،
بۇددىست مۇتىۋەرلىرىگە، ئەلگە، خەلققە،

4. (راھىب) جامائەتكە، بارلىق جانلىقلار قەۋمىگە (بەخت يار
بولسۇن)؛ ئاندىن كېيىن، ئۇستازىم-ئۇلۇغۇم كەۋ باخشىغا،

5. مېنىڭ ئۆزۈمگە، ئايالىمغا، ئوغۇللىرىمغا، يەنە ئەسەن تۇغرىل
تۇرمىش تۇتۇڭ،

6. ئاداي تۇتۇڭ، ئۆگرۈنچ قىز، باشاقا قاتارلىق ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمغا
بەخت يار بولسۇن

7. دەپ، مېنىڭ ئاياقتا-قاچىدا تاپقان (نەرسىلىرىمنى) سېتىپ،
بىركىمنى (قايتۇرۇپ سېتىۋېلىش ئۈچۈن) قوچودىكى

8. ئاتاي تۇتۇڭنىڭ يىنتۇڭ ئىسىملىك، قىرىق ياشلىق، قىتاي
ئوغلانىنى (قۇلىنى) نوم-پۈتۈك

9. بىلدىمغانلىقى ئۈچۈن توققۇز ياستۇق چاۋ بېرىپ سېتىۋالدىم. (ئۇ)
مەن شىۋساي تايشىغا (ۋە) ئايالـ-

10. ىمغا چوڭ ئوغۇل بولۇپ، ئۆي جايىمنى باشقۇرۇپ-ئاسراپ
تۇتۇپ بەرسۇن، بۇنىڭدىن كېيىن (بىز)

11. ئۆلۈپ كەتسەك، شىن كىڭ، سىن ئىن قاتارلىق ئوغۇللىرىم بىلەن
بىرلىكتە ئۆيۈمنى تۇتۇپ، ئۆز ئارا مەسلىھەتلىشىپ-

12. كېڭىشىپ ئىش قىلسۇن. ئوغۇللىرىم بىلەن سىغىشالمـا-

كېلىشەلمىسە، پىنتۇڭ ئۆيۈمدىكى

13. هەرقانداق كىشىگە قېتىلماستىن، ئۆزى يالغۇز يۇقىرىسى تاغقا، تۆۋىنى قۇملۇققا بارسا، تۆت يول

14. ئۈچۈنچى بولسۇن. (مۇبادا) بىز بۇ هۆججەتتىكى سۆزىمىزدىن يېنىۋالساق،

15. ئۇلۇغ (خان) ئالىيلىرىغا بىر ئالتۇن ياستۇق، ئاكا-ئىنى شاهزادىلەرگە بىردىن كۈمۈش ياستۇق، ئىدىقۇتقا

16. بىر ياستۇق، ئوم تەپسىر قىلغۇچىغا بىر ئات جەرىمانە تۆلەيلى. سۆزلىرىمىز ئۆتمىسۇن.

17. گۇۋاهچى تۆت ماهاراج تەڭرىلەر، يەتتە ئاچا - سىڭىل تەڭرىلەر، هازىرقى گۇۋاهچى

18. قوشتىر، گۇۋاهچى ئىلابۇ، گۇۋاهچى قۇدۇغچى ئەسەن، گۇۋاهچى تەرىنچى بوقىشىڭدۇ. بۇ تامغا

19. مەن شىۋساي تايشىنىڭدۇر. مەن تۆلەك شىۋساي تايشىدىن سوراپ يازدىم.

86 (7 — 2)

1 taḳïğu yïl üqünq ay iki yangïḳa mən
2 kθni ḳuz ağïr igkə təgip θlüp ïdïp
3 barğay-mən tip xïnḳuy tutung bəg-kə
4 küdəgüm likə-kə kingəxip ayḍïxïp
5 kəwxi-tə tuğmïx burhan ḳulï atlğ
6 oğul-an-ḳa θgkə ḳangḳa buyan-ï
7 təgzün tip box bitig birtim
8 bu küntə mïnqa burhan ḳulï-nïng
9 θrü tağ-ḳa ḳoṭï ḳuum-ḳa barsar

10 өz kөngül-inqə buyan birip yorïzun
11 mning ķatïn-larïm tirigə-ltmix-ə baxlap
12 əw-təki ķatïn-larïm mning tuğmïx-larïm
13 kim ymə qmlamazun-lar qmlasar-lar
14 iqgərü ağïlïķ-ķa bir altun yastuķ
15 ķoqo bəgingə bir at balïķ bəgingə bir
16 ud birip ağïr ķïyn-ķa təgzün tanuķ
17 tөrt maharaq tngri-lər tanuķ yiti əkə balţïz
18 tngrim-lər yügərüki. tanuķ ikiqi tanuķ ər tonga
19 bu bitig-ni aķasï boķsang toyïn üskintə
20 ķaţïn-larïm-ķa ayïḍïp birtim bu tmğa mən
21 likə-ning ol mən ķaysïn tu ayïḍïp bitidim.

ئىزاھلار:

تېكىست ھەققىدە: بۇ ۋەسىقىدە، كۆزنى ئۈز دېگەن ئادەم ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ھاياتىدىن ئۈمىدى ئۈزۈلگەندە، ساۋابلىق ئىش قىلىش يۈزىسىدىن بۇرخان قۇلى ئاتلىق بالا مالايغا ھۆرلۈك خېتى بەرگەنلىكى؛ ئۆزىنىڭ ئۇرۇق-تۇغقان، قۇدا-باجىلىرىنىڭ بۇرخان قۇلى توغرۇلۇق دەۋالاش قىلماسلىقى، ئەگەر دەۋالاش قىلسا، ئېغىر جەرىمانە تۆلىگەندىن سىرت، قاتتىق جازاغا تارتىلىدىغانلىقى يېزىلغان. يەنە گۇۋاھلىق بەرگەنلەرمۇ ئەسكەرتىلگەن.

مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسلانغاندا، "UW"2 دە ئۇنىڭ "ۋەسىيەتنامە ياكى مىراس بۆلۈش ۋەسىقىلىرى" قاتارىغا كىرگۈزۈلگەنلىكى مۇۋاپىق بولمىغان. بىزچە بۇ ۋەسىقىنى قۇللارنى ئازاد قىلىش ياكى قۇللارغا ھۆرلۈك بېرىش مەزمۇن قىلىنغان ۋەسىقىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈش كېرەك. يەنى "UW"2 نىڭ تۈرگە ئايرىشى بويىچە Em02 بولۇشى، يەنى (2-7) 83 دەپ رەت نومۇرى بېرىلسە مۇۋاپىق بولاتتى. بىز قوشقان ۋەسىقىلەرنى قايتا تەرتىپكە تىزغاندا (2-7) 86 دەپ نومۇر بەردۇق.

12 .11. katïn (~kadïn): بۇ سۆز ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا "قېيىن" دېيىلىدۇ. بۇ سۆز "قېيىن ئاتا، قېيىن ئانا، قېيىن ئاكا، قېيىن ئىنى، قېيىن ئاچا، قېيىن سىڭىل" قاتارلىق بىرىكمىلەردە كېلىپ، تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتنى بىلدۈرىدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇ سۆزنىڭ مەيلى قەدىمدە ياكى ھازىر بولسۇن، مەنىسى خېلى كەڭ بولۇپ، ئۇ تويلىشىشتىن شەكىللەنگەن ۋاستىلىق تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتىنى ياكى قۇدا-باجىلىق مۇناسىۋىتىنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭا، بۇ سۆز يەشمىنىڭ 11- قۇرىدا "قۇدا-باجا" دەپ، 12- قۇرىدا "قېيىن تۇغقان" دەپ ئېلىندى. چۈنكى، ئەسلى تېكىستنىڭ 12- قۇرىدا "əw-təki katïn-larïm" (ئۆيدىكى قېيىن تۇغقانلىرىم) دېيىلگەن بولۇپ، ئۇلار كۆنى قىزنىڭ ئايالىنىڭ، كۈيئوغۇل ياكى كېلىنلىرىنىڭ كۆنى قىز بىلەن بىر قوروودا تۇرۇۋاتقان تۇغقانلىرىنى كۆرسىتىشى كېرەك.

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئىككىنچى كۈنى، مەن
2. كۆنى قىز ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ئۆلۈپ كېتىپ
3. قالارمەنمىكىن دەپ (ئويلاپ)، شىنكۆي تۇتۇقنىڭ بەگ (ۋە)
4. كۈيئوغلۇم لىكە بىلەن كېڭىشىپ-مەسلىھەتلىشىپ،
5. كەۋشىدىن تۇغۇلغان، بۇرخان قۇلى ئاتلىق
6. ئوغۇل مالايغا، ئانىغا-ئاتىغا (ئاتا-ئانامنىڭ روھىغا) ساۋابى
7. تەگسۇن دەپ ھۆرلۈك خېتى بەردىم.
8. بۈگۈندىن باشلاپ بۇرخان قۇلى
9. يۇقىرىسى تاغقا، تۆۋىنى قۇملۇققا بارسا،
10. ئۆز كۆڭلىدىكىدەك ساۋابلىق (ئىشلارنى) قىلىپ يۈرسۇن.
11. مېنىڭ قۇد-باجىلىرىم، تىرىگەلىمىشە باشچىلىقىدىكى
12. ئۆيدىكى قېيىن تۇغقانلىرىم (ۋە) ئۆزۈمنىڭ تۇغقانلىرىمدىن
13. ھېچكىم دەۋالاش قىلمىسۇن، دەۋالاش قىلسا،

14. ئىچكى خەزىنىگە (ئوردا خەزىنىسىگە) بىر ئالتۇن ياستۇق

15. قوچو بېگىگە بىر ئات، شەھەر بېگىگە بىر

16. كالا (جەرىمانە) تۆلەپ، ئېغىر جازاغا مەھكۇم بولسۇن.
گۇۋاھچى

17. تۆت ماھاراچ تەڭرىلەر، گۇۋاھچى يەتتە ئىگىچە-سىڭىل

18. تەڭرىلەر، گۇۋاھچى ئىكىچى، گۇۋاھچى ئەر توڭا.

19. بۇ ھۆججەتنى (بۇرخان قۇلىنىڭ) ئاكىسى يوقساڭ تويىن
(راھىب) ئالدىدا،

20. قۇدا-باجىلىرىمغا ئوقۇپ بەردىم. بۇ تامغا مەن

21. لىكەنىڭدۇر. مەن قايسىن تۇ سوراپ يازدىم.

8. ۋەسىيەتنامە ياكى مىراس بۆلۈش ۋەسىقىلىرى

87 (8-1) —— 91 (8-5)

87 (8 — 1)

1 küskü yïl səkizinq ay səkiz ygrmikə
2 mən tüxiki ağïr igkə tgmix-kə
3 ədgü ayïğ bolğay-mən tip kixim
4 sïlang-ḳa bitig ḳoṭdum mïnta
5 kin ər-kə bəg-kə tgmətin əwim-
6 ni tutup oğlum altmïx ḳay-a-nï
7 asïrap yorïzun oğlum ḳoxang əsən
8 ḳay-a olar ɵgəy anamïz biz-kə
9 tgir alïr-biz tip almazun ḳatïl-
10 mazun-lar apam birɵk alïr-biz
11 tip qamlasar-lar uluğ süü-kə
12 bir altun yastuḳ oğlan tigiḍ-
13 lərkə birər kümüx yastuḳ
14 iqgərü ağïlïḳ-ḳa bir yastuḳ
15 iqgərü ağïlïḳ-ḳa bir at birip
16 ağïr ḳïyn-ḳa tgip sɵzləri
17 yorïmazun bu bitig-ni xutza
18 kəd ḳy-a tutung tügəl-ə kimtso
19 baxlap ḳuwrağ tawğaq ynga ikiqi

20 baxlap bodun ķaṭax-larïmïz əsən-ə
21 olar üskintə birtim tnuķ ingə
22 tnuķ ķan toyïn bu tmğa ınning ol
23 mən ķaysïn ayïtïp bitidim
24B bu tmğa mən tawğaq ynga-nïng ol
25B bu tmğa mən əsən-ə-ning ol

ئىزاھلار:

8-9. قۇرلاردىكى جۈملىلەر: قەدىمكى تۈركلەردە دادىسى ئۆلۈپ، باش ئۆگەي ئانىسى تۇل قالسا، ئۆگەي ئوغۇللىرى ئۇنى ئالىدىغان ئادەتنى ئەسلىتىدۇ.

17. xutza (شۇتزا): بۇ ئاتالغۇ خەنزۇچە 首座 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى (UW"2، 285-بەتكە قارالسۇن) بولۇپ، بۇددىستلارنىڭ مەرتىۋە دەرىجىسىنى كۆرسىتىدۇ.

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى،
2. مەن تۈشكى ئىغىر كىسەلگە گىرىپتار بولغاچقا،
3. ياخشى-يامان بولۇپ قالارمەنمىكىن دەپ ئايالىم
4. سىلاڭغا (ۋەسىيەت) نامە (يېزىپ) قالدۇردۇم. (ئايالىم) مەندىن
5. كېيىن (قالسا)، ئەرگە-بەگكە تەگمەستىن ئۆيۈمدە -
6. نى تۇتۇپ ئوغلۇم ئالتمىش قايانى
7. بېقىپ ئۆتسۇن. ياشقا ئوغۇللىرىم — قوشاڭ، ئەسەن
8. قايالار: "ئۆگەي ئانىمىز (سىلاڭ) بىزگە
9. مەنسۇپ، بىز ئالىمىز" دەپ (ئۇنى) ئالمىسۇن، (ۋە ئۇنىڭ ئىشلىرىغا) ئارىلاش-

10. مسۈن. ئەگەر، (ئۈنى) ئالمىز
11. دەپ دەتالاش قىلسا، خان ئوردىسىغا
12. بىر ئالتۇن ياستۇق (پۇل)، ئوغۇل شاھزادى-
13. لەرگە بىردىن كۈمۈش ياستۇق (پۇل)،
14. ئىچكى (ئوردا) خەزىنىسىگە بىر ياستۇق،
15. (يەنە) ئىچكى خەزىنىگە (ئوردا خەزىنىسىگە) بىر ئات
(جەرىمانە) تۆلىسۈن (ھەم)
16. نېفىر جازاغا تارتىلسۇن! سۆزلىرى
17. ئاڭلىسۈن. بۇ (ۋەسىيەت)نامىنى شۇئىزا
18. كەد قيا تۆتۆڭ، تۆكەلە، كىمتىسو
19. باشچىلىقىدىكى (بۇددىست) جامائەت، تاۋغاچ ياڭا، ئىكىچى
20. باشچىلىقىدىكى (مەھەللە) خەلقى، تۆغقاتلىرىمىز ئەسەنە
21. قاتارلىقلارنىڭ ئالدىدا بەردىم. گۇۋاھچى ئىنىگە،
22. گۇۋاھچى قان توين، بۇ تامغا مېنىڭدۇر.
23. مەن قايسىن سوراپ يازدىم.
24B. بۇ تامغا مەن تاۋغاچ يىگانىڭدۇر
25B. بۇ تامغا مەن ئەسەنەنىڭدۇر.

88 (8 — 2)

1 (t)onguz yïl tertünq ay mən ķaraquķ ağïr igləmixtə oğlum-

2 (ķ)a ķalmïx tawar-ïğ etigləp ķoṭdum. on {toķuz} uluğ hu-a-qan texək

3 üq tertkil texək yiti yürüng tarda(?) texək. bix bozaķ

4 (ta)rda(?) tθxək. bir tükqük(?) tθxəki. bir manmur(?). bir siling

5 ///i(?) ķidiğ kəwiz. alti ygrmi yağaķ ayaķ. bix yağaķ təpsi.

6 (t)θrt iğaq təpsi. iki yağaķ kθnək. bir bədizlig sir

7 (k)θnək. bir yağaķ ķapan. bir iğaq ķapan. bir yağaķ

8 irkün(?). iki sθgüt irkün(?). bir sir ayaķ. üq yağaķ mün

9 /uzluķ. iki yağaķ ķading. yiti tirək ķating. bir ķuruğ sin(?)

10 //g. bir qa-qan. iki sir ķaxuķ. alti kixilik sir qθki. səkiz

11 on kixilik ķizil qθki. bir bədizlig sutķu. üq üqər ķapliķ

12 (k)üp. üq birər ķapliķ idix

ئىزاھلار:

1. ķaraquķ (قاراچۇق): مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىگە ئاساسلانغاندا، بۇ كىشى ئىسمىنى قاناچۇق (ķanaquķ) دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

2. hu-a-qan (گۈللۈك كىگىز، ياكى شىرداق؟): "UW"2 نىڭ 256- بېتىدە، ئۇنىڭ خەنزۇچە 花毡 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەن. دېمەك ئۇ "گۈل بېسىلغان كىگىز" ياكى "شىرداق" نى كۆرسىتىشى كېرەك.

3. tarda (تاردا): مەنىسى ئېنىق بولمىغان بۇ سۆزنى "tanda" دەپ ئوقۇشقىمۇ بولىدۇ ("UW" 2، 137- بەتكە قارالسۇن).

4. tükqük (تۈكچۈك): "UW" 2، 137- بېتىدە بۇ سۆزنى

"tügnüg" دەپ ئوقۇشقىمۇ بولىدىغانلىقى ئەسكەرتىلگەن. بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، سۆز ئوتتۇرىسىدا كەلگەن ۋە ئالدى كەينىدىكى ھەرپلەرگە قوشۇپ يېزىلغان "چ" ھەرپىدىن ئىككىسى بولۇپ، بىرىسى "ķaraquķ"تا، يەنە بىرىسى مۇشۇ "tükq(lk" دېگەن سۆزدە. بۇ ئىككى "چ" ھەرپىنىڭ يېزىلىشى ئوخشاپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ بىرىنى ئۆزگەرتىپ ئوقۇغاندا، يەنە بىرىنىمۇ ئۆزگەرتىپ ئوقۇشقا توغرا كېلىدۇ.

سۆزسۈن تاۋار: ئەسلى تېكىستتە "siling" دېيىلگەن بولۇپ، 2"UW" نىڭ 282- بېتىدە، ئۇنىڭ خەنزۇچە [illegible] دىن كەلگەنلىكى ئەسكەرتىلگەن. شۇڭا، يەشمىدە يۇقىرىقىدەك ئېلىندى.

5. kəwiz (گىلەم): 2"UW" دە "kəwiz" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان بۇ سۆزنى، مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىگە ئاساسلانغاندا، ئۇ سۆزنى "kəyiz" (ياكى "kiyiz") قىلىپ ترانسكرىپسىيە قىلىشقىمۇ بولىدۇ.

5. təpsi (تەخسى): «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى»دە "təpsi" (~təpxi) خەنزۇچە [illegible] ("تەخسە") دەپ چۈشەندۈرۈلگەن.

9. uzluķ/: بۇ قۇرنىڭ بېشىدىكى /uzluķ دېگەن سۆزنىڭ بىرىنچى ھەرپىنى پەرق ئېتىش مۇمكىن بولمىغان. بۇنى "tuzluķ" دەپ پەرەز قىلىشقا بولىدۇ. شۇنداق ئوقۇغاندا ئالدىدىكى سۆز بىلەن قوشۇپ "شورپا (ياكى) تۇزلۇق (قاچىسى)" دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ.

9. ķadïng (ئۆرۈك؟): ئەسلى تېكىستتە "ķadïng" ۋە "ķatïng" دەپ يېزىلغان. «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى» دە، "ķadïng" سۆزى خەنزۇچە [illegible] دەپ چۈشەندۈرۈلگەن. خەنزۇچە «سۆز دېڭىزى»دا [illegible] سۆزى ئاساسلىقى مۇنداق ئىككى خىل چۈشەندۈرۈلگەن: (1) قەدىمكى سىرقما چالغۇ ئەسۋابى (قوڭغۇراق). (2) قەدىمكى ئۆرۈك شەكىللىك قاچا. مۇشۇنىڭغا ئاساسلانغاندا، بۇ ۋەسىقىدىكى، "ķadïng" (~ ķatïng) ئاتالغۇسى ياڭاق ياكى تېرەك ياغىچىنى چېپىپ ئويۇش ياكى قىرىپ ئويۇش ئارقىلىق ياسالغان ئۆرۈك شەكىلدىكى بىر خىل ياغاچ قاچىنى كۆرسەتسە كېرەك. بۇ ئاتالغۇ 2"UW"

نىڭ 272- بېتىدە "قاچا، ئىدىش" دەپ چۈشەندۈرۈلگەن.
9. sin (سىن): UW"2" نىڭ 137- بېتىدە 9- قۇردىكى sin سۆزىنى ئىلگىرى بەزىلەرنىڭ باشقىچە ئوقۇغانلىقى نەسكەرتىلگەن.
10. qaqan (چاي چىنىسى): دېيىلگەن بولۇپ، UW"2" نىڭ 254- بېتىدە، "qaqan"نىڭ خەنزۇچە＊ دىن كەلگەنلىكى كۆرسىتىلگەن.
11. kaplïķ (قاپلىق): ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى تۆتىنچى ئاي. مەن قاراچۇق ئىغىر كېسەل بولغانلىقىمدىن، ئوغلۇم-

2. ـغا قالغان مال-مۈلۈكنى تىزىملاپ قالدۇردۇم: ئون توققۇز چوڭ گۈللۈك كىگىز (شىرداق؟) سېلىنچا،

3. ئۈچ (دانە) چاسا سېلىنچا، يەتتە (دانە) ئاق تاردا (؟) تۆشەك، بەش (دانە) بوزاق

4. (تاردا) تۆشەك، بىر تۆكچۈك (مويلۇق؟) تۆشەك، بىر مانىمۇر (؟)، بىر (توپ ياكى پارچە) سۆسۈن (تاۋار)

5. ... جىيەكلىك گىلەم، ئون ئالتە (دانە) ياگاق (ياغىچى) ناپاق، بەش (دانە) ياگاق (ياغىچى) تەخسە،

6. تۆت (دانە) ياغاچ تاۋاق، ئىككى (دانە) ياغاچ چېلەك، بىر (دانە) نەقىشلىك سىرلىق

7. چېلەك، بىر (دانە) ياگاق ياغىچى (تاۋاق)، بىر (دانە) ياغاچ تاۋاق، بىر ياگاق (ياغىچى)

8. ئىركۈن(؟)، ئىككى سۆگەت (ياغىچى) ئىركۈن(؟)، بىر سىرلىق ناپاق، ئۈچ (دانە) ياگاق (ياغىچى) شورپا

9. ...، ئىككى (دانە) ياگاق (ياغىچى) ئۇرىق(؟)، يەتتە تېرەك

(ياغىچى) ئۈزرىق(؟)، بىر قۇرۇق سىن(؟)

10. ...، بىر (دانه) چاي چىنىسى، ئىككى (دانه) سىرلىق قوشۇق، ناله كىشلىك سىرلىق چوكا، سەكسەن

11. كىشلىك قىزىل چوكا، بىر (دانه) نەقىشلىق ساندۇقچه(؟)، ئۈچ (دانه) هەر بىرى ئۈچ قاپلىق

12. كۆپ، ئۈچ (دانه) هەر بىرى بىر قاپلىق ئىدىش.

89 (8 — 3)

0 ///////////////////////////(...................)

1 ///////////////////////////(..)ïp k̦udluğ buk̦a-k̦a bir (..)

2 /////////////// üq yastuk̦ qaw birzün tip bir (...)

3 //////////////// bir ingək bir ixiq bir snaq bir (...)////

4 ////////// k̦(.)//(.) k̦alïng ɵqgü üq yastuk̦ birzün. turmïx

5 /////////////-i xuikü ɵgən-tə bəkin(?) bilə ülüx-lüg ///// (y)grmi(?)

6 ////////////-tə altï xïğ yir iq k̦ïr-a-ta səkiz xïğ yir-tə tɵrt

7 //////////(.) q-lar-ta bix xïğ yir smdoku k̦ïr-a-ta turmïx tutung

8 ////////// iki xïğ yir-tə manga təgmix altï xïğ yir. siggik

9 //////// (kɵ)l üzə suwak̦-lïğ manga tgir on xïğ yir-tə bix xïğ yir.

10 /////(..)//S// oğlan. bir at bir ud bir əxgək bir kiđmən

11 //////// (...) ixiq bir snaq on ayaḳ bir ingək əski ulus(?)-nïng

12 //////// təgmix tüz yrïm-nïng tayḍsang-tḳï ḳum borluḳ-um-ta boox

13 ////////z yarïp ɵngdün yanïn qurḳux-ï bilə trbix-kə birip

14 /////////mïx-ḳa birtim. trbix-kə tgmix-i turmïx-ḳa üq ḳaḍa

15 ////////(.)mïx sənilək-ni bïndu-sïn alḳu-sïn toy-ïn ix-in saḳïx

16 ////////(.) iqindki bəkin(?) bilə üləxip almïx borluḳ-um-nï ang-a.

17 ///// (ta)xdïn-ḳï box yir-i bilə manga lan(?) ḳadḳanlïḳ-ïn trbix-kə siz

18 ///////// ülüx-kə tgmix-i sïḳap ɵgən-tki yaşï-lar-tïn almïx

19 //////////ḳu ḳïr-a-taḳï turuḳ ɵgəqük-tin almïx on xïğ yir

20 //////////////////mïx ɵləng yir . siggik-tə uluğ kɵl üzə suwaḳ-

21 (lïğ) /// manga təgmix üq künlük yaz suwaḳ-lïğ bir yrïm küz kün-lük

22 ///////// tüz yrïm-ï taysang-tḳï ḳum borluḳ-um-nï box yir-i bilə

23 ///// (ɵng)dün yanïn qïrḳux-ï bilə trbix-kə birtim tügəl atlïğ

24 ////////// ḳlïğ bəkin(?) bilə üləxip almïx olurur əw bir ḳnglï

25 ///////// ingək üq əxgək bir bədük bir kiqig iki ixiq bir

26 ///// (kiḍ)mən on ayaķ bir kümüx ķuping an-a tgir-i mamat monggŭl-qin

27 ///// ɵdəkqi bilə ortuķ altï xïğ yir bilə munq-a tgir-ni

28 /////////z bu munqa mnga birmix ülüx-ni bitigdəki-qə alïp

29 //////////i üqəgü birisi tɵrḍər stïr tüz tuḍup yorïzun-lar:

30 ///l(.)n-ta m-a aḍa bitigi yorïzun tïp bar üqün bitig

31 // (bü)ḍürüp birtim. bu bitig-ni ķayu-sï taplamadïn qaḍïx-

32 ////y-lar

33 //////////-ni yorïḍmamïx yaşuķ-ķa tgip ülüx almadïn kixi-si

34 //////////// yiti ķamqï bərgə yip yiḍzün tnuķ bg buķ-a tnuķ

35 ///// ķuḍluğ bəg tnuķ ɵgrünq-ə bu tamğ-a mən W'PY'H(?)-nïng ol mən

36 ///// əlig-im bitidim

ئىزاھلار:

5. xüi kü (خەنزۇچە: 水渠 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

7. samdo kuu (سامدو ئۆستەڭى): خەنزۇچە 三道渠 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولسا كېرەك، 61- ئۆستەڭنىڭ 8- قۇرىغا بېرىلگەن ئىزاھقا قاراڭ.

12. tayḍsang (تايساڭ): [illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

17. lan (ياغاچ قاشا؟): خەنزۇچە 栏 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

26. ku̇pïng (ئۇرۇق): ئەندىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكىدە، ku̇pïng نى [illegible] ("ئۇرۇق، چۈگۈن" دېگەن مەنىدە) دەپ كۆرسەتكەن.

31. qaḍïx ياكى qatïx (چاتاق، چېتىش): سۆز تومۇرى "چاتىماق"قا ئوخشايدۇ. شۇڭا، بەشىمدە "چاتاق" دەپ ئېلىندى.

34. yiti ķamqï bərgə yip yiḍzün (يەتتە قامچا-دەررە ئۇرۇش جازاسىغا تارتىلسۇن): "ئۇرۇش جازاسىغا تارتىلسۇن" دېگەن جۈملە ئەسلى تېكىستتە "yip yiḍzün ("يېپىشكە ئۈچرىسۇن <يەتسۇن>" دېگەن مەنىدە) دېيىلگەن. بەشىمدە يۇقىرىقىدەك ئېلىندى.

35. W'PY'H(?) (ياپىغ): بۇ كىشى ئىسمى 2"UW" نىڭ 139-بېتىدە، ئېنىق ترانسكرىپسىيە قىلىنماي، ئېنىق بولمىغان ئىسىم قاتارىدا "W'PY'H(?)" قىلىپ بېرىلگەن. بىز بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىگە ئاساسەن، ئۇنى yapïğ دەپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق.

بۇ ۋەسىقىنىڭ ئۈچۈپ كەتكەن، كەمتۈك جايلىرى كۆپ بولغاچقا، بەزى سۆزلەر ياكى جۈملىلەرنىڭ مەنىلىرىنى جەزملەشتۈرمەك قىيىنراق.

بەشىمىسى:

0. …

1. … قوتلۇق بۇقىغا بىر …

2. … ئۈچ ياستۇق چاۋ (پۇل) بەرسۇن دەپ بىر …

3. … بىر ئىنەك، بىر قازان، بىر تېرە خالتا، بىر …

4. … قىز مېلىنى تۆلەش(؟) (ئۈچۈن) ئۈچ ياستۇق (پۇل) بەرسۇن. تۇرمىش

5. … شۈيكۈ دەرياسى (بويىدىكى) بەكىن (؟) بىلەن ئۆلەشكەن … يىگىرمە (؟)

6. ... ئالتە شىغ (دادەنلىك) يەر، ئىچ قىرادىكى سەككىز شىغ (دادەنلىك) يەردىن تۆت

7. ... بەش شىغ (دادەنلىك) يەر، سامدو ئۆستىڭى (يېنىدىكى) قىرادا تۆرمىش تۆتۆك

8. ... ئىككى شىغ (دادەنلىك) يەردىن ماڭا تەگكەن ئالتە شىغ (دادەنلىك) يەر، سىگگىك

9. ... كۆل بىلەن سۇغىرىلىدىغان، ماڭا تېگىدىغان ئون شىغ (دادەنلىك) يەردىن بەش شىغ (دادەنلىك) يەر،

10. ... بالا مالاي (غۇلام)، بىر ئات، بىر كالا، بىر ئىشەك، بىر كەتمەن

11. ... بىر قازان، تېرە تاپ، ئون ئاياق (قاچا)، بىر ئىنەك، ئەسكى ئۆلۈسىنىڭ

12. ... تەگكەن تەڭ يېرىمىنىڭ تايتساڭدىكى قوم (يېرى تۆماڭغۇ؟) ئۆزۈملۈكمدىن بوش

13. ... بۆلۈپ، شەرق تەرىپىنى چۆرقۆشى بىلەن تەرىشكە بېرىپ،

14. ... بەردىم. تەرىشكە تېگىدىغىنى تورمىشقا ئۆچ قاتا

15. ... سەنلەك(؟)نى، بىندۇ(؟)نى، ئالقۇ(؟)نى، تويى(؟)نى نىش(؟)نى سان

16. ... ئىچىدىكى بەكىن(؟) بىلەن ئۆلىشىپ ئالغان ئۆزۈملۈكنى ئاڭا

17. تاشقىرىدىكى بوش يەر بىلەن ماڭا(؟) ياغاچ تاشا(؟) قادتانلىق(؟)نى تەرىشكە، سىز

18. ... ئۆلۈشكە ئېرىشكىنى، سىقاپ دەرياسى (بويىدىكى) تۆزلەڭلىكلەردىن ئالغان

19. ... قىرادىكى تۆرۈق ئۆگەچۆكتىن ئالغان ئون شىغ (دادەنلىك)

بەر

20. ... چۈپلۈك يەر (ئوتلاق)، سىگگىكتىكى چوڭ كۆل بىلەن سۇغۇرۇ

21. ىلىدىغان ... ماڭا تەگكەن، بازدا ئۈچ كۈن سۇغىرىلىدىغان يەر، كۈزدە بىر يېرىم كۈن

22. (سۇغىرىلىدىغان يېرىمنىڭ) تەڭ يېرىمىنى، تايساڭدىكى قۇم (يېرى قۇمساڭغۇ؟) ئۈزۈملۈكمنى بوش يېرى بىلەن،

23. ... شەرق تەرىپىنى چىرقۇشى بىلەن تەرىشكە بەردىم. تۆگەل ئاتلىق

24. ... بەكىن(؟) بىلەن ئۈلشىپ، ئالغان (ۋە) ئولتۇرۇۋاتقان ئۆي، بىر هارۋا

25. ... .شىنەك، ئۈچ ئىشەك، بىر چوڭ، بىر كىچىك (بولۇپ) نىككى قازان، بىر

26. ...، بىر كەتمەن، ئون ئاياق (قاچا)، بىر كۈمۈش ئۈزۈك، ئانا مىراسى، مامات موڭغۇلچىن

27. ... ئۆدەكچى بىلەن ئورتاق ئالتى شىغ (دادەنلىك) بەر بىلەن مۇشۇنچىۋالا مىراسنى

28. ... بۇ مۇشۇنچىۋالا ماڭا بەرگەن ئۈلۈشنى هۆججەتتىكىچە نبلىپ،

29. ...ىي ئۈچەيلەندىن هەر بىرى تۆت سەردىن تەڭ ئۈلشىپ نىشلەتسۇن.

30. ... ئاتا پۈتۈكى (ۋەسىيەتنامىسى) ئىجرا بولسۇن دەپ، (ئۆزۈم هايات) بار ۋاقتىمدا (بۇ) پۈتۈك

31. (ىنى) پۈتتۈرۈپ بەردىم. بۇ پۈتۈكنى هېچقايىسى ماقۇل كۆرمەي چاتاق

32. (چىقارمىسۇن).

33. (ئۇنداق قىلمايدىكەن، بۇ پۈتۈك)نى ئىجرا قىلمىغان كۈناھقا مەھكۇم بولۇپ، ئۆز ئۈلۈشىنى ئالماستىن، ئابالى

34. ... يەتتە قامچا-دەررە ئۇرۇش جازاسىغا تارتىلسۇن. گۇۋاھچى بەگ بۇقا، گۇۋاھچى

35. ... قۇتلۇغ بەگ، گۇۋاھچى ئىتگۈرۈنچە. بۇ تامغا مەن يايىغىنىڭدۇر. مەن

36. ... (ئۆز) قولۇم بىلەن يازدىم.

90 (8 — 4)

1 takïğu yïl ikinti ay y(......) //// (...)-ning ḳ(al)mïx tawar ɵtügi

2 iki inqgə ton iki yiplig(?) (q)uğ bir ḳra quğ iki (.....)ḳwğaḳ

3 bir yipl(i)g(?) ixgirti iki k(..) {bir} ala torḳu bir T'KW(..) aḳ

4 bir ülətü inix(?) bir sin(?) (...) bir laty iki ülətü alḳuğun

5 tɵrt sïtïr bix baḳïr sɵkti(?) altun iki sïtïr itig

6 altun tɵrt ming ḳuanpu. bix ḳoyn munqa tawar-nï mən il

7 üşünmix oğlnïm yrp turmïx-ḳa bg turmïx-ḳa əniqük-kə birürmən

8 bu tamğa biz üqəgü-ning ol.

ئىزاھلار:

2. يىپلىق (yiplig(?))؛ «ئۇ. ۋ.» 2. نىڭ 141- بېتىدە، بۇ سۆزنىڭ "yipgin" ("سۆسۈن" دېگەن مەنىدە، خەنزۇچە ※) بولۇش ئېھتىمالى بارلىقى ئەسكەرتىلگەن. بۇ ۋەسىقىنىڭ فوتو سۈرىتىدىن قارىغاندا، ئۇنى "yiplig(?)" دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىش مۇۋاپىق بولغان.

قاپ: ئەسلى تېكىستتە "k(a)wğak" دەپ يېزىلغان بولۇپ، بۇرتقان-كۆرپە باكى ياستۇقنىڭ قېپىنى كۆرسىتىدۇ (2"UW" نىڭ 274- بېتىگە قارالسۇن).

4. ھىلھىلە لىنتا: ئەسلى تېكىستتە laty دېيىلگەن بولۇپ، خەنزۇچە ※ دىن كەلگەن دەپ ھېسابلىنىدۇ (قارالسۇن 2"UW" نىڭ 264- بەت).

5. چاقا: ئەسلى تېكىستتە "sөkti(?)" دېيىلگەن. "sөkti(?) altun" دېيىلگىنى پارچە (چاقا) ئالتۇننى كۆرسەتسە كېرەك ("چاقا پۇل" دېيىلگەندەك).

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ... كۈنى، ... نىڭ قالغان مال، مۈلكىنىڭ تىزىملىكى:

2. ئىككى نەپەس تون، ئىككى يىپلىك (؟) خالتا، بىر (دانە) قارا خالتا، ئىككى ... قاپ،

3. بىر يىپلىق (؟) كىمخاپ، ئىككى ...، بىر (توپ؟) رەڭدار تورقا، بىر ... ئاق،

4. بىر ياغلىق ئىنىش(؟)، بىر سىن(؟)، ... بىر ھىلھىلە لىنتا، ئىككى ياغلىق. ھەممىسى

5. ئۈت سەر بەش مىسقال چاقا(؟) ئالتۇن، ئىككى سەر بېزەك

6. ئالتۇن، تۆت مىڭ قۇانپۇ (پۇل)، بەش قوي. مۇشۇنچىۋالا مال، مۈلۈكنى مەن ئىل

7. ئۇزۇنمىش ئوغۇللىرىم يارپ تۇرمىش، بەگ تۇرمىش، ئەنچۈكلەرگە بېرىمەن.

8. بۇ تامغا بىز ئۈچەيلەننىڭدۇر.

91 (8 — 5)

1 /l///////(.)l///////////////////////////('?)-
2 ning yaḳa-sï mən //(.) ok(..) kümüx yol-ïnta
3 basa bitig-siz altï ülüx-tə təgmix ər
4 ḳul küng yol-ïnta yənə tigin-ning kən-
5 tin yinə ḳay-a-ḳa yantut bolmïx nəgü kim
6 yol-ïnta səwinq buḳa munta yoḳ ərsər ////
7 biz bilirbiz timix yol-ïnta ini-lərim uur ḳy-
8 a küwəz yulay birlə basaquḳ tutung satmïday aqarï
9 yawlaḳ θz aqarï ḳan toyïn tutung ḳoḍana anant
10 tutung tügəl-ə əsən buḳa xïlastï atlğ bəg
11 baxlap uyğur uruğ ḳadax ükẓintə sθzləxip
12 atamïz-nïg ülüx bitig-indəki-qə nəgü-sin
13 kim-in tapxura birip muntïn tax yiri-
14 ning suwï-nïng yaḳa-sïnga yənə iki bθlük
15 bu bitig-təki twar-ḳa tutup on tamğa büḍün
16 kümüx yastuḳ-ï bir yürüng toyïn atlğ a(qar)ï
17 oğln əlig(?)-tə birip otuz yax-tïn altïn
18 ygrmi yax-tïn üstün orḍun ər əbqi iki
19 ḳrabax iki at iki ud birlə munqa twar-nï
20 uur ḳay-a baxlap ini-lərim-kə birip

21 θz kθngül-üm bolup yaraxïp /////(.) ymə wap-qa
22 yangla-qa nəgü m-ə qam qrïm bar ərsər ķodup
23 bu bitig-ni birtim bu kün-tə mïnqa mən
24 əlik ix ayğuqï mïnta tuğmïx sarman
25 tθlək baxlap (o)ğlan-larïm birlə atamïz-
26 nïng bular-ķa ülüx ķïlïp ķodmïx
27 yir-ingə s(uw-ïn)ga bağ-ïnga bor-luķ-
28 ïnga nəgü-s(ingə) kim-ingə basa inq
29 ķy-a-nï oğlum ///// (.)P anïng ədingə
30 twar-ïnga nə-(sing)ə kim-ingə bu bitig-
31 təki birmix yast(uķ) ķul küng ud // yol-
32 ïnta qam qarïm ////////////////

ئىزاھلار:

12,13. ھەر نەرسىسىنى، كىمىنى: ئەسلى تېكىستتە "nəgü-sin kim-in" دېيىلگەن بولۇپ، سۆزمۇ سۆز مەنىسى "نېمىسىنى (نەرسىسىنى)، كىمىنى". بۇ ۋەسىقە مال-مۈلۈك، قۇل-دېدەك تەقسىماتنامىسى بولغاچقا، "nəgüsin" (نەرسىسىنى)نى "مال-مۈلكىنى"، "kim-in" (كىمىنى)نى "قۇل ياكى دېدىكىنى" دەپ چۈشىنىش مۇۋاپىقراق. مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ 28- ۋە 30- قۇرلىرىدىمۇ مۇشۇنداق سۆز ئۇچرايدۇ. بۇ ۋەسىقىنىڭ 5- قۇرىدا "nəgü kim" (بۇ سۆزلەرنى كونتېكستتا قاراپ، "كىمكى"، "نېمە، كىم" دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ). بۇ ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن، بۇ ئىككى سۆزنىمۇ "نەرسە ۋە قۇل ياكى دېدەك"نى كۆرسىتىدۇ دېيىشكە بولىدۇ. بەشىمىدە "نەرسلىرى" دەپلا ئېلىنىدى.

بەشىمىسى:

1. ......

2. سنىڭ ئىجارىسى مەن(؟) ... كۈمۈش توغرىسىدا،

3. ئاندىن، پۈتۈكسىز بولغان (ۋە) ئالتە ئۆلۈش (مىراس)تىن تەگكەن
نەر

4. قىزل (ۋە) دېدەك توغرىسىدا؛ شاھزادىنىڭ كەنت (شەھەر)-

5. دىن يىنە قاياغا قايتۇرغان نەرسىلىرى

6. توغرىسىدا (ۋە) سەۋىنچ بۇقا بۇ يەردە يوق بولسىمۇ، ...

7. بىز جاۋابكار بولمىز دېگىنى توغرىسىدا ئىنىلىرىم ئۇر قا-

8. يا، كۈزەز بۇلاي بىلەن بىرلىكتە باساچۇق تۆتۈك، ساتىمىداي
ئاچارى،

9. باۋلاق ئۆز ئاچارى، قان تويىن تۆتۈك، قودانا ئانانت

10. تۆتۈك، تۆكەلە، ئەسەن بۇقا، شىلاستى ئاتلىق بەگ

11. قاتارلىق ئۆيغۇز ئۆرۈق-تۇغقانلىرىمىزنىڭ ئالدىدا سۆزلىشىپ،

12. ئاتىمىزنىڭ مىراس (بۆلۈش) ۋەسىيەتنامىسىگە بىنائەن، ھەر
نەرسىسنى،

13. كىمنى (ئىگىسىگە) تاپشۇرۇپ بېرىپ، بۆنىڭدىن باشقا
(ئاتامنىڭ) يېرىنىڭ

14. سۆيىنىڭ ئىجارە ھەققىنى يەنە ئىككى بۆلۈك (قىلىپ)

15. (ئۆزنى) بۇ ھۆججەتتىكى مال-مۈلۈككە (يەنى) ئون تامغىلىق
پۈتۈن

16. كۈمۈش ياستۇققا ھىسابلاپ بىر يۈرۈك تويىن ئىسىملىك ئاچارى

17. مالىيى بىلەن، ئوتتۇز ياشتىن تۆۋەن،

18. يىگىرمە ياشتىن يۇقىرى، (بولغان) ئىككى ئوتتۇرا (ياش) نەر،
ئايال

19. قىزل، ئىككى ئات، ئىككى كالا (قاتارلىق) مۈشۈنچىۋالا مال-

مۈلۈكنى

20. ئۈز قايا باشچىلىقىدىكى ئىنىلىرىمگە بېرىپ،

21. (ئۈنى) ئۈز كۆزگۈلۈمدە مۇڭاپىق تېپىپ، ... يەنە قانۇن بويىچە،

22. قائىدە-يوسۇن بويىچە، ھەرقانداق دەتالاش بولسا، (ھەممىسنى)

قويۇپ،

23. بۇ ھۆججەتنى بەردىم. بۈگۈندىن باشلاپ، مەن

24. ئەلىك ئىش ئايغۇچى (ئىش باشقۇرغۇچى) بۇ يەردە تۇغۇلغان

سارمان

25. تۈلەك باشچىلىقىدىكى تۇغۇللىرىم بىلەن بىرلىكتە ئاتىمىز-

26. نىڭ بۇلارغا ئۈلۈش (مىراس) قىلىپ قالدۇرغان

27. يېرىگە، سۈيىگە، بېغىغا، ئۈززۈملۈ-

28. كىگە، ھەر نەرسىسىگە، كىمىگە، شۇنداقلا ئىنچ

29. قايانى ئوغلۇم ... ئۈنىڭ مال-

30. مۈلكىگە، نەرسىلىرىگە، ئادىمىگە بۇ پۈتۈك-

31. ىنىكى (تەقسىم قىلىپ) بېرىلگەن ياستۇق (پۇل)، قۇل،

دېدەك، كالا، (ئات) توغرىسى-

32. ىدا دەتالاش (قىلمايمىز) ...

9. باشقا ۋەسىقىلەر

92 (9-1) —— 125 (9-34)

92 (9 — 1)

///// (yï)l üqünq ay tokuz yangï-(ka)////////
//////////(.) aday kïz-nï////////////////
///////-ïnga birtim artï oğlï (. . .)////
////// tixip sөzləxip aday kïz-ka birmix(?)
///// iki yastuk ygrmi stïr kümüx
//////-kə y(an)duru birip aday kïz ///
bar-qa orpak-ï təlüki birlə mən kut(luğ)
(t)onga aday kïz-nï igələp alïp kidt(im)
bu kün-tə mïnqa aday kïz-nïng orpak
təlük nəgü-si kim-i bar tip inəqi-k(ə?)
inisi-ingə oğul-ïnga qam qarïm k(ïlmaz ?)-
mən mən kutluğ tonga-nïng iqim inim
oğul-um kïz-ïm tuğmïx-ïm kadax-ïm ygə(n-im)
tağay-ïm kim kayu kixi inəqi-kə qam(.)//
kïlmazun-lar apam qam qarïm kïlsar-(lar)
uluğ süü-kə bix altun yastuk aka i(ni)
tigit-lər-kə birər altun yastuk kïşğu(t)
өtünüp ïduk-kut-ka bir altun yast(uk)
kөgürüp koqo balïk ayğuqï-ka bir kümüx
yastuk birip ağïr kïyn-ka təgzün-lər

21 tanuķ tmir tanuķ ïnağ ķulï tanuķ bükən t///
22 tanuķ toğan bu tmğa mən ķutluğ tonga-nïng o(l)
23 mən bg bars ķutluğ tonga-ķa ayïtïp bitidim

بەشىمىسى:

1. ... يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئوتتۇزىنچى كۈنى،
2. ... ئاتاي قىزنى ...
3. ... ...گە بەرگەن ئىدىم. ئوغلى ...
4. ... دېيىشىپ-سۆزلىشىپ ئاتاي قىزغا بەرگەن(؟)
5. ... ئىككى ياستۇق، يىگىرمە سەر كۈمۈش
6. ...كە ياندۇرۇپ بېرىپ، ئاتاي قىز ...
7. بارلىق ئەسكى-تۈسكى (نەرسىلىرى) بىلەن (قوشۇپ) مەن قۇتلۇغ
8. توڭا ئاتاي قىزنى ئىگىلەپ ئېلىپ كەتتىم.
9. بۈگۈندىن باشلاپ، ئاتاي قىزنىڭ ئەسكى-
10. تۈسكى نەرسە-كېرەكلىرى باردى دەپ ئىنەچى،
11. ئىنىسى، ئوغلى بىلەن دەتالاش قىلماي-.
12. سەن. مەن قۇتلۇغ توڭانىڭ ئاكام، ئىنىم،
13. ئوغلۇم، قىزىم، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىم، جىيەنىم،
14. تاغام، مەيلى كىم بولسۇن ئىنەچى بىلەن دەتالاش
15. قىلمىسۇن. ئەگەر دەتالاش قىلسا،
16. خان ئوردىسىغا بەش ئالتۇن ياستۇق، ئاكا-ئىنى
17. شاھزادىلەرگە بىردىن ئالتۇن ياستۇق جەرىمانە
18. تۆلەپ، ئىدۇقۇتقا بىر ئالتۇن ياستۇق
19. كىرگۈزۈپ، قوچو شەھىرى قوماندانىغا بىر كۈمۈش
20. ياستۇق (جەرىمانە) تۆلەپ، ئېغىر جازاغا مەھكۇم بولسۇن.

21. گۆزۋاھچى تەمىر، گۆزۋاھچى ئىناغ قۇلى، گۆزۋاھچى بۇكەن ....،
22. گۆزۋاھچى توغان. بۇ تامغا مەن قۇتلۇق توگانىڭدۇر.
23. مەن بەگ بارس قۇتلۇق توگادىن سوراپ يازدىم.

93 (9 — 2)

1 barẓ yïl toḳzunq ay altï otuz-ḳa
2 biz otuz-nung b(..)ltur atlğ tmirq(i)
3 ḳarabax toyïn-quğ-nung a(y s)ïlïğ(?)
4 atlğ əbqi ḳarabax bθzqi bu ikəgü
5 bəgər-lər-ingə ayïtmatïn ər əbqi
6 bolmïx-lar kin mən toyïn-quğ
7 otuz bilə əxitip aṭïrmtïn
8 toyïn-quğ-nung əbqi ḳrabax-nïng
9 birtin toyïn-quğ oḳ alïr-mən
10 mən otuz-nung tmirqi ḳrbax-nïng
11 birtin mən otuz oḳ alïr-mən mən
12 otuz ḳulum-nung nəgü ərsər bar
13 tip toyïn-quğ-ḳa əbqi-kə qam ḳïlmaz-
14 mən mən toyïn-quğ məning küng-nüng nəgü
15 ərsər bar tip otuz-ḳa ḳul-ḳa
16B qam ḳïlmaz-mən tanuḳ ḳarïḳ tanuḳ qawsu
17B tunuḳ θ tükən tmir bu tmğa biz ikəgü-
18B nüng ol mən mongol buḳa ayïtïp bitidim

ئىزاھلار:

12-15. nəgü ərsər bar tip (قانداق /نەرسە/ بولسا، بار دەپ /

نەۋەتسەن): "nəgü ərsər" "نېمە بولسا، قانداقلا بولسا" دېگەن مەنىگە ئىگە.

ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىنى بىزنىڭ چۈشىنىشىمىز مۇنداق: مەزكۇر ۋەسىقىدە، خوجايىن ئوتتۇزنىڭ تۆمۈرچى قۇلى بىلەن خوجايىن تويىنچۇقنىڭ توقۇمىچى دېدىكى غوجىلىرىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي ئەر-خوتۇن بولۇشىدۇ. كېيىن غوجىلىرى ئەھۋالنى ئۇقىدۇ، بىراق ئۇلارنى ئايرىۋەتمەيدۇ. تۆمۈرچى قۇل بىلەن توقۇمىچى دېدەك ئۆز خوجايىنلىرىنىڭكىدە ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىدۇ. ئىككى خوجايىن قۇل-دېدەكلىرى تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك باجنى ئۆزلىرى ئالىدىغانلىقى، خوجايىنلىرى ئايرىۋەتمەي، داۋاملىق ئەر-خوتۇن بولۇشقان قۇل-دېدەكلەر بەزى ئىشلار بىلەن بىرى يەنە بىرى تۇرۇۋاتقان جايغا بارسا، بارغۇچىنىڭ خوجايىنى ئۇنىڭغا يول قويىدىغانلىقى (ئەر-خوتۇنلارنى ئايرىۋەتمىگەن خوجايىنلارنىڭ ئۇلارنىڭ ئۆز ئارا بېرىپ-كېلىشىگە يول قويۇشىمۇ چۈشىنىشلىك) ۋە قارشى تەرەپنىڭ خوجايىنى قۇلى (ياكى دېدىكى) بىلەن دەتالاش قىلمايدىغانلىقى توغرۇلۇق توختاملىشىدۇ.

بىز ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىنى يۇقىرىقىدەك چۈشەنگەنلىكىمىز ئۈچۈن "nəgü ərsər bar tüp"نى "قانداق (ئىشى) بولسا، بار دەپ (نەۋەتسەن)" دەپ يەشمە قىلدۇق.

يەشمىسى:

1. يولۋاس يىلى توققۇزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى،
2. (مەن) ئوتتۇزنىڭ بىـ..لتۇر ئىسىملىك تۆمۈرچى
3. قۇلى، (مەن) تويىنچۇقنىڭ ئاي سىلىغ (؟)
4. ئىسىملىك ئايال توقۇمىچى دېدىكى بۇ ئىككىسى
5. (بىز) خوجايىنلىرىدىن سورىماستىن ئەر-خوتۇن
6. بولۇۋاپتۇ. كېيىن، بىز تويۇنچۇق (ۋە)

7. ئوتتۇز ئىككىمىز ئاڭلاپ، (بۇلارنى) ئايرىۋەتمەستىن؛
8. (مەن) تويىنچۇق ئۆزۈمنىڭ ئايال قۇلۇمنىڭ
9. (تاپشۇرىدىغان) بىجىنى ئۆزۈم ئالىمەن،
10. مەن ئوتتۇز ئۆزۈمنىڭ تۆمۈرچى قۇلۇمنىڭ
11. (تاپشۇرىدىغان) بىجىنى ئۆزۈم ئالىمەن (-دەپ توختام قىلدۇق)،
مەن
12. ئوتتۇز قۇلۇمنىڭ قانداق (ئىشى) بولسا، بار
13. دەپ (ئەۋەتىمەن)، تويىنچۇق (ۋە ئۆزۈمنىڭ) ئايال (دېدىكى)
بىلەن دەتالاش قىلماي-
14. ـمەن. مەن تويىنچۇق مېنىڭ دېدىكىمنىڭ قانداق (ئىشى)
15. بولسا، بار دەپ (ئەۋەتىمەن) ئوتتۇز (ۋە ئۆزۈمنىڭ) قۇل بىلەن
16. دەتالاش قىلمايمەن. گۇۋاھچى قارىق، گۇۋاھچى چاۋسۇ،
17. گۇۋاھچى ئۆتۆكەن تەمىر. بۇ تامغا بىز ئىككىي-
18. لەننىڭدۇر. مەن موڭۇل بۇقا سوراپ يازدىم.

94 (9 — 3)

1 küskü yïl aram ay iki yəgrmikə mən ķïty
2 ķay-a-nïng sung(. . .) atlğ ķïty oğlan-ïm
3 yaxïp ķaq kün-tə tiləp tapïxmtïn
4 turur (. . . . . . .)-ta inəqi-ni(ng) (. . . . .)
5 (a)tlğ ķïty oğlan-ï taxtïn sïn-ķa ķanglï
6 yolïn kergəli barïp bir bez ton tapïp
7 kəlmix bu tonuğ soyup almïx-ķa ķulum
8 eldi tip mən (ķï)ty ķy-a qamlasasar {=qamlamasar}-mən

9 (b)iz iqintəki səz turur tip iqin yar<a>xï
10 inəqi-tin yarïm yastuḳ kümüx alïp
11 üşüxüp kəsixip kitdimz bu kün-tə ïnaru
12 əlmix ḳïty yolïn-ta mən ḳïty ḳy-a inəqi-kə
13 səzüm sawïm qamïm qarïm yoḳ apam qam
14 qarïm ḳïlsar-mən
15 uluğ süü-kə iki yastuḳ ətünüp ming
16 bəgi-kə bir yastuḳ lükqü<n>g ṭarğu-ïnga
17 yarïm yastuḳ birip ağïr ḳïn tgir-mən
18 tnuḳ ḳulun ḳy-a tnuḳ əlik tnuḳ tḳïquḳ
19 ədgü toğ(r)ïl bu tamğa m(ən) ḳïty ḳy-a-nïng ol
20 mən ədüx iki(gükə) ayïtïp bitidim

يەشمىسى:

1. چاشقان يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئون بىرىنچى كۈنى، مەن قىتاي
2. قايانىڭ سۆزىڭ ... ئىسىملىك قىتاي ئوغۇل مالىيىم (غۇلامىم)
3. يوقاپ كېتىپ، نەچچە كۈندىن بۇيان ئىزدەپ تاپالماي
4. تۇرۇۋاتاتتى(تۇق). ... ئىنەچىنىڭ ...
5. ئىسىملىك قىتاي غۇلامى سىرتتىكى قەبرىستانلىقتا ھارۋا
6. بولنى كۆرگىلى بېرىپ، بىر بۆز تون تېپىپ
7. كەپتۇ. بۇ تونىنى سالدۇرۇۋالغاچقا (بۇلىۋالغاچقا)، قۇلۇم
8. ئۆلدى دەپ مەن قىتاي قايا جېدەل-ماجرا قىلمايمەن.
9. (چۈنكى) بىزنىڭ ئىچكى سۆزىمىز (توختامىمىز) بولغاچقا،
ئىچىمىزدە كېلىشىپ،
10. ئىنەچىدىن يېرىم ياستۇق كۈمۈش ئېلىپ،
11. (بۇ ئىشنى) بولدى قىلىشتۇق.. بۈگۈندىن باشلاپ،

12. ئۆلۈپ كەتكەن قىتاي (غۇلامىم) توغرۇلۇق مەن قىتاي قايانىڭ ئىنەچىگە

13. (ھېچقانداق) گەپ-سۆزۈم (دەۋايىم)، دەتالىشىم يوق. مۇبادا،

14. دەتالاش قىلسام،

15. ئۇلۇغ (خان) ئالىبىلىرىغا ئىككى ياستۇق (ئوكچا ئالتۇن ياكى كۈمۈش) سۇنۇپ، مىڭ

16. بېگىگە بىر ياستۇق، لۈكچۈننىڭ ۋالىيسىغا

17. يېرىم ياستۇق تاپشۇرۇپ بېرىپ، (يەنە) ئېغىر جازاغا مەھكۇم بولغايمەن.

18. گۇۋاھچى قۇلۇن قايا، گۇۋاھچى ئەلىك، گۇۋاھچى تاقىچۇق

19. ئەدگۈ توغرىل. بۇ تامغا مەن قىتاي قايانىڭدۇر.

20. مەن ئۆزۈم (قىتاي قايا بىلەن ئىنەچى) ئىككىسىدىن سوراپ يازدىم.

95 (9 — 4)

1 tonguz yïl onunq ay altï ygrmi-
2 kə mən ozmïx toğrïl inim basa
3 toğrïl biləki alïx birix tïltağ-
4 ïnta ķïtay yalawaq alp turmïx
5 olar üżkintə tixip alïm birim
6 üzüxdümüz mən ozmïx toğrïl
7 kin ɵngdün basa toğrïl-ķa
8 kim-ning ķayu-nïng küqin
9 tutup qam qarïm ķïlsar-mən
10 yasa-taķï ķïyïn-ķa təgir-

11 mən tanuķ alp turmïx tanuķ
12 yrp toğ<r>ïl mən baqaķ ozmïx
13 toğ<r>ïl-ķa ayïtïp bitidim
14 bu tmğa mən oz<mïx> toğrïl-nïng ol

ئىزاھلار:

3. alïx birix (سودا-سېتىق). "alïx birix" دېگەن سۆز 2"UW" دە "سودا، سودا-سېتىق" دەپ چۈشەندۈرۈلگەن. يەشمىدە مۇشۇ چۈشەندۈرۈش ئاساس قىلىندى. بىراق، 5- قۇردىكى "alïm birim"گە ئاساسلانغاندا، "alïx birix"نىڭ "ئېلىم-بېرىم" دېگەن مەنىسىمۇ بولۇشى كېرەك. شۇڭا يەشمىدە "ئېلىم-بېرىم" مەنىسىمۇ ئېلىشقا بولىدۇ.

5. alïm birim (ئېلىم-بېرىم). "قەرز" مەنىسىدىكى بۇ قوش سۆز، تا بۈگۈنكىچە تىلىمىزدا قوللىنىلىپ كەلمەكتە.

يەشمىسى:

1. چوشقا يىلى ئونىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى،
2. مەن ئۆزمىش توغرىل ئىنىم باسا
3. توغرىل بىلەن (تورتاق قىلغان) سودا-سېتىق توغرىد-
4. سىدا قىتاي يالاۋاچ (ئەلچى)، ئالپ تۇرمىش
5. قاتارلىقلارنىڭ ئالدىدا سۆزلىشىپ، ئېلىم-بېرىم (ئىشىمىزنى)
6. ئۆزۈۋېتتۇق (تۈگەتتۇق). مەن ئۆزمىش توغرىل
7. بۈنىڭدىن كېيىن، باسا توغرىل بىلەن
8. ھەر قانداق ئادەمنىڭ كۆچىگە
9. تايىنىپ دەتالاش قىلسام،
10. قانۇندىكى جازاغا مەھكۇم

11. بولمەن، گۇۋاھچى ئالپ تۇرمىش، گۇۋاھچى

12. يارپ توغرىل. مەن باچاق ئوزمىش

13. توغرىلدىن سوراپ يازدىم.

14. بۇ تامغا مەن ئوزمىش توغرىلنىڭدۇر.

96 (9 — 5)

1 tak̦ïğu yïl yitinq ay səkiz ygrmikə mən
2 toyïnqoğ tüxiki basïk̦ï biz üqəgü əwdə(. . .)
3 qoğï bolmïx-k̦a tuğmïx-ïmïz ədgü tonga tardu
4 ɵz k̦ana üẓkintə tixip bu kün-tə
5 ɵngdün-ki tüxiki-ning tangut-ta k̦ïḍay-
6 ta nəgü ymə birimi bar ərsər toyïnqoğ basïk̦ï
7 bilməz mən tüxiki bilir-mən bu kün-tə
8 kin nəgü ymə k̦alan basïğ bolsar üqəgü
9 k̦alanmïz-k̦a üləxip birur-biz tnuk̦ yapïqï
10 tan<u>k̦ abïrï bu tamğa tüxiki-ning ol mən
11 ɵz k̦ana tu ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

5. tangut k̦ïtay (تاڭۇت، قىتاي): "UW"2 نىڭ 151-152-بەتلىرىدە "تاڭۇت"نىڭ "غەربىي كارىدورى"نى، "قىتاي"نىڭ "شىمالىي جۇڭگو"نى كۆرسىتىدىغانلىقى ئېيتىلغان. "تاڭۇت"، "قىتاي" ئاتالغۇلىرى قەدىمكى ئۇيغۇرچە ۋەسىقىلەر كونتېكىستىدا ئاساسلانغاندا، يەر-جاي نامى، ئادەم ئىسمى (ياكى لەقىمى)، مىللەت نامى قاتارلىق مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. مەزكۇر ۋەسىقىدە "tangut-ta qïday-ta nəgü ymə birimi bar ərsər" دېيىلگەن ("k̦ïday-k̦a, tangut-k̦a" دېيىلمىگەن). شۇڭا، ھەر ئىككىلىسىنى يەر

نامىنى كۆرسىتىدۇ دەپ قاراشقا بولىدۇ.

بەشىنچىسى:

1. توخۇ يىلى بەتىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى،
2. بىز تويىنچۇغ، تۆشكى، باشقى ئۆچەيلەن ئۆزىدە ...
3. جىدەللىشىپ قالغاچقا، تۆغقىنىمىز نەدگۈ توگا، تاردۇ،
4. ئۆز قانالار ئالدىدا سۆزلىشىپ (مۇنداق توختام تۈزۈشتۇق):
بۆنىڭدىن
5. بۆرۈن، تۆشكىنىڭ تاگۆتتا (ۋە) قىتابدا
6. ھەرقانداق بىرىشى (قەرزى بولغان) بولسا، تويىنچۇغ (ۋە)
باشقى
7. جاۋابكار بولمايدۇ. مەن تۆشكى جاۋابكار بولمەن. بۆنىڭدىن
8. كېيىن، ھەرقانداق قالان (باج) — باسىغ (سىلىق) بولسا،
ئۆچەيلەن
9. باجنى بۆلىشۋېلىپ تاپشۇرىمىز. گۈۋاھچى ياپىچى،
10. گۈۋاھچى ئابىرى. بۇ تامغا تۆشكىنىڭدۇر. مەن
11. ئۆز قاناتۇ سوراپ يازدىم.

97 (9 — 6)

1 ït yïl ikinti ay tokuz yangïka mən
2 kanturmïx toğ<r>ïl kədirə-kə birmix asïğ-lïğ
3 bix stïr kümüx-üg tügəl altïm əg
4 bitigi yok bolmïx-ka buqung bitig
5 birdim kin əngtün əg bitigi

6 ünsər yorïmzun buqung bolzun.
7 tanuķ yanga ba<r>s tanuķ buyanquķ
8 bu tmğa mən ķanturmïx toğ<r>ïl-nïng ol

ئىزاهلار:

2-3. asïğ-lïğ bix stïr kümüx (ئۆسۈملۈك بەش سەر كۈمۈش): قەرز بېرىلگەن كۈمۈش بىلەن ئۆسۈمى قوشۇلغاندا، بەش سەر بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇنى "tügəl altïm" ("تولۇق تاپشۇرۇۋالدىم" ياكى "پۈتۈنلەي تاپشۇرۇپ ئالدىم" دېگەن مەنىدە) دېگەن سۆزلەر چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

4. buqung (ئۇنى ئىناۋەتسىز قىلىدىغان): "UW"2 نىڭ 299-بېتىدە، "buqung" نىڭ خەنزۇچە 不中 ("بولمايدۇ، ئىشلىتىلمەيدۇ" دېگەن مەنىدە) دىن كەلگەنلىكى كۆرسىتىلگەن، بۇ توغرا بولغان. "buqung" دېيىلسە كىشىنىڭ ئېسىگە ئالدى بىلەن كېلىدىغىنى 补充 ("تولۇقلىماق"، "قوشۇمچە" دېگەن مەنىدە). بىراق، مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ مەزمۇنىدىن ئېنىقكى، كەدىرە ئاتلىق قەرز ئالغۇچى، قەرز ئىگىسى قانتۇرمىش توغرىلغا بەش سەر كۈمۈشنى ساق تاپشۇرغاندىن كېيىن، قانتۇرمىش توغرىل كەدىرەنىڭ قەرز ئالغان ۋاقىتتا ئۆزىگە يېزىپ بەرگەن هۆججىتىنى قايتۇرۇپ بېرىشى كېرەك ئىدى. بىراق، ئۇ هۆججەتنى يوقىتىپ قويغان بولغاچقا، ئۆزىنىڭ قەرزىنى قايتۇرۇپ ئالغانلىقىنى ئەسكەرتىپ، شۇنىڭدەك، كېيىن ئۇ هۆججەت (ۋەسىقىدە "ئانا هۆججەت" دېيىلگەن) تېپىلىپ قالسا دەۋالاش چىقماسلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ، ئۇ هۆججەتنى ئىناۋەتسىز قىلىدىغان مەزكۇر هۆججەتنى كەدىرەگە يېزىپ بەرگەن. شۇڭا، بۇ هۆججەتنى "قوشۇمچە هۆججەت" دېيىشكە بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇ "ئانا هۆججەت"نىڭ قوشۇمچىسى (تولۇقلىمىسى) بولماستىن، بەلكى ئۇنىڭ ئىناۋەتسىز بولغانلىقىنىڭ ئىسپاتىدۇر.

بەشىممى:

1. ئىت يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ توققۇزىنچى كۈنى، مەن
2. قانتۇرمىش تۇغرىل كەدىردەگە بەرگەن ئۆسۈملۈك
3. بەش سەر كۈمۈشنى تولۇق (تاپشۇرۇپ) ئالدىم. ئانا
4. (ئەسلى) ھۆججەت يوق بولغاچقا، (ئۇنى ئىناۋەتسىز قىلىدىغان) ھۆججەت
5. بەردىم. كېيىن ئىلگىرىكى ئانا ھۆججەت
6. چىقىپ قالسا، ئىناۋەتسىز بولسۇن.
7. گۇۋاھچى ياگا بارس، گۇۋاھچى بۇيانچۇق.
8. بۇ تامغا مەن قانتۇرمىش تۇغرىلنىڭدۇر.

98 (9 — 7)

1 ķoyn yïl qhxput ay ygrmi-kə mən yuķa
2 basa toğ<r>ïl-nïng səwig bürt bilə-
3 ki qam-lïğ ədgü ķuturul-mïx olar bilə
4 biḍig ķïlïp birmix asïğ-lïğ kümüx-
5 tin basa toğ<r>ïl-nïng basïğ-ķa təg-
6 mix səkiz sïtïr kümüx-üg mən yuķa
7 altïm θg bitigin tïtp basa toğ<r>ïl-
8 ķa qamïm yoķ θ şgə on-luķ-larïnta
9 qamïm üşülməyük-kə θ g bitigin
10 birmətim tanuķ T(.)MW(.)Y tanuķ bulat
11 bu tamğa mən yuķa-nïng ol

ئىزاھ:

3. ədgü kuturul-mïx (ئەدگۈ، قۇتىرۇلمىش): 2"UW" دە بۇ ئىككى سۆز ئىككى ئادەمنىڭ ئىسمى دەپ قارالغانلىقى مۇۋاپىق بولغان. چۈنكى، بۇنى بۇ ئىككى سۆزنىڭ ئالدىدىكى "..... səwig bürt biləki qamlïğ" (سەۋىگ بۆرت بىلەن دەتالاشتىكى)، كەينىدىكى "..... olar bilə bitig kïlïp" (ئۇلار بىلەن ھۆججەت تۈزۈپ) دېگەن سۆزلەردىن كۆرىۋالغىلى بولىدۇ.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمىنچى كۈنى، مەن يۇقا
2. باسا توغرىلنىڭ سەۋىگ بۆرت (دېگەن ئادىمى) بىلەن
3. دەتالاشتىكى ئەدگۈ، قۇتتۇرۇلمىشلار بىلەن
4. ھۆججەت تۈزۈپ (ئۇلار) بەرگەن (تاپشۇرغان) ئۈسۈم كۈمۈش-
5. تىن، باسا توغرىلنىڭ باج (ھېساۋىدا) تەگ-
6. ىكەن سەككىز سەر كۈمۈشنى مەن يۇقا
7. ئالدىم (ۋە) ئانا ھۆججەتنى يىرتىۋەتتىم، (بۇنىڭدىن كېيىن) باسا توغرىل
8. بىلەن دەتالىشىم يوق. (ئۇنىڭ) ئۆزگە ئۇنلۇقلىرى (ئۇنلۇق گۇرۇپپىدىكى باشقىلار) بىلەن
9. دەتالىشىم تۈگىمىگەچكە، ئانا (نەسلى) ھۆججەتنى
10. بەرمىدىم. گۇۋاھچى ....، گۇۋاھچى بۇلات.
11. بۇ تامغا مەن يۇقانىڭدۇر.

99 (9 — 8)

1 (b)iqin yïl onunq ay altï ygrmikə mən inəqi alp toğ<r>ïl-ḳa tutar yiti

2 (k)üri üyür-ni apam klmïx-tə alp toğ<r>ïl-ḳa yiti küri üyür kəni birgül

3 tisər mən inəqi ḳoyn yïl-tïn bərü tü(xi) bilə kəni birürmən apam (. . .)

4 birgü ərməz tisər mən inəqi qamsïz tutar-mən tnuḳ tumdur bu tmğa mn(ing ol)

ئىزاھ:

1. tutar (ساقلىغان): "تۇتىدىغان، باشقۇرىدىغان، ساقلايدىغان" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە. تېكىست مەزمۇنىغا ئاساسلانغاندا ئىنەچى قوي يىلىدىن مايمۇن يىلىغىچە ئالىپ توغرىلغا يەتتە كۈرە تېرىقنى ساقلاپ بەرگەن. ئۇنىڭ "يەتتە كۈرە تېرىقنى بەر دېسە، قوي يىلىدىن بۇيانقى ئۆسۈمى بىلەن ساق تاپشۇرىمەن." دېگىنىگە قارىغاندا، ئۇلار ئىنەچى تېرىقنى ئىشلىتىپ، ئالىپ توغرىل قاچان كېلىپ، تېرىقنى بەرگىن دېگەندە، ئۆسۈمى بىلەن قايتۇرىدىغانغا كېلىشكەن.

بەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئونىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى، مەن ئىنەچى ئالىپ توغرىلغا ساقلىغان يەتتە

2. كۈرە تېرىقنى ئەگەر (ئۇ) كەلگەندە، ئالىپ توغرىلغا يەتتى كۈرە تېرىقنى تولۇق بەر

3. دېسە، مەن ئىناچى قوي يىلىدىن بۇيانقى ئۆسۈمى بىلەن تولۇق

تاپشۇرىمەن. ئەگەر ...

4. بىرىشىڭ (كېرەك) ئەمەس دېسە، مەن ئىنەچى دەتالاش قىلماي ساقلاپ بېرىمەن. گۇۋاھچى تۆمدۇر. بۇ تامغا مېنىڭدۇر.

100 (9 — 9)

1 yïlan yïl arm ay altï otuz-ḳa biz {. . . . . . }
2 { . . . . } bilə biz üqgün
3 aṭax boltumuz kim ḳayu kixi kitsər-biz bir
4 inqgə bɵz birirbiz amrmasr abita tngri
5 bu<r>han uluxïn-ta tuğmalïm mən ɵz toğrïl üqgü-kə
6 ayïtïp bititim ɵḍig ḳïltïm bu tamğa biz
7 tɵrḍgün-nüng ol tnuḳ əsən tnuḳ txïrd

ئىزاھلار:

1-2. بۇ ئۆزلاردىكى كۆپ چېكىت قويۇلغان جايلاردا، ئەسلىدە دوست بولغۇچىلارنىڭ ئىسمى يېزىلغان بولۇپ، بۇ ئىسىملار ئەينى چاغدىلا سىزىپ ئۆچۈرۈۋېتىلگەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كىملىكىنى ئاشكارىلاشنى خالىماي، مەخپىي تۇتماقچى بولسا كېرەك.

4. abita (ئابىتا): خەنزۇچە 阿弥陀 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى. 阿弥陀 بولسا، سانسكرىتچە amitābha ياكى amitāyus نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

يەشمىسى:

1. يىلان يىلى بىرىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، بىز ...

2. ... بىلەن بىز ئۈچەيلەن

3. ئاداش-دوست بولدۇق. قايسىمىز (دوستلۇقتىن) ئايرىلساق، بىر (توپ؟)

4. ئەپسۇس بۇز بېرىمىز. ئەگەر ئامراقلىشىپ كېتەلمىسەك، ئابىتا تەڭرى

5. بۇرخان دۆلىتىدە تۇغۇلمايلى. مەن ئۆز توغرىل ئۆچەيلەندىن

6. سوراپ يازدىم. (رەسمىي) يېزىپ قالدۇردۇم. بۇ تامغا بىز

7. تۇتەيلەننىڭدۇر. گۇۋاھچى ئەسەن، گۇۋاھچى تاشىرد.

101 (9 — 10)

1 ///yïl səkizinq ay altï otuz-ḳa mən aḍay pinḍung-
2 (nïn)g saḍïğï toḳuz yastuḳ qao-nï xiwsay tayxï-tïn
3 (tük)əl sanap alïp bu bitig-ni birtim tanuḳ baqau toğrïl
4 (tanu)ḳ ilawu bu quğ tamğ-a mən aḍay-nïng ol mən θ şüm bitidim

---

ئىزاھلار:

1. (ئەجدىھا): مەزكۇر ۋەسىقىدە، تۆت قۇر قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىن كېيىن يەنە بەتتە قۇر خەنزۇچە خەت يېزىلغان بولۇپ، (UW"3 نىڭ 134- رەسىملىك بەتكە قارالسۇن) ئۇنىڭ 1- قۇرىدىكى "ئەجدىھا يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى ..." دېگەن سۆزلەرگە ئاساسەن، بەشىدە "(ئەجدىھا) سۆزى قوشۇلدى.

4. quğ tamğa (مۆھۈر-تامغا): بۇ سۆزنىڭ ئەسلى مەنىسى "چۇغ تامغا". UW"2 دە "چۇغ"نىڭ مەنىسى ئېنىق ئەمەس دېيىلگەن. بىزچە "چۇغ" خەنزۇچە [illegible]朱، [illegible]子 نىڭ ئاھاڭ [illegible] (تامغا، مۆھۈر) دېگىنى

تەرجىمىسى بولسا كېرەك.

يەشمىسى:

1. (ئەجدىھا) يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن ئاتاي، (قۇل) پىنتۇڭ-

2. شىڭ باھاسى (بولغان) توققۇز باستۇق چاۋ (پۇل)نى شىۋساي تايشىدىن

3. تولۇق ساناپ ئېلىپ بۇ ھۆججەتنى بەردىم. گۇۋاھچى باچاۋ توغرىل،

4. گۇۋاھچى ئىلاۋۇ. بۇ مۆھۈر-تامغا مەن ئاتاينىڭكىدۇر. مەن ئۆزۈم يازدىم.

102 (9 — 11)

1 taķïğu yïl tertünq
2 ay səkiz ygrmikə
3 kingdsuin xila-
4 taķï yitmix iki
5 kiqig-ni mən
6 titso xila
7 { . . } altïm tanuķ
8 əsən tutung
9 bu tamğa mən titso
10 xila-nïng ol

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى تۆتىنچى

2. ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى،
3. كىڭتسۈئىن شىلا-
4. دىنكى يەتمىش ئىككى
5. كىچىك (راھىپ)نى (تالىپنى) مەن
6. تىتسو شىلا
7. ... ئالدىم (قوبۇل قىلدىم). گۇۋاھچى
9. ئەسەن تۇتۇڭ.
9. بۇ تامغا مەن تىتسو
10. شىلانىڭدۇر.

103 (9 — 12)

1 taķïğu yïl tөrtünq ay səkiz
2 ygrmi-kə murut wrhar-ķa ķoxmïx
3 ayağ-ķa təgimlig ķodmïx tөxək-tə orun-ta
4 kingḍsuin xila bir əsiki tөxək
5 bir əski taman qïmdan-nï biz toyïn
6 ķulï xila kamtsuin xila-lar aldïmz
7 tanuķ əsən tutung ol

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ ئون
2. سەككىزىنچى كۈنى. مۇرۇت ئىبادەتخانىسىغا (قاراشلىق)
قوشمىش (ئاتلىق)
3. ھۆرمەتكە سازاۋەر قويۇپ قويغان تۆشەك (ۋە) ئورۇندىن
4. كىڭتسۈئىن شىلا(نىڭ قولىدىن) بىر كونا كۆرپە،

5. بىر كونا تامان (ۋە) چىمدانىنى بىز تويىن

6. قىزلى شىلا، كامتىسىزنىن شىلالار ئالدۇق.

7. گۇۋاھچى ئەسەن تۇتۇڭ.

104 (9 — 13)

1 luu yïl qhxapt ay bix yangïḳa biz-lər krsin
2 arslan balban bilə bəg tuḍar altï stïr altï bḳ(ïr)
3 kü(mü)x-tə bix stïr bix bḳïr altïmz bir stïr
4 bir bḳïr kümüx-ni bəg boxudï bu kümüx-
5 ni basa toğrïl-tïn altïmz bu tmğa tnuḳ
6 klirt tanuḳ mayaḳ bu tmğa biz-ning ol mən
7 təgirqi bitidim

ئىزاھ:

2. bəg tutar (بەگ تۇتىدىغان، باشقۇرىدىغان): 4- قۇردىكى "bəg boxudï" ("بەگ بوشاتتى ياكى بىكار قىلدى، بەگ كەچۈرۈم قىلدى" دېگەن مەنىدە) دېگەن جۈملىگە ئاساسەن، "بەگ ئالدىغان" دەپ يەشمە قىلىندى.

يەشمىسى:

1. ئەجدىھا يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ بەشىنچى كۈنى، بىز كەرسىن

2. ئارسلان، بالبان بىرلىكتە بەگ ئالدىغان ئالتە سەر ئالتە مىسقال

3. كۈمۈشتىن بەش سەر بەش مىسقال (كۈمۈشنى) ئالدۇق. بىر سەر

4. بىر مىسقال كۈمۈشنى بەگ كەچۈرۈم قىلدى. بۇ (بەش سەر، بەش مىسقال) كۈمۈش-

5. نى باسا توغرىلدىن ئالدۇق. بۇ تامغا، گۇۋاھچى
6. كىلىرت. گۇۋاھچى ماياق، بۇ تامغا بىزنىڭدۇر. مەن
7. تەگىرچى يازدىم.

105 (9 — 14)

1 biqin yïl bir ygrminq ay on yangïķa biz
2 basa tmir kəd tx birlə aqïğ-ķa ķud-
3 ar arpa kümüx-intə ədgü unïn-ta-
4 ķï bir xïğ iki küri arpa-nïng
5 üq stïr altï baķïr kümüx
6 altïmz bu arpa-nï aqïğ-ķa kəlür-
7 ip birürbiz bu tanuķ tax bu tamğa
8B biz ikigü-nüng ol mən asïğ bitidim

يەشمىسى:

1. مايمۇن يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، بىز
2. باسا تەمىر (ۋە) كەد تاش بىرلىكتە ئامبارغا قويۇ-
3. لىدىغان (ئۆتكۈزۈلىدىغان) ئارپا (نىڭ باھاسى بولغان) كۈمۈشتىن
(يەنى) ياخشى ئۇن چىقىدىغان (؟)
4. بىر دادەن ئىككى كۈرە ئارپىنىڭ (باھاسى بولغان كۈمۈشتىن)
5. ئۈچ سەر ئالتە مىسقال كۈمۈش
6. ئالدۇق. بۇ ئارپىنى ئامبارغا كەلتۈ-
7. رۈپ بېرىمىز. بۇ(نىڭغا) گۇۋاھچى تاش، بۇ تامغا
8B. بىز ئىككىلەنىڭدۇر. مەن ئاسىغ يازدىم.

106 (9 — 15)

1 ït yïl qahxapat a(y) bix otuz-ķa inəqi-ning
2 sang-ķa ķuţğan üq(?) (k)üri ür-ni m(ə)n iliqük
3 ķutluğ bürt biz ikigü altïm bu tamğa biz
4 ikigü-nüng ol

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە بەشىنچى كۈنى، ئىنەچىنىڭ

2. ئامبارغا ئۆتكۈزگەن ئۈچ كۈرە تېرىقنى مەن ئىلىچۈك (بىلەن)

3. قۇتلۇق بۈرت ئىككىمىز (تاپشۇرۇپ) ئالدۇق. بۇ تامغا بىز

4. ئىككىيلەننىڭدۇر.

107 (9 — 16)

1 /// yïl //////////z ygrmikə //(.)
2 /(..) ķar-a (...)-kə satmïx ta///
3 k(.)//// (..)l///i səkiz on lük(q)ü(ng)
4 ki(d)ini yorïr (bθz)üg tügəl altïm
5 (k)in θngtün yoķ tanuķ ķanqu(ķ)
6 /// (..)ix ķy-a bit(....) m/////n //(..) //(....)

ئىزاھلار:

1. ئون ... كۈنى: مەزكۇر ۋەسىقىدە "ygrmikə"نىڭ ئالدىدىكى سۆزنىڭ ئاخىرىدىكى بىر ھەرپ، يەنى "z"لا ساقلىنىپ قالغان. ئاخىرىدىكى بىرلا ھەرپى ساقلىنىپ قالغان بۇ سۆزنى (سانىنى) səkiz ياكى toķuz دەپ ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە بولىدۇ. شۇڭا، بۇ

ئۇلاردىكى كۈننى كۆرسىتىدىغان سۆز "ئون سەككىزىنچى" ياكى "ئون توققۇزىنچى" بولۇشى كېرەك.

تەرجىمىسى:

1. ... يىلى ... (ئاينىڭ) ئون ... كۈنى،
2. ... قارا ...گە ساتقان ...
3. ... سەكسەن لۈكچۈننىڭ
4. بازاردا ئۆتۈدىغان بۆز (پۇل)نى تولۇق ئالدىم.
5. بۇنىڭدىن كېيىن (ئېلىشىم) يوق. گۇۋاھچى قانچۇق.
6. ...ش قايا يازدىم. ...

108 (9 — 17)

1 ķoyïn yïl aram ay on səkiz-kə biz inq buķa
2 aruğ ikəgü tərbix apam {..} (?) ymə(?) ərgən-tə bitig
3 birtimiz ərdi ķoqo-taķï taysang borluķ balïķ
4 borluķ taxtïn ķaq bəlük yir-ning saḍağï
5 altï yüz yastuķ qao iqindin yüz yastuķ birip
6 ķalğan bix yüz yastuķ qao ķaldï bu qao-nï
7 oğul tigin yənggəmiz-kə yaz küz kim kəlsər
8 təgürüp birürbiz təgürüp birməsər-biz bu
9 bitig-ni kim alïp kəlsər nəgü-kəm-ə tïldamayïn
10 büḍürüp birürbiz bu bitig-dəki qao-nï birginqə
11 biz inq buķ-a aruğ ixtin taxtïn bar yoķ
12 bolsar-biz birlə alğuqï tungsu taypaoxïn mən
13 inq buķa-nïng inim əsən mən aruğ-nïng

14 oğlum ķar-a tuğm-a ikəgü bu bitig-təki
15 qao-nï bitig yosunqa nəgü-kə m-ə tïldamayïn
16 qam-sïz kθni birür-biz
17 bu nixan mən inq buķ-a-nïng ol
18 bu nixan mən aruğ-nïng ol
19 bu nixan mən paoxïn əsən-ning ol
20 bu nixan mən paoxïn ķara tuğm-a-nïng ol
21 bu nixan mən tanuķ torqï-nïng ol
22 bu nixan mən aruğ-nïng ol
23 bu nixan mən tanuķ tθlək ķy a-nïng ol
24 mən tuğm-a bular inq buķa aruğ ikəgü-ning
25 s(θ)şinqə bitidim

ئىزاھلار:

12. tungsu (بىللە ئالغۇچى): ئەسلى تېكىستتە "tungsu" (同取) نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) دېيىلگەن.

taypaoxïn (ۋەكالىتەن كېپىل بولغۇچى): ئەسلى تېكىستتە "taypaoxïn" (代保人) نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) دېيىلگەن.

19-20. paoxïn (كېپىل): ئەسلى تېكىستتە "paoxïn" (保人) نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) دېيىلگەن.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئون سەككىزىنچى كۈنى، بىز ئىنچ بۇقا،

2. ئارۇغ ئىككىلەن تەرىش، ئاپام ... ئەرگەن (دېگەن يەردە) ھۆججەت

3. بەرگەن ئىدۇق. قىرچودىكى تايساڭ ئۆزۈملۈكى (ۋە) ھالىق (شەھەر)

4. ئۆزۈملۈكنىڭ سىرتىدىكى نەچچە يۈلەك بەرنىڭ باھاسى (بولغان)

5. ئالتە يۈز ياستۇق چاۋ (پۇل) ئىچىدىن يۈز ياستۇق بېرىپ،

6. قالغان بەش يۈز ياستۇق چاۋ (پۇل) قېپقالدى. بۇ چاۋ (پۇل)نى

7. ئوغۇل تىگىن يەڭگىمىزگە ياز (ياكى) كۈزدە كىم كەلسە،

8. (شۇنىڭدىن) يەتكۈزۈپ بېرىمىز. يەتكۈزۈپ بېرەلمىسەك، بۇ

9. ھۆججەتنى كىم ئېلىپ كەلسە، ھېچقانداق باھانە-سەۋەب كۆرسەتمەستىن

10. تولۇق بېرىمىز. بۇ ھۆججەتتىكى چاۋ (پۇل)نى بەرگۈچە

11. بىز ئىنىچ بۇقا (ۋە) ئارۇغ يا ئۈنداق، يا مۇنداق

12. بولۇپ قالساق، (بۇ ئۆزۈملۈكنى) ئالغۇچى، ئورتاق قەرزدار (ۋە) كېپىل بولغۇچى، (يەنى) مەن

13. ئىنىچ بۇقىنىڭ ئىنىسى ئەسەن، مەن ئارۇغنىڭ

14. ئوغلى قارا تۇغما ئىككىلەن بۇ ھۆججەتتىكى

15. چاۋ (پۇل)نى ھۆججەتتىكى بويىچە، ھېچقانداق سەۋەب كۆرسەتمەستىن،

16. دەتالاش قىلماستىن تولۇق بېرىمىز.

17. بۇ نىشان مەن ئىنىچ بۇقانىڭدۇر.

18. بۇ نىشان مەن ئارۇغنىڭدۇر.

19. بۇ نىشان مەن كېپىل ئەسەنىڭدۇر.

20. بۇ نىشان مەن كېپىل قارا تۇغمانىڭدۇر.

21. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تورچىنىڭدۇر.

22. بۇ نىشان مەن ئارۇغنىڭدۇر.

23. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى تولەك قايانىڭدۇر.
24. مەن تۇغما بولار (يەنى) ئىنىچ بوقا ئاروغ ئىككىبلەنىنىڭ
25. سۆزى بويىچە يازدىم.

109 (9 — 18)

1 yïlan yïl arm ay tørt otuz-ḳa mən balaḳ umar
2 ikəgü taxïḳ bax-ïndaḳï {ta} yarïm tərini yarïm torḳu-nï
3 turï-tïn alïp øg biḍig-i yoḳ bolmïx üqün
4 tuḍup turğu yanuḍ bitig birtimz song biḍıg
5 ünsər wuqung bolup yorïmazun tanuḳ torqï
6 tanuḳ bürlüg ḳy-a bu nixan biz balaḳ umar ikəgü-
7 ning ol mən ḳïnḳudu ikəgü<-kə> inqgə ayïḍïp bitidim

ئىزاھ:
5. wuqung (ئىناۋەتسىز): ئەسلى تېكىستتە "wuqung" ([illegible]
[illegible] نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى) دېيىلگەن.

يەشمىسى:
1. يىلان يىلى بىرىنچى ئاينىڭ يىگىرمە تۆتىنچى كۈنى، مەن بالاق (ۋە) ئۇمار
2. ئىككىلەن تاشىق ئۇستىگە ئالغان يېرىم ئىجارىسى (ۋە) يېرىم تورقىنى
3. تۆرىدىن (تاپشۇرۇپ) ئېلىپ، ئانا (ئەسلى) ھۆججەت

بولغانلىقى ئۈچۈن،

4. (قولىدا) تۇتۇپ تۇرۇشقا قايتا ھۆججەت بەردىڭ. كېيىن (ئانا) ھۆججەت

5. چىقىپ قالسا، ئىناۋەتسىز بولۇپ، ئۆتمەسۇن. گۇۋاھچى تورچى،

6. گۇۋاھچى بۇرلۇگ قايا. بۇ نىشان بىز بالاق (ۋە) ئۇمار ئىككىي-

7. لەنىڭدۇر. مەن ئىنقۇدۇ (ئۇ) ئىككىسىدىن تەپسىلىي سوراپ يازدىم.

110 (9 — 19)

1 ķoyn yïl aram ay on yangïķ-a mən taxïķ turï-ķa
2 bitig birür-mən mən ķalan-ķa yadap birim alïm
3 təlim bolup alïm-qï-larïm m-a təlim bolup
4 turğu təg bolmayïn ķaqïp yaxïp barmïx
5 üqün yən-ə turï birlə-ki manga təgər üq
6 ər kɵ mər borluķum-nï turï-ķa məning birim-
7 lərim-ni sən üşüp sən alïp ķalïr-mu-sən tisər-mən
8 yoķ ərsər ɵ şgə kixi-kə ķodar-mən tisər-
9 mən turï biriming-ni mən birür-mən borluķ-ķa
10 ɵşgə kixi kɵrgürməz-mən timïx üqün barqa
11 toyïn-ķa iki tawar ķanquķ-ķa yarïm küp bor
12 yumxaķ-ķa iki xiğ ür bir ķr-a ton ķïḍay
13 buķ-a-ķa üq tawar munq-a nəẓə-lər-ni sən birip
14 bitig-lərim alğïl tip ķodup bardïm bu nəẓə-
15 lər-ni turï birip birimim-ni turï üşşər bu
16 borluķ turï-ķa tɵləq bolşun yən-ə bu nəẓə-lər-ni

17 mən taxïķ yanïp kəlip turï-ķa tələp birsr-
18 mən mən turï borluķ-nï yanđurup bïrür-mən mən
19 taxïķ üq yïl-ķa tgi yanïp kəlip bu nəẓə-lər-
20 ni turï-ķa birməsər-mən borluķ turïķa toğru
21 tələq bolşun tnuķ kərsin tnuķ əgrünq buķ-a
22 bu nixan mən taxïķ-nïng ol mən baqaķ turmïx
23 taxïķ apam-ķa ayïđïp bitidim

ئىزاھ:

23. تاشىق ئاپام: بۇ يەردىكى "ئاپام" سۆزى، ھۆرمەتنى بىلدۈرىدىغان سۆز ھېسابلىنىدۇ.

يەشمىسى:

1. قوي يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن تاشىق تۆرىگە

2. ھۆججەت بېرىمەن. مەن قالان (باج)غا بوغۇزلىدۇم، تۆلەيدىغان قەرزىم

3. كۆپ بولۇپ، مەن قەرز ئالغانلارمۇ كۆپ بولۇپ،

4. (بۇ) يەردە تۇرغۇزدەك (ھالىم) قالماي، قېچىپ يوقالماقچى بولغانلىقىم

5. ئۈچۈن، (بۇ تۇختامنى تۈزدۈم): يەنى تۆرى بىلەن ماڭا تېگىدىغان ئۈچ

6. ئەر كۆمىدىغان ئۆزۈملۈكۈمنى، تۆرىگە (مەسلىھەت قىلىپ) مېنىڭ قەرز-

7. لىرىمنى سەن ئۆزۈپ (ئۆزۈڭ ئورنىغا ئۆزۈملۈكۈمنى) سەن ئېلىپ قالامسەن؟

8. ئەگەر ئۆزۈمساڭ باشقا كىشىگە قالدۇرىمەن دې-

9. سەم؛ تۆرى قەرزىڭنى مەن بېرىمەن (تۆلەيمەن)، ئۆززۈملۈككە

10. ئۆزگە كىشىنى كىرگۈزمەيمەن دېگەنلىكى ئۈچۈن، (ئۆنداق بولسا) بارچا

11. تويىنقا ئىككى (توپ؟) تاۋار، قانچۇققا يېرىم كۆپ ئۆززۈم،

12. يۈمشاققا ئىككى دادەن تېرىق (ۋە) بىر قارا تون، قىتاي

13. بۇقىغا ئۈچ (توپ؟) تاۋار (قاتارلىق) مۇشۇنچىۋالا نەرسىلەرنى سەن بېرىپ (تۆلەپ)،

14. ھۆججەتلىرىمنى (قايتۇرۇپ) ئالغىن دەپ قويۇپ كەتتىم. بۇ نەرسە-

15. لەرنى تۆرى بېرىپ، قەرزىمنى تۆرى ئۆزىدۇ. بۇ

16. ئۆززۈملۈك تۆرىغا تۆلەم بولسۇن. يەنە بۇ نەرسىلەرنى

17. تاشىق يېنىپ كېلىپ، تۆرىغا تۆلەپ بەر-

18. سە، مەن تۆرى ئۆززۈملۈكنى ياندۇرۇپ بېرىمەن. مەن

19. تاشىق ئۈچ يىلغىچە قايتىپ كېلىپ بۇ نەرسىلەر-

20. نى تۆرىغا (قايتۇرۇپ) بېرەلمىسەم، ئۆززۈملۈك تۆرىغا توغرا

21. تۆلەم بولسۇن. گۇۋاھچى كەرىسىن، گۇۋاھچى تۆگرۈنچ بۇقا.

22. بۇ ئىشان مەن تاشىقنىڭدۇر. مەن باچاق تۆرمىش

23. تاشىق ئاپامدىن سوراپ يازدىم.

111 (9 — 20)

1 tawïxğan yïl ikinti ay iki oḍuz-ḳa biz
2 bəg buḳ-a bay buḳ-a yürüng ḳïpqaḳ il buḳ-a
3 malda ḳïdan yn-ə yürüng tümən kek tmür
4 əsən tmür mənggü tmür turmïx uḍmïx tïnmïx
5 ḳul ḳy-a umïnqï isigi tølək abïx baxlap

6 il bodun-ḳa ol ɵngdünin-tə yunglaḳ-lïḳ bɵz
7 kərgək bolup ïnal ḳoq-tïn yüz iki yrïm bağ-lïḳ
8 bɵz alïp biz-ni bilə ḳalan-qï turï-nï borluḳ-qï
9 birip biz-ning burun birgüqi ḳr-a toyïn atlğ
10 ḳalan-qïmïz-nï yanḍurup altïmïz bu borluḳ
11 uqağur turï-nïng üqün amtï bu kün
12 baxlap bu turï-ta nəgüm-ə ḳalan ḳawuḍ tüḍün
13 ḳpïğ ḳodğu umdu borluḳ əngiz trïğ
14 ür kəpəz ḳawlalïḳ əngiz basïğ salïğ
15 nəgüm-ə ḳaḍïlmaz-biz salmaz-biz tip bu
16 budaxiri bahxï-ḳa tapxurup birtimiz
17 bu ix-kə tanuḳ ix buḳ-a tanuḳ ar-a buḳ-a
18 tnuḳ mïsïr tnuḳ kərsin bu nixan biz
19 bitig-təki-qə atlğ il bodun-nïng ol
20 mən baqaḳ turmïx bitkəqi il-kə bodun-ḳa
21 üq ḳaḍa inqgə ayïḍïp bitidim
22 bu nixan tnuḳ mən ix buḳ-a-nïng ol
23 bu nixan tnuḳ mən ar-a buḳ-a-nïng ol
24 bu nixan tnuḳ mən mïsïr-nïng ol
25 bu nixan tnuḳ mən kərsin-ning ol
26 il-kə asïğï bar üqün borluḳ igəs-i
27 turï-nï borluḳ-qï birip ḳr-a toyïn-nï
28 yanḍurup altïmïz

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنى، بىز
2. بەگ بۇقا، باي بۇقا، يۇرۇڭ، قىپچاق، ئىل بۇقا،
3. مالدا، قىدان يەنە يۇرۇڭ، تۇمەن، كۆك تەمۇر،

4. ئەسەن تەمۈر، مەڭگۈ تەمۈر، تۇرمىش، ئۆتمىش، تىنمىش،

5. قۇل قىيا، ئۆمىنچى، ئىسكى، تۆلەك، ئابىش باشچىلىقىدىكى

6. ئەل-خەلققە، مۇشۇ ئالدىمىزدا ئىشلىتىشكە بۇز

7. كېرەك بولۇپ، ئىنال قوچىنى بۇز ئىككى يېرىم باغلىق (توپ)

8. بۇز ئېلىپ، بىزنىڭ قالانچىمىز (قالان بېجىنى يىغقۇچىمىز) تۇرنى ئۆززۈملۈكنى باشقۇرغۇچى (قىلىپ)

9. بېرىپ، بىزنىڭ ئىلگىرىكى باج تاپشۇرغۇچىمىز (بولغان) قارا تويىن ئاتلىق

10. قالانچىمىزنى ياندۇرۇپ ئالدۇق. بۇ ئۆززۈملۈك

11. ئۈچاغۇر تۇرىنىڭ (بولغانلىقى) ئۈچۈن، ئەمدى بۈگۈندىن

12. باشلاپ، بۇ تۇرىدىن ھەرقانداق قالان، قاۋۇت، تۇتۇن،

13. قاپىغ، قودغۇ، ئۆمدۈ (قاتارلىق باج ۋە)، ئۆززۈملۈك ئېگىزى، دانلىق زىرائەت،

14. تېرىق، كېۋەز، كۆكتات ئېگىزى (قاتارلىقلارغا) باج-سېلىق

15. (كەلسە، بىز) ھېچقايسىسىغا ئارىلاشمايمىز-جاۋابكار بولمايمىز دەپ بۇ (تۇرنى؟)

16. بۇداشىرى باخشىغا (ھەزرەتكە) تاپشۇرۇپ بەردۇق.

17. بۇ ئىشقا گۇۋاھچى ئىش بۇقا، گۇۋاھچى ئارا بۇقا،

18. گۇۋاھچى مىسر، گۇۋاھچى كەرسىن، بۇ نىشان بىز

19. (بۇ) ھۆججەتتە ئىسمى يېزىلغان ئەل-جامائەتنىڭدۇر.

20. مەن باچاق تۇرمىش پۈتۈكچى ئەل-جامائەتتىن

21. ئۆچ قېتىم تەپسىلىي سوراپ يازدىم.

22. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئىش بۇقانىڭدۇر.

23. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى ئەر بۇقانىڭدۇر.

24. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى مىسرنىڭدۇر.

25. بۇ نىشان مەن گۇۋاھچى كەرسىتىشكۈدۇر.

26. ئەلگە پايدىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۈزۈملۈك ئىگىسى

27. تۇرسىنى ئۈزۈملۈك (باغنى) باشقۇرغۇچى (قىلىپ) بېرىپ قارا تويىنى

28. ياندۇرۇپ ئالدۇق.

112 (9 — 21)

1 ït yïl bir ygrminqi ay on yangïḳ-a mən ar-a tmür turï-ḳa

2 bitig birür-mən turï-nïng borluḳ-nïng manga ḳïlïp birmix

3 bax bitig ïdïx bitig ol song bayan qïn bitig

4 ol tip qam qarïm ḳïlmaz-mən borluḳ-ïn ḳaqan tilsər nəgükə m-ə

5 xïlḍamayïn yanḍurup birür-mən yn-ə tonguz yïl ədləmix-kə

6 altmïx tmbin süqüg yaḳ-a-nï (k)θni birür-mən bu sθz-kə

7 tanuḳ səwinq ḳy-a tnuḳ budaxiri bu (n)ixan mən ar-a tmür-ning ol

8 mən baqaḳ turmïx ar-a tmür aḳ-a-ḳa ayïḍïp bitidim

ئىزاھلار:

5. xïlda-mayïn دېگەن سۆزنى 2"UW" دە xïlḍa-mayïn دەپ ترانسكرىپسىيە قىلىنغان ۋە بۇ سۆزنىڭ موڭغۇلچىدىن كىرگەنلىكىنى كۆرسەتكەن. مەنە جەھەتتىن "ھېچقانداق باھانە سەۋەب كۆرسەتمەستىن" دەپ

ئېلىنغان. بۇ مەنە باشقا يەرلەرنىڭ ھەممىسىدە مۇشۇ مەنىدە كەلگەندە ~tïlda-mayïn دەپ ئېلىنغان. پەقەت بىرلا ھەرپى ئوخشاش بولمىغان ۋە پۈتۈن ۋەسىقىدە بىرلا جايدا كۆرۈلگەن بۇ سۆزنى قولىيازمىدىكى سەۋەنلىك بولۇشى مۇمكىن دەپ قاراپ tïldamayïn دەپ ئېلىشقا بولىدىغانلىقىنى ئەسكەرتىشنى مۇۋاپىق كۆردۇق. ئۇنىڭدىن باشقا -xïlḍa دېگەن سۆزنى مۇشۇ مەنىگە باغلاپ تۇرۇپ مەنىيە جەھەتتىن تەھلىل قىلغاندا، مەنتىقىگە تازا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ؛ بۇنىڭ ئەكسىچە tïlda-mayïn دېگەندە tïl "تىل، سۆز" دېگەن مەنىدە، -da- تۇرغۇن سۆزدىن پېئىل ياسايدىغان قوشۇمچە بولۇپ، بۇ يەردە "تىل"غا قوشۇلۇپ "سۆزلىمەك، باھانە كۆرسەتمەك" دېگەن سۆز ياسالغان، -ma پېئىلنىڭ بولۇشسىزلىق شەكلىنى تۈرلەيدىغان قوشۇمچە، -y- باغلامچى تاۋۇش، -ïn پېئىللارنىڭ بولۇشسىز شەكلىگە قوشۇلۇپ، ئۇلارنىڭ رەۋىشداش شەكلىنى تۈرلەيدىغان قوشۇمچە.

6. tmbin (تىمبىن ياكى تەمبىن): سۇيۇقلۇقنى ئۆلچەشتىكى ھەجىم بىرلىكى.

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن ئارا تەمۇر تۇرىغا

2. ھۆججەت بېرىمەن. تۆرى (ئۆزى)نىڭ ئۆزۈملۈكى ھەققىدە ماڭا يېزىپ بەرگەن

3. باش (ئەسلى) ھۆججەت ئىناۋەتسىز ھۆججەتتۇر. بۇنىڭدىن كېيىن ھەقىقى ھۆججەت

4. شۇ (ئىدى) دەپ دەتالاش قىلمايمەن. ئۆزۈملۈكنى قاچان تەلەپ قىلسا، ھەرقانداق سەۋەب

5. كۆرسەتمەستىن ياندۇرۇپ بېرىمەن. يەنە چوشقا يىلى ئىشلىتىشكە

6. ئاتىمىش تىمبىن مۇسەللەسنى ئىجارە ئورنىدا تولۇق بېرىمەن. بۇ

سۆزگە

7. گۆۋاھچى سەۋىنچ قايا، گۆۋاھچى بۇداشىرى. بۇ نىشان مەن ئارا تەمۇرنىڭدۇر.

8. مەن باچاق تۇرمىش ئارا تەمۇر ئاكدىن سوراپ يازدىم.

113 (9 — 22)

1 yunt yïl ikindi ay səkiz
2 oḍuz-ḳa manga ḳyïmtu-ḳa
3 ədləp yigü borluḳ kərgək
4 bolup mïsïr-nïng xukü-təki
5 borluḳ-sïn aldïm bu borluḳ-
6 ḳa əngiz tuḍẓa birim alïm
7 kəlẓə mən mïsïr birürmən ḳyïmḍu
8 bilməz tanuḳ bəg buḳ-a tanuḳ
9 ilqi bu nixan mən mïsïr ḳy-a-nïng
10 ol mən ḳyïmḍu
11 mïsïr-ḳa ayïḍïp
12 bitidim

ئىزاھ:

6-5. borluḳ-ḳa əngiz tuḍẓa (ئۈزۈملۈك ئېگىزلىكتە ئايلانسا): ھۆسۈلى ئورۇۋېلىنغان ئېتىز ئېگىز ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، "borluḳ-ḳa əngiz tuḍẓa" دېگەن جۈملە "ئۈزۈملۈكنىڭ ھۆسۈلنى يىغىپ بولغاندا" دەپ يەشمە قىلىندى.

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ يىگىرمە
2. سەككىزىنچى كۈنى، مەن قايىمتۇغا
3. پايدىلىنىپ بەيدىغانىغا ئۆزۈملۈك كېرەك
4. بولۇپ، مىسىرنىڭ شۈكۈر (دېگەن يەر)دىكى
5. ئۆزۈملۈكىنى ئالدىم. بۇ ئۆزۈملۈكنىڭ
6. ھۆسۈلىنى يىغىپ بولغاندا، باج-سېلىق
7. كەلسە، مەن مىسىر جاۋابكار بولىمەن؛ قايىمتۇ
8. جاۋابكار بولمايدۇ. گۇۋاھچى بەگ بۇقا، گۇۋاھچى
9. ئىلچى. بۇ نىشان مەن مىسىر قايانىڭ-
10. دۇر. مەن قايىمتۇ
11. مىسىردىن سوراپ
12. يازدىم.

114 (9 — 23)

1 yunt (yïl) qahxapuḍ (a)y on yangïḳa mən ɵ(grün)q
2 ḳy-a yïğïdan(?)-ḳa yanḍut biḍig birürmən
3 bu borluḳ-nïng tɵrt yïl-ï toxmïx-ḳa
4 otuz yiḍi bɵzin t(a)pxurup {birip} alïp
5 borluḳ-nï yanḍurup birürmən bu bɵz iki bağ-lïḳ
6 bɵz o(l t)anuḳ tapmïx tanuḳ kizigin(?) (b)u nixan
7 mən ɵ(gr)ünq ḳy-a-nïg ol mən adan-a(?) bitidim

يەشمىسى:

1. ئات يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ ئونىنچى كۈنى، مەن ئۆگرۈنچ
2. قىيا يىغدانغا قايتۇرما ھۆججەت بېرىمەن.

3. بۇ ئۇزۇملۇكنىڭ تۆت يىللىق (ئىجارە مۇددىتى) توشقاچقا،

4. ئوتتۇز يەتتە (توپ؟) بۆزنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ،

5. ئۈزۈملۈكنى ياندۇرۇپ بېرىمەن. بۇ بۆز ئىككى باغلىق

6. بۆزدۇر. گۇۋاھچى تاپمىش، گۇۋاھچى كىزىكىن(؟). بۇ نىشان

7. مەن ئۆگرۈنچ قيانىڭدۇر. مەن نادانا يازدىم.

115 (9 — 24)

1 ït yïl s(ə)k<i>şi<n>q ay y(ə)grmi alḍï-ḳa mən
2 mungsuz ḳy-a turmïx təmür-kə biḍig birür-mən
3 apam-nïng θgürtiqə təmür-kə ülüx ḳïlp ḳodmïx
4 quğ adïrïp tïngaḳ-a borluḳ-ïn-ḳa a(pa)m-(nïn)g
5 biḍig-i (...) qïn təp qïn üqün tïngaḳ-a-tïn
6 saḍğïn almïx bax biḍigin birip bu borluḳ-ta
7 qamïm ḳarğax-a yoḳ təp biḍig birdim mundïn
8 songğara mən θşüm oğlanïm aḳa in-im
9 on-luḳum yüşluḳum kim kim m-ə qam
10 ḳarğax-a ḳïlmaşun-lar qamla-sar-lar sθz-
11 lər-imiz yorïmaşun bu sθz-kə ḳora ḳïḍay tanuḳ
12 küqḍəmür aqbuḳ-a tügəl ḳy-a buyan ḳy-a tanuḳ
13 bu nixan mən mungsuz ḳy-a-nïng ol mən toğda
14 mungsuz ḳay-a-ḳa ayḍtip biḍidim

ئىزاھ:

13. ol: نەسلى تېكىستتە كاتىپ بۇ سۆزنى "θl" دەپ خاتا يېزىپ قويغان. بىز ترانسكرىپسىيىدە تۈزىتىپ ئالدۇق.

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى، مەن
2. مۆڭسۈز قايا تۆرىمىش تەمۈرگە ھۆججەت بېرىمەن.
3. بوۋامنىڭ نەسەبىنى بويىچە تەمۈرگە ئۆلۈش (مىراس) قىلىپ
قالدۇرغان،
4. دەرەخلىق ئايرىپ (تۇرغان) تېڭىغا(نىڭ) ئۆزۈملۈكىگە بوۋامنىڭ
5. ھۆججىتى ... راس دەپ تونۇپ، ئۆ راس بولغاچقا، تېڭىغادىن
6. سېتىش ھەققىنى ئالغانلىق (توغرىسىدىكى) باش ھۆججەتنى
بېرىپ، بۇ ئۆزۈملۈك (ھەققىدە)
7. دەتالىشىم يوق دەپ ھۆججەت بېرىمەن. بۇنىڭدىن
8. كېيىن مەن ئۆزۈم، ئوغۇللىرىم، ئاكام، ئىنىم،
9. تونۇلقۇم، يېزىلىقۇم، مەيلى كىم بولسۇن
10. دەتالاش قىلمىسۇن. دەتالاش قىلسا، سۆز-
11. لىرى ئۆتمىسۇن. بۇ سۆزگە قورا قىتاي گۇۋاھچى،
12. كۈچتەمۈر، ئاچبۇقا، تۆگەل قايا، بۇيان قايالار گۇۋاھچى.
13. بۇ نىشان مەن مۆڭسۈز قايانىڭدۇر. مەن توغدا
14. مۆڭسۈز قايادىن سوراپ يازدىم.

116 (9 — 25)

1 yïlan yïl ikinḍi ay üq yangïḳ-a
2 mən təmür ombu bu sïḳïdu-ḳa ḳoqo-
3 taḳï yir-tə suw-ta mədiz bilə təng
4 yiṣün tip biḍig birdim sïḳap-ta
5 üsḍün aldïn yir-tə yarïmnï qaḳqaḳ-ta
6 on iki xïğ yirtə y(ar)ïmnï yn-ə adaḳ-ta

7 səkiz xïğ yir-tə yarïmnï yn-ə adïrï sïn-ta
8 //// xïğ yir-tə yar(ïm)nï yn-ə yol toğan-ta
9 üq xïğ yir-tə y(arïm)nï yn-ə buķapaqï
10 ķïra-a-ta səkiz xïğ y(ir-t)ə yarïmnï yn-ə (....)
11 (......) ķïr-a-ta on xïğ yir-tə üq xïğ
12 /////(...)q ķïr-a-ta bix xïğ yir-tə yarïm-nï
13 //////(.) ɵgən-tə alḍï xïğ yir (..)l(..)-ta
14 ////////(......)/////(..) xïğ ķawlalïķ yn-ə
15 ////////////////// (bi)lə ülüxlüg
16 ///////////////////////////(..) borluķ
17 //////////////////////////(.) adaķ-ta on iki xïğ
18 ///////////////////////(...) sarķu-ta səkiz
19 ////////(........)///(..)-tə balïķ tübin(?)-
20 //////i xïğ kɵsür yir
21 /////(.) kɵl üzə suwaķ-lïğ on xïğ yir
22 b(u) yir-lər-ni sïķïdu mədiz bilə
23 təng yişün {..} tip (..) nixan (.) qïşïp
24 biḍip b(irür)-mən bu nixan mən təmür ombu-
25 nïng ol mən mïsïr ayïḍïp bitidim

ئىزاھ:

20. كۆسۈر يەر (؟): "UW"2 نىڭ 263- بەتكە قارالسۇن.

يەشمىسى:

1. يىلان يىلى شىككىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى،
2. مەن تەمۈر تومبۇ، بۇ سىقىدۇغا قوچو-
3. دىكى يەر-سۇدىن مەدىز بىلەن تەڭ

4. يېسۇن (پايدىلانسۇن) دەپ ھۆججەت بەردىم. سىقاپتىكى
5. يۇقىرىقى (ۋە) تۆۋەنكى بەردىن يېرىمىنى، چاقچاقتىكى
6. ئون ئىككى دادەنلىك بەردىن يېرىمىنى، يەنە ئاداقتىكى (ئاباغدىكى)
7. سەككىز دادەنلىك بەردىن يېرىمىنى، يەنە ئادىرى سىندىكى
8. ... دادەنلىك يەردىن يېرىمىنى، يەنە يول توغاندىكى
9. ئۈچ دادەنلىك بەردىن يېرىمىنى، يەنە بۇقاپاچى
10. قىرائادىكى سەككىز دادەنلىك يەردىن يېرىمىنى، يەنە ...
11. ... قىرادىكى ئون دادەنلىك بەردىن ئۈچ دادەنلىك (قىسمىنى)
12. ...چ قىرادىكى بەش دادەنلىك يەردىن يېرىمىنى،
13. ... ئۆستەڭ (بويى)دىكى ئالتە دادەنلىك يەردىن ...دىن
14. ... دادەنلىك كۆكتاتلىق، يەنە
15. ... بىلەن ئۆلۈشلۈك
16. ... ئۆززۈملۈك
17. ... ئاداقتىكى ئون ئىككى دادەنلىك
18. ... سارغۇدىكى سەككىز
19. ...تە شەھەر يېنى(دىكى)
20. ...ى دادەنلىك كۆسۈر يەر
21. ... كۆل بىلەن سۇغىرىلىدىغان ئون دادەنلىك يەر.
22. بۇ يەرلەرنى سىقىدۇ مەدىز بىلەن
23. تەڭ (تېرىپ) يېسۇن. ... دەپ ... نىشان سىزىپ
24. يېزىپ بەردىم. بۇ نىشان مەن تەمۇر تومبۇ-
25. نىگدۇر. مەن مىسىر سوراپ يازدىم.

117 (9 — 26)

1 ït yïl onunq ay səkiz yangïḳa
2 mən sadï-nïng orḍuḳluğ
3 adaḳ toḍuḳ-taḳï üq baḳïr
4 lal-nï mən sadï əng-tün kidin
5 saḍïğ-ḳa yorïp yüz yasḍuḳ-
6 ḳa kəsixḍimiz yüz yasḍuḳ-ḳa
7 barẓa əlig yasḍuḳ-luḳ
8 ədni mən sadï
9 adaḳ toḍuḳ-ḳa kəlürüp birürmən
10 yüz yasḍuḳ-ḳa təgməsə bu (..) oḳ
11 lal-nï kəlürüp birürmən
12 tanuḳ uruz tanuḳ somaqï
13 bu nixan mən sadï-nïng ol
14 mən yaraḳ sadï-ḳa ayïḍïp bitidim

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئونىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى،
2. مەن سادى ئورتاقچىم
3. ئاداق توتۇقتىكى ئۈچ باقىر (مىسقال)
4. لەئلنى (ياقۇتنى) مەن سادى مەشرىق-مەغرىبلەردە
5. سودا قىلىپ يۈرگەچكە، (ئۈزۈمىز لەئلىنىڭ باھاسىنى) يۈز ياستۇق-
6. قا (پۇلغا) كېسىشتۇق. (ئۇنىڭ باھاسى) يۈز ياستۇققا
7. چىقسا، ئەللىك ياستۇقلۇق
8. مالنى مەن سادى
9. ئاداق توتۇققا كەلتۈرۈپ بېرىمەن؛

10. يۈز ياستۇققا چىقمىسا، بۇ
11. لەنلىنى (ياقۇتنى) كەلتۈرۈپ بېرىمەن.
12. گۈزۈاھچى نۇرۇز، گۈزۈاھچى سوماچى.
13. بۇ نىشان مەن سادىنىڭدۇر.
14. مەن ياراق سادىدىن سوراپ يازدىم.

118 (9 — 27)

1 luu yïl toḳuzunq ay tørt
2 yangïḳa mən tikuy tayxï atay-
3 nïng xiusay-ḳa satmïx ḳul-
4 nïng yol-ïnta xiusay bilə
5 yaraxïp xiusay-ḳa oḳ birip
6 kitdim sayïn buḳa-tïn øz-
7 ky-ə kim-tin m-ə qam qarïm
8 kəlsər mən tikuy tayxï
9 bilirmən tnuḳ tngut buḳa mən
10B tikuy tayxï bitidim

ئىزاھ:
مەزكۇر ۋەسىقىنىڭ كەينى بېتىنىڭ تۆۋەنكى ئوڭ بۇرجىكىگە ئىككى قۇر خەنزۇچە خەت يېزىلغان. بۇ ۋەسىقە ھازىر ش. ئۇ. ئا. ر. مۇزېيىدا ساقلانماقتا.

يەشمىسى:

1. ئەجدىھا يىلى توققۇزىنچى ئاينىڭ تۆتىنچى
2. كۈنى، مەن تىكۈي تايشى ئاتاي-

3. سىنىڭ شىنزۇسايغا ساتقان قۇل-

4. سىنىڭ (ئىنىشى) توغرۇلۇق شىنزۇساي بىلەن

5. كېلىشىپ، (قۇلنى) شىنزۇسايغا (ئۆتكۈزۈپ) بېرىپ

6. كەتتىم. ساين بۇقىدىن ئۆزگە

7. ھەرقانداق كىشىدىن دەتالاش

8. چىقسا، مەن تېكۈزۈي تايشى

9. جاۋابكار بولىمەن. گۇۋاھچى تاگۇت بۇقا. مەن

10B. تېكۈزۈي تايشى يازدىم.

119 (9 — 28)

1 bars yïl tθrtü(n)q ay ygrmi-kə manga tθlək təmür-kə san-lïğ

2 tïyuḳ-taḳï tax kθprüg-nüng θngdün sïngar-ḳï təgşintürü

3 tam-lïğ ḳawlalïḳïm-nï yənə qanggur ağïz-taḳï yiti küri-lig yir-im-ni

4 yənə tθrtkil quğ-daḳï tθrt xïğ yir-im-ni yənə powu(?) ḳïra-

5 daḳï üstün qəqək-lik-dəki altï xïğ yir-im-ni yənə altïn

6 qəqək-lik-dəki tθrt xïğ yir-im-ni manga sanlïğ bu munqa yir-lər-

7 im-ni manga tθlək təmür-kə yunglaḳ-lïḳ qao yastuḳ kərgək bolup

8 tolmïx ayağ-a təgimlig-tin ygrmi yastuḳ qungdung bao-qao

9 alïp taxïḳ-ḳa utmïx-ḳa bu yir-lər-im-ni tarïp yizün tip

10 TWŠ(...) ḳïlïp birtim . : . . . . . : . ... : .

11 tanuḳ kərəy tanuḳ təmür buḳ-a antaḳï aḳam inim tuğmïx-ïm ḳaṭax-ïm

12 kim kim m-ə bolup talaxmaşunlar . : .

13 bu nixan mən tɵlək təmür-ning ol

14 bu nixan mən buyan təmür-ning ol

15 bu nixan mən tanuḳ kərəy-ning ol

16 bu nixan mən tanuḳ təmür buḳ-a-nïng ol

17 bu bitig-ni mən buyan təmür ɵz iligin bitiyü təgintim.

ئىزاھ:

8. qungdung bao-qao (چۇڭدۇڭ باۋچاۋ: 中统宝钞) نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى.

يەشمىسى:

1. يولۋاس يىلى تۇتىنچى ئاينىڭ يىگىرمىنچى كۈنى، مەن تۆلەك تەمۈرگە قاراشلىق

2. تىبۇق (تۇيۇق؟) تىكى تاش كۆۋرۈكنىڭ شەرق تەرىپىدىكى ئايلانما (توساق)

3. تاملىق كۆكتاتلىقىمنى، يەنە چاڭگۇر ئېغىزىدىكى يەتتە كۆرىلىك يېرىمنى،

4. يەنە تۆرتكىل چۇغدىكى (تۆت بۇرجەكلىك ئورمانلىقتىكى) تۆت دادەنلىك يېرىمنى (تۆت دادەن ئۇرۇق چېچىلىدىغان)، يەنە پوۋۋا(؟)

قىرا-

5. سىنىڭ يۈقىرى چېچەكلىكىدىكى (گۈللۈكىدىكى) ئالتە دادەنلىك

يېرىمنى، يەنە تۆۋەن

6. گۈللۈكتىكى تۆت دادەنلىك يېرىمنى، ماڭا قاراشلىق مۈشۈنچىۋالا

يەرلە-

7. ـرىمنى، ماڭا-تۆلەك تەمۈرگە ئىشلىتىش ئۈچۈن چاۋ ياستۇق

كېرەك بولغاچقا،

8. ھۆرمەتلىك تولمىشتىن يىگىرمە ياستۇق چۆكدۆڭ باۋ چاۋ

9. ئېلىپ، تاشقىقا (ۋە) ئۆتمىشقا بۇ يەرلىرىمنى تېرىپ يېيسۇن دەپ

10. ... قىلىپ بەردىم.

11. گۆۋاھچى كەرەي، گۆۋاھچى تەمۈر بۇقا. ئۇ يەردىكى ناكام،

ئىنىم، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمدىن

12. مەيلى كىم بولسۇن، (بۇ يەرلەرنى) تالاشمىسۇن.

13. بۇ نىشان مەن تۆلەك تەمۈرنىڭدۇر.

14. بۇ نىشان مەن بۇيان تەمۈرنىڭدۇر.

15. بۇ نىشان مەن گۆۋاھچى كەرەينىڭدۇر.

16. بۇ نىشان مەن گۆۋاھچى تەمۈر بۇقانىڭدۇر.

17. بۇ ھۆججەتنى مەن بۇيان تەمۈر ئۆز قولۇم بىلەن يازدىم.

120 (9 — 29)

1 ït yïl üqünq ay altï ygrmi-kə manga k(üq)

2 (oğ)ul ïnal-ka yunglak-lïk tawar krgək boldï θ(.)///

3 //////(..) təgi(r)mən-tə üz(... ..)///////////////

4B ///// θ gür-təki küq oğul ïnal-ta almïx θ ləng yir

يەشمىسى:

1. ئىت يىلى ئۈچىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى، مەن كۈچ

2. ئوغۇل ئىنالغا ئىشلىتىش ئۈچۈن تاۋار كېرەك بولدى. ...

3. ... تۈگمەندە ...

4B. ... ئۆزگۈردىكى كۈچ ئوغۇل ئىنالدىن ئالغان چۆپلۈك يەر (ئوتلاق)

121 (9 — 30)

1 takïğu yï(l) ////////////////
2 biz-kə m/ar(..) //////////////
3 kərgək bolup ///////////////
4 təgir altïmz ///////////////
5 ay bir yangï (..) ///////////
6 biz bir ay y///////////////
7 ////(.)r kalï/////////////
8 /////// biz (.)//////////
9 //////z'Y..////////////
10 ////(..)yarï//(?)////////
11 //(..Y) bir //////////////
12 baqak turmï(x) ////////////
13 ol mən yrumï(x) //////////
14 bitidim

يەشمىسى:

1. توخۇ يىلى ... (ئاينىڭ) ... (كۈنى)،

2. بىزگە م/ار ...

3. كېرەك بولۇپ ...

4. نبسؤه (مىراس) ئالدۇق. ...
5. ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى ...
6. بىز بىر ئاي ...
7. ...
8. ... بىز ...
9. ...
10. ...
11. ... بىر ...
12. باچاق تۇرمىش ...
13. مدۇر. مەن يارۇمىش ...
14. يازدىم.

122 (9 — 31)

1 //// (yïl bir ygr)minq ay
2 ////////// mən buḍsin
3 /////// birür-mən
4 ////// (b)ilə manga təgər
5 //////////////(.)in-ning
6 /////// θrmix(?) apam
7 //////(..)r(?) sïrķ(.)///
8 /////// (...) ķul-ï
9 ///////-kə mən buḍsin
10 //////(.a) butsïn qïķ-a
11 /////// ol(?) buķ-a brs
12 /////(.)-lar nəgü m-ə
13 //////lmïz yoķ tip mən

14 //////(.) nixan qïşïp
15 //// (biti)dim bu söz
16 ///// (bu)ḍsin buḳ-a
17 ///(..) buḳ-a mən arslan
18 /////ï-ḳa üq ḳaḍa
19 ///// (ayïtï)p biḍigil timix-
20 //////////Y əlqi
21 /////// isuldi(?)

يەشمىسى:

1. ... (يىل) ئون بىرىنچى (ئاينىڭ)
2. ... (كۈنى) ... مەن بۆتسىن
3. ... بېرىمەن.
4. ... بىلەن ماڭا تېگدىغان
5. ...
6. ... ئۆرمىش ئاپام (بوۋام؟)
7. ...
8. ... قۇلى
9. ... مەن بۆتسىن
10. ... بۆتسىن چىقا
11. ... بۇقا بارس
12. ...لار مەيلى نىمە
13. ... يوق دەپ مەن
14. ... نىشان سىزىپ
15. ... يازدىم. بۇ سۆز
16. ... بۆتسىن بۇقا

17. ... بۇقا. مەن ئارسلان

18. ...-دىن ئۈچ قاتا

19. ... سوراپ يازغىن دېگەن(دە)

20. ... ئەلچى

21. ... ئىسۇلدى(؟)

123 (9 — 32)

1 //////////// ķlïlïğ(?)(.)////

2 /////// yazïķ(?) art(?) t//////

3 ///// (bədü)k aḍïz tθrt

4 /////(..)uķ-ķa tuḍtum bu

5 ////// abïz(?) yaķ(?) əngiz (...) t//

6 //////rim(?) bədük aḍ(ïz)-nïng

7 ///(..)/(..) üləxür-biz(?)

8 //// bədük aḍïz üq ķ(....)-nïng(?)

9 ///in(?) alïr ağïz(?) tuda(?)

10 //////(.)ki aḍïz yir-ning birim

11 //// // ķl///(?) yir-ning birim-tə(?)

12 ///// bilür-biz tanuķ tax tola(?)

13 //////(.) bu nixan mən mənggü-ning o(l)

14 ///(..)s//(...) mən art(?) alïp bi(..)

15 ///(.....)ķ yənə(?) mən mənggü bilür-mən

a θgdi(?) ////

b baķar(?) //////

c üq(?) /////

بەشىمىسى:

1. ...

2. ... يازىق (تۈزلەڭلىك؟) ئارت(؟) ...

3. ... چوڭ ئېتىز تۆت ...

4. ... (ئىجارىگە) ئالدىم. بۇ ...

5. ... ئابىز(؟) ياق(؟) ئېگىز ...

6. ... چوڭ ئېتىزنىڭ

7. ... ئۆلۈشمىز

8. ... چوڭ ئېتىز ئۈچ ...

9. ... ئالدىغان ئاغىز(؟) ئۆزدا(؟)

10. ... ئېتىز يەرنىڭ بىجى

11. ... يەرنىڭ بىجىدىن

12. ... جاۋابكار بولمىز. گۇۋاھچى تاش تولا.

13. ... بۇنىشان مەن مەڭگۈنىڭدۇر.

14. ... مەن ئارت(؟) ئېلىپ ...

15. ... يەنە مەن مەڭگۈ ئۈستۈمگە ئالىمەن.

a. ئۆگدى(؟) ...

B. باقار(؟) ...

C. ئۈچ(؟) ...

124 (9 — 33)

1 tawïxğan yïl qhxapuḍ ay altï ygrmikə

2 mən oḍaqï ta<y>xï kümüx-ni xiusay ta<y>xi-(tïn)

3 alïp xiusay ta<y>xï ḳayda barsar b/////

4 b(irür)mən //(. . .) apam ////-ka kümüx/////
5 kuruğ kalïr mən kümüx bilə sa(.)/////
6 yaraxï(?) ərməsər(?) mən xiusay tayxï bilməz(mən)
7 tanuk səngim(?) bu nixan məning//////
8 koxtar oďaqï-ka ayï(tïp)///////

ئىزاھ:

مەزكۇر ۋەسىقىدە سەككىز قۇر قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەتتىن كېيىن، يەنە ئالتە قۇر خەنزۇچە خەتمۇ يېزىلغان. 3"UW" نىڭ 159- بەتكە قارالسۇن.

يەشمىسى:

1. توشقان يىلى ئون ئىككىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنى،
2. مەن ئوتاچى تايشى كۈمۈشنى شىنۇساي تايشىدىن
3. ئېلىپ، شىنۇساي تايشى قەيەرگە بارسا، ...
4. بېرىمەن. ... ئەگەر ... كۈمۈش ...
5. قۇرۇق قالىمەن كۈمۈش بىلەن ...
6. لايىقىدا بولمىسا، مەن شىنۇساي تايشى جاۋابكار بولمايمەن.
7. گۇۋاھچى سەنگىم(؟). بۇ نىشان مېنىڭ ...
8. قوشتار ئوتاچىدىن سوراپ (يازدىم).

125 (9 — 34)

1 bars yïl səkizinq ay üq ygrmi-kə alp turmïx
2 birlmïx iki yüz kuan bakïr-ta yüz kuan bakïr
3 mn yapïğ (wapxï) tutung kutluğ arslan altïmïz

yüz kuan
4 bakïr qü tutung altï bu wapxï tutung bəg-ning ol
5 bu tamğa kutluğ arslan-nïng
6 bu bakïr tokuz on tokuz-ar ol
7 hou kong

ئىزاھلار:

بۇ ۋەسىقىنى ئىسراپىل يۈسۈپ "قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى پۇل تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتى" [«ئىچكى قۇرۇقلۇق ئاسىيا تىللىرى تەتقىقاتى» X، (ياپونىيە) كوبې شەھىرى چەت ئەل تىللىرى ئۇنىۋېرسىتېتى، 1995]دا ئېلان قىلغان.

تورلىيازما ھەققىدە: قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى پۇل تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتى (يەنى قۇتلۇغ ئارسلان قاتارلىقلارنىڭ پۇل تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتى) 1969- يىلى ئىدىقۇت قەدىمىي شەھرىدىن تېپىلغان بولۇپ، ساقلىنىشى تولۇق، چوڭلۇقى 18.3 cm X 26.1 cm. ئۇنىڭغا ئالتە قۇر قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەت ئېنىق تېز يازما خەت نۇسخىسىدا چىرايلىق يېزىلغان. پۈچىركىدىن قارىغاندا، ئالدىنقى بەش قۇر خەتنى باشقا بىر كىشى، 6- قۇردىكى قەدىمكى ئۇيغۇرچە خەت بىلەن، 7- قۇردىكى خەنزۇچە ئىككى خەتنى بولسا، ۋاپشى ئۇنىڭ بەگ يازغاندەك قىلىدۇ.

مەزكۇر ھۆججەتنىڭ خەت نۇسخىسى، فونېتىكىلىق ئالاھىدىلىكى ۋە تىل ئىشلىتىلىشىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ دەۋرى مىلادى 13- ئەسىردىن بۇرۇن بولۇشى مۇمكىن.

بۇ ھۆججەتتە، باشقا ۋەسىقىلەردىكىدەك گۇۋاھچىلار يېزىلمىغان بولسىمۇ، بىز 2"UW" دىكى "باشقا ۋەسىقىلەر" (Mi) تۈرىگە كىرگۈزۈلگەن ۋەسىقىلەرگە سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، ئۇنى مۇشۇ تۈردىكى ۋەسىقىلەردىن ھېسابلىدۇق.

2. kuan (قۇان): خەنزۇچە 貫 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، "تىزىق"

iki yüz ķuan baķïr (ئىككى يۈز تىزىق مىس يارماق)؛ دېگەن مەنىدە. ئادەت بويىچە بىر تىزىق پۇلنى مىڭ يارماق ھېسابلىغاندا، ئىككى يۈز مىڭ يارماق بولىدۇ. بۇ ئۇ زامانىسىدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ پۇل ئىگىلىكىنىڭ مۇئەييەن تەرەققىياتلارغا ئېرىشكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

baķïr (باقىر): "مىس يارماق"، "مىسقال" دېگەن مەنىلەرگە ئىگە بولۇپ، بۇ يەردە "مىس يارماق"نى كۆرسىتىدۇ.

3. wapxï tutung (ۋاپشى تۇتۇڭ): wapxï خەنزۇچە 法师 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، ئادەتتە راھىبلارنىڭ ھۆرمەت نامىنى كۆرسىتىدۇ ("ئۇستاز، ھەزرەت" دېگەن مەنىدە). tutung خەنزۇچە 都统 نىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ، ئەمەل نامىنى بىلدۈرىدۇ. بەزىدە كىشى ئىسمى بولۇشىمۇ كېلىدۇ. مەزكۇر ھۆججەت تېكىستىنىڭ 4- قۇرىدىكى wpxï tutung bəg (wpxï = wapxï) دېگەن نام-ئەمەلدىن قارىغاندا، "ۋاپشى تۇتۇڭ" كىشى ئىسمى، "بەگ" ئۇنىڭ ئەمەلىنى كۆرسەتسە كېرەك. شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ قويۇش زۆرۈركى، مەزكۇر ھۆججەت مەزمۇنىدىن ئىككى يۈز تىزىق يارماقنىڭ بېرىمىنى ئالغۇچى بىر تەرەپ wapxï tutung بىلەن ķutluğ arslan، يەنە بىر تەرەپ بولسا، چۇ تۇتۇڭ ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بىراق، بۇ ھۆججەتنىڭ 3- قۇرىدا قۇتلۇغ ئارسلان بىلەن بىرلىكتە يۈز تىزىق يارماقنى ئالغۇچىنىڭ ئىسمى yapïğ tutug دەپ يېزىلغان. ھۆججەتنىڭ 4-، 5- قۇرلىرىدا بولسا، بۇ بىر تەرەپنىڭ ناملىرى "wpxï tutung bəg" ۋە "ķutluğ arslan" دەپ يېزىلغان ۋە ئۇلارنىڭ نىشان، تامغىلىرى سىزىلغان ھەم بېسىلغان. شۇڭا، 3- قۇردىكى yapïğ tutung بىلەن 4- قۇردىكى wapxï tutung bəg (بۇ قۇرنىڭ ئاخىرىدىكى ol دېگەن خەتنىڭ ئوڭ يېنىغا ئۇنىڭ نىشانى سىزىلغان)نى بىر ئادەم دەپ ۋە ئۇنىڭ نىشانى سىزىلغان 4- قۇردىكى ئىسمىغا ئاساسەن 3- قۇردىكى yapïğ نىڭ كەينىگە (wapxï)نى قوشۇپ ترانسكرىپسىيە قىلدۇق. چۈنكى، yapïğ نىڭ ۋاپشى تۇتۇڭ بەگنىڭ ئەسلى ئىسمى بولۇش ئېھتىمالىمۇ مەۋجۇت.

6. ھۆججەتنىڭ بۇ قۇرىنىڭ ئاخىرىدىكى ol دېگەن سۆزنىڭ ئاستى تەرىپىگە سىزىلغان نىشان بىلەن، 4- قۇرنىڭ ئاخىرىدىكى ol نىڭ ئوڭ يېنىغا سىزىلغان نىشان ئوخشايدۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندا، 6- قۇردىكى خەتلەرنى ۋاپشى تۇتۇڭ بەگ يازغان.

بۇ ھۆججەتنىڭ 6- قۇرىدىكى خەتلەر پۇل تاپشۇرۇۋالغۇچى ئىككى تەرەپنىڭ ھەر بىرى يۈز تىزىق يارماقتىن ئەمەس، بەلكى توقسان توققۇز تىزىق يارماق ئالغانلىقىنى ئەسكەرتكەن. ئىككى تىزىق يارماق كىمگە بېرىلگەنلىكى نامەلۇم.

7. hou kong (خوۋ كوڭ): ئەسلى تېكىستتە [illegible] ([illegible] خېتى كونا يېزىلىشى بويىچە يېزىلغەن) دەپ يېزىلغان بولۇپ، بۇ ھۆججەتنىڭ ئاخىرىغا باشقا خەت ياكى مەزمۇن يېزىلمىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ (ھۆججەتنىڭ "ئاخىرى قۇرۇق" ياكى "ئاخىرى بوش" دېگەن مەنىدە). بۇ ئىككى خەنزۇچە خەتنى قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى بويىچە "كىيىنكى قۇرۇغ" ياكى "ئاداقى قۇرۇغ" دەپ ئوقۇشقا بولىدۇ. مەزكۇر ھۆججەتنىڭ ئاخىرقى قۇرىغا خەنزۇچە خەت يېزىلغانلىقى، مەھمۇد قەشقەرىنىڭ "ئۇيغۇرلارنىڭ چىنلىقلارنىڭكىگە ئوخشايدىغان يەنە بىر خىل يېزىقىمۇ بار. رەسمىي خەت-چەك ۋە ھۆججەتلەرنى شۇ يېزىقتا يازىدۇ. بۇ يېزىقنى مۇسۇلمان بولمىغان ئۇيغۇرلار بىلەن چىنلىقلاردىن باشقىلار ئوقۇيالمايدۇ." دېگەن بايانىغا كىچىك بىر مىسال قىلىشقا بولىدۇ («تۈركىي تىللار دىۋانى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1981- يىل، ئەسلى ئەسەرنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمە قىسمى 40- بەتكە قاراڭ).

يەشمىسى:

1. يولۋاس يىلى سەككىزىنچى ئاينىڭ ئون ئۈچىنچى كۈنى، ئالىپ تۇرمىش (تەرىپىدىن)

2. بېرىلگەن ئىككى يۈز تىزىق مىس يارماقتىن يۈز تىزىق مىس يارماقنى

3. مەن ياپىغ (ۋاپىشى) تۈتۈنۈڭ (ۋە) قۇتلۇغ ئارسلان ئالدۇق. بۈز تىزىق

4. مۇس يارماقنى چۈ تۈتۈنۈڭ ئالدى. بۇ ۋاپىشى تۈتۈنۈڭ بەگنىڭ (نىشانى)دۇر.

5. بۇ تامغا قۇتلۇغ ئارسلاننىڭدۇر.

6. بۇ مۇس يارماقلارنىڭ ھەر (ئۇزلۇشى) توقسان توققۇز (تىزىق)تۇر.

7. بۇ ھۆججەتنىڭ ئاخىرى بوش (بۇ ھۆججەتنىڭ ئاخىرىدا باشقا خەت يوق).

قىسقارتىلمىلار

ئا: ئادەم ئىسمى

ئە: ئەرەبچە

پا: پارسچە

تو: توخارچە

خاس: باشقا خاس ئىسملار

خەن: خەنزۇچە

ساك: ساق تىلىچە

سان: سانسكرىتچە

سوغ: سوغدىچە

گرېك: گرېكچە

موڭ: موڭغۇلچە

ئورتا پا: ئوتتۇرا قەدىمكى پارسچە

يەر: يەر نامى

> بۇ بەلگە ئۇنىڭ سىرتىدىكى سۆزنىڭ ئۇنىڭ ئىچى تەرىپىدىكى سۆزدىن كەلگەنلىكىنى بىلدۈرۈشتە ئىشلىتىلىدۇ.

~ تەركىۋىدىكى تاۋۇشلارنىڭ ئۆزگىرىشىنى كۆرسىتىدۇ.

سۆزلۈك

A

Abïq (ئا) ئابىچ

Abïquḳ (ئا) ئابىچۇق

Abïrï (ئا) ئابىرى

abïz (؟) ئابىز

Abïx (ئا) ئابىش

abita (خەن>阿弥陀
(amitābha/amitāyus سان
ئابىتا

apa بوۋا

Apa (ئا) ئاپا

apam مۇبادا، ئاۋادا

apam ھۆرمەتلەپ ئاتاشنى
بىلدۈرىدىغان سۆز)

apḳut ئاپقۇت (؟)

at (ad~) ئات

at ئات، ئىسىم

ata (ada~) ئاتا، دادا

atax ئاداش، دوست

atan (adan~) ئاختا
قىلىنغان تۆگە

atay (aḍay~) (ئا) ئاتاي
atlïğ (atlğ, aḍlïğ,
atlağ~) ئاتلىق، ئىسىملىك،
ئاملىق
atïz (aḍïz~) ئېتىز، تېرىلغۇ
يەر
aq- ئاچماق
Aqarï, aqarï (خەن> a she
li «خەنزۇچە ئۇيغۇرچە
لۇغەت» "شىنجاڭ خەلق
نەشرىياتى"، 1853- يەتكە
قارالسۇن < سان āсārya)
ئاچارى (ئۇستاز)
Aqbuķa (ئا) ئاچبۇقا
Aqï (ئا) ئاچى
aqïğ ئامبار، ئاشلىق ئامبىرى
Ada (ئا) ئادا
Adar (ئا) ئادار
adaķ (aṭaķ~) ئاياغ؛ ئاخىر
Adaķ (ئا) ئاداق
Adaķ (يەر) ئاداق
Adana (ئا) ئادانا
adïr- (aṭïr~) ئايرىماق؛
بۆلمەك
Adïrï (يەر) ئادىرى

Adïğ (ئا) ئادىغ
adïn (aṭïn~) باشقا
ar (؟) ئار
Ara (ئا) ئارا
Arasï (ئا) ئاراسى
Aram (ئا) ئارام
aram (arın, raın~)
بىرىنچى ئاي
arpa ئارپا
Art (ئا) ئارت
art (؟) ئارت
Artï (ئا) ئارتى
Artmïx (ئا) ئارتمىش
artuk (arḍuķ~) ئارتۇق
Arslan (ئا) ئارسلان
Arķağur (ئا) ئارقاغۇر
arķalïķ ھەردە قىلغان
arķun ئارقىدىن، كېيىن
arķïx كارۋان
Aruğ (ئا) ئارۇغ
Arïğ (ئا) ئارىغ
arïğ پاكىز، تازا، ساپ
Aryaxiri (< سان، ئا)
ئارياشىرى

asïra پەس
asïra- ئاسرىماق، بېقىۋالماق
Asïğ (ئا) ئاسىغ
asïğ ئۇسۇم، پايدا
asïğlïğ ئۇسۇمى بار،
ئۇسۇملۇك
Asïl (ئا) ئاسىل
ax ئاش، ئوزۇق
Ağaq (ئا) ئاغاچ
ağï- ئاغىماق
ağïr ئېغىر
ağïz ئېغىز
Qanggur ağïz
(يەر) چاڭغۇر ئېغىزى
ağïx- ئېغىشماق، يېنىۋالماق
(-ağï نىڭ ئۆملۈك دەرىجە
شەكلى)
ağïlïķ خەزىنە
ağïlïķ sanlïğyir
خەزىنىگە قاراشلىق يەر،
ھۆكۈمەت يېرى
aķ ئاق
aķa ئاكا
Aķbïra (ئا) ئاقبىرا

al- ئالماق
ala ئالا، رەڭدار
alaqu ئالچۇق، كەپە
Alp (ئا) ئالپ
Alp Turmïx (ئا) ئالپ
تۇرمىش
alp تەس، قىيىن
alpïx (ئا) ئالپىش
Aalpyəgən (ئا) ئالپيەگەن
altmïx ئاتمىش
Altmïx (ئا) ئالتمىش
Altmïxaķ (ئا) ئالتمىشاق
altun ئالتۇن
alti (~aldi) ئالتە
aldïrar (=altïrar) ھەر
ئالتە، ئالتىدىن
altïn (~aldïn) ئاستىن
altïnq (~aldïnq) ئالتىنچى
altïnķi ئاستىنقى
alğuqï ئالغۇچى
alķu ھەممە، بارلىق
alķuğun ھەممىسى،
ھەممەيلەن
Alï (ئا) ئالى

alïx ئېلىش؛ سودا

alïx birix ئېلىش-بېرىش، سودا

alïm باج؛ قەرز

alïmqï قەرز بەرگۈچى، تۆلىتىۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە كىشى

Ambï (يەر) ئامبى

amtï ئەمدى، ھازىر

amr- يېقىنلاشماق، ئامراق بولماق

An (< خەن 安 ، ئا) ئان

ana ئانا، ئاپا

Anant (< سان، ئا) ئانانت

anta ئۇ يەردە

antakï ئۇيەردىكى

Antso (< خەن، ئا) ئانتسو

anqaxï (<خەن 按察使) ئانچاشى (تەپتىش ئەمەلدارى)

Anquk (ئا) ئانچۇق

andïn ئاندىن، ئۇندىن كېيىن

anga ئاڭا، ئۇنىڭغا

anuk ھازىر، تەييار

anïqa ئۇنچىلىك، ئانچىلىك

anïng ئۇنىڭ

Ay (ئا) ئاي

ay ئاي

ay- سۆزلىمەك، دېمەك

ayağ ھۆرمەت

ayağka təgimlig ھۆرمەتلىك، ھۆرمەتكە سازاۋەر

ayak ئاياق، قاچا

ayğuqï مۇشاۋىر، مەسلىھەتچى

ayïïḍ- (ayït- قا قاراڭ)

ayït- (ayïd-, ayïïḍ-,) ayt-~ ayḍ-, aayït-, (aayd-, ayḍt-) سۆزلىمەك، بايان قىلماق، سورىماق، دەۋا قىلماق

ayïtïx- (aytïx-, aydïx-) سۆزلەشمەك، مەسلىھەتلەشمەك

ayḍ- (ayït- قا قاراڭ)

ayïğ يامان

ə

əbqi ئاپال، خوتۇن كىشى

ət- ئەتمەك، قىلماق

ətük ئۆتۈك

əd مال، مۈلۈك

ədər ئىگەر

ədgü (ئا) ئەدگۈ

ədgü ياخشى

ədlə- (əṭlə-~) ئىشلەتمەك، تىرىشماق

ər (ئا) ئەر

ər ئەر

ər- ياردەمچى پېئىل (ئىدى، ئىكەن، ئىمىش قاتارلىق ھۆكۈم ياردەمچى سۆزلىرىنىڭ ئۆزەك شەكلى).

ərəgəti (ئا) ئەرەگەتى

ərklig قۇدرەتلىك، كۈچلۈك، ھوقۇقدار

ərgən (يەر) ئەرگەن

əsən (ئا) ئەسەن

əsənə (ئا) ئەسەنە

əski (əsiki~) ئەسكى، كونا، قەدىمكى

əxək (əxgək گە قاراڭ)

əxgək (əxək~) ئىشەك

əxgəkqi (ئا) ئەشگەكچى

əxit- ئىشىتمەك، ئاڭلىماق

əkə ھەدە، ئاچا

əkəgü (ikəgü گە قاراڭ)

əkəm ھۆرمەت نامى

əksük ئەكسۈك، كەم

əksüksüz كەم كۈتىسىز، تولۇق

əngiz ئىڭىز

əlqi (ئا) ئەلچى

əlqi ئەلچى

əlgür (ئا) ئەلگۈر

əlik (ئا) ئەلىك

əlig ئەللىك

əlig (ilig, ilg~) ئىلىگ، قول

ənük (ئا) ئەنۈك

əniqük (ئا) ئەنىچۈك

əw ئۆي

əw barķ ئۆي مۈلۈك، ئۆي-ۋاق

B

Babï (ئا) بابی

bad- (bat-=) پاتماق، سىغماق، تېرىماق، چاچماق

Baqara (ئا) باچارا

Baqak̡ (ئا) باچاق

Baqau (< خەن، ئا) باچاۋ

bahxï باخشى، ئۇستاز

Bahxï (ئا) باخشى

Badrun (ئا) بادرۇن

bar بار

bar- (br-~) بارماق

Barqa (ئا) بارچا

barqa بارچە، ھەممە

Barqak̡ï (ئا) بارچاقى

Bars (Barz̡, Brs~) (ئا) بارس

bars يولۋاس

bark̡ (əw گە قاراڭ)

barïm مۈلۈك، ئىگىدارلىق قىلىنىدىغان نەرسە

bas- باسماق؛ تۇتماق (سوغا قىلماق ؟)

Basa (ئا) باسا

basa باشلاپ، ئارقىدىن، يەنە

Basaquk̡ (ئا) باسچۇق

Basmïl (ئا) باسمىل

basïğ باجىنىڭ بىر خىلى

Basïk̡ï (ئا) باسىقى

bax باش؛ ئاساسىي، نەسلى

Baxak̡a (ئا) باشاقا

baxla- باشلىماق

baxlap باشچىلىقىدىكى، قاتارلىق

bağ باغ، مېۋىزار

bağ باغ (باغلام)

Bağqï (ئا) باغچى

bağïr (bağr~) بېغىر، تۇغقان

bağïrqk̡ (bak̡ïr+qak=) كىرگەن چاغ (؟)

Bağlïğ (ئا) باغلىغ

bağlïk̡ باغلىق

bak̡ïr (bak̡ar, bk̡ïr) مىس يارماق؛ مىسقال

Balak̡ (ئا) بالاق

Balban (ئا) بالبان

baldïz (balṭïz~) سىڭىل

baliķ شەھەر

baoqao (< خەن [illegible]) باۋچاۋ، قەغەز پۇل

Bay (ئا) باي

Bayaquķ (ئا) باياچۇق

bayan بۇنىڭدىن كېيىن (؟)

song bayan كېيىن

Baydəmür (ئا) بايدەمۇر (~ بايتەمۇر)

Bədrüz (ئا) بەدرۇز

bədük بۇيۇك، چوڭ

Bədizqi (ئا) بەدىزچى،

bədizlig بېزەلگەن، نەقىشلەنگەن

bər- (bir-~) بەرمەك، قايتۇرماق، تۆلىمەك

bərtin- بۇزۇلماق، زەخىملەنمەك

Bərk (يەر) بەرك

Bərkümix (Bəkümix~) (ئا) بەكۈمىش، بەركۈمىش

bərgə قامچا

bərü بۇيان، بېرى

bərüki بۇيانقى، بېرىقى

Bəkin (ئا) بەكىن

bək (bk~) بەك، چىڭ، پۇختا، تەۋرىمەس

Bəkümiš (Bərkümiš كە قاراڭ)

Bəki (Bki~) (ئا) بەكى

Bəkin (ئا) بەكىن

Bəg (Bg~) (ئا) بەگ

bəg (bg~) بەگ (ئەمەل نامى)

yüz bəgi يۈز بېگى

ming bəgi مىڭ بېگى

bəgət (bəgḍ~) بەگ تەبىقىسى

bəgər بەگ غوجا؛ خوجايىن

bəglig بەگلىك

br- (bar- غا قاراڭ)

Brs (Bars قا قاراڭ)

bķïr (baķïr غا قاراڭ)

bk (bək كە قاراڭ)

Bki (Bəki گە قاراڭ)

Bg (Bəg كە قاراڭ)

bg (bəg كە قاراڭ)

bod بەدەن، بوي

bodun خەلق، پۇقرا، ئۇرۇق

bor ئۈزۈم ھارىقى، مۇسەللەس

borluķ ئۈزۈملۈك، ئۈزۈمزارلىق

Borluķqï (ئا) بورلۇقچى

borluķqï ئۈزۈملۈك باغۋەنى

bozaķ بوز رەڭلىك، بوز

box (boox~) بوش،
ئەركىن، بىكار، يارىماس

boxu- بوشىماق، ئەركىن
بولماق

boğuz بوغۇز، ئوزۇق،
يېمەكلىك: گال

Boķsadu (ئا) بوقسادۇ

Boķsang (ئا) بوقساڭ

Boķsïngdu (ئا) بوقسىڭدۇ

bol- بولماق

Bolmïx (ئا) بولمىش

boyïn بويۇن

boox (box قا قاراڭ)

bu بۇ

Butsin (Buḍsin~) (ئا)
بۇتسىن.

buqung (wuqung قا
قاراڭ)

Budasïn (ئا) بۇداسىن

Budaxïrï (< سان، ئا)
بۇداشىرى

Budruķ (ئا) بۇدرۇق

Burangï (ئا) بۇراڭى

Burhan (ئا) بۇرخان

burhan بۇرخان، بۇددا

bursong (< خەن) بۇددىست
راھىبلار (جامائىتى)

burun بۇرۇن

buğday بۇغداي

Buķa (ئا) بۇقا

Buķapaqï (ئا) بۇقاپاچى

Buķaqï (ئا) بۇقاچى

bukün (bükün~) بۇگۈن

bul- تېپىش بولماق، ئېرىشمەك،
تاپماق

Bulat (ئا) بۇلات

Bulda (ئا) بۇلدا

Buldan (ئا) بۇلدان

Buyan (< سان punya،
ئا) بۇيان

buyan (< سان) بۇيان،
ساۋاب، بەخت

Buyanquķ (نا) بۇيانچۇق

bøz بۆز، ماتا

bøzqi بۆزچى

Bøngə (نا) بۆنگە (~ بۆگە)

bølük بۆلەك، قىسىم

Bütür (نا) بۈتۈر

bütür- (büḍür-~)
پۈتتۈرمەك، ئورۇندىماق،
تۈگەتمەك

bütün (büḍün~) پۈتۈن،
تولۇق، ساق

Büdüs (نا) بۈدۈس

Bürt (نا) بۈرت

Bürlüg (نا) بۈرلۈگ

Büzgək (نا) بۈزگەك

Bükən (نا) بۈكەن

bükün (bukün گە قاراڭ)

bükünki بۈگۈنكى

bügü بۈگۈ

Bügü (نا) بۈگۈ

bïxïğ تىرىشچان، قىزغىن

biti- (biḍi-~) يازماق،
پۈتمەك

bitig (biḍig~) خەت،
پۈتۈك، ھۆججەت، كىتاب

bitkəqi پۈتكۈچى، كاتىپ

biqin مايمۇن

bir بىر

bir- (bər- گە قاراڭ)

birər بىردىن، ھەر بىر

birt ئالۋاڭ، باجنىڭ بىر خىلى

birgüqi بەرگۈچى، ساتقۇچى

birlə بىللە، بىلەن

birləki (birləkii~)
بىرلىكتىكى، ئورتاق

birøk (bir øk~) مۇبادا،
ئەگەر

birüx- (birix- كە قاراڭ)

birisi بىرسى، مەلۇم بىرى

birix بېرىش؛ سودا

birim باج؛ قەرز

birimqi قەرز بەرگۈچى،
تۆلىتىۋېلىش ھوقۇقىغا ئىگە
كىشى

birygrminq ئون بىرىنچى

biz (biş~) بىز

bizkə بىزگە

bizni بزنى
bizning (bişning~)
بزنىڭ
Bizi (ئا) بىزى
bizinggə بزگە
bişing (bizning گە
قاراڭ)
bix بەش
bixər هەر بەش، بەشتىن
bixinq بەشىنجى
bil- بىلمەك
bilə بىللە، بىلەن
biləki بىللە
bilix- (bilx-~) بىلىشمەك،
جاۋابكار بولماق

P

padir (سانpādra <) پادىر
(قاچا، ئۆلچەم بىرلىكى)
paoxin (< خەن ...)
كاپالەتلىك قىلغۇچى، كېپىل
Payni (ئا) پاينى
Powu (يەر) پوۋۇ
Pusartu (< خەن، ئا)
پۇسارتۇ
Puking (< خەن، ئا)
پۇكىڭ
piryan (< تو) كۆلبە،
ھۇجرا، كىچىك ئۆي
Pintung (Pindung~) (<
خەن، ئا) پىنتۇڭ

T

tap ئارزۇ، ئىستەك، تەلەپ،
مەيىل
tap- خالىماق، ئارزۇ قىلماق
tapxur- تاپشۇرماق
tapla- (tapl-, tpla- ~)
خالىماق، ئارزۇ قىلماق
taplax- ماقۇل كۆرمەك،
كېلىشمەك
Tapmix (ئا) تاپمىش
tapix- تېپىشماق، كۆرۈشمەك
tapin- خىزمەت قىلماق،
تېۋىنماق، ھۆرمەت قىلماق
Tadar (ئا) تادار (~ تاتار)
tart- (tard-~) تارتماق

tarda (١) تاردا

Tardu (Trdu~) (ئا) تاردۇ

Tarhan (ئا) تارخان

Tarlïķ (ئا) تارلىق

tarï- تېرىماق

tarïğ (trïğ~) تېرىق، زىرائەت، بۇغداي

Tarïm (ئا) تارىم

Taz (ئا) تاز

tas يېرىك

Tax (Tx~) (ئا) تاش

tax تاش

tax تاشقىرى، سىرت

taxtïn تاشقىرىدىن، سىرتتىن

taxdïnķï تاشقىرىدىكى، سىرتتىكى

Taxïrd (Txïrd~) (ئا) تاشىرد

Taxïķ (ئا) تاشىق

tağ تاغ

tağar تاغار

tağay (tğay~) تاغاي

tağdïn (tağtïn~) شىمالدىكى، شىمالىي

Taķ (ئا) تاق

taķï تېخى

Taķïquķ (Tķïquķ~) (ئا) تاقىچۇق

taķïğu (tķïğu~) توخۇ

tang (tng~) (> ساك) تاڭ (thmga (قەدىمكى ئۆلچەم بىرلىكى)

Tangut (Tngut~) (ئا، يەر) تاڭغۇت (تاڭۇت)

talax- تالاشماق

tam تام، توساق

taman تامان (كىيىمنىڭ بىر خىلى)

tamğa (tmğa~) تامغا

tamğalïğ (tmğalğ~) تامغىلىق، تامغىسى بار

tamlïğ تاملىق

Tamunï (Tmunï=) (ئا) تامۇنى

tanqu پارچە، بۆلەك

tanuķ (tnuķ~) گۇۋاھچى، شاھىد

tawar (twar~) تاۋار، مال دۇنيا

Tawğaq (ئا) تاۋغاج

tawïxğan توشقان

Tayak (ئا) تاياق

taypawxïn (<خەن

) كىيىم بولغۇچى

Taypu (< خەن، ئا) تايپۇ

Taypudu (< خەن، ئا)

تايپۇدۇ

Taypukü (< خەن، ئا)

تايپۇكۇ (ئۆستەڭ نامى)

Tayḑsang (< خەن

دۆلەت خەزىنىسى

Taydu (< خەن

يەر) تايدۇ، پايتەخت

Taysang (< خەن

ئا) تايساڭ

Taysang (< خەن

يەر) تايساڭ

Tayxï (< خەن

ئا) تايشى

tayxï (< خەن) تايشى

Taykü (< خەن)

تايكۇ (ئۆستەڭ نامى)

tə- (ti-~) دېمەك،

سۆزلىمەك

təpsi تەخسە

Tədmilig (ئا) تەدمىلىگ

tər (tr~) تەر؛ ئىجارە،

ئىجارە ھەققى

Tərbix (Trbix~) (ئا)

تەربىش

təri تېرە

tərim تايال ئىلاھ

tərinqi (ئا) تەرىنچى

Təsək (ئا) تەسەك

Təsik (ئا) تەسىك

təxgürüx (təgxürüx) كە

قاراڭ)

təg- (tg-~) تەگمەك،

يەتمەك

təg -دەك/-تەك (ئوخشاتما

كېلىش رولىدا كېلىدۇ)

təgrə ئەتراپ

təgṣintür- ئايلاندۇرماق

təgxürüx- (təxgürüš-~)

ئالماشتۇرماق

təgür- تەككۈزمەك،

يەتكۈزمەك

təgi (ḑəgi, tgi~) قەدەر

(چەك كېلىش رولىداكېلىدۇ)

təgi- (tgi-~) تۈلۈشمەك،
تەگمەك، نېسىپ بولماق،
مىراس قالماق
təgiḍ (tigit كە قاراڭ)
Təgirqi (ئا) تەگىرچى
təgirmən تۈگمەن
təgil (tgil~) تەمەس، يوق
təgimqə تېگىشلىكچە،
لايىقىدا
təgimlig تېگىشلىك،
سازاۋەر، ئەرزىيدىغان
təgin- قىلماق، ئەتمەك،
ئورۇندىماق
təginq (təgii~) قەدەر
təng (tng~) (< خەن 等)
تەڭ، باراۋەر
tənglig تەڭلىك، باراۋەرلىك
təlük تۈشۈك، كاما؛ تۈتمە-
تۈشۈك
təlim كۆپ
Təmbin (tənbin,
Tmbin~) تەنبىن، ئۆلچەم
بىرلىكى
Təmür (Ḍmür, Tmür~)
(ئا) تەمۈر

Təmiqi (Tmiqi~) (ئا)
تەمىچى
Təmir (Tmir~) (ئا)
تەمىر
Təmirqi (ئا) تەمىرچى
təmirqi (tmirqi~)
تۆمۈرچى
tənbin (təmbin كە
قاراڭ)
təw ھىيلە، ئالدامچىلىق،
نەيرەڭ؛ ئەپ
tpla- (tapla- غا قاراڭ)
tr (tər گە قاراڭ)
Trbix (Tərbix كە قاراڭ)
Trdu (Tardu غا قاراڭ)
trğ (tarïğ قا قاراڭ)
Tsinküü (< خەن) تسىنكۈ
(ئۆستەڭنىڭ نامى)
Tx (Tax قا قاراڭ)
Txïrd (Taxïrd قا قاراڭ)
tğay (tağay غا قاراڭ)
Tḳïquḳ (Taḳïquḳ قا
قاراڭ)
tḳïğu (taḳïğu غا قاراڭ)
tg- (təg- كە قاراڭ)

tgi (təgi گە قاراڭ)
tgi- (təgi- گە قاراڭ)
tgil (təgil گە قاراڭ)
tng (təng گە قاراڭ)
tngri تەڭرى، ئىلاھ
Tngrim (ئا) تەڭرىم
Tngrim (يەر) تەڭرىم
Tngut (Tangut قا قاراڭ)
tmbin (tənbin گە قاراڭ)
tmğa (tamğa گە قاراڭ)
tmğalïğ (tamğlïğ قا قاراڭ)
Tmiqi (təmiqi گە قاراڭ)
tmir (təmir گە قاراڭ)
tmunï (tamunï گە قاراڭ)
tmur (Ḍmür~) (təmür گە قاراڭ)
tnuḳ (tanuḳ قا قاراڭ)
Topula (ئا) توپۇلا
totuḳ (< خەن[illegible]) توتۇق
Totuḳ (< خەن[illegible]، ئا) توتۇق
torğu (toğuru غا قاراڭ)

torḳu تورقا، دۇردۇن
Torqï (ئا) تورچى
tox- توشماق
toğasïz كېسەلسىز، خەتەرسىز
Toğan (ئا) توغان
Toğan (يەر) توغان
Toğda (ئا) توغدا
toğru (toğuru غا قاراڭ)
Toğrul (ئا) توغرۇل
Toğrïl (ئا) توغرىل
Toğluḳ (ئا) توغلۇق
toğuru (toğru, torğu~) توغرا، ئادىل، دۇرۇس
Toḳḍamïx (ئا) توقدامىش (~توقتامىش)
toḳuz توققۇز
toḳuzunq توققۇزىنچى
Tonga (ئا) توڭا
Tongama (ئا) توڭاما
Tongḳara (ئا) توڭقارا
Tongma (ئا) توڭما
tonguz̀ توڭگۇز، چوشقا
Tola (ئا) تولا
tolğa- (tola-~) تولغىماق
Tolmïx (ئا) تولمىش

Tolu (ئا) تولۇ

tomluğ مۇڭايىق، لايىق

tomlïtu (tomlïdu, ~tomludu) پىششىق ئويلىنىپ، سالماقلىق بىلەن، تەمكىنلىك بىلەن، سوغۇققانلىق بىلەن

ton تون

Tonur (ئا) تونۇر

towlu (؟) توۋلۇ

toy (؟) توي

Toynak̡ (ئا) توينىاق

Toyïqak̡ (ئا) تويىچاق

Toyïn (< خەن 道人، ئا) تويىن

toyïn (< خەن 道人) راھىب

Toyïn K̡ulï (ئا) تويىن قۇلى

Toyïnquğ (ئا) تويىنچۇغ

Tu (ئا) تۇ

tut- (~-tud) تۇتماق؛ (ئىجارىگە) ئالماق، (ئۇتىنە) ئالماق، باقماق

tutuz- تۇتقۇزماق، تاپشۇرماق، ئۇتكۈزۈپ بەرمەك

tutuğ (~tutğuğ) تۇتۇق، گۆرۈ

Tutung (~Tudung) (< خەن، ئا) تۇتۇڭ

tuda (؟) تۇدا

tur- تۇرماق؛ ياردەمچى پېئىل

Tura (ئا) تۇرا

Turbut (ئا) تۇربۇت

Turğan (ئا) تۇرغان

Turtï (ئا) تۇرتى

Turmïx (ئا) تۇرمىش

turux تۇرمۇش

Turuk̡ (ئا) تۇرۇق

Turï (ئا) تۇرى

tuğ- تۇغماق

Tuğdk̡an (ئا) تۇغدقان

Tuğma (ئا) تۇغما

Tuğmïx (ئا) تۇغمىش

tuğmïx قانداش، قېرىنداش، ئۇرۇغداش

Tung (< خەن، ئا) تۇڭ

tungsu (< خەن) ئۆرتاق
قەرزدار، ئۆرتاق قەرز،
ئالغۇچى
Tulat (ئا) تۇلات
Tumdur (ئا) تۇمدۇر
Tumïqï (ئا) تۇمىچى
Tuwastï (ئا) تۇۋاستى
Tθrədü (ئا) تۆرەدۈ
tθrt (tθrḍ~) تۆت
tθrḍər تۆتتىن، ھەر تۆت
tθrtkil تۆت بۇرجەكلىك،
چاسا
tθrḍgün تۆتەيلەن
tθrtünq (tθrḍünq~)
تۆتىنچى
tθrü قانۇن، نىزام
tθxək تۆشەك، ئورۇن-كۆرپە
Tθküz (يەر) تۆكۈز
tθlə- تۆلىمەك، قايتۇرماق
tθləq تۆلەم
Tθlək (ئا) تۆلەك
tüb (؟) (تۆۋەن؟ تۆۋى،يان؟)
tüḍün تۆتۈن (باجنىڭ بىر
خىلى، ئائىلەرگە سېلىنىدىغان
باج)

Türk (ئا) تۈرك
türk تۈرك
tüz تۈز، تەڭ
Tüzük (ئا) تۈزۈك
tüx تۈسۈم، پايدا، مېۋە،
ھوسۇل
Tüxḍımür (ئا) تۈشدەمۈر
(~ تۈشتمۈر تۈشتەمۈر)
Tüxiki (ئا) تۈشكى
tükqük (~tügnüg (؟)
تۈكچۈك (پاكى تۈگنۈگ)
tügə- تۈگىمەك، ئاخىرلاشماق
Tügəl (ئا) تۈگەل
tügəl تۈگەل، تولۇق
Tügələ (ئا) تۈگەلە
Tümən (ئا) تۈمەن
tümən تۈمەن
Tümür (ئا) تۈمۈر
twar (tawar غا قاراڭ)
tït- تىتماق، يىرتماق؛ رەت
قىلماق، ۋاز كەچمەك
tïd- توسماق، توسالغۇلۇق
قىلماق
Tïng (ئا) تىڭ
Tïngaḳa (ئا) تىڭاقا

tïltağ سەۋەب
tïlda- باھانە تاپماق، سەۋەب
كۆرسەتمەك
Tïntanq (ئا) تىنتانچ
Tïnsïdu (ئا) تىنسىدۇ
tïnlğ جانلىق
Tïnmïx (ئا) تىنمىش
Tïyuḳ (ئا) تىيۇق
ti- (-tə گە قاراڭ)
Tibahxi (<خەن، ئا)
تىباخشى
Titso (<خەن، ئا) تىتسو
Tirək (ئا) تىرەك
tirək تىرەك، دەرەخ
Tirigəltmixə (ئا)
تىرىگەلتمىشە
tiril- تىرىلمەك
tix- دېيىشمەك، سۆزلەشمەك،
مەسلىھەتلەشمەك
Tikuy (< خەن، ئا) تىكۈي
tigit (təgiḍ, tigiḍ~)
شاھزادىلەر
Tigin (ئا) تىگىن
tigin شاھزادە

tilə- (til-~) تىلىمەك،
ئىستىمەك، ئارزۇ قىلماق
Tilik (ئا) تىلىك

Q

Qatïr (ئا) چاتىر
qaḋïx- چاتاق چىقارماق
qaqan (< خەن 茶盏)
چاي چىنىسى
qahxaput (qahxput.)
qhxapt, qhxapuḍ,
(qhxpat~) (< سان)
چاخشاپۇت، ئون ئىككىنچى
(ئاي)
qaruḳ (qruḳ) چۇرۇق
qarïm (qrïm~) دەتالاش،
جېدەل
Qaḳqaḳ (يەر) چاقچاق
Qanggur (يەر) چاڭگۇر
Qangïḳ (يەر) چاڭىق
qam (qm~) جېدەل،
تالاش، دەتالاش
qamsïz جېدەلسىز،
دەتالاشسىز

qamla- (qmla-~) جېدەل
قىلماق، دەتالاش قىلماق

qamlïğ دەتالاشىكى، جېدەللىك

qan (< خەن 盏) قەدەھ، جام، چىنە

Qanak (نا) چاناق

Qanaxiri (< سان، نا) چاناشىرى

qao (< خەن 钞) قەغەز پۇل، پۇل

Qawsu (نا) چاۋسۇ

qəqəklik چېچەكلىك، گۈللۈك

qəkrək بۆز كۆينەك

qruk (قا qaruk) قاراڭ

qrïm (غا qarïm) قاراڭ

qm (غا qam) قاراڭ

Q/mğuk (يەر) چـــمغۇق

qo (غا qao) قاراڭ

Qodakï (نا) چوداقى

qoğï جېدەل، جاڭجال، تالىشىش

Qokï (نا) چوقى

Qoluq (نا) چولۇق

Qur (نا) چۇر

qïrkux (قا qurkux) قاراڭ

Quri (نا) چۇرى

quğ نورمان، دەرەخزار، دەرەخلىق

Quğ (يەر) چۇغ

quğ خالتا

quğ (< خەن) چوزا، تامغا

Qukü (< خەن) سۇ ئېغىزى

qungdung (<خەن中统) جۇڭتۇڭ (قۇبلايخاننىڭ يىل نامى)

Q/mğuk چـ/مغۇق

qəki چوكا

qïrkux (qurkux~)(؟) چىرقۇش (؟)

qïş- سىزماق

Qïsun (نا) چىسۇن

qïğ (< خەن) چى

qïka (؟) چىقا (؟)

qïmdan چىمدان

qïn (< خەن) چىن، راس

Qisim (نا) چىسىم

Qikəz (يەر) چىكەز

Qikuy (نا) چىكۈي

(saḍ-, st-, sḍ-~) sat-
ساتماق
(قاراڭ قا satïğ) saḍağ
(ئا) (Satğr~) Satğar
ساتغار
غا Satğar~) Satğr
قاراڭ)
ساتمىداي (ئا) Satmiday
(قاراڭ غا sïtïr) satïr
saḍïğ, satğ, saḍğ,) satïğ
سودا-سېتىق؛ (stïğ, sdïğ~
باھا؛ بەدەل
سادا (ئا) Sada
سادى (ئا) Sadï
(Sranguq~) Saranguq
(ئا) ساراڭۇچ
سارقۇ (ئا) Sarḳu
(يەر) (Srḳuy~) Sarḳuy
سارقۇي
سارمان (ئا) Sarman
سېرىق (ئا) Sarïğ
ساسى (ئا) Sasï
ساسچى (ئا) Sasïqï
ھېساب، سان saḳïx
ئويلانماق (sḳïn-~) saḳïn-

چىنتسو (ئا) Qintso
چىۋكۇي (ئا) Qiwkuy

H

(خەن 火空) ho kong
ئاخىرى بوش
(خەن 花钱 >) huaqan
شىرداق، گۈللۈك كىگىز، گۈللۈك يۇڭ رەخ

D

(ṭaruğa, tarğu~) daruğa
(daruğa موڭ >)
دارۇغا، ۋالى

R

(قاراڭ غا aram) ram

S

قۇلۇپ (خەن 锁 >) sa

sang (< خەن 仓) ئامبار

Sangun (ئا) ساڭۇن

sangun (< خەن 将军) گېنېرال

sangisdwri (~sngisdwri) < سان

samghasthavira) راھىبلار ئاقساقىلى، راھىب كاللان

Sal (ئا) سال

sal- سالماق

salïğ سېلىق، باج (باجنىڭ بىر خىلى)

Sambodu (~Smbodu) (ئا) سامبودۇ

Sambokdu (ئا) سامبوقدۇ

Samdogu (~Smdogu) (خەن) سامدوگۇ (سەنداۋگۇ)

Samsïba (ئا) سامسىبا

sana- (~sn-, sna) سانىماق

sanaq (~snaq) تېرە خالتا

Santul (يەر) سانتۇل

sanlïğ قاراشلىق

Saurïyaxiri (< سان

sauryaśri (ئا، سائۇرياشرى

saw سۆز، گەپ

say ساي

Sayan (ئا) سايان

sayu ھەر بىرى

Sayïn (< موڭ sayin، ئا) ساين

səxür- كەينىگە سۆرىمەك، كېچىكتۈرمەك

səkiz (skiz) سەككىز

səkizinq (~səkişinq) سەككىزىنچى

Səngə (~Səŋggə, Sngə) (ئا) سەڭە، سەڭگە

Səngəkdəz (ئا) سەڭەكدەز

Səngiqün (ئا) سەڭچۈن

Səngim (ئا) سەڭىم

sən سەن

sənilək (؟) سەنىلەك (؟)

Səwig (ئا) سەۋىگ

Səwinq (ئا) سەۋىنچ

səwinq سۆيۈنۈش، خۇشاللىق

Səwinqi (ئا) سەۋىنچى

st- (sḍ-~) (sat- قا قاراڭ)
stïğ (sḍïğ~) (satïğ قا قاراڭ)
stïr (sïtïr گە قاراڭ)
Sda (Sada غا قاراڭ)
Sranguq (Saranguq قا قاراڭ)
Srḳuy (Sarḳuy غا قاراڭ)
sḳïn- (saḳïn- غا قاراڭ)
skiz (səkiz گە قاراڭ)
Sngə (Səngə گە قاراڭ)
Sngun (Sangun غا قاراڭ)
sngisdwri (sangisdwri گە قاراڭ)
Smbodu (Sambodu غا قاراڭ)
Smḍogu (Samdogu گە قاراڭ)
sn- (sana غا قاراڭ)
sna- (sana غا قاراڭ)
snaq (sanaq قا قاراڭ)
Sodu (ئا) سودۇ
Soma (ئا) سوما
Somaqï (ئا) سوماچى
Somaxiri (سان < somaśrì، ئا) سوماشرى
song كەينى، ئاخىرى، كېيىن
Songsuz (ئا) سوڭسۇز
songğara كېيىن، كەينىگە
soy- سويماق
Sutağï (ئا) سۇتاغى
Suḍbaḳ (Sutmaḳ) (ئا) سۇتماق، سۇدباق
sutḳu كىچىك ساندۇق، ساندۇقچە
sutmaḳ (suḍbaḳ قا قاراڭ)
Surïyaxïrï (Suryaxiri~) (سان < sūryaśrì، ئا) سۇرياشرى
Surya (ئا) سۇريا
Suḳ (ئا) سۇق
Suldan (ئا) سۇلدان
suu (süü~) ئالىيلىرى
suw سۇ
suwaḳ سۇغىرىش

(suwkļïğ~) suwaķlïğ
سۇغىرىلىدىغان
Suwan (ئا) سۇۋان
suwdun سۇغارغىلى
بولىدىغان (؟)
søz (søş~) سۆز
søzləx- سۆزلەشمەك؛
كېلىشمەك
sögüt سۆگەت، دەرەخ
süt سۈت
süqüg تاتلىق مۇسەللەس؛
ئۈزۈم شەربىتى
Süngüx (ئا) سۈڭۈش
sïtïr (satïr, stïr~) (<
گرېك stater) ستىر
sïqï (< خەن [illegible]) پاسىل،
چېكرا
sïqïlïğ پاسىللىق، چېگرالىق
sïr (< خەن [illegible]) سىر
Sïrtïğqï (ئا) سىرتىغچى
Sïsï (ئا) سىسى
Sïsïdu (ئا) سىسىدۇ
sïğux- سىغىشماق، چىقىشماق
sïngar تەرەپ، يان
Sïngķur (ئا) سىڭقۇر

Sïķap (يەر) سىقاپ
Sïķïdu (ئا) سىقىدۇ
Sïlang (ئا) سىلاڭ
Sïlķa (ئا) سىلقا
Sïlïğ (ئا) سىلىغ
Sïn (يەر) سىن
sïn قەبرىستانلىق
Sïnķay (ئا) سىنقاي
sïnuķ سۇنۇق
sinün (< خەن [illegible])
سىنئىن (ئاتاق، نام)
Sibilķasar (ئا) سىبىلقاسار
siz سىز
skiz (səkiz) گە قاراڭ)
Siggik (يەر) سىگگىك
Silu (ئا) سىلۇ
silig پاك، تازا، ساپ
siling (< خەن) سۆسۈن
Sinsidu (ئا) سىنسىدۇ
Sinsiü (ئا) سىنسىئۈ

X

Xabïğ (ئا) شابىغ
Xabi (ئا) شابى

Xaqu (< خەن 沙州) شاچۇ (دۇنخۇاڭ)

xazïn (< خەن < 沙弥 سان śāsana) شاۋىن (بۇددا دىنى ئەقىدىسى)

xəli (< خەن < sheli سان ācārya) شەلى (بۇددا راھىبى)

Xutza (< خەن [illegible]) -1 نورۇن (بۇددىستلارنىڭ مەرتىۋە دەرىجىسىنى كۆرسىتىدۇ)

xuluğ (~xuuluğ) (xu خەن[illegible]) ئىمزالىق، ئىمزا قويۇلغان

Xuikü (خەن[illegible] ، يەر) شۇيكۇ (ئۆستەڭ)

xük شۈك، جىمجىت

xükün ناباق (قاچا) (؟)

xiğ (<خەن[illegible]) دادەن (ئۆلچەم بىرلىكى)

Xïlastï (نا) شىلاستى

xïlḍa- (مۇڭ silta-) سەۋەب كۆرسەتمەك

xing (< خەن[illegible]) شىڭ (ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكى)

Xila (نا) شىلا

xila (< سان śïla) راھىب

Xilawanti (< سان śïlava(n)t، نا) شىلاۋانتى

Xinsun (< خەن، نا) شىنسۈن

Xinkuy (< خەن، نا) شىنكۇي

Xinking (< خەن، نا) شىنكىڭ

Xiusay (< خەن، نا) شىنۇساي

Xiwsadu (< خەن، نا) شىۋسادۇ

Xiwsay (< خەن، نا) شىۋساي

Ķ

ķa (< خەن[illegible]) ئائىلە، ئۇرۇق، جەمەت

ķap قاپ، تېرە خالتا

ķap- قاپسىماق، تۇتماق، تۇتۇۋالماق

ķapan (< خەن) تەشتەك، تاۋاق

ķaplïķ قاپلىق (ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكى)

Ķapootu (ئا) قاپوتۇ

ķapïğ (ķpïğ~) ئىشىك، دەرۋازا، قاپقا

ķaḍa قاتا

Ķataķï (ئا) قاتاقى

Ķatğïn (ئا) قاتغىن

ķaḍun خاتۇن، ئايال

ķatïl- (ķaḍïl-~) ئارىلاشماق، ئارىلىشىۋالماق

ķaṭïn قۇدا-باجا، قېيىن تۇغقان

ķaq قانچە، نەچچە

ķaq- قاچماق

ķaqan قاچان

ķadax (ķaṭax, ķadx, ķaṭx, ķdax~) قېرىنداش، تۇغقان

ķading (ķaṭing~) قاچا، ئىدىش

Ķara (Ķra~) (ئا) قارا

ķara قارا (قەبىلە، ئۇرۇقنىڭ نامى)

ķra (Ķara غا قاراڭ)

ķarabax (ķrabax, ķrbax~) قاراباش، قۇل

Ķaraquķ (ئا) قاراچۇق

Ķarağunaẓ (ئا) قاراغۇناز

Ķaramuķ (ئا) قارامۇق

ķarqlïķ خىراجەت

Ķarxa (ئا) قارشا

ķarğaxa جېدەل-ماجرا

Ķarķu (ئا) قارقۇ

ķarï قارى (ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى)

Ķarïķ (ئا) قارىق

ķarïla- (ķrïl-~) گەزلىمەك، ئۆلچىمەك

Ķarïm (ئا) قارىم

Ķarïmdu (ئا) قارىمدۇ

ķaṣa (< ئە) قازا، بالا-قازا

ķazğan- (ķaṣğan-) قازانماق، قولغا كەلتۈرمەك، (نەتىجىگە) ئېرىشمەك

Ķazï (يەر) قازى

قاسم (ئا) Ķasïm

قاشۇق (ئا) Ķaxuķ

قوشۇق ķaxuķ

ئاتا، دادا Ķang

هارۋا (ķnglï~) Ķanglï

قالماق ķal-

قالان (باجىنىڭ بىر

خىلى) ķalan

قالان بېجىنى ķalanqï

يىغقۇچى

(Ķlïmdu~) Ķalïmdu

(ئا) قالمدۇ

قېلىن ķalïn

قىز مېلى، تويلۇق ķalïng

قام، شامان ķam

قامچا ķamqï

(ئا) قان Ķan

خان ķan

(ئا) قانا Ķana

غا ķuanpu) ķanpu

قاراڭ)

(ئا) قانتۇر Ķantur

(ئا) قانتۇرمىش Ķanturmïx

(ئا) قانچۇق Ķanquķ

(؟) قانسان (؟) ķansan

قاپ (ķwğaķ~) ķawğaķ

(بوتقان قېپى)

كۆكتاتلىق ķawlalïķ

قاۋىد (ķawuḍ~) ķawïḍ

(قاۋت)، قاۋۇد (قاۋۇت)،

(باجىنىڭ بىر خىلى)

(< خەن) ئاباغ، كەش ķay

(< خەن) كوچا ķay

قايا (ئا) (Ķya~) Ķaya

Ķyy"tso,) Ķaytso

(ئا) (Ķytso, Ķyytso~

قايتسو

قەيەردە ķayda

(ئا) قايسۇڭ Ķaysung

(ئا) قايسىن Ķaysïn

(ئا) قايشىدۇ Ķayxïdu

(ئا) قايمىش Ķaymïx

قايىي (ķyu~) ķayu

Ķayïmḍu,) Ķayïmtu

(Ķayyïmtu, Ķyïmtu

(ئا) قايمتۇ

غا Ķayïmtu) Ķayyïmtu

قاراڭ)

(قاراڭ ķapïğ) ķpïğ تا

(قاراڭ ķadax) ķdax تا

ķra (ķara) غا قاراڭ

Ķra (Ķara) غا قاراڭ

ķrabax (ķarabax) قا قاراڭ

ķrbax (ķarabax) قا قاراڭ

ķngli (Ķangli) غا قاراڭ

ķril- (ķarila-) غا قاراڭ

Ķlimdu (Ķalimdu) غا قاراڭ

ķop هەممە، بارلىق

Ķopuz (ئا) قوپۇز

ķoţ- (ķod-) قا قاراڭ

Ķotan (ئا) قوتان

Ķotana (Ķodana~) (ئا) قوتانا

Ķotiq (ئا) قوتىچ

Ķoq (ئا) قوچ

Ķoqo (<خەن، پەر高昌) قوچو

Ķoqing (ئا) قوچىڭ

ķod- (ķoţ-~) قويماق

ķodğu قودغۇ (باجىنىڭ بىر خىلى)

ķodi (ķoţi~) تۆۋەن، پەس

Ķora (ئا) قورا

ķorsuz (ķoorsuz~) زىيانسىز، زىيان تارتمايدىغان

ķorluğ (ķoorluğ~) زىيان تارتىدىغان؛ خورايدىغان

ķox- قوشماق

Ķoxang (ئا) قوشاڭ

Ķoxtar (ئا) قوشتار

Ķoxḍir (ئا) قوشتىر

Ķoxmix (ئا) قوشمىش

Ķoyn (ئا) قويىن

ķoyn (ķoyin~) قوي

ķoorsuz (ķorsuz) غا قاراڭ

ķoorluğ (ķorluğ) قا قاراڭ

ķuanpu (ķunpu~) (<خەن官布) (ķanpu,) قانپۇ (پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلىدىغان تامغىلىق بۆز)

ķuping (<خەن胡瓶) ئۇرۇق، چۆگۈن

Ķut (ئا) قۇت

ķuţ- (kud-) قا قاراڭ

Ḳuḍaba (ئا) قۇدابا (قۇتابا)

(Ḳutdmïx~) Ḳutadmïx (ئا) قۇتادمىش

Ḳutaruḳ (ئا) قۇتارۇق

Ḳutrulmïx (ئا) قۇترۇلمىش

Ḳutluğ (Ḳuḍluğ~) (ئا) قۇتلۇغ

Ḳutluğ arslan (ئا) قۇتلۇق ئارسلان

Ḳuturulmïx (ئا) قۇتۇرۇلمىش

Ḳutï (ئا) قۇتى

ḳud- (ḳuṭ-~) قۇيماق، تۆكمەك

Ḳuḍluğ (Ḳutluğ قا قاراڭ)

Ḳuduğqï (ئا) قۇدۇغچى

ḳuruğ قۇرۇق، قاقشال

Ḳuz (ئا) قۇز

Ḳusï (ئا) قۇسى

Ḳux (ئا) قۇش

Ḳuḳdmunï (ئا) قۇقدمۇنى

Ḳul (ئا) قۇل

ḳul قۇل

Ḳuldukaya (ئا) قۇلدۇقايا

ḳulğaq قۇلاق

Ḳulun (ئا) قۇلۇن

Ḳulunqung (ئا) قۇلۇنچۇڭ

Ḳulï (ئا) قۇلى

ḳum (ḳuum~) قۇم

Ḳumar (ئا) قۇمار

Ḳumaru (ئا) قۇمارۇ

Ḳumluḳ قۇملۇق (ئىبادەتخانا نامى)

ḳunpu (ḳuanpu غا قاراڭ)

ḳuwar (ḳuwpar~) (< خەن) جەرىمانە، تۆلەم

Ḳuwpar (ḳuwar غا قاراڭ)

ḳuwrağ جامائەت

Ḳuus (ئا) قۇس

Ḳuum (ḳum غا قاراڭ)

ḳwğaḳ (ḳawğaḳ قا قاراڭ)

Ḳïbrïdu (ئا) قىبرىدۇ

Ḳïpqaḳ (ئا) قىپچاق

(Ḳïḍay, Ḳïty~) Ḳïtay (ئا) قىتاي

Ķïday (يەر) قىداي (قىتاي)
ķïday (ķïtay غا قاراڭ)
Ķïdan (ئا) قىدان
ķïdïğ (ķïţïğ~) قىرغاق، بوي
ķïra (ķra) ئوتلاق: دەم ئالدۇرۇلىدىغان يەر
ķïrķ قىرق
Ķïryaķuz (ئا) قىرياقۇز
Ķïz (ئا) قىز
ķïz قىز
ķïşğut (ķïşğuḍ~) جەرىمانە
ķïşnak (ķaznaķ=) خەزىنە
kïzïl قىزىل
Ķïğur (ئا) قىغۇر
ķïl- قىلماق
Ķïmïr (ئا) قىمىر
ķïn (ķïyïn, ķyïn~) قىيىن-قىستاق، جازا
Ķïna (ئا) قىنا
Ķïnğuuqï (ئا) قىنغۇچى
Ķïnķudu (ئا) قىنقۇدۇ
Ķïnïsun (ئا) قىنىسۇن
Ķïyasudïn (ئا) قىياسۇدىن

Ķya (Ķaya غا قاراڭ)
Ķytso (Ķyytso~) (Ķaytso غا قاراڭ)
ķyu (ķayu غا قاراڭ)
Ķyïmtu (Ķyïmḍu~) (Ķayïmtu غا قاراڭ)

K

Kaxmirlïğ (ئا) كەشمىرلىق
Kamtsuin (ئا) كامتسۇئىن
kəpəz كېۋەز، پاختا
kəqür- كەچۈرمەك، (ۋاقىتنى) ئۆتكۈزمەك
Kəd (ئا) كەد
Kədirə (ئا) كەدىرە
kərək (Kərgäk~) كېرەك
Kərəy (ئا) كەرەي
Kərsin (Krsin~) (ئا) كەرسىن
kərgək (kərgk, krgək~) كېرەك
kəsix- كېسىشمەك، توختاتماق، بېكىتمەك
kəngix- كېڭەشمەك
kəl- كەلمەك

kəlür- (-kəl نىڭ مەجبۇرىي دەرىجىسى) كەلتۈرمەك
Kəlirt (Klirt~) (ئا) كەلىرت
kəlinlə- كېلىن قىلماق
kən (=kənt ؟) شەھەر (؟)
Kənt (ئا) كەنت
kənq (ئا) كەنچ
Kəndü (ئا) كەندۈ
kəw (< خەنزۇ) كەۋ
kəw bahxï ئۇستاز
kəwxi (< خەنزۇ) كەۋشى
kəwiz گىلەم، ئەدىيال
Krsin (Kərsin گە قاراڭ)
krgək (kərgək گە قاراڭ)
kl- (-kəl گە قاراڭ)
klirt (kəlirt گە قاراڭ)
Kowqü (ئا) كوۋچۈ
Kuintu (ئا) كۇئىنتۇ
keprüg كۆۋرۈك
ker- كۆرمەك
Kerü (ئا) كۆرۈ
kesür بەر، ئېتىز (؟)
Kesünqi (ئا) كۆسۈنچى

Kek (ئا) كۆك
Kekus (ئا) كۆكۈس
keküşmək (قىستا) چاپان
kegür- (ker نىڭ مەجبۇرىي دەرىجە شەكلى) كۆرسەتمەك
kengül كۆڭۈل
kel كۆل
kelük كۆلۈك، ئۇلاق
kem- كۆممەك
kenək چېلەك
Keni (ئا) كۆنى
keni توغرا
küp كۈپ
Küq (ئا) كۈچ
küq كۈچ، مادار
küqək كۈچلۈك
Küqdəmür (ئا) (كۈچدەمۈر ~ كۈچتەمۈر)
Küdəgü (ئا) كۈدەگۈ
küdəgü كۈيئوغۇل
Küdən (ئا) كۈدەن
Kürək (ئا) كۈرەك
kürk كۈرك جۇۋا
küri كۈرە (ھەجىم ئۆلچەم بىرلىكى)

kürilig كۈرىلىك
küz (küş~) كۈز
küzlüg كۈزلۈك
küskü چاشقان
küsmix (kümüx كە
قاراڭ)
küləy دەم ئالدۇرۇلغان يەر،
ئاق قالدۇرۇلغان يەر
Külüg (ئا) كۈلۈگ
kümüx (kümix,
küsmix~) كۈمۈش، كۈمۈش
پۇل
Kün (ئا) كۈن
kün كۈن
künqit (künqiḍ~) (<
تو) كۈنجۈت
kündün (kündin,
küntün~ küntin,) جەنۇب
künqi (؟) كۈنچى
küng دېدەك، ئايال قۇل
künlük كۈنلۈك
küü (؟) كۈ
küwəz (ئا) كۈۋەز

kit- (kiḍ-~) كەتمەك،
ئايرىلماق (بەزىدە ياردەمچى
پېئىل ئورنىدا قوللىنىلىدۇ)
Kitrin (يەر) كىترىن
kiḍmən كەتمەن
kiq- ئۆتكۈزمەك؛ كەچۈرمەك
Kiqikyə (يەر) كىچىكيە
kiqig كىچىك؛ شاگىرت،
ئوقۇغۇچى
kidiz كىگىز
kidin غەرب
kidin بازار، رەستە
kir- كىرمەك
Kirmix (ئا) كىرمىش
Kizigin (ئا) كىزىگىن
Kixəqük (ئا) كىشەچۈك
kixi كىشى؛ ئايال
kixilik كىشىلىك
kingəx- (kəngix- كە
قاراڭ)
Kingḍsuin (ئا) كىڭتسۇئىن
Kingsun (Kingẓun~)
(ئا) كىڭسۇن
Kilinmbu (ئا) كىلىنمبۇ
kim كىم

kimə (kim+mə=) مەبلى
كىم
kim kimə bolup مەبلى
كىم بولسۇن
Kimtso (ئا) كىمتسو
Kimzun (ئا) كىمزۇن
kin كىيىن
kinlig جىيەكلىك

L

laty (latay=) (> خەن
#ヤ) ھىلھىلە لىپتا
lal (> پا لعل) لەئل
(ياقۇت)
Lama (ئا) لاما
lan (> خەن⿳) ياغاچ
قاشا(؟)
Lusay (ئا) لۇساي
luu (> خەن龍) ئەژدىھا
Lükqüng (> خەن中
يەر) لۆكچۈن
Likə (ئا) لىكە
Liw (> خەن، ئا) لىۋ
(لىۋ)

M

ma سۆز ئۇرامىنى
كۈچەيتىدىغان ئۇلانما
matay (؟) ماتاي (؟)
Maharaq (> سان
mahārāja) ماھاراج (ئۇلۇغ
خان)
Mahmura (ئا) ماخمۇرا
Marlan (ئا) مارلان
Maxï (ئا) ماشى
Mağï (ئا) ماغى
Malda (ئا) مالدا
Mamat (ئا) مامات
manga (mnga~) ماڭا
manga (؟) مانگا
manmur (؟) مانمۇر
Mausï (ئا) ماۋسى
Mayak (ئا) ماياق
mə سۆز ئۇرامىنى
كۈچەيتىدىغان ئۇلانما
Mədiz (ئا) مەدىز
Mənggü (ئا) مەڭگۈ
Məngü (ئا) مەڭۈ

Mərkid (Mrkid~) (ئا)
مەركىد

mən مەن

Mrkid (Mərkid كە
قاراڭ)

məning مېنىڭ

mnga (manga غا تەڭ)

mning (məning گە تەڭ)

Monğğolqïn (ئا)
موڭغۇلچىن

Mongol (ئا) موڭغول

Murut (يەر) مۇرۇت

munta (mintaa~) بۇ
يەردە، مۇندا

muntïn بۇنىڭدىن، مۇندىن

munqa بۇنچىۋالا، مۇشۇنچە

mundïn (muntïn~)
بۇنىڭدىن، مۇندىن

Mungsuz (ئا) مۇڭسۇز

Mübərək (ئا) مۇبەرەك

mün شورپا

Misir (ئا) مىسىر

minqa بۇنىڭدىن كېيىن

mində مەندە، مەندىن

Ming (ئا) مىڭ

ming مىڭ

minitə مەندە، مەندىن

N

Napqik (يەر) ناپچىك

Nartun (ئا) نارتۇن

nə نە، نېمە

nəḑəg قانداق

nəqə (niqə~) نەچچە

nəgü نېمىشقا

nəẓə نەرسە

Nom (ئا) نوم

nom (< سوغ < گېرىك)
نوم

niqə (nəqə گە قاراڭ)

Niqən (ئا) نىچەن

nixan (< پا) نىشان، بەلگە

O

oḑaqï (otaqï=) دورىگەر،
تېۋىپ

Oḑaqï (ئا) ئوتاچى

otra (otura~) ئوتتۇرا

otuz ئوتتۇز

Otuz (ئا) ئوتتۇز

oḍuşar ھەر ئوتتۇز، ئوتتۇزدىن

orpaq (oprak̡=) ئۆپرىغان، كونا، جۇل-جۇل

ortak̡ï ئوتتۇرىدىكى

ortuk̡ (orḍuk̡~) ئورتاق

orḍuk̡luğ ئورتاقلىق، ئورتاق ھالدىكى

orḍun ئوتتۇرا

orun ئورۇن

Ozmïx (Oşmïx~) (ئا) ئوزمىش

oğrï ئوغرى

oğl (oğul غا قاراڭ)

Oğlan (ئا) ئوغلان

oğlan (oğulan, oğln, olan~) ئوغۇل، بالا؛ بالا غۇلام، قۇل؛ شاھزادە

Oğul (ئا) ئوغۇل

oğul (oğl~) ئوغۇل؛ شاھزادە

oğullan- ئوغۇللۇق بولماق، ئوغۇل بالا بېقىۋالماق

oğulluk̡ ئوغۇللۇق، بالا بېقىۋالغان

ok̡ سۆز ۋە جۈملىلەرنىڭ ئورامىنى كۈچەيتىدىغان ئۇلانما

ok̡uy (ئا) ئوقۇي

ol ئۇ، ئاۋۇ (ھۆكۈم ياردەمچىسى)

olan (oğlan غا قاراڭ)

olur- ئولتۇرماق

Ombu (ئا) ئومبۇ

on ئون

onar ئوندىن، ھەر ئون

onluk̡ ئونلۇق (10 كىشىلىك گۇرۇپپا)

onunq (onïnq~) ئونىنچى

onïnq (onunq غا قاراڭ)

U

u- مۇمكىن بولماق، قادىر بولماق

Utmïx (Uḍmïz~) (ئا) ئۇتمىش

uḑuru ئۇدۇل تەرەپ، قارشى تەرەپ
uq ئۇچ
uqağur (< موڭ) ئەسلى، ئەسلىدە
ud ئۇي
Udqï (ئا) ئۇدچى
Ur (ئا) ئۇر
ur- ئۇرماق
Uruz (ئا) ئۇرۇز
uruğ ئۇرۇغ، نەسل، ئەۋلاد، قەۋم
urïsïz ئوغۇلسىز، ئوغلى يوق
uşun ئۇزۇن
uğux قوۋم، جەمەت
ulağ ئۇلاغ
ulam مەڭگۈ، دائىم
ulus (؟) ئۇلۇس
ulux دۆلەت، يۇرت
uluğ ئۇلۇغ
Uluğ (ئا) ئۇلۇغ
Umar (ئا) ئۇمار
umdu ئۇمدۇ (باجنىڭ بىر خىلى)
umuğsuz ئۇمىدسىز

Umïnqï (ئا) ئۇمىنچى
un ئۇن
Uu (ئا) ئۇ
Uur (ئا) ئۇر
uyaz (؟) ئۇياز
uyğur ئۇيغۇر
uyuķ پىما؛ كىگىز پايپاق(؟)

θ

θ- ئوبلىماق
(θḑkürü~) θtkürü ئۆتكۈزۈپ، بەكرەك، تېخىمۇ
θḑgək (ئا) ئۆتكەك
θtükən (ئا) ئۆتۈكەن
(θtig~) θtüg تىزىملىك، جەدۋەل، ھېسابات تالۇنى
(θḑün-~) θtün- ئۆتۈنمەك
(θtüg كە قاراڭ) θḑig
θtiglə- تىزىملىماق، خاتىرىگە ئالماق، جەدىۋەللەشتۈرمەك
θq- ئۆچمەك، تۆلەپ بولماق (؟)
θdəkqi (ئا) ئۆدەكچى
(θdigə گە قاراڭ) θdgə

ɵdüx (نا) ئۆدۈش

ɵdigə (نا) ئۆدىگە

ɵrḑgün خامان

ɵrmix (نا) ئۆرمىش

ɵrü ئۆرە، يۇقىرى، شىمال

ɵz (نا) ئۆز

ɵz (ɵş~) ئۆز

ɵẓgə ئۆزگە، باشقا

ɵzkyə ئۆزگە، باشقا

ɵk سۆز ۋە جۈملىلەرنىڭ
ئورامىنى كۈچەيتىدىغان
ئۆلانما

ɵküz (ɵküş~) (نا) ئۆكۈز

ɵg ئاپا، ئانا

ɵgə (نا) ئۆگە

ɵgəqük (نا) ئۆگەچۈك

ɵgən ئۆستەڭ

ɵgəy ئۆگەي (ئانا، ئاتا)

ɵgdi (؟) ئۆگدى

ɵgrüs (ɵgrüẓ~) (نا) (نا)
ئۆگرۈس

ɵgrünq (نا) ئۆگرۈنچ

ɵgrünqə (نا) ئۆگرۈنچە

ɵgüdəy (نا) ئۆگۈدەي

ɵgür (يەر) ئۆگۈر

ɵgürt (ɵgüt=) نەسىھەت،
ئاگاھلاندۇرۇش

ɵgüz دەريا

ɵng نېسۋە، ئۈلۈش

ɵngdün (ɵngtün~) ئالدى
تەرەپ، شەرق تەرەپ،
شەرق

ɵngdünki بۇرۇنقى

ɵngi باشقا

ɵl- ئۆلمەك

ɵləng ئوتلاق، يايلاق

Ü

üq (iq~) ئۈچ

üqər ئۈچتىن، ھەر ئۈچ

üqəgü ئۈچەيلەن

üqün ئۈچۈن

üqünq ئۈچىنچى

Üdəy (نا) ئۈدەي

Üdkə (نا) ئۈدكە

ür (üür) گە قاراڭ

üş- (üz=) ئۈزمەك

üzə ئۈستىدە، ...دە (...دا/
...تا/...تە)

üzüx- ئۈززۈشمەك، بەكتمەك، توختاتماق

üşül- ئۈززۈلمەك، تۈگىمەك

üşülüx- ئۈززۈلۈشمەك، كېلىشمەك، پۈتۈشمەك (üzül- نىڭ ئۆملۈك دەرىجە شەكلى)

Üşünmix (ئا) ئۈززۈنمىش

(üsḍün, üẓtün~) üstün ئۈستۈن، يۇقىرى؛ شىمال

üsḍünki ئۈستۈنكى

(üksintə, ükẓintə~ üẓkintə,) üskintə ئالدىدا

Üsinə (ئا) ئۈسىنە

(ükẓintə~) üksintə (üskintə گە قاراڭ)

üləx- ئۈلەشمەك، بۆلمەك

ülətü رەخت پارچىسى، ياغلىق

ülüx ئۈلۈش، نېسىۋە

ülüxlüg ئۈلۈشلۈك، ئۈلەشكەن

üm شىم، ئىشتان

ün- ئۈنمەك، پەيدا بولماق، چىقماق

Ünər (خاس) ئۈنەر (ئىبادەتخانا نامىنىڭ بىر قىسمى)

(ünḍür~) üntür- ئۈندۈرمەك

(ür, üyür, yür~) üür تېرىق

üwgə (؟) ئۈۋگە

W

wap (< خەن 法) قانۇن، نىزام، قائىدە

Waptso (< خەن، ئا) ۋاپتسو

(Wapṭu~) Wapdu (< خەن، ئا) ۋاپدۇ

Wapso (< خەن، ئا) ۋاپسو

Wapxï Tutung (ئا) ۋاپشى تۇتۇڭ

Wažïr (ئا) ۋاژىر (ئالماس)

Wang (< خەن) ۋاڭ

wrharlïķ ئىبادەتخانىغا قاراشلىق

wuqng (< خەن) ئىناۋەتسىز

wirhar (< سان) ئىبادەتخانا، بۇتخانا

Wirya (ئا) ۋىريا

Ï

ït ئىت

ïd- ئەۋەتمەك، يوللىماق (يەنە ياردەمچى پېئىلمۇ بولۇپ كېلىدۇ)

Ïdaba (ئا) ئىدابا

Ïdukķut (خاس) ئىدىقۇت

ïdïx ئەمەلدىن قالغان، ئىناۋەتسىز (؟)

ïğaq ياغاچ

ïnaru بۇيان؛ كېيىن

Ïnağ (ئا) ئىناغ

Ïnal (ئا) ئىنال

Ïnalquķ (ئا) ئىنالچۇق

ïnqa (ئۈچىنچى شەخس ئالمىشىنىڭ ۋارىيانتى) ئۇنداق، شۇنداق

I

itük (~ yitük) يېتىكەن، يوقالغان

itig نەقىش، بېزەك

Iq (يەر؟) ئىچ

iq (üq گە قاراڭ)

iq ئىچ، ئىچى

iqrə ئىچرە، ئىچكى

iqgəri (~iqgərü) ئىچكىرى

iqi ئاكا

idix ئىدىش

irt (~irḍ) ئىرت، باج (يەنە باجنىڭ بىر خىلى)

irkün (؟) ئىركۈن

Irinqipl (ئا) ئىرىنچىپىل

işlə- (istə- گە قاراڭ)

istə- (isḍə-, izḍə-, ist-, ~izd-) ئىزلىمەك، ئىستىمەك، تەلەپ قىلماق

Isigi (ئا) ئىسىگى

Ix (ئا) ئىش

ix ئىش

ix (؟) ئىش

ixtin- (iqtin-=) ئىچىدىن يوقالماق

ixtin taxtin bol- يا

ئۆنداق، يا مۇنداق بولماق؛ قىچىپ كەتمەك

ixgirti كىمخاب

ixlət- ئىشلەتمەك

ixi ئەمەلدار

ixiq قازان

ixirə (ئا) ئىشرە

iki ئىككى

Ikiqi (ئا) ئىكىچى

ikirər ئىككىدىن، هەر ئىككى

ikigü (ikəgü گە قاراڭ)

ikilik توپ (iki bağ = بىر توپ)

ikinti (ikindi~) ئىككىنچى

ig كېسەل

igə ئىگە، خوجا

igsiz كېسەلسىز

igələ- (igilə-~) ئىگىلىمەك، باشقۇرماق

iglə- كېسەل بولماق، ئاغرىماق

ikəgü (ikigü, əkəgü~) ئىككىلەن

Il (ئا) ئىل

il دۆلەت، يۇرت، ئەل

il- ئىلمەك، تارتماق

Ilabu (ئا) ئىلابۇ

Iltə (ئا) ئىلتە

Ilqi (ئا) ئىلچى

ilqi ئەلچى

Ilqük (ئا) ئىلچۈك

ilg (əlig كە قاراڭ)

Iliqük (ئا) ئىلىچۈك

Inəqi (ئا) ئىنەچى

Inəqük (ئا) ئىنەچۈك

Intu (ئا) ئىنتۇ

Inq (ئا) ئىنچ

inqgə ئىنچىكە، تەپسىلىي؛ سۆزپەتلىك

Ingə (ئا) ئىنگە (~ ئىڭە)

ingək ئىنەك

ini ئىنى، ئۇكا

inix (؟) ئىنىش

Y

y (yïngaķ نىڭ قىسقارتىلمىسى)

Yapïqï (ئا) ياپىچى

Yapïğ (ئا) ياپىغ

yat يات

yada- (< موڭ) ئامال قىلالماسلىق، مۇمكىن بولماسلىق؛ (قەرزگە) بوغۇلماق (؟)

yar يار

yar- يارماق، تىلماق، بۆلمەك

yarat- (yaraḍ-, yrat-, yrḍ-~) ياراتماق، تەييارلىماق، ھازىرلىماق

yarax- ياراشماق، كېلىشمەك

yaraxu لايىق، مۇۋاپىق

yarağu مۇۋاپىق، لايىق، يارىشا

Yaraķ (ئا) ياراق

Yarp (Yrp=) (ئا) يارپ

yarğu ھۆكۈم، كېسىم

yarlïğqï (ئا) يارلىقچى

yarmaķ يارماق پۇل

Yaruķ (خاس) يارۇق (ئىبادەتخانا ئىسمىنىڭ بىر قىسمى)؛ يورۇق، نۇر

Yarumïx (Yrumïx=) (ئا) يارۇمىش

yarïl- يېرىلماق

yarïm (yrïm~) يېرىم

yaz ياز

yaṣ- گۇناھ قىلماق

yazlïğ يازلىق

yaṣuķ خاتالىق، گۇناھ

Yazï (يەر) يازى

yaṣï تۈزلەڭلىك

yaziķ (؟) يازىق

yasa- ياساق، قانۇن

yastuķ (yasḍuķ, ystuķ) ياستۇق (ئەڭ چوڭ پۇل بىرلىكى، بىر ياستۇق 50 سەرگە تەڭ)

yasḍuķluķ ياستۇقلۇق (50 سەرلىك)

yax ياش

yax- يوقالماق، يىتمەك، غايىب بولماق

yaxa- ياشىماق، ئۆمۈر

كۆرمەك

yaxlïğ ياشلىق

yağak ياڭاق

Yak (ئا) ياق

yak (؟) ياق

yaka ئىجارە، ئىجارە ھەققى

yakxï (< #خەن# ؟)

ئاچقۇچ

Yakxïdu (ئا) ياقشىدۇ

yang (yng~) (<#خەن#)

شەكىل، تۈرۈق؛ ئادەت

Yanga (Ynga~) (ئا)

ياڭا

yangï (yngï~) يېڭى

Yalawaq (ئا) يالاۋاچ

yalawaq ئەلچى

yalğan يالغان، ساختا،

ئالدامچىلىق

yalnguz (yalanguz~)

يالغۇز

Yamqur (ئا) يامچۇر

yan يان

yan- يانماق، قايتماق

yantut (yandut,)

yanud~) ياندۇرۇش،

قايتۇرۇش

yantur- (yandur-~)

ياندۇرماق، قايتۇرماق

Yanyak (ئا) يانىياق

Yawlak (ئا) ياۋلاق

yət- يەتمەك

yətmix يەتمىش

yəti (yədi, yidi, yiti=)

يەتتە

yətinq (yədinq~yitinq=)

يەتتىنچى

yərgmi (yəgirmi گە

قاراڭ)

Yəgən (Ygən, Yigən~)

(ئا) يەگەن

yəgən (ygən, yigən~)

جىيەن

yəgrmi (yəgirmi گە

قاراڭ)

yəgirmi (yrgimi,

(yəgrmi, yərgmi~

يىگىرمە

yəgirminq يىگىرمىنچى

yənggə يەڭگە

(ymə, yimə=) yəmə
يەنە .
يەنە (yinə~) yənə
(قاراڭ قا yarat-) yrat-
(قاراڭ قا Yarp) Yrp
(قاراڭ قا yarat-) yrḍ-
گە yəgirmi) yrgimi
قاراڭ)
قا Yarumïx) Yrumïx
قاراڭ)
(قاراڭ غا yarïm) yrïm
(قاراڭ قا Yastuḳ) ystuḳ
(قاراڭ گە yəgən) ygən
گە yəgirmi) ygrmi
قاراڭ)
yəgirminq) ygrminnq
گە قاراڭ)
(قاراڭ غا yang) yng
(قاراڭ غا Yanga) Ynga
yəmə) (yimə~) ymə
گە قاراڭ)
(قاراڭ گە yənə) ynə
(قاراڭ غا yangï) yngï
يۈرمەك، (yor~) yorï-
ئۆتمەك

ماگغۇزماق، يولغا yorïḍ-
قويماق
ئۆتكۈزگەن، ئاقىدىغان yorïḳ
يوسۇن، قائىدە yosun
(ئا) يوغلىم Yoğlïm
قېلىن؛ توم، يىرىك yoğun
(< سان Yogaxiri
يونگاشىرى (ئا ،yogaśrï
يول yol
(يەر) يول . Yol
(ئا) يولاش Yolax
(ئا) يولچى Yolqï
يوق yoḳ
قازاغا yoḳ bar bol-
يولۇقماق، قاچماق
يوقلۇق yoḳluğ
(ئا) يۇقا Yuḳa
(ئا) يوقتىر Yoḳtïr
(ئا) يۈڭچى Yungqï
yunglaḳlïḳ
(yunglaḳlaḳ, yunglḳlḳ~)
تىشلىتىدىغان
قايتۇرۇپ سېتىۋالماق yul-
(ئا) يۇلاي Yulay
(ئا) يۇمشاق Yumxaḳ

yunt (yunḍ~) ئات
yür (üür گە قاراڭ)
yürüng ئاق
Yürüng (ئا) يۈرۈڭ
yüz يۈز
yüzlük (yuşluķ, yüşlük~ يۈزلۈك، (يۈز كشىلىك گۇرۇپپا)
Yüsüpi (ئا) يۈسۈپى
yügərüki ھازىرقى، ئۈۋۈەتتىكى
Yïpğa (ئا) يىپغا
yïğ- يىغماق
Yïğïdan (ئا) يىغدان
Yïğïna (يەر) يىغنا
yïl يىل
yïlan يىلان
yïllïķ يىللىق
yïngaķ تەرەپ، يۈنۈلۈش
yi- يىمەك
yiplig (؟) يىپلىك (؟)
yiḍ- (yət- كە قاراڭ)
yitmix (yətmix كە قاراڭ)
Yitmix (ئا) يىتمىش

yiti (yəti) yəḍi, yiḍi~ گە قاراڭ)
yitinq (yiḍinq~) yətinq كە قاراڭ)
yir يەر
Yikqi (ئا) يىكچى
Yikuy (ئا) يىكۈي
yig ياخشى، ئېسىل
Yig (ئا) يىگ
yigəd- ياخشىلىماق
Yigədmix (ئا) يىگەدمىش
yigən (yəgən گە قاراڭ)
Yigən (Yəgən گە قاراڭ)
yimə (yəmə گە قاراڭ)
Yimək (ئا) يىمەك
yimgiqi (؟) ئاشلىق تېرىلىدىغان، ئورۇق بېرىدىغان (؟)
Yinə (ئا) يىنە
yinə (yənə گە قاراڭ)

ۋەسقىلەرنىڭ بۇ كىتابتىكى تۈر نومۇرى بىلەن "UW"2 دىكى تۈر نومۇرىنىڭ سېلىشتۇرمىسى

بۇ كىتابتىكى تۈر نومۇرى	"UW"2 دىكى تۈر نومۇرى	
1 (1 - 1)	Sa01	Y.K. 0014 Or. 8212 (106) BL.
2 (1 - 2)	Sa02	Ot. Ry. 1414a RDT
3 (1 - 3)	Sa03	TIII M205 U 3908 SBPK
4 (1 - 4)	Sa04	TIII M205d U 5241 SBPK
5 (1 - 5)	Sa05	3Kr. 36 USp109 SPF (ph.)
6 (1 - 6)	Sa06	3Kr. 39 USp 108 SPF (ph.)
7 (1 - 7)	Sa07	3Kr. 41 USp 107 SPF (ph.)
8 (1 - 8)	Sa08	SUS 2. 49. 1 SUS
9 (1 - 9)	Sa09	SJ Kr. IV/699 Inv. 1952 g. 3446 SPF
10 (1 - 10)	Sa10	TM224. D168 U 5238 USp13 SBPK
11 (1 - 11)	Sa11	Istanbul 35 IÜMK
12 (1 - 12)	Sa12	K7711 (攸 3429) ZLB
13 (1 - 3)	Sa13	Ot.Ry. 1097a RDT
14 (1 - 14)	Sa14	TM90 U 5234 SBPK
15 (1 - 15)	Sa15	TM99 U 5236 SBPK
16 (1 - 16)	Sa16	Ot. Ry. 543 (卷子本) RDT
17 (1 - 17)	Sa17	Feng1954:2
18 (1 - 18)	Sa18	Tla520+T101. 500+Ohne Nr.+? U 5399r.+U 5367 +U 6068rMIK III 4957a SBPK, MIK
19 (1 - 19)	Sa19	Ohne Nr. (b)r.+ Ohne Nr. (c)r. U5968r. +U5971r. SBPK
20 (1 - 20)	Sa20	TI580 U5371 SBPK

21 (1 - 21)	Sa21	TII D373 U 5240 USp61 SBPK
22 (1 - 22)	Sa22	3Kr. 34 USp 114 SPF (ph.)
23 (1 - 23)	Sa23	3Kr. 38 USp 110 SPF (ph.)
24 (1 - 24)	Sa24	Tenishev, Feng 1958 :2
25 (1 - 25)	Sa25	SJ Uig/15 Inv. 1952 g. 4192 USp 56 SPF
26 (1 - 26)	Sa26	USp57
27 (1 - 27)	Sa27	TM95, D181 U 5235 SBPK
28 (1 - 28)	Sa28	TM206, D187 Mainz693 USp16 SBPK
29 (1 - 29)	Sa29	SJM/6 Inv. 1952g. 4176 SPF
30 (2 - 1)	Ex01	Ohne Nr. (a) U 3907 USp 30 SBPK
31 (2 - 2)	Ex02	TM101 U 5237 SBPK
32 (2 - 3)	Ex03	TM88, D199 U 5280 SBPK
33 (3 - 1)	RH01	TII D149b U 5270 USp 86 SBPK
34 (3 - 2)	RH02	TII Toyuq Ohne Nr. U 5267 SBPK
35 (3 - 3)	RH03	TII Nr. 3 (Çiqtim 3?) USp 87 IÜMK (ph.)
36 (3 - 4)	RH04	TM232, D176 U 5272 USp2 SBPK
37 (3 - 5)	RH05	TM237 U 5271 USp 11 SBPK
38 (3 - 6)	RH06	TII MIII U 5268 USp 66 SBPK
39 (3 - 7)	RH07	TM211, D135 U 5273 USp 28 SBPK
40 (3 - 8)	RH08	TII D204 U 5269 SBPK
41 (3 - 9)	RH09	TM109+TM103a U 5275+U 5274 SBPK
42 (3 - 10)	RH10	TM100 U5276 SBPK
43 (3 - 11)	RH11	TM81 U5277 SBPK
44 (3 - 12)	RH12	TM73 U 5279 SBPK
45 (3 - 13)	RH13	TM235 U 5265 USp3 SBPK

46 (3 - 14)	RH14	SJ 0/73 (1. 0) Inv. 1952 g. 4154 SPF
47 (3 - 15)		
48(4 - 1)	Lo01	TII Toyuq Ohne Nr. (e) U 5233 USp 85 SBPK
49 (4 - 2)	Lo02	TII D149a U 5232 USp 67 SBPK
50 (4 - 3)	Lo03	Ot. Ry. 2733 RDT
51 (4 - 4)	Lo04	TIa 520 + Ohne Nr. U 5399v. + U 6068v. SBPK
52 (4 - 5)	Lo05	Ot. Ry. 2149a Ot. Ry. 1108 RDT
53 (4 - 6)	Lo06	TII Çiqtim 2 U 5231 USp 63 SBPK
54 (4 - 7)	Lo07	TM222, D51 U 5230 USp 18 SBPK
55 (4 - 8)	Lo08	[Kle. Roh. 6] USp 52 SPF (ph.)
56 (4 - 9)	Lo09	Sj Uig/16 Kle.-Roh. 1 USp 47 SPF
57 (4 - 10)	Lo10	3Kr. 33b USp 113 SPF (ph.)
58 (4 - 11)	Lo11	Ohne Nr. (r) Ch/U 7215 SBPK
59 (4 - 12)	Lo12	USp 34 SPF (ph.)
60 (4 - 13)	Lo13	TM 86 U 5255 SBPK
61 (4 - 14)	Lo14	TM234 U 5262 USp 10 SBPK
62 (4 - 15)	Lo15	TM212 U 5257 USp 29 SPF
63 (4 - 16)	Lo16	TM236, D176 U 5264 USp 8 SBPK
64 (4 - 17)	Lo17	Ohne Nr.(b)v. +Ohne Nr.(c)v U 5968v. + U 5971v. SBPK
65 (4 - 18)	Lo18	Istanbul 19 IÜMK
66 (4 - 19)	Lo19	Ot. Ry. 2734 RDT
67 (4 - 20)	Lo20	TM 106 U 5256 SBPK
68 (4 - 21)	Lo21	TM83 U 5254 SBPK
69 (4 - 22)	Lo22	TM76 U 5253 SBPK
70 (4 - 23)	Lo23	SJ M/7 Inv. 1952 g. 4177 SPF
71 (4 - 24)	Lo24	TM 75 U 5252 SBPK

72 (4 - 25)	Lo25	USp 37 SPF (ph.)
73 (4 - 26)	Lo26	TM233 U 5261 USp 20 SBPK
74 (4 - 27)	Lo27	TM215 U 5258 USp 27 SBPK
75 (4 - 28)	Lo28	TM 226, D 176 U 5259 USp7 SBPK
76 (4 - 29)	Lo29	TII D 43 U 5263 USp70 SBPK
77 (4 - 30)	Lo30	TM 230, D 176 U 5260 USp 1 SBPK
78 (4 - 31)		
79 (4 - 32)		
80 (5 - 1)	Ad01	SJ O/70(O.7) Inv. 1952 g. 4153 SPF
81 (5 - 2)	Ad02	SJ O/55(O.8) Inv. 1952 g. 4135 SPF
82 (5 - 3)	Ad03	O. 1 USp 98
83 (6 - 1)	PI01	SJ O/54 (O.6) Inv. 1952 g. 4134 SPF
84 (6 - 2)	PI02	[Kle.-Rob.5] USp 51 SPF (ph.)
85 (7 - 1)	Em01	Y 828 ZLB
86 (7 - 2)	Wp02	SUS 2. 49. 1 SUS
87 (8 - 1)	Wp01	TII Çiqtim 5 U 5243 USp 78 + 82 SBPK
88 (8 - 2)	Wp03	Ot. RY. 1414b RDT
89 (8 - 3)	Wp04	[Kle.-Rob.9] USp 55 SPF (ph.)
90 (8 - 4)	Wp05	3Kr. 40 USp 127 SPF (ph.)
91 (8 - 5)	WP06	总 8830 K 7716(考 3428) ZLB
92 (9 - 1)	Mi01	3Kr.35 USp 115 SPF (ph.)
93 (9 - 2)	Mi02	TIIçiqtim 7 U5242 USp 73+81 SBPK
94 (9 - 3)	Mi03	3Kr. 37b USp 116 SPF (ph.)
95 (9 - 4)	Mi04	3Kr.33a USp111 SPF (ph.)
96 (9 - 5)	Mi05	SUS 2. 49. 1 SUS
97 (9 - 6)	Mi06	[Kle.-Rob.2] USp 48 SPF (ph.)
98 (9 - 7)	Mi07	3Kr.31a USp 112 SPF (ph.)
99 (9 - 8)	Mi08	3Kr. 32b USp 120 SPF (ph.)

100 (9 - 9)	Mi09	TII 1813 U 5534 SBPK
101 (9 - 10)	Mi10	Tenishev, Feng 1958 :1
102 (9 - 11)	Mi11	TII D373a U 5250 USp 83 SBPK
103 (9 - 12)	Mi12	TII D 373b U 5249 USp 84 SBPK
104 (9 - 13)	Mi13	3Kr. 31b USp 125 SPF (ph.)
105 (9 - 14)	Mi14	3Kr. 31c USp 126 SPF (ph.)
106 (9 - 15)	Mi15	3Kr. 37a USp 117 SPF (ph.)
107 (9 - 16)	Mi16	3Kr. 32a USp 124 SPF (ph.)
108 (9 - 17)	Mi17	TM225 USp 12
109 (9 - 18)	Mi18	TM 229 U 5251 USp 5 SBPK
110 (9 - 19)	Mi19	TM205, D135 U 5246 USp 32 SBPK
111 (9 - 20)	Mi20	TM220 U 5245 USp 14 SBPK
112 (9 - 21)	Mi21	TM227 U 5244 USp 6 SBPK
113 (9 - 22)	Mi22	TM78 U 5278 USp 19 SBPK
114 (9 - 23)	Mi23	TM98 U 5248 SBPK
115 (9 - 24)	Mi24	Kr.IV/618 Inv.1952 g. 3365 SPF
116 (9 - 25)	Mi25	TM104 U 5247 SBPK
117 (9 - 26)	Mi26	TII D338 U 5266 USp 62 SBPK
118 (9 - 27)	Mi27	Feng 1960 : [1] SUARM
119 (9 - 28)	Mi28	TM238, D176 U 5239 USp 15 SBPK
120 (9 - 29)	Mi29	Ohne Nr.(d) U 5969 SBPK
121 (9 - 30)	Mi30	Istanbul 3 IÜMK
122 (9 - 31)	Mi31	Istanbul 6 IÜMK
123 (9 - 32)	Mi32	Istanbul 8 IÜMK
124 (9 - 33)	Mi33	Feng 1960 :[2]
125 (9 - 34)		

پايدىلانغان ماتېرىياللار ئىچىدىكى بەزى قىسقارتىلمىلار:

AYC: Ceval KAYA (Uygurca Altun Yaruk, Giriš, Metin ve Dizin), Ankara, 1994.

DLT: بېسىم ئاتالاي، Divanü Lügat-it-türk Dizini (تۈركىي تىللار دىۋانى ئىندېكسى) 1941- يىل، ئەنقەرە.

V. Gabain: فون گابايىن، Eski Türkçenin Grameri (قەدىمكى تۈركچىنىڭ گىرامماتىكىسى)، مەھمەت ئاقالىن تەرجىمىسى، 1988- يىل، ئەنقەرە

ḲB: "قۇتادغۇ بىلىك"، رەشىدى رەخمەتى ئارات، Kutadgu Bilig Dizini، 1979- يىل، ئىستانبۇل.

ḲR: "قىسەسۇل ئەنبىيا"نىڭ لوندون قولىيازما ئۈچۈنچى فاكسىمىل (1948- يىلى k. grønbech تەرىپىدىن كوپېنھاگېندە نەشر قىلدۇرۇلغان) نۇسخىسى يەنى گوللاندىيىنىڭ ئۇترەخت ئۇنىۋېرسىتېتىدا ساقلىنىۋاتقان نۇسخىسى. ئۇنىڭ رەسمىي ئاتىلىشى:
K. GRØNBECH, RABGHUZI NARRATIONES DE PROPHETIS COD. BRIT ADD. 7851, Repproduced in facsimile, with an introduction, Copenhagen. Ejnar Munksgaard, 1948.

TTD: مەھمۇد قەشقەرى «تۈركىي تىللار دىۋانى» 1981- يىل، 1983- يىل، 1984- يىلى ئۈرۈمچى.

Orkun: ھۈسەيىن نامىق ئورقۇن، Eski Türk Yazitlari (قەدىمكى تۈرك يادىكارلىقلىرى) 1939- يىل، ئىستانبۇل.

پايدىلانغان ئاساسلىق ماتېرىياللار

冯家升：《元代畏兀儿文契约二种》,载《历史研究》1954年第1期,119－131页。
—— 《回鹘文斌通(善斌)卖身契》,载《考古学报》1958年第2期。109－120页。
—— 《回鹘文契约二种》,载《文物》1960年第6期,32－34页。
耶世民：《两件回鹘文契约的考释》,载《中央民族学院学报》1978年第2期,43－49页。
—— 《几件回鹘文文书的译释》,《文物》1980年第5期,83－84页。
—— 《两件回鹘文买卖奴隶文书的考释》,载《民族语文论集》,中国社会科学出版社,1981年,272－291页。
—— 《古代突厥语文献选读》,中央民族大学教材,1988年。
—— 《古代突厥语语法》中央民族大学教材,1988年。
黄文弼：《吐鲁番考古记》,中国科学院印行,1954。
胡振华等整理：《高昌馆杂字》,民族出版社,1984年。
梅村坦：《中国历史博物馆藏〈吐鲁番考古记〉所收回鹘文古文献过眼录》(张承志译),《中国历史博物馆馆刊》1991年总15/16期,157－163页。
伊斯拉菲尔　玉苏甫：《回鹘文领钱收据一件》载《内陆アシア言语の研究》X,1995,9－11页。
—— 《吐鲁番新发现的回鹘语文书》,载,《敦煌吐鲁研

究》第四卷，1999 年，287—298 页。
—— 《吐鲁番出土回鹘语文书两件》，载《交河故城保护与研究》，新疆人民出版社，1999 年，353～359 页。
—— 《回鹘文〈弥勒会见记〉》1（与多鲁坤，克尤木合作），新疆人民出版社，1987 年。
杨富学、牛汝极：《沙洲回鹘及其文献》，甘肃文化出版社，1995 年。
买提热依木.沙依提：《古化突厥语的构词词缀》，载《突厥语与文化研究》2，中央民族大学出版社，1997 年，49～99 页。
郭锡良：《汉字古音手册》，北京大学出版社，1986 年.
С. Е. Малов："Двауйгурских документа" "Работы восточногофакультета среднеазиатского государственного университета", Ташкент, 1927, pp. 387-394
—— "Уйгурские рукописные документы экспедиции С. Ф. Ольденбурга" Записки Института востоковедения Академии Наук ссср1, pp. 129-149, ＋6pls.
—— "Ппамятники древнетюркскойписьмен-носми" (тексты и исследования) Москва-Ленинград, 1951, 451р. ＋7pls.
Л. Ю. Тугушева："Два уйгурских документа из рукописного собрания Ленинградского Отде ления института Востоковедения А кадемии Наук СССр. "Советская Тюркология", 1975:4, pp. 92-101, -2pls.
—— Некоторые дополнения к чтению Древнеуйгурских деловых документов", "Письменные Памямники Вос

тока 1976-1977" 1984, pp. 240-246, +4pls.
——"Деловые документы уйгуров XIII— XIVвв. в рукоп исном собрании ЛО НВ АН СССР. "Народы Азии и Аф рики 1988:2, pp. 78-84.
W. W. Radloff. "Uigurische Sprachdenkmäler". Mate riallen nach dem des Verfassers mit Erganzungen von S. Malov herausgegeben. Leningrad, 1928, V+ 305p., +3pls. Rep. Osnabruck 1972
F. W. K. Müller: "Uigurica, I", APAW 1908.
—— "Uigurica, II", APAW 1910.
—— "Uigurica, III", APAW 1920.
—— "Uigurica, IV", SPAW 1931.
A. Gabain: "Alttürkische Grammatik", Leipzig, 1950.
P. Zieme: "Ein Uigurischer Landverkaufsvertrag aus Murtuq"AoF1, 1974, pp. 295—308, —2pls.
—— "Drei neue uiguresche Sklaven dokumente", AoF5, 1977, pp. 145—170, +4pls.
—— "Uiguriche Pachtdokument", AoF7, 1980, pp. 197~245, +10pls.
—— "Ein Uigurischer Leihkontrakt über Weizen", AoF7, 1980, pp. 273—275, +1pls.
—— "Ein Uigurische Hausverkaufsurkunde aus Qočo" AoF 19:2, pp. 359—371, —2pls.
K. Rörborn: "Uigurische Wörterbuch" 1—4, 1977—

1988.
山田信夫：《大谷探检队将来ウイグル文买卖贷借文书》,《西域文化研究》4,1961,京都 法藏馆,pp.207—220,+4pls。
—— 《ウイゲル文买卖契约书の书式》,《西域文化研究》6,1963,京都 法藏馆,pp.29—62,+1pl。
—— 《ウイグル文贷借契约书の书式》,《大阪大学文部纪要》11,1965, pp.87～216,+6pls.
—— 《ウイク"ル文奴婢文书及び养子文书》,《大阪大学文学部纪要》16,1972,pp.161—268,+12pls。
—— 《ウイク"ル文契约文书集成》(编者:小田寿典,p.ツイメ,梅村坦、森安孝夫),1—3卷,大阪大学出版会,1993
梅村坦：《违约罚纳官文言のあるウイク"ル文书》,《东洋学报》58:3/4,1977,pp.502(01)—463(040)。
森安孝夫：《ウイク"ル语文献》,《讲座敦煌》6《敦煌胡语文献》,东京大东出版社,1985,pp.1—98,—4pls。
J.G.Ramstedt： "Four Uigurian documents", In：C.G.Mannnerheim, Across Asia from west to East in 1906—1908, Ⅱ, Helsinki, 1940.
L.V.Clark： "Introduction to the Uyghur Civil Docu—ments of east Turkestan (13th—14th CC.), Disser tation of Indiana University (Bloomington), Ph.D., 1975, X+488+3p., University Microfilms In terna—tional, Ann Arbor (Michigan)andLondon.

G. Klauson: "An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish", Oxford, 1972, xlviii + 989p. "Sanskrit - English Dictionary", Mun-shiram Manoharlal Publishers pvt. Ltd. 1976.

Karl H. Menges: "The Turkic Languages and peoples" an Introduction to Turkic Studies , Otto Harra-ssowitz, Wiesbaden, 1968

A. Arlotto: "Introduction to Historical Linguistics", Boston, 1970.

Marcel Erdal: "Old Turkic Word formation: a func-tional approach to the lexicon" Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1991.

Muhāmmātrāhim Sait: "Phonological Analaysis of Rabghuzis Qisasul - Anbiya" In:《耿世民先生 70 寿辰纪念文集》,民族出版社,1999, pp. 313~383.

Winfred P. Lehmann: "Historical Linguistics", New York, 1992

Ahmet Caferoglu: "Uygurlarda hukuk ve maliye IstIlahlarI", Türkiyat Mecmuasi 4,1934, pp. 1 - 43.

Hüseyin Namik Orkun: "Türk hukuk tarihinin Uygur vesikalarI" Türk Hukuku Tarihi, Belgeler, An-kara, 1936, pp. 533-612.

Besim Atalay: "Divanü Lugat - it Türk Tercümesi" Ankara, 1940.

Rešid Rahmeti Arat: "Eski Türk hukuk vesikalarI",

"Türk Kültürü AraštIrmalarI" 1, Ankara, 1964, pp. 5 — 53, — 7pls.

Özkan I'zgi: "UygurlarIn siyasi ve kültürel tarihi (Hukuk vesikalarIna göre)". Türk Kültürünü AraštIrma Enstitüsü YayInlarI ; 72, Seri: II, sayi: A. 17, Ankara, 1987, 153p.

Mehmet AkalIn: Tarihi Türk šiveleri , Ankara, 1988.

O. F. Sertkaya: "Uygur para belgeleri (I. Bölüm: kümüš)" In: Исследование языковых Систем В Синхронии и Диахронии к 70 -летию Э. Р. Тенишева, Москва, 1991, pp. 114 — 136, —2pls.

James Russel Hamilton: "Un acte ouigour de vente de terrain provenant de Yar Khoto", "Turcica"1, 1969, pp. 26 — 52 , —2pls.

—— "Les titres šali et tutung en ouigour" "Journal Asiatique" 272:3/4, 1984, pp. 425—437.

——《Manuscrits ouigours du IXᵉ—Xᵉ siècle de Touen — houang》 I — II. Paris, 1986, I :pp. 1—206, II :pp. 207—352, —81pls., +1map.

Louis Ligeti: "A propos d'un document ouigour de l'epoque mongole" Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 27:1, 1973, pp. 1—18。

مەھمۇد كاشغەرى: «تۈركىي تىللار دىۋانى» (1 ـ 3 ـ توم)، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1981 ـ 1984ـ يىللار.
خەممت تۆمۈر: «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى»، مىللەتلەر نەشرىياتى، 1988 ـ يىل.
مىرسۇلتان ئوسمانوۋ، مۇھەممەترەھىم سايىت: «قىسقىچە تىلشۇناسلىق لۇغىتى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل.

ئەسكەرتمە

بۇ كىتاب، يۇقىرىدا (كىرىش سۆزدە) ئېيتىلغىنىدەك 1994 ـ يىلى نەشرگە تەييارلىنىپ، كىتاب چىقىرىش خىراجىتى قېيىنچىلىقى سەۋەبىدىن نەشرىيات ئورۇنلىرىدا بىر نەچچە يىل بېسىلىپ قالدى. بۇ ئارىدا، لى جىڭۋېي ئەپەندى نەشرگە تەييارلىغان «تۇرپاننىڭ قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ھۆججەتلىرى ئۈستىدە تەتقىقات» (خەنزۇچە، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1996 ـ يىل)، «قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئىجتىمائىي ئىقتىساد ھۆججەتلىرى ئۈستىدە تەتقىقات» (خەنزۇچە، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 1996 ـ يىل) ناملىق 2 كىتاب نەشردىن چىقتى. بىز، (1) نەشرىياتتىكى يولداشلارنىڭ ″كىتاب 400 بەت ئەتراپىدا بولسا، بەك قېلىن بولۇپ كېتىپ تەننەرخى ۋە باھاسى يۇقىرى بولۇپ كەتمىسە″ دېگەن پىكرىگە ھۆرمەت قىلىپ؛ (2) لى ئەپەندىنىڭمۇ ئوساكا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 1993 ـ يىلى نەشر قىلغان ″UW″ دىن پايدىلانغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ يۇقىرىدىكى 2 كىتابىغا كىرگۈزۈلگەن ۋەسىقىلەر بىلەن بۇ كىتابتىكى ۋەسىقىلەرنىڭ ئىشلىنىشىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرمىدۇق ۋە بۇنى ئۇنىڭغا قىزىقىدىغانلارنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇردۇق.

بىر قىسىم ۋەسىقىلەرنىڭ فوتو سۈرىتى

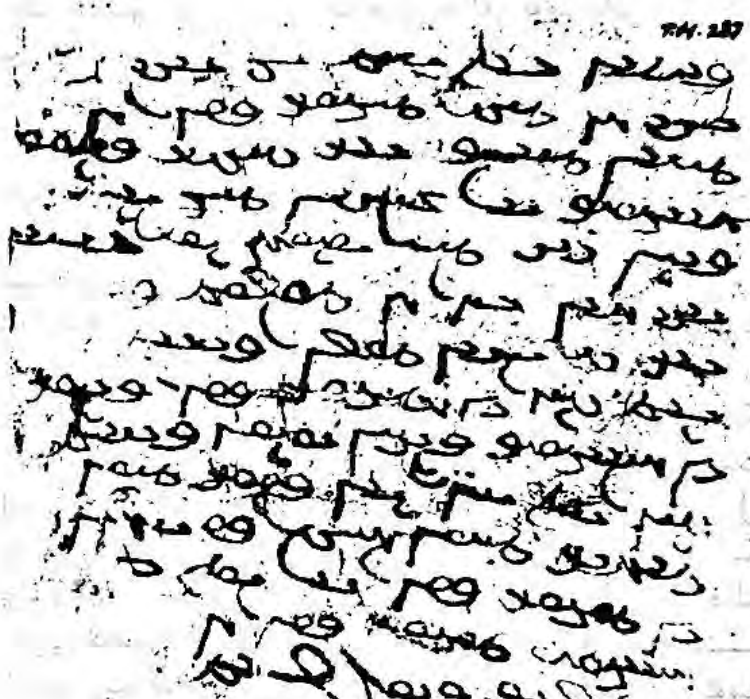

(3–5) 37 نومۇرلۇق ۋەسىقە

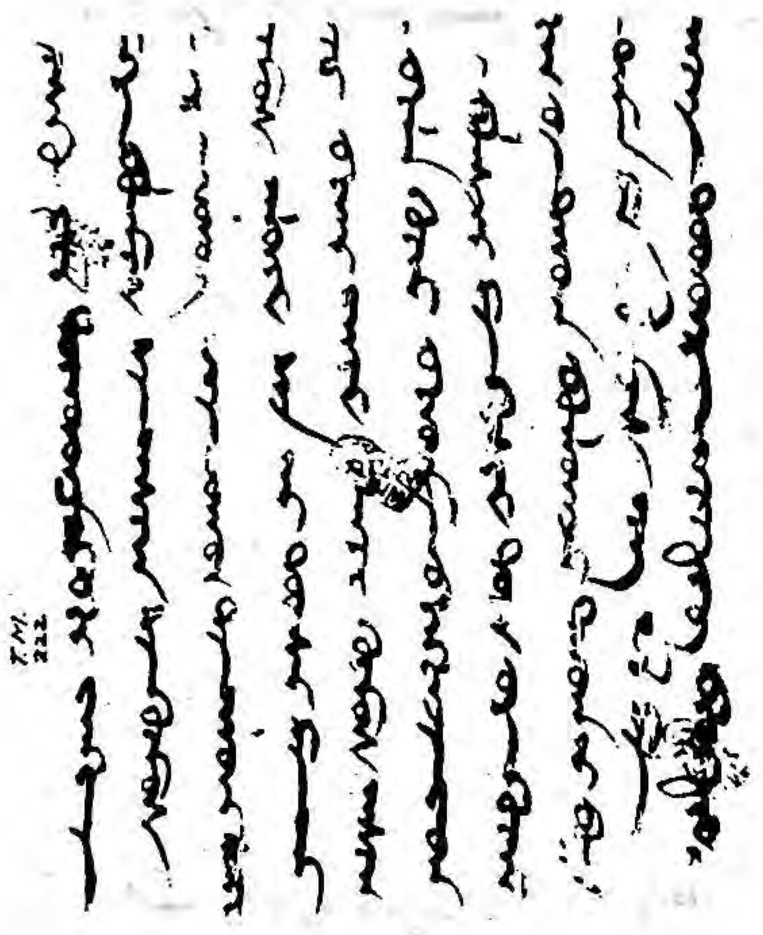

54 (4-7) نومۇرلۇق ۋەسىقە

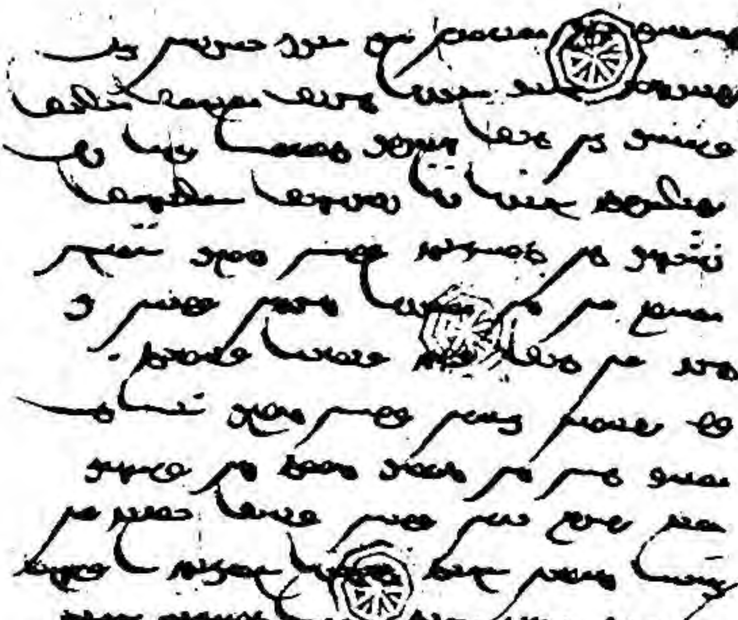

(7-2) 86 نومۇرلۇق ۋەسىقە

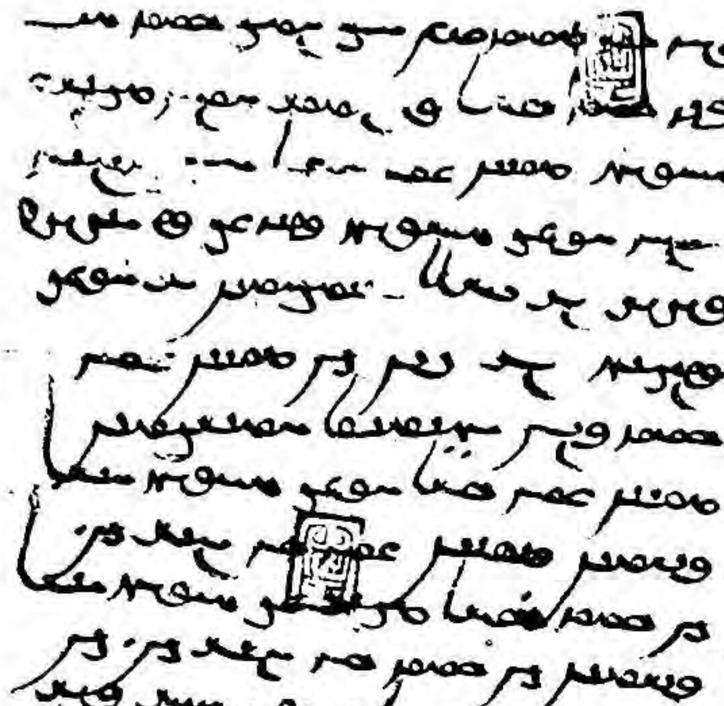

(9-2) 93 نومۇرلۇق ۋەسىقە

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
مەسئۇل كوررېكتورى: ئاسىيە ئەخمەت
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ۋەسىقىلەر

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار: مۇھەممەتروزى سايىت
ئىسراپىل يۈسۈپ

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
پاراۋانلىق باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 م م ، 1/32 باسما تاۋىقى: 14
2000 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2000 ـ يىل 8 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىرازى: 3000 ـ 1
ISBN7—228—05726—0/D. 644
باھاسى: 16.00 يۈەن

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىم

ISBN 7-228-05726-0
D·644(民文) 定价:16.00元